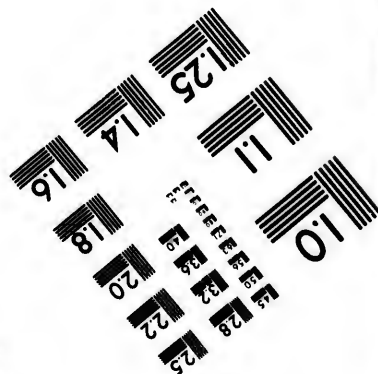
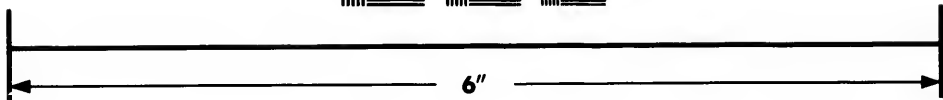
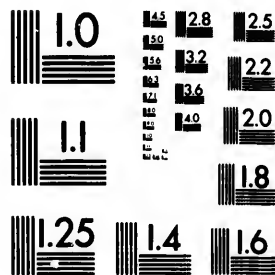

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 372-4503

1.5 1.8 2.0 2.2 2.5
2.8 3.2 3.6 4.0

**CIHM/ICMH
Microfiche
Series.**

**CIHM/ICMH
Collection de
microfiches.**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

1.5 1.8 2.0 2.2 2.5
2.8 3.2 3.6 4.0

© 1982

Technical and Bibliographic Notes/Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming, are checked below.

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- Coloured covers/
Couverture de couleur
- Covers damaged/
Couverture endommagée
- Covers restored and/or laminated/
Couverture restaurée et/ou pelliculée
- Cover title missing/
Le titre de couverture manque
- Coloured maps/
Cartes géographiques en couleur
- Coloured ink (i.e. other than blue or black)/
Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- Coloured plates and/or illustrations/
Planches et/ou illustrations en couleur
- Bound with other material/
Relié avec d'autres documents
- Tight binding may cause shadows or distortion
along interior margin/
La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la
distortion le long de la marge intérieure
- Blank leaves added during restoration may
appear within the text. Whenever possible, these
have been omitted from filming/
Il se peut que certaines pages blanches ajoutées
lors d'une restauration apparaissent dans le texte,
mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont
pas été filmées.
- Additional comments:/
Commentaires supplémentaires:

- Coloured pages/
Pages de couleur
- Pages damaged/
Pages endommagées
- Pages restored and/or laminated/
Pages restaurées et/ou pelliculées
- Pages discoloured, stained or foxed/
Pages décolorées, tachetées ou piquées
- Pages detached/
Pages détachées
- Showthrough/
Transparence
- Quality of print varies/
Qualité inégale de l'impression
- Includes supplementary material/
Comprend du matériel supplémentaire
- Only edition available/
Seule édition disponible
- Pages wholly or partially obscured by errata
slips, tissues, etc., have been refilmed to
ensure the best possible image/
Les pages totalement ou partiellement
obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure,
etc., ont été filmées à nouveau de façon à
obtenir la meilleure image possible.

This item is filmed at the reduction ratio checked below/
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10X	12X	14X	16X	18X	20X	22X	24X	26X	28X	30X	32X
						✓					

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

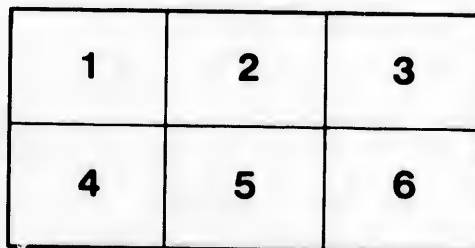
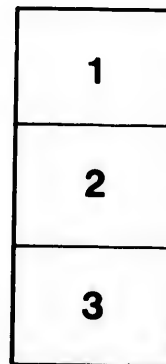
Library Division
Provincial Archives of British Columbia

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol \rightarrow (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Library Division
Provincial Archives of British Columbia

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

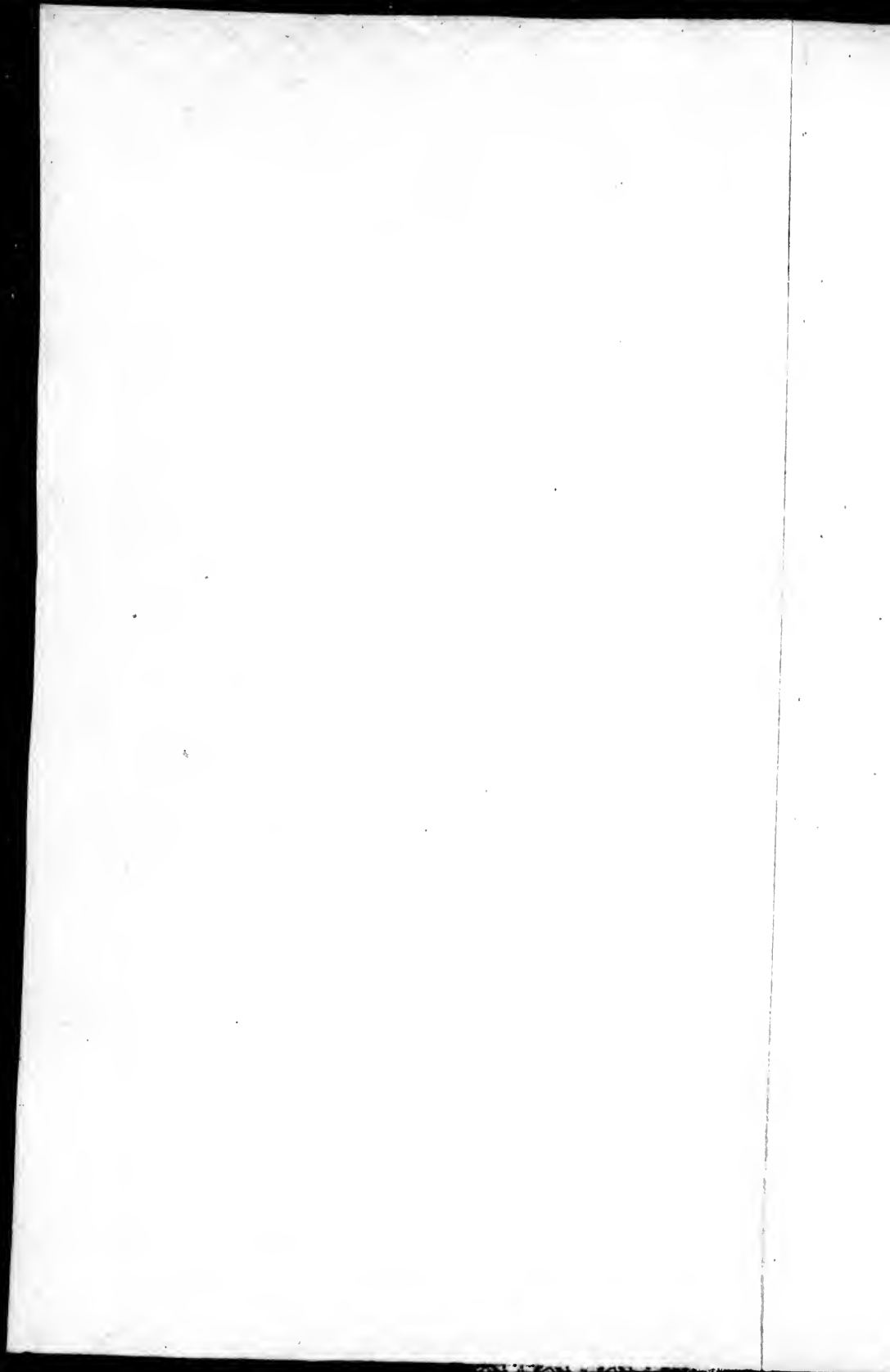
Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole \rightarrow signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

errata
to

pelure,
n à

p. 51 wrongly numbered 513
p. 103 " " 102
p. 237 " " 336

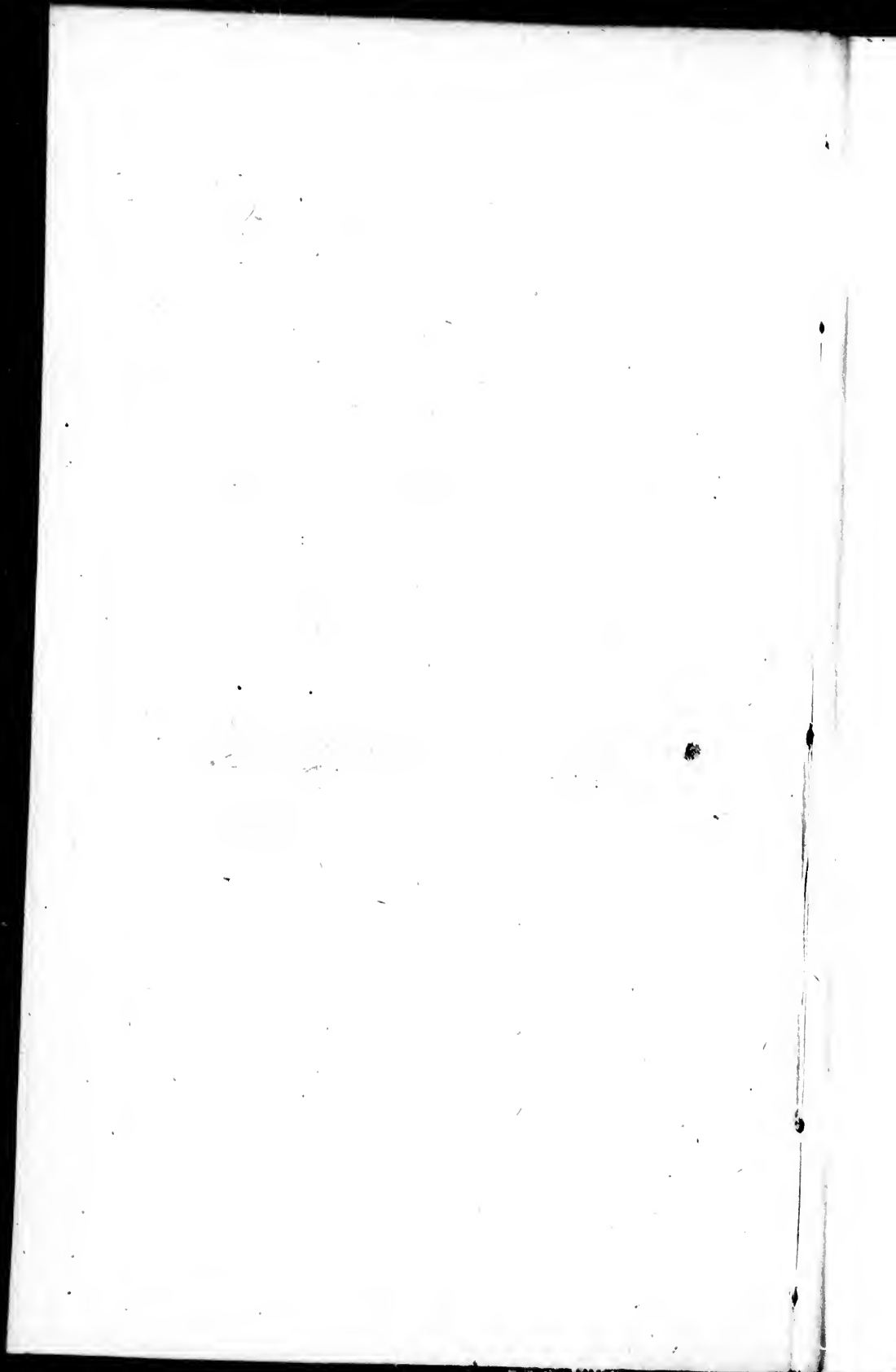
ONTDEKKINGSREIS

IN DE

Z U I D - Z E E

EN NAAR DE

BERINGS-STRAAT.

ONTDEKKINGSGREIS

IN DE

ZUID-ZEE

EN NAAR DE

BERINGS-STRAAT,

in de jaren 1815, 1816, 1817 en 1818,

ONDER HET BEVEL VAN

OTTO VON KOTZEBUE,

LUITENANT DER RUSSISCH-KEIZERLIJKE MARINE

uit het Hoogduitsch.

DERDE DEEL.

MET KAARTEN EN PLATEN.

Vanesja Tamearica.

Te AMSTERDAM, bij
JOHANNES VAN DER HEY.
M D C C C X X I I.

1803

NCW
910.4R
K870
v.3

*I*k h

BUES

het P

ving

derde

tot de

men o

gen z

vertali

Luiten

(*)

vaart

jaren 1

Griper,

Platen,

*I*k heb thans het genoegen het derde deel van KOTZEBUES belangrijke ontdekkingsreis in het Nederduitsch het Publiek aan te bieden. De eigenlijke Reisbeschrijving was, met de beide vorige deelen geëindigd: dit derde behelst dus enkel de wetenschappelijke bijlagen tot dezelve, bestaande in opstellen van anderen, die men ongetwijfeld met geen minder genoegen ontvangen zal dan men de beide vorige deelen en mijne vertaling der gelijksoortige reis van den Engelschen Luitenant PARRY (*) ontvangen heeft. Dit gunstig

(*) Reis ter ontdekking van eene Noord-westelijke doorvaart uit de Atlantische in de Stille Zee, gedaan in de jaren 1819 en 1820 door de schepen The Hecla en The Gripet, onder het bevel van W. E. PARRY, met kaarten en Platen, mede bij den uitgever dezes in het licht verschenen.

tig onthaal heeft mij inzonderheid onder de verpligting gebragt om ook dit gewigtig gedeelte des belangrijken Hoogduitschen werks met de uiterste zorgvuldigheid te behandelen, en het vertrouwen, dat de uitgever stelde in mijne bevoegdheid daartoe, door eene omzigtige oplettendheid in het bewerken van dit waarlijk niet het gemakkelijkste gedeelte van mijne taak naar vermogen te regtvaardigen; en zulks te meer, daar hij van zijn' kant geene kosten ontzien heeft, om dit voortreffelijk werk op eene waardige wijze onder het oog des Publiks te brengen; maar tevens durf ik vertrouwen dat dit zelfde Publiek het hem zal dank weten, dat hij, op mijn' raad, elf platen, met meer dan vijftig kapellen en derzelver beschrijving heeft achterwege gelaten, alzoo dezelyen het werk veel te kostbaar zouden maken voor gewone lezers, en de meesten dier vlin- ders toch in de werken van RÖSELL, STOL, SEPP en anderen, hoewel anders genoemd, worden aangetroffen, gelijk de als titelvignet voor dit deel geplaatste Vanesfa tammamea aldaar onder den naam van Atalanta indica voorkomt, zoodat bij deze omis-

omisfie eigenlijk niets verloren , maar , integendeel , gewonnen wordt.

Zoo heb ik ook geoordeeld te moeten handelen met eenige tabellen , inhoudende aërometrische , hydrostatifche en batometrische waarnemingen , die verscheiden bladen druks met enkel cijferletters beslagen zouden hebben , en geschikter zijn voor een' zoogenaamden Zeemans Almanak dan voor het groote Publick. Anders heb ik mij geene weglatingen veroorloofd , en onder het bearbeiten in den tekst van het werk zelve gebruik gemaakt van die ophelderingen en teregtwijzingen , welken als aanhangfel achter het oorspronkelijk werk geplaatst zijn.

Overigens durf ik mij vleijen dat ik , bij het bearbeiten van deze vertaling , merkelyk verschillend (ik behoef deskundigen dit niet te zeggen) , van het gewone overschryven van een' roman of ander oppervlakkig werk uit de eene taal in de andere , waarbij weinig wetenschappelijke kennis gevorderd wordt , mij zoodanig gekweten heb , dat ik gerustelyk rekenen mag op de goedkeuring van bevoegde beoordeelaars , en

zooveel prijs stel op dezen mijnen arbeid, dat ik
het eene eer reken, mij als vertaler van dit werk
en deszelfs pendant, dat van den Luitenant PARRY,
aan het Publiek te doen kennen.

Amst.

Nov. 1821.

P. G. WITSEN GETSBEEK.

INHOUD

VAN HET

DERDE DEEL.

AANGETEKENDE BIJZONDERHEDEN, GEDURENDE DE ONTDEKKINGSREIS MET HET SCHIP *DE RURICK*, DOOR *A. VON CHAMISSO*.

BIJZONDERHEDEN WEGENS *TENERIFFE*. Bl. 2.

————— — *BRAZILIË*. — 6.

————— — *CHILI*. . . — 16.

————— — *CALIFORNIË*. — 42.

OVERZ. VAN DEN GROOTEN OCEAAN, DESZELFS EILANDEN EN OEVERS. . — 58.

WOORDENLIJST DER TONGVALLEN VAN *DE MARIANES*, *EAP*, *ULEA* EN *RADACK*. — 129.

OVERZIGT DER *PHILIPPIÏNSCHE EILANDEN*. — 139.

————— — *MARIANES*. . — 163.

UITTREKSEL UIT DE ARCHIVEN VAN *SANTYGNACIO DE AGAÑA*. . . — 178.

BERIGTEN WEGENS DE EERSTE PROVINCIE DES GROOTEN OCEAANS. . — 180.

BIJ-

BIJZONDERHEDEN WEGENS <i>RADACK</i> , <i>RALICK</i> , <i>REPITH-URUR</i> , <i>BOGHA</i> EN DE <i>CORNWALLIS-EILANDEN</i>	Bladz. 231.
————— ——— <i>DE KAROLINES</i> . —	274.
————— ——— <i>DE PENRHTN-</i> <i>EILANDEN</i>	— 311.
————— ——— HET EILAND <i>ROMANZOFF</i>	— 314.
————— ——— HET <i>PAASCH-</i> <i>EILAND</i>	— 318.
————— ——— <i>DE SANDWICH-</i> <i>EILANDEN</i>	— 323.
BIJZONDERHEDEN WEGENS <i>KAMT-</i> <i>SCHATKA</i> , DE <i>ALEUTISCHE EILANDEN</i> EN DE <i>BERING-STRAAT</i>	— 357.
VERSLAG WEGENS DE ZIEKTEN VAN HET SCHEEPSVOLK, DOOR <i>F. ESCH-</i> <i>SCHOLZ</i> , M. D.	— 417.
ALGEMEENE AANMERKINGEN TOT DE REISBESCHRIJVING, DOOR DENZELFDEN. —	451.
AANMERKINGEN WEGENS DE KUSTEN VAN <i>NIEUW-CALIFORNIË</i> , HET EILAND <i>UNALASKA</i> EN DE <i>BERINGS-STRAAT</i> , DOOR <i>M. VAN ENGELHARDT</i>	— 469.
BIJDRAGEN TOT DE NATUURLIJKE HISTORIE, DOOR <i>F. ESCHSCHOLZ</i>	
BESCHRIJVING EENER NIEUWE AAP- SOORT.	— 481.
WAARNEMINGEN WEGENS DE ZEE- BLAZEN, VELELLEN EN PORPITEN. —	485.

ladz. 231.
— 274.
— 311.
— 314.
— 318.
— 323.
— 357.
— 417.
— 451.
— 469.
— 481.
— 485.

AAN-

AANGETEKENDE
BIJZONDERHEDEN,

GEDURENDE DE

ONTDEKKINGSREIS

MET HET SCHIP

D E R U R I C K,

gedaan in de jaren 1815, 1816, 1817 en 1818,

ONDER HET BEVEL VAN

OTTO VON KOTZEBUE,

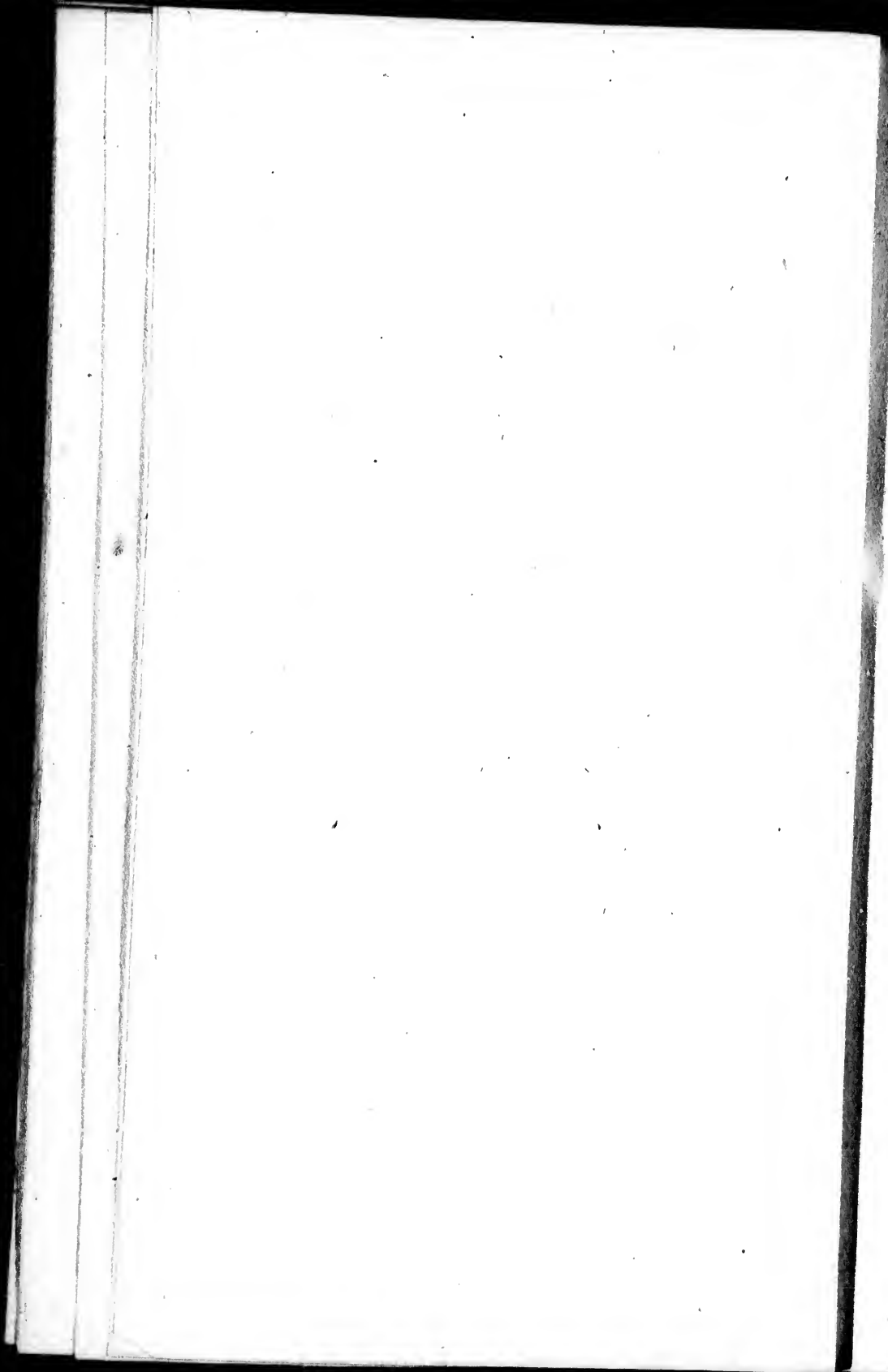
LUITENANT DER RUSSISCH-KEIZERLIJKE MARINE.

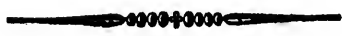
DOOR

ADELBERT VON CHAMISSO,

*Philof. Doct., Lid van de Keizerl. Leop. Acad., der
Natuuronderzoekers, mitsgaders van de Maat-
schappijen der Natuuronderzoekers te
Berlin, Moskow, Leipzig, enz.*

Τὸ τοῦ πλόου ἄστρον.

T E N E R I F F E .

Vele geleerden hebben *Teneriffe* bezocht en beschreven. VON HUMBOLDT en BONPLAND zijn op dit eiland geweest, en hebben den Piek beklommen. LEOPOLD VON BUCH en CHRISTIAAN SCHMIDT hebben de gezamenlijke keten der *Kanarische Eilanden* tot eene schouwplaats en voorwerp van hunne wetenschappelijke nasporingen verkozen en den Piek verscheiden malen beklommen, het laatst nog kort voor onze aankomst in later jaargetijde, om de op denzelfden wasfende planten met rijpe vruchten in te zamelen. Wij kunnen slechts volgens den vlugtigen blik, die ons vergund werd, weetgierigen naar het geleerde werk van BORY DE ST. VINCENT, HUMBOLDTS reis en den oogst der beroemde mannen verwijzen, die het ons smart hier niet meer aan te treffen. De geleerde wereld verwacht nu de mededeeling van dezen oogst van den Heer VON BUCH alleen, nadat de Professor SCHMIDT op de expeditie

aan de *Zaire* als een slagtoffer der wetenschappen gevallen is, die hij diende (*)

Het eiland *Teneriffe* strekt zich uit van het noord-oosten naar het zuid-westen. Het zuid-westelijk gedeelte beslaat de Pieck met zijn' grondslag, het noord-oostelijk een rotsig woest gebergte. Beiden worden door eene breede col of pas gescheiden, welker hoogte de hoofdstad *Laguna* inneemt, en onder welke *Santa-cruz* aan de zuid-oostelijke kust, tegen het oostelijk gebergte ligt. De stad en de haven *Oratava* liggen op de tegenovergestelde kust, aan den voet des Pieks, midden onder bekoorlijke wijnbergen en palmbofchen, die ons de *Insulae fortunatae* vertegenwoordigen. De weg van *Santa-cruz* gaat derwaarts over *Laguna*, eene ellendige stad met zeven kloosters, en de dorpen *Matariza* en *Vittoria*, namen, die hier, gelijk in andere Spaansche bezittingen, het lot der inboorlingen bij de verovering aanwijzen: slagting en overwinning!

De aarde is, omstreeks *Santa-cruz*, naakt en woest; slechts eenige palmen en pifang, die uit de tuinen over de witte muren der stad heensteken, verkondigen den aanlandenden Europeanen eene zuidelij-

(*) *A Narrative of an Expedition to explore the river Zaire.* London, 1818. 4to.

In de Gedenkschriften der Berlijnsche Akademie, van 1819, is reeds eene verhandeling verschenen, van L. VON BUCH, over de Flora der *Kanarische Eilanden*.

lijker natuur. De Flora is, gelijk die van alle eilanden, arm; zij hecht zich door gemeenschappelijke of vermaagschapte planten, foorten en vormen aan de Flora van het groote basfin, welks wateren de *Middellandsche Zee* opneemt. Weinige plantsoorten geven haar echter met weligen wasdom het voorkomen eener verzengde luchtstreek. Vreemdelingen zijn op dezen bodem, zoowel als in *Spanje* en *Sicilië*, de dadelpalm, de pifang, de Amerikaanse *Agaricus* en gemeene fakkeldistel, volgens HUMBOLDT ook de drakenboom; maar de reusachtige, kolomvormige *Euphorbia canariensis* behoort met weinige andere saprijke planten, de *Cocolia kleinia*, de *Euphorbia balsimifera*, enz. tot deze rots, die haar huisvest, en verkondigt onbedrieglijk de Afrikaansche plantenwereld.

Men vraagt tegenwoordig vergeefs naar den broodboom. (*Artocarpus incisa*), dien BROUSSONET aldaar geplant en dien HUMBOLDT nog gezien heeft.

Doctor ESCHSCHOLTZ vond onder de insecten, die wij verzamelden, slechts bekende Europeesche foorten: verderflijke springhanenzwermen (*Gryllus tataricus?*) vallen somwijlen van het vaste land op deze eilanden. Men verhaalde ons dat in het jaar 1811 de streek van *Laguna* door dezelve verwoest werd, en wij hadden zelfs op zee, twee of drie graden noordelijk van *Teneriffe*, en vier of vijf graden in het westen van het vaste land, de overblijffelen van zoodanig een' zwerm om ons schip heen zien drijven. Later

vloog tusſchen *Teneriffe* en *Kanarië* een dezer dieren bij ons aan boord.

Het volk ſcheen ons over het algemeen uiterſt arm en lelijk, daarbij opgeruimd van geest en zeer nieuwsgierig. De Spaanſche deſtigheid, die het, in lompen gewikkeld, bewaarde, gebod ons eene zekere achting. Overal waar wij kwamen moest onze gids onze gefchiedenis verhalen, en onze infecten en planten laten zien. Wij hoorden in eene armzalige hut te *Matanza* lieden van de laagſte klaſſe over de volkanifche natuur hummer gebergten zaakkundige geſprekken houden.

Bij onze gemeene huisdieren, komt hier nog de kameel, of liever de dromedaris. Hij wordt tot laſtdragen gebruikt, maar op dezen rotfigen grond ontzien. Er zijn op *Teneriffe* twee herbergen; de eene wordt in *Santa-Cruz* door een' inboorling, de andere in *Oratava* door een' Engelfchman gehouden.

Gedurende de oorlogen met *Frankrijk* werden drieduizend krijgsgevangenen op *Teneriffe* bewaard. Ettelijken zijn op het eiland gebleven, en inzonderheid de kinderen hebben een weinig Fransch van hen geleerd.

BRAZILIË.

Wanneer men het kanaal van *Santa-Catharina* inloopt, gelooft men zich, bij het eerſte gezigt, in
het

het rijk der nog vrije natuur verplaatst. De groenbewasfen bergen, die zich in bedaarde lijnen van de oevers des eilands en des vasten lands verlieffen, behooren slechts aan haar, en men bespeurt nauwelijks aan hunnen voet den arbeid van den pas gevestigden mensch. In het binnenland steken groote toppen omhoog, waarvan ettelijken de gedaante hebben van koepels of kegels, en een bergrug des vasten lands, dien in de wintermaanden de sneeuw slechts vlugtig beroert, begrenst naar het zuiden het uitzigt.

De eilanden *Teneriffe* en *Santa-Catharina* liggen op dezelfde breedte, dit op het zuidelijk, het andere op het noordelijk halfmond. Welk verschillend gezigt vertoont nogtans de natuur op beiden! Daar is de rotsige grond slechts hier en daar schraal met groen bewasfen, en vreemdsoortige planten zijn slechts onder de Europeeschen gemengd. Hier omringt eene nieuwere schepping den verbaasden Europeaan, en in hare gedrongen volheid is alles treffend en reusachtig.

De bergkern, die men aan de klippen, die in het kanaal uit het water ziet steken, en aan den oever herkent, en die slechts zelden de grociaarde doorbreekt, is overal grofkorlig graniet.

De bogten begrenzen ontoegankelijke moerasfen, die boschen van groenen mangle (*Rizophora*) en lichte palmen overtrekken. Een ondoordringbaar bosch, dat de bergen bedekt, verspreidt zich bijna onafgebroken over het land. De gedaante der Syc-

moren met veelvuldig gevederde bladen, en waaijerachtig uitgespreide takken, schijnt de heerschende te zijn; echter is zij verzeld door alle gewone boomvormen in rijke afwisseling. De boomachtige varenskruiden in sierlijke palmengedaante, bereiken slechts eene hoogte van vijftien tot twintig voeten, en blijven onder het kreupelhout verborgen. Lianen van allerlei foort (en alle plantenklassen en geslachten nemen hier dezen vorm aan) spannen tuschen de aarde, de stammen en de toppen een dicht gestrengeld wonderbaar net. Aan den bodem woekeren onder omgevallen boomen, ver boven manshoogte, varens, grasfen, Cyperaceën, Heliconiën, enz. Hoog op de takken wiegt zich eene andere plantenwereld van Orchideën, Bromeliaceën, Cactus, peper, varens, en de *Tillandsia usneoides* behangt het hoofd van verouderde boomen met zilveren lokken.

De uitgehouwen paden verlaten weldra den geen, die door deze donkere wildernis dringen wil, en de toppen der naaste heuvelen zijn onbereikbaar.

De Aroïdeën woekeren aan den afloop der beeken, die zich in de kloven der bergen verzamelen. Reusachtige *Cactus* vormen op sommige plaatsen zonderlinge groepen. Bromeliaceën, Orchideën, peperfoorten bekranfen de rotsen, varens en lichens bedekken dorre zandplekken. Digte struiken overtrekken dadelijk den bodem, dien de landbouw verlaat, waaronder schoone Melustomafoorten zich onderscheiden.

De woningen der menschen liggen onder oranjeboomgaarden aan den voet der bergen en aan den

oever, omringd door plantaadjen van pifang, koffie, katoen, enz. en door heiningen, waarin velen onzer moeskruiden, welken sommige Europeefche onkruidfoorten parasitisch gevolgd zijn, geteeld worden. De meloenboom (*Carica papaya*), die hier een' hoogen ftam fchiet, en de *Coquero* (*), eene kokosfoort, met fpilvormigen ftam en onaanzienlijke vruchten, fteken daar boven uit. De echte kokospalm, die tufchen de keerkringen tiert, komt hier niet meer voort. Het Brazil- of Fernambukhout (*Casalpinia echinata*) verrijkt slechts noordelijker provinciën, en de *Pilifera testiculata* Brefs. mogt ook wel noordelijker te zoeken zijn. Dit is de belangrijke slechts nog gebrekkig bekende plant, wier *spatha* de natuurlijke mutfen levert, die in SEBA (I. Tab. 2. fig. d.) afgebeeld en in verfcheiden verzamelingen te zien zijn.

Het dierenrijk biedt geen minderen rijkdom, geen minderen overvloed aan dan het plantenrijk. In harmonie met het karakter der vegetatie is onder de vogelen de vorm der fpechten de heerfchende, en vele foorten der zoogdieren zijn van flingerftaarten voorzien.

De hier gemeenfte aapfoort is de *Callitrix capucini*.

(*) Er moet in dit gewest een palmboom van deze foort zijn, wiens ftam zich verdeelt en eene dubbele kroon draagt. De tijd liet ons niet toe dezen boom te bezoeken.

cina. Men voedt hen dikwijls op onder den naam van *Macao*. Hun stem is gelijk die van een' zingvogel. Wij zagen onder de overige zoogdieren den *Aguti* en een gordeldier (*Dasyfus gilvipes*, *six cinctus auct.*)

Onder de vogelen zijn vele papegaaijen en toucanfoorten de voornaamsten en menigvuldigsten; maar er is bovendien eene groote menigvuldigheid in gellachten en foorten; een groote *Tinamu* (*Crypturus*) is zeer menigvuldig. De gieren (*Cathartes*) reinigen het strand, en colibris wedijveren met de kapellen op de bloemen.

Van amphibiën (de schildpadden misfchien uitgezonderd) vindt men eene groote menigvuldigheid van onderscheiden foorten.

Wij bemerkten onder de visfchen eene kleine sidderaal (*Torpedo*), zonder vlekken, wier electricie kracht althans zeer gering zijn moest, daar onze visfcher dezelve niet waarnam, en onder de molusken eene groote *Aplysia*, wier fap tot roodverwen gebruikt wordt.

Maar de grootfte rijkdom en pracht heerschen onder de insecten. Van die, welken wij verzamelden, zijn de meeste foorten nieuw, en komen onder die, welken men uit *Rio Janeiro* krijgt, niet voor. Wij vonden onder anderen de vogelfpin (*Aranea avicularia*), wier fteek hier als doodelijk gevreesd wordt. De natuur leert den mensch niet wat hij werkelijk te vreezen heeft.

Zoodra de zon ondergaat, ontfteken lichtende fchep-

scheptels van allerlei soort lucht (*), zee (†) en aarde (§). Hun vlammend schijnsel, het geblaf en gebrul der kikvorschachtige amphibiën en het helder gefjirp der springhanen bezielen deze groene tooverwereld.

De eerste kennis der natuurlijke historie van *Brazilië* heeft men te danken aan Prins JOAN MAURITS van *Nassau*, MARKGRAAF en PISO, wier handschriften en oorspronkelijke teekeningen in de Berlijnsche bibliotheek

(*) *Elater nocticulus* en *Elater phosphoreus*, met twee punten bestendig licht op hun borstschild, en verscheiden soorten van *Lampyris*, met in gelijke tuschenruimten wederkerende schemering des onderlijfs. Hun gecal schijnt nogtans, volgens de opmerking van Doctor ZSCUSCHOLTZ, in het stelsel van FABRICIUS vergroot te zijn, naardien variëteiten als soorten aangevoerd worden. Het lichten of schemeren dezer kevers schijnt door nader te onderzoeken omstandigheden bewerkt te worden. Nu is de lucht geheel daarmede vervuld, dan vermist men ze geheel.

(†) Insectenpoppen en scolapendra-soorten.

(§) Inzonderheid Medusa's, waarvan wij eenigen aan strand opnamen, maar die te zeer geleden hadden om nader onderzocht te worden. Het lichten was voornamelijk in een' krans van punten om den rand des ligchaams zichtbaar, en versterkte zich bij het aanraken. De met den *mucus* des diers bestreken handen behielden een' tijd lang de phosphorusesentie.

theek bewaard worden. In later' tijd heeft de Graaf VON HOFFMANNSEGG door jagers en geleerde briefwisseling (*), die hij aldaar onderhield, veel ter bewerking van dit veld gedaan, en zijne verzamelingen, die meest in het Berlijnsche museum zijn ingelijfd geworden, waren de voornaamste bronnen tot derzelve studie. De reis van MAXIMILIAAN, Prins van *Neuwied*, en vele thans zich beijverende Duitfche geleerden en verzamelaars voltoojen eindelijk het werk, en zoo wordt door Duitfche vlijt en onderzoeklust dit Portugeefche deel der nieuwe wereld voor de wetenschappen gewonnen, gelijk zij reeds aan Duitfchers, den Graaf VON HOFFMANNSEGG en den Profefor LINK, de kennis der *Flora* en *Fauna* van *Portugal* te danken hebben.

Het eiland *Santa-Catharina* bevat, volgens de berigten, die wij ingewonnen hebben, omtrent dertigduizend inwoners, van welken men twee zwarten tegen een' blanken rekenen kan. Wij vonden hier nog den flavenhandel, en dit gouvernement heeft alleen jaarlijks vijf tot zeven fcheepsladingen negers noodig, elk op honderd stuks gerekend, om de geenen te vervangen, die op de plantaadjcn fterven. De Portugeezen voeren ze uit hunne Afrikaanfche etabliffementen in *Congo* en *Mofambique* (†) zelf in.

De

(*) Wij noemen hier men erkentelijkheid Pater FRANCISCO AGOSTINO GOMEZ, in *Bahia*.

(†) De flaven uit *Mofambique* maken het minder getal uit.

De prijs van een' slaaf in zijne beste jaren is van twee- tot driehonderd piasters. Eene flavin is van veel minder waarde, en de gansche kracht van een' mensch snel te verbruiken, hem dan door een' nieuwen aankoop te vervangen, schijnt nóg voordeeliger te zijn dan zelf slaven in huis op te voeden. Wij laten hier opzettelijk de koele woorden eens planters in de nieuwe wereld in het daaraan ongewone oordeel des Europeërs klinken. Het gezicht dezer slaven in den molen, waar zij de rijst in houten mortieren met zware stampers van derzelver kopsels ontdoen, terwijl zij de maat tot den arbeid op eene eigendommelijke wijze zuchten, is smartelijk en ter nederflaande. Zoodanige diensten worden in *Europa* door wind, water en damp verrigt. Wij zagen hier ook in het dorp *St. Michel* een' watermolen, dien KRUSENSTERN reeds vermeldt. Het getal der slaven is op het meer bevolkte eiland naar evenredigheid geringer dan op het vaste land. Hun voedsel is vleesch en maniok. Die, welken in de huizen der aanzienlijken en in de armere gezinnen gehouden worden

uit. De Guineesche negers onderscheiden zich van hen door den minderen gelaatshoek bij meer vooruitstekende kinnebakken, door donkerder zwartheid van huid, en vele bovendien door bijzondere figuren, die hen in hun land als kinderen in de huid des aangezichts en des ligchaams met een' scherp instrument gesneden zijn geworden; teekenen, waaraan de onderscheiden stammen elkander herkennen.

worden, naderen den mensch meer dan die, wier krachten enkel machinematig aangewend worden. Wij waren nogtans nimmer getuigen van wreede mishandelingen.

De stad *Nuestra Señora de Destero*, de residentie des Gouverneurs, ligt op het eiland zelf, aan de engste zijde des kanaals. De ankerplaats voor grootte schepen is in deszelfs noordelijke invaart, op een' afstand van verscheiden mijlen van de stad. Zij heeft een mannenklooster, en van de monniken zou geen een zijn' ledigen tijd aan eenige wetenschap wijden. Vlinderhandelaars heten hier naturalisten.

De handel dezer kolonie is gering. Amerikaansche schepen, die Kaap *Horn* omzeilen, of op den walvischvangst naar het zuiden gaan, bezoeken hare havens slechts om ververschingen in te nemen. Hare voortbrengselen zijn suiker, rum, rijst en koffie; tabak, mais, maniok (*Jatropha manihot*), ooft, enz. slechts tot eigen gebruik; graan wordt ook gebouwd, maar met gering voordeel. De wijnstok gedijt niët; bladen en druiven hebben zwarte vlakken, die men bij ons aan den hagel toeschrijft.

De voornaamste plantaadjn liggen op het vaste land, op den afstand van eenige mijlen achter het gebergte.

Met de Indianen heeft hier geen omgang plaats. Waar men elkander ontmoet vat men de wapens op. Wie wil, bekomt land om te bebouwen, zonder onderscheid van godsdienst, kosteloos. Verscheiden

En-

Engelfchen moeten zich op het eiland nedergezet hebben, waar een vlek naar hen heet.

De walvischvangst behoort aan de kroon. De naam *Armação* beteekent de koninglijke visfcherijen, die denzelven uitoefenen, en waarvan er vier in dit gouvernement zijn. De vangst gefchiedt in de wintermaanden voor den ingang des kanaals. Er gaan enkel open getimmerde floepen uit, die met zes roeijers, een' ftuurman en {een' harpoenier bemand zijn, en de gevangen visch wordt aan land gehaald en daar gefneden. Ieder *Armação* levert er ieder' winter bij de honderd op, en dit getal kon, naar men ons verzeerde, nog zeer toenemen, wanneer de betaling der tractementen, die thans drie jaren ten achteren is, ftipter gefchiedde. De walvischvangst behoort in *Brazilië* niet bij uitfluiting aan dit gouvernement; noordelijker gelegene provinciën hebben ook deel daaraan. In deze zee fchijnen de walvisfchen van het zuiden verder naar den evenaar te dringen dan die van het noorden: men zou hen reeds op 12° zuiderbreedte ontmoeten.

De eenige rijtuigen, die in de kolonie gebruikelijk zijn, en waarmede de vruchten van afgelegene plantaadjen vervoerd worden, zijn zeer lompe. Twee houten fchijven, die met de as tevens draaijen, dragen een fluk hout, dat wagen en diffel tevens uitmaakt, en waarvoor osfen gefpannen worden. Paarden worden enkel onder den man gebruikt. De kano's, waarmede het kanaal bevaren wordt, zijn niet beter; zij zijn lang en smal, en beftaan flechts uit een' uitgehol-

holden boomftam, zonder uitlegger. Iedere boomfoort wordt daartoe gebruikt.

Wij zagen op onze uitstappen langs de kust vrolijkheid, zindelijkheid en gastvrijheid onder een weinig bemiddeld volk heerschen. Wij werden in de armoedigste hutten geroepen, waar men ons vruchten gaf, vleesch en maniok aanbood, en betaling weigerde aan te nemen.

CHILI.

De kust van *Chili* leverde ons, toen wij dezelve naderden, om de bogt van *Conception* in te loopen, het gezicht van een laag land op. Het schiereiland, dat den uitersten rand van dezen schoonen waterbak vormt, en de rug van het kustgebergte achter denzelfden, bieden het oog eene bijna lijnrechte linie aan, die door geene uitstekende toppen afgebroken wordt, en slechts de borstweringen van den *Biobio* verheffen zich tuschen de monding van den stroom, naar wien zij heten, en den oever van *Sanvincent* als een bevallig heuvelpaar. Walvisfchen, dolphijnen en robben verlevendigden om ons heen de zee, waarin *Fucus pyriferus* en andere reusachtige foorten, die wij het eerst aan Kaap *Horn* hadden aangetroffen, zwommen; robben koesterden zich in de zon op het eiland *Quiquiring*, aan den ingang der bogt,

bogt, en in dezelve omringden ons dezelfde zoogdieren als in de open zee; maar geen zeil, geen vaartuig verkondigde dat de mensch bezit van deze wateren had genomen. Wij bespeurden slechts aan de oevers tusfchen boschjes en geboomte omtuinde velden en heiningen; lage hutten stonden aan het strand en op de heuvels verspreid.

Het lage gebergte der kust, uit hetwelk de *Biobio*, bij de stad *Mocha* of *Conception* breed en zonder diepte uitloopt, bedekt het gezicht der *Cordilleras de los Andes*, die zich in *Chili* met hare sneeuw en vulkanen, op een' afstand van ten minsten veertig uren van de zee, achter eene breede en vruchtbare vlakte verheft, en der wetenschappelijke naarsporing een nog ononderzocht veld aanbiedt. *MOLINA*, die de *Cordilleras* in *Peru* en in dit gewest gezien heeft, gelooft dat de toppen hier die omstreeks *Quito* in hoogte overtreffen.

De berg, aan wiens voet de stad en op wiens hoogte het fort ligt, is verweerd graniet, dat de kernvormige onverweerde *masa's* van dezelfde steensoort insluit. De heuvels, die het schier-eiland uitmaken, zijn leemleijen, over welken roode en donkerkleurige leem ligt, en de lage heuvels, aan welken *Talcaguano* naar de haven van *San Vincent* toe leunt, bestaan slechts uit lagen van zoodanige leem, waarvan ettelijke, en inzonderheid de bovensten, met de in deze zeeën nog levende schelpdiersoorten, *Concholepas peruviana*, een' groote *Mytilus*, enz. in onveranderden toestand opgevuld zijn. Het zand aan

het strand en in de vlakke is door leigruis graauw gekleurd.

De hier beroemde steenen van den *Rio de las Cruces* bij *Arauco* zijn schijven van Chiastolieth.

De natuur heeft op deze zuidelijke grenzen van *Chili*, het *Italië* der nieuwe wereld, die wilde voortbrengkracht niet meer, die ons in *Santa Catharina* met verbazing vervulde, en het onderscheid der breedte schijnt geen verschil in de Flora's van beide landen te maken. De gebergten zijn de landscheidingen. De heuvels zijn bedekt met bevallige myrtenboschjes en struiken; andere beziëndragende boomen vereenigen zich harmonisch met verwante gedaanten dezer heerschende soort. De schoone *Guevina avellana*, uit het geslacht der Protaceën, voegt zich bij de myrten, en, door de vogelen gezaaid, versieren Lorantussoorten boomen en struiken met den vreemden tooi hunner rood en witte bloemtrossen. De *Fuchsia coccinea* vervult het meest de bewaterde klooven; eenige lianen kronkelen in het digte bosch omhoog. Eene Bromeliacee, de uitstekende *Pitirairinia coarctata*, bezet met liggende slangenstammen en stijve bladkruinen, versiert de anders naakte, dorre hoogten. De schoone *Lapageria rosea* omvlecht de struiken, terwijl luchtiger plaatfen door andere Liliaceën, *Amaryllis*, *Alotrameria*, *Sisyrinchium* enz. versierd worden.

Verscheiden Europeesche soorten vermengen zich met de Oenotheren, Calceolariën, Acænen, enz. en de

de vochtigè dalen pronken, even als bij ons, met goudkleurige ranunkels (*).

De winter is hier niet zonder vorst, en het is niet zonder voorbeeld dat er sneeuw in het dal valt. De palmen van *Santago (Cocos Chilensis Mol)*. Komt zoo zuidelijk niet meer voor. De vrucht der oranje- en citroenboomen rijpt wel in de tuinen van *Mocha*, maar men ziet hier niet de bekoorlijke oranjeboomgaarden, die ons in *Brazilië* verrukten. Men wees ons in een' dezer tuinen een' jongen dadelboom, die in gezonden wasdom schein voort te komen, en naast dezen palm wies de *Arancaria imbricata*, de schoone denneboom der *Andes*, dien men slechts in de *Cordilleras* wildgroeiend aantreft, waar hij geheele wouden uitmaakt, en met zijne zaadkorls de bewoners voedt. De Chilische aardbeziën hadden, ten tijde van ons verblijf, noch bloesem noch vruchten.

De

(*) Het geslacht der Protaceën en de soort der *Arancaria*, uit het geslacht der Strobilaceën behooren tot het zuidelijk halfrond. De soorten, die in *Chili* voorkomen, en aan *Australië* konden herinneren, zijn inheemsch. Wij verzamelden de *Goadenia repens*, die, volgens BROWNS opmerking, in *Nieuw-Holland* en *Chili* wast; zij kan als eene strandplant aangemerkt worden, even als de *Mesembrianthemum*-soorten, die wij hier en in *Californië* vonden, en de soorten geleeke, die in *Nieuw-Holland* en *Nieuw-Zeeland* wassen, den *Mesembrianthemum edule* van de *Kaap De Goede Hoop* zeer nabij komen.

De naam van den *Huemul* of *Guemul* (*Equus bisulcus* Mol.) naar welken wij vernamen, was niemand bekend; en zelfs de waardige zendeling, wiens omgang ons zoo leerrijk geweest was, wist niets van dit dier. Dus moeten wij de gewigtige strijd-vraag, die MOLINA hetzelfde aangaande in de zoologie opgeworpen heeft, aan gelukkiger natuuronderzoekers ter beantwoording overlaten. Maar deze schrijver schijnt ons toe weinig gezag in de natuurlijke historie te verdienen. Wij zagen op *Conception* geene der kameelfoorten van de nieuwe wereld, zij zijn in den wilden staat slechts in het gebergte aan te tressen, en men verzuimt bij een volslagen gebrek aan nijverheid hen als nuttige dieren aan te fokken. Wij zagen over het algemeen geene wilde zoogdieren.

Luidruchtige papegaaijen trekken in talrijke zwermen door de lucht; verscheiden colibrifoorten omgonzen de bloemen, een kiviët met gespoorde vleugels (*Parra chilensis* Mol.) vervult met een krijschend geschreeuw de vlakke, die de baai van de haven *San Vincent* scheidt; enkele gieren (*Charartes*) zoeken aan het strand hun voedsel, en menigvuldige watervogels en eenden bedekken de zee, zich op de banken onthoudende, die bij *Talcaguano* uit de golven steken.

Van amphibiën zagen wij eene kleine kikvorsch en eene kleine haagdis, maar gelooven ook eene slang, offchoon MOLINA er geenen optelt, waargenomen te hebben.

Onder de schelpen waren voor ons de *Concholepas peruviana* en de *Picus Psittacus* merkwaardig.

Wij vonden onder andere insecten den kleinen *Scorpio chilensis*, die, volgens MOLINA, geene uitzondering op den regel maakt, dat *Chili* geen enkel vergiftig dier binnen deszelfs grenzen heeft (*).

Er blijft na FEUILLEE'S en MOLINA'S voorbereidende arbeid, na RUIZ en PAVON, na CAVANILLE (†), die menige Chilische planten niet altijd zonder verwisfeling beschreven heeft, voor de natuurlijke

ke

(*) De scorpioenen zijn over het algemeen minder gevaarlijk dan gevreesd. Aan de Kaap *De Goede Hoop* zijn twee groote foorten gemeen, die ieder hoofdzakelijk in verschillende oorden voorkomen. In iedere geldt de zeldzamere foort voor de vergiftigste, en de waarheid is dat de steek van geene gevaarlijker gevolgen is dan die eener wesp. Zij, die ons dit zeiden, spraken uit eigen ondervinding. De scorpioenen zijn eene lievelingspijze der apen.

(†). L. FEUILLEE, *Journal des observations physiques, mathématiques et botaniques, faites dans l'Amérique méridionale*. Paris 1714—1725 4to. — MOLINA *Saggio sulla Storia naturale del Chili*. Bol. 1782. 8°. 2a edizion Bol. 1810 4°; in dezelve wordt niet opgehelderd wat in den eersten druk duister gelaten werd. RUIZ et PAVON *Floræ Peruvianæ et Chilensis Prodromus*. Madr. 1794, Romæ. 1799. *Systema vegetabilium Floræ Peruvianæ et Chilensis*. Mad. 1798 et 1799. Het *Eryngium rostratum Cav.* is het *Eryngium* niet dat bij *Talcaguano* wast.

ke historie des lands nog veel te doen, en vooreerst vele dwalingen uit den weg te ruimen.

Wij hebben, wat de zeden der inwoners, de voorkomende onvergelykelijke gastvrijheid der hooger klasfen en den toestand der kolonie in het algemeen betreft, slechts aan het berigt van LAPEYROUSE en VANCOUVER te herinneren.

Wij vonden slechts de dragt der vrouwen, die de eerste beschrijft, en die men in den atlas tot zijne reis afgebeeld vindt, veranderd; zij heeft sedert acht of tien jaren voor onze Europeesche modes plaats gemaakt, naar welker nieuwsten de dames met belangstelling vernamen, en zij onderscheiden zich enkel in de mannelijke dragt van den Araucanischen pongo (*) en den breedrandigen stroohoed.

Wij konden ons nogtans bij de vrije en aangename gezelligheid, die wij in *Conception* genoten, niet van ernstige en zwaarmoedige bespiegelingen ontslaan over den staatkundigen crisis, waarin dit gedeelte der wereld gewikkeld is.

Wie in een' burgeroorlog nuchteren tusfchen de partijen intreedt, bespeurt aan wederzijden bij den blinden hoop slechts woeste dronkenschap en haat.

Wij

(*) De pongo is een langwerpige vierkante in de lengte gestreepte deken van een bijzonder wollen weeffel, in wiens midden eene spleet gesneden is, waardoor men het hoofd steekt; de twee einden hangen van voren en van achteren. *Chili* ontvangt anders de modes uit *Lima*; maar men draagt den Chllischen pongo ook in *Peru*.

Wij zagen slechts de koninglijke partij, de Moren, gelijk, de geschiedenis des moederlands indachtig, de liberalen hen noemen. Wij zagen in tegenstelling met talrijke schitterende vrouwengezelschappen, slechts weinig mannen, slechts officieren en ambtenaars des Konings, en een haveloos, armoedig, met moeite zamengeraapt foldatenvolk.

Van de ten dien tijde onderdrukten patriotten zaten velen in de stadsgevangenisfen, wier ruimte door eene kerk vergroot was geworden; zij werden tot het bouwen van een kasteel gebruikt, dat de stad in toom houden zou. Anderen waren naar het eiland *Juan Fernandez* vervoerd geworden, nog anderen, en daaronder vele geestelijken, hadden zich in *Buenos ayres* onder de vanen des vaderlands verzameld, die men ons na den val van *Carthagena*, dien wij met uitgelaten blijdschap zagen vieren, als ganschlijk overwonnen schilderde.

Chili, dat MOLINA ons als een aardich paradijs beschrijft. welks vruchtbare bodem voor alle soort van landbouw geschikt is, welks rijkdom aan goud en zilver, koren, edele wijnen, vruchten, voortbrengfelen van allerlei aard, aan timmerhout, aan rundvee, schapen- en paardenfokkerij overvloed heeft, lijdt gebrek in gekluisterde kindsheid zonder scheepvaart, handel en nijverheid. De sluikhandel der Amerikanen, die door monniken geleid wordt, voorziet hetzelfde alleen tegen gemunt geld, zonder dat het zijne producten vertiert, van alle behoeften, en dezelfde

Amerikanen drijven den walvischvangst op deszelfs kusten.

De geschiedenis heeft de omwenteling beoordeeld, waaraan de Vereenigde Staten hunne opkomst, hunne welvaart, hunne snel toenemende bevolking en magt te danken hebben, en alle volken van *Europa* beschouwen den worstelstrijd der minderjarige Spaansche bezittingen met toejuiching en gelukwenschen. De afscheiding van het moederland is vooruit te zien, maar het is twijfelachtig, wanneer wijze bedaarde ontwikkeling den overgang uit de onderdrukking tot de vrije zelfstandigheid bezegelen zal.

De stad *Mocha* is regelmatig en groot aangelegd, maar de huizen zijn laag en omslagtig, en hebben slechts vensters naar de binnenplaatsen. De bouwwijze is wel op menigvuldige en sterke aardbevingen, maar geenszins op winterkoude ingerigt. Men kent noch schoorsteenen noch kagchels; de armen bezitten zelfs geen kookhaard, en bereiden hunne spijs in de openlucht of in het voorvertrek. 's Avonds branden op de straten van *Talcaguano* menigvuldige vuren, bij welken de menschen zich warmen, en wij waren getuigen van een' brand, die daardoor ontstaan was, en een huis in de asch leide.

De wijnbergen, die den geachten Conceptionwijn voortbrengen, zijn op een' aanmerkelijken afstand van de stad gelegen. De wijn wordt, even als het koren, in lederen zakken ingevoerd, en men bewaart hem in groote aarden potten (*yarrres*); vaten zijn er

er niet. Lastdieren, ezels, wier ras uitnemend schoon is, en muilezels, vervangen de rytuigen, die er slechts weinig zijn, en van dezelfde foort als in *Santa Catharina*. De Gouverneur-intendant bezit alleen eene in *Lima* vervaardigde kales, en gebruikt haar zelden of nooit. De paarden zijn fraai en goed, en het paardrijden is algemeen; de vrouwen rijden insgelijks te paard, of gebruiken op hare reizen karren, die onze herdershuisjes gelijken, en door ossen getrokken worden. De kreool is altijd te paard; de armste bezit ten minsten een muildier, en de jongen rijdt achter de ezels die hij drijft. De muilkorf is algemeen in gebruik.

Wij vermelden een gebruik, dat, zonderling genoeg, op godsdienstige begrippen gegrond, ons gevoel beledigde. Wanneer een kind na den ontvangen doop sterft, wordt 's avonds voor de begrafenis het lijk, als een heiligenbeeld opgeschikt, in eene verlichte kamer overeind op eene foort van altaar gezet, dat met brandende kaarsen en bloemkransen pronkt. De menigte komt dan in, en vermaakt zich den geheelen nacht door met zang en dans. Wij waren tweemaal in *Talcahuano* getuigen van zoodanig een feest.

Enkele Araucanen, die wij in *Conception* zagen, en die tot de armen van hun volk behoorden, die zich aan de Spanjaards als dagloners verhuren, konden ons geen waar denkbeeld van deze strijdbare, wellprekende, sterke en reine natie geven, wier vrijheidszucht en geöfende krijgskunst eerst tegen de

wapenen der Inca's, en vervolgens de vernielende veroveraars van de nieuwe wereld een onoverwinnelijke bolwerk daarstelden. De Peruvianen drongen niet zuidelijker in *Chili* voort dan tot aan de rivier *Rapel*, en de *Biobio* is de eigenlijke grenscheiding der Spanjaards gebleven, die zuidelijker slechts de plaatsen *Sanpedro*, *Arauco*, *Baldivia*, den archipel *Chiloe* en onbeduidende grensposten bezitten, waarheen de weg door het onafhankelijke land der Indianen voert.

Wij zullen over de geschiedenis van *Chili* en deszelfs bewoners geene boeken uitschrijven, die elk ter hand nemen kan. OVALLE (*) is getrouw, uitvoerig en wijdloopig; MOLINA †) schrijft met voorin-

(*) P. ALONZO OVALLE, *Breve Relacion del Reyno de Chili* 1646.

†) G. I. MOLINA, *Saggio sulla Storia civile del Chili*, 1781. De Abt GIOVANNI IGNACIO MOLINA is een geboren Chiliër, en wordt onder de voornaamste Italiaansche schrijvers gerekend. Men kan in het aangehaalde werk een *Catalogo di Scrittori delle cose del Chili* nalezen, en een aanhangsel tot denzelven in den *Mithridates*. T. III, Parte II, 391 Seqq. en in den *Linguarum totius orbis Index*, van J. S. PATER. Berol. 1815, pag. 18. Onder de hulpmiddelen, tot het aanleeren der Araucaansche taal geven wij op: A. HAVESTADT *Chilkaugu Monast.* 1777, hetwelk beter dan de onderscheiden in *Lima* uitgegeven drukken van LUIS DE BALDIVIA allen taalonderzoekers, gelijk ons, ten dienst zal staan. MOLINA zelf geeft in zijn *Saggio sulla Storia civile*

ingenomenheid met zijn vaderland eene geschiedenis die men niet zonder vooringenomenheid lezen kan; en waarlijk, de geschiedenis van een volk, dat nog op den trap staat, waar de mensch als zoodanig geldt, en in zelfstandige kracht en grootheid optreedt moet aanlokkender zijn dan de beschaafde staten, waar alles berekend wordt, het karakter ontaardt, en de mensch slechts afweegt of afgewogen wordt.

Onder de bronnen der geschiedenis van *Chili* worden verscheiden Spaansche heldendichten opgeteld, waaronder de *Araucana* van Don ALONZO DE ERCELLA den eersten rang bekleedt; dit werk wordt in den *Don Quichot* met lof vermeldt; VOLTAIRE heeft het geprezen, en eene Hoogduitsche vertaling van hetzelfde is te *Gotha* in 1806 in het licht verschenen. Dit schoon geverfificeerd historisch fragment, welks opsteller oorlogen berigt, waarin hij zelf gevochten heeft, verdient minder de opmerkzaamheid der letterkundigen dan die der geschiedenisonderzoekers. De geschiedschrijvers beroepen met vertrouwen zich er op, en het is in *Chili*, waar hetzelfde voor een nationaal gedicht geldt, het boek dat het meest gelezen wordt.

Wij

te een zeer bepaald en duidelijk denkbeeld dezer schoone taal. Wij zullen op eene andere plaats gelegenheid vinden om de volken en talen van *Zuid-Amerika* met die der eilanden des grooten oceaans en der oostkust van *Azië* te vergelijken, en te betoogen dat ons onderzoek deswegens ons verwijderd heeft van eene gemeenschap onder hen aan te nemen.

Wij zullen de aantekeningen, die wij aan Pater ALDAY, een' zendeling, die een gedeelte van zijn leven onder deze volkeren heeft doorgebracht, te danken hebben, als een aanhangfel tot de geschiedschrijvers van *Chili* mededeelen, en slechts nog iets herinneren.

Het laatste verdrag, tusfchen de Spanjaards en Indianen werd in het jaar 1774 gesloten. De laatsten houden sedert dien tijd een' Resident bij den Kapitein-generaal van *Chili* in *Santago*, en de vrede heeft ongestoord bestaan. LA PEYROUSE fchijnt opzettelijk misleid geworden te zijn, om hem of de geleerden zijner expeditie van een' uitfap in het binnenland te wederhouden. Men spiegelde hem een' oorlog voor, van welken de gefchiedenis niets weet. Men zeide ons dat onder de tegenwoordige omftandigheden de Indianen den Koning van *Spanje* getrouw aanhingen, en de bergpaffen, tegen die van *Buenos-ayres* bezet hielden. De onmiddelijke gemeenfchap der kolonie met het moederland, die anders over de *Cordilleras* bij *Mendoza*, de *Pampas* en *Buenos-ayres* ging, werd in onzen tijd over *Lima* en *Carthagen* hersteld. Een parlement, eene plegtige volksvergadering der Indianen, waarin van de Spaanfche zijde de Kapitein-generaal zelf verfchijnt, waar de belangen der beide natiën overwogen en de vriendschapsband bezegeld wordt, zou binnen weinige weken op de gewone grensplaats *Los Angeles* gehouden worden, en het fpeet ons deze gelegenheid niet te kunnen waarnemen om de groote vergadering van een vrij
volk

volk te zien, welks geschiedenis, zelfs door zijne
erfvijanden opgeteekend, aan groote mannen en daden
zoo rijk is.

AANTEEKENINGEN VAN DEN ZENDELING,
PATER ALDAY.

(*Uit het Spaansche handschrift vertaald.*)

De geschiedenis van het rijk *Chili* werd van het
begin af aan door GARCILLASSO DE LA VEGA, ver-
mengd met zijne geschiedenis van *Peru*, opgetee-
kend. Onze beroemde ERCILLA verheerlijkte haar
tot aan het einde zijner eigen zending in heldenverzen.
Pater OVALLE schreef te *Rome*, op het treffendste,
de gebeurtenissen en lotgevallen van dit rijk sedert
deszelfs groddlegging tot op zijnen tijd, en eindelijk
voltooide de Abt MOLINA het werk en voerde deze ge-
schiedenis in al hare deelen uit. Deze geleerde ex-Jezuit
behandelt alles, wat het mineralen- en plantenrijk
betreft, op het voortreffelijkste, zoodat, bij hetgeen
hij deswegens zegt, niets toegevoegd kan worden.
Onuitputtelijk zijn de rijkdommen, die *Chili* bezit;
deszelfs bodem is het geschiktste voor elke der voort-
brengfelen, die *Europa* verrijken, terwijl hetzelfde aan
zijne uiterste grenzen eene gelijkmatige temperatuur
geniet, die noch de onweders kent, die den zijde-

worm vijandig zijn, noch den hagel, die de vruchten des velds vernielt. Geen verscheurend dier onthoudt zich in deszelfs gebergtē, dat den mensch aanvalt, en geen enkele vergiftige worm vertoont zich binnen zijne grenzen.

De Indianen, die het land van de rivier *Biobio* af tot aan *Ofino* toe bewonen, zijn in vier provinciën verdeeld, die zich gelijk vier strooken van het noorden naar het zuiden uitstrekken. Hun getal zal omtrent 80,000 zielen bedragen. Zij zijn over het algemeen van meer dan middelmatige lengte, krachtig, stevig en ongemeen vlug. Allen zijn buitengemeen aan den drank overgegeven (*), en dit is de hoofdoorzaak der vermindering, die wij onder hen bespeuren, wanneer wij hunne tegenwoordige volksmenigte met die vergelijken, welke ons de geschiedenis ten tijde der verovering opgeeft. Derhalve zegt ook een scherpzinnig waarnemer dat *Don GARCÍA HURTADO DE MENDOZA*, den verderflijksten oorlog tegen hen gevoerd heeft, toen hij hen den appelboom gaf. Deze boomen vormen tegenwoordig geheele boschen in hun gebied. Het bloed der Indianen bestaat thans nergens meer onvermengd. Hetzelve is ten deele afkomstig van de Spanjaards, die eene toevlugt voor de gerechtigheid onder hen gezocht hebben, deels van de Spaantche vrouwen, die zij bij de verwoesting van zeven koloniën tot slavinnen hebben

(*) Hun bedwelvende drank is appelwijn; ook armere kreolen bereiden en drinken dien.

ben gemaakt, deels van de Hollanders, die in zulk een groot getal van de Hollandſche expeditie, die onder de regering van PHILIPS IV bij *Baldivia* landde, deferteerden, dat derzelve aanvoerder, bij zijn' aftogt twee galjoenen in den grond boren moest, die hij niet meer in ſtaat was te bemannen (*); men ziet thans de nakomelingen dezer Hollanders van *Vil-*
la-

(*) Met verlof, heer Pater! daar gelooven wij Hollanders geen woord van, die trouwens den Spanjaarden nooit veel geloof gaven, daarvan hebben zij tachtig jaren lang de bloedige ondervinding gehad. De aanvoerder HENDRIK BROUWER, voormalige Gouverneur-generaal van *Neerlands Indië*, overleed op dezen togt te *Carlomappa* hetwelk hij ingenomen had, en werd te *Baldivia* begraven: hij kon dus niet bij den aftogt in 1643 twee galjoenen in den grond boren, ook kwam zijn opvolger met al de ſchepen weder te huis; ten minsten VALENTYN en PRÉVOT verdienen ruim zooveel geloof als een *Societatis Jesu frater*. Ook de Heer CHAMISSO, wien gij uw opstel zelf gegeven hadt, is edelmoedig genoeg van op dit gezegde het volgende aan te teekenen: „ De berigten, die wij hebben, „ van de expeditie der Hollanders naar *Chili* in het jaar „ 1643, onder HENDRIK BROUWER ſtaan in *uitgemaakte te-* „ *genspraak* met de hier aangevoerde daadzaken. Men „ vergelijke BURNEY's *chronological History*, Vol. III pag. „ 113. MOLINA roert ook deze gebeurtenis ſlechts vlug- „ tig aan.” Ik heb echter geoordeeld hier als Holländer ook mijn penningsken te moeten bijwerpen.

DE VERT.

Jarica en *Tolten* tot aan de oevers van den *Rio del imperial*.

Het land der Indianen is naar den maatstaf der poolshoogte van gelijke vruchtbaarheid met dat der Spanjaarden; maar men ziet daarin, wegens de aanmerkelijke verminderde bevolking, vele met hooge boomen en lage struiken bewasfen velden, wier vlakke bodem getuigt, dat zij eenmaal den akkerbouw toebehoorden, en waaraan het uit vele teekenen blijkt dat zij hunne voormalige bewoners verloren hebben.

De talrijke boomsoorten, die in het land der Indianen, zoowel in de vlakke als op het afhangen der *Cordilleras* wasfen, komen in het Spaansche gebied voor. De *tayo* alleen maakt eene uitzondering. De schors van dezen boom, die glad en eene lijn dik is, heeft eene bijzondere kracht om inwendige verzweringen (*Apostemata*) en alle foorten van fistels of wonden te genezen. Voor inwendige ongemakken drinkt men water, waarin deze bast gekookt is, of men wast de uitwendige zweren en wonden daarmede, en bestrooit ze vervolgens met het poeder van dezen bast, die gedroogd en gewreven is. De overige planten en kruiden van deze landstreek zijn van dezelfde eigenschap als die welken het Spaansch gebied oplevert.

Men treft in de gebergten leeuwen (*) aan die zich

(*) Waarschijnlijk is dit de puma; DE PAUW zegt dat er
gec.

zich met andere dieren voeden, doch voor den mensch, dien zij mijden, onschadelijk zijn. Aldaar ophouden zich ook ettelijke steenbokken en antelopen van de grootte eens lams; hun vleesch is goed van smaak. De rivieren zijn rijk aan goede forellen en mindere vischsoorten. Aan de oevers onthoudt zich een dier, doch niet in grooten getale, hetwelk van visch leeft, door de Spanjaards waterkat (*), en door de Indianen *Guillin* geheten. Zijn vel levert eene kostbare pelterij, en het bij uittek fijne haar heeft zijns gelijken niet voor het vervaardigen van hoeden.

Wij keeren tot de Indianen terug. Zij gebruiken, om de vrijheid hunner staten te bewaren, eene zeer behoedzame staatkunde. Zij laten geen Spanjaard of vreemdeling door hun gebied reizen, veel min het-

geene leeuwen in *Amerika* zijn, en deze voor den Amerikaanschen leeuw gehouden wordt.

DE VERT.

(*) *Castor hudsonius* Mol. Dit zou eigenlijk beteekenen waterbever; het woord *hudsonius* heeft MOLINA oogschijnlijk van het Grieksche *ἕδωπ* afgeleid en — een barbaarsch pleonasmus begaan: waar zijn toch andere dan waterbevers? Waterkat is immers letterlijk *Felis aquaticus*. Ik heb nooit iets van dezen Amerikaanschen LINNEUS gezien, maar ik twijfel zeer of hij den lof wel verdient, dien de Pater hem in dit opstel zoo mild toezwaait.

DE VERT.

III. DEEL.

C

hetzelve doorvorschen, zonder voorkennis van den Cazique van het district, die het verlof daartoe nooit vergunt zonder den geen wel te kennen, dien hij het geeft. Dit wordt ook ten aanzien der zendelingen in acht genomen, die door het land van de eene misie naar de andere reizen, zonder door den zendeling des districts zelven verzeld te zijn; want zoover gaat het wantrouwen der Indianen niet, dat zij tegen dezen bijzondere voorzigtigheidsmaatregelen gebruiken. Ik zal u de maat van hunne wantrouwige behoedzaamheid opgeven. De meeste Indianen zijn Christenen, en allen, zonder uitzondering, mogen wel lijden dat hunne kinderen gedoopt worden, maar gij weigeren, zoodra dezen den ouderdom bereikt hebben, om het Christelijk onderwijs te ontvangen, dezelve aan de kerk te verantwoorden, dewijl, zeggen zij, de zendelingen, ingeval zij zich van de kinderen meester maakten, zij zich ook van de ouders meester zouden maken, die dan de staatkundige vrijheid hunner vaderen zouden verliezen. Op de tafels, die ik hierbij voeg, worden dienvolgens slechts de Indianen aangevoerd, die in de bestaande Misfiën als kinderen der kerk leven, en niet de zoodanigen, die zich met de Heidenen van het district vermengen.

Men kan overigens het reisverhaal van THOMAS FALCONER, gedrukt in *Londen 1774*, nalezen. Deze geboren Engelschman bragt in *Paraguay, Chili* en aan de Patagonische kusten veertig jaren door.

De verdeeling der Indianen in vier provinciën is reeds vermeld geworden; namelijk de Araucanen de *Llanistas* of bewoners der vlakte, de Huillichen en de Pehuenchen. De Araucanen bewonen de kusten, verdeeld in de volgende gouvernementen.

Arauco, hetwelk der geheele provincie zijn naam geeft, *Tucapen*, uit hetwelk zij altijd tot hunne groote ondernemingen hunne aanvoerders gekozen hebben, *Lleulleu*, *Tixua*, *Imperial baxa*, *Voxoa*, *Tolten*, waar het regtsgebied van *Baldivia* begint, *Maxiguirra*, *Baldivia*, *Cudico* en *Cumcos*. Ieder gouvernement heeft zijn' eersten Cazique, die over alle districten beveelt, die zijn gebied omvat. Aan het hoofd van ieder district staat een Indiaan van aanzien, onder den naam van Guilmen. De waardigheden van Cazique en Guilmen zijn erflijk.

De waardigheden van Caziquen en Guilmen vinden ook in de drie andere provinciën plaats, de *Llanistas*, bewoners der vlakte, de Huillichen, bewoners van het afhangen der *Cordilleras*, de Pehuenchen, bewoners van derzelver valleijen, hoogten en passen. Geen Cazique of Guilmen bemoeit zich met een' anders gebied. Zij roepen, om gewigtige zaken af te handelen, provinciale vergaderingen bij elkander, die der kust van *Arauco* tot *Tolten*, in *Chili*, en die van *Tolten* tot *Cumcos*, in *Baldivia*. Er heerscht de grootste eendragt onder hen. De Caziquen komen alleen met weinig krijgslieden in de

vergadering; maar betreft de zaak het gansche land, dan nemen gemagtigden van de andere provinciën deel in de raadplegingen, nadat de zaak in de afzonderlijke vergaderingen overwogen is geworden. Alle Indianen, behalve de Pehuenchen, bebouwen het veld en zaaijen tarwe, mais, gerst, bonen van onderscheiden soort en vlas, welks zaad zij eten, en welks stroo zij tot bezems gebruiken. Zij bezitten allen paarden, runderen, schapen, varkens en hoenders; de muilezels zijn zeldzaam. Zij planten noch zaaijen vruchtboomen noch tuingewassen. Runderen en paarden verspreiden alleen de zaden des appelbooms. De Pehuenchen bezitten vele stoeterijen, die zij door vleesch en melk van voedsel voorzien; en offchoon zij runderen en schapen houden, eten zij toch nooit derzelve vleesch. Zij bearbeiten zelf den wol hunner schapen, en verhandelen de runders aan de Spanjaarden. De vrouwen zijn over het algemeen zeer arbeidzaam; zij helpen hare mannen bij den akkerbouw en zijn den man dermate onderdanig, dat de boete, die God der eerste vrouwe opleide, zich bij haar in hare geheele volheid openbaart.

TAFEL der Misfiën van het Collegie der *Propaganda fide* van *Santildefonse* der stad *Chillan*, in het rijk *Chili*, en derzelver verrigtingen. Opgemaakt in het jaar 1815.

MISSIËN.	Jaren der stichting.	Geel der Misfiën.	GEDOOPT.		HUWELIJKEN.		BEGRAVEN.		Christ. van alle fands.	Heiden. van alle fands.
			Kind.	Volw.	Gelof-ten.	Best.	Kind.	Volw.		
Baldivia B +	1769	3	1113	361	460	79	469	465	465	20
Mariquina +	1769	2	1039	147	342	130	243	140	775	466
Arique	1776	2	1016	79	235	88	410	246	487	45
Nubla	1777	2	445	50	123	48	170	120	364	4
Nanibue	1777	2	406	68	137	58	97	105	264	20
Quinchilca	1778	2	1035	167	246	120	265	163	622	200
Ribuceno	1778	2	991	241	239	181	186	80	1086	500
Dallipalli	1787	2	1219	248	245	260	250	113	1216	303
Culico	1787	2	1406	185	215	159	326	80	1231	275
Quillacabum O	1794	2	730	157	106	90	102	30	667	377
Caynco	1794	2	882	272	180	171	150	77	964	890
Costa	1806	2	635	130	96	85	166	40	949	450
Arauco C +	1768	2	1016	66	201	106	282	202	540	2300
Tucapen	1779	2	108	12	17	5	18	8	15	6400
Sra. Barbara	1758	2	80	16	10	5	26	54	8	150
		31	12121	2199	2852	1570	3100	1923	9653	12400

TA-

3

TA

TAFEL der Misfiën, die vernietigd zijn, benevens de jaren van derzelver vernietiging en het door haar verrigte.

MISSIËN.	J A A R		GEDOOPT.	HUWELJ- KEN.	BEGRAVEN.
	der Stichting.	der Vernietig.			
<i>Culaco P</i>	1758	1766	59	6	26
<i>Rorinlern P</i>	1758	1766	—	—	—
<i>Lolio P</i>	1766	1766	52	—	—
<i>Imperial barra C</i>	1768	1785	4	—	—
<i>Tolien el baro Y</i>	1776	1787	179	6	6
			294	12	32

TAFEL der ligging en uitgestrektheid der Missiën, benevens derzelve afstand van het Collegie.

MISSION.	LIGGING (*).		UITGESTREKTHEID		AFSTAND.	DISTRIC- TEN.
	Breedte.	Langte.	van het N. naar het Z.	van het O. naar het W.		
<i>Bakavia.</i>	39° 47'	302, 28'	6	7	160	10
<i>Mariguino.</i>	39, 24	302, 31	6	7	140	10
<i>Arique.</i>	39, 49	302, 48	4	5	155	8
<i>Nabla.</i>	39, 49	302, 32	9	2	160	6
<i>Nanhué.</i>	39, 32	302, 48	10	8	145	9
<i>Quinchila.</i>	39, 42	303, 18	13	10	179	12
<i>Ribuemo.</i>	40, 29	303, 24	7	8	190	12
<i>Dallipulli.</i>	40, 18	303, 21	7	8	187	8
<i>Cutico.</i>	40, 15	303, 18	4	4	185.	7
<i>Quilacabum.</i>	40, 27.	303, 18	6	4	193	6
<i>Cayunca.</i>	40, 36	303, 21	8	7	199	7
<i>Costa.</i>	40, 37	302, 47	7	4	201	6
<i>Arauco.</i>	37, 21	302, 30	20	4	50	16
<i>Tucapen.</i>	37, 56	302, 30	18	6	70	24
<i>Sta. Barbara. (†)</i>	36. 41	304. 2	—	—	40	—

(*) Astronisch bepaald door CEDILON.

(†) Is slechts een hospitaal, zonder ziehzorg.

ene-

MISSION

JAAR

GENOOPT

BIJWELT

BEGR. AARDEN

De met een † geteekende Misfiën hebben hare stichting aan de Jezuiten te danken, en kwamen in handen der Franciscanen in het jaar dat op de tafel aangewezen is. Die met de letter B gemerkt zijn liggen in het regtsgebied van *Baldivia*, die met de letter O in dat van *Osrno*, en die met de letter C in dat van *Chili*. Allen zijn eigenlijke Misfiën, *Santa Barbara* uitgenomen, hetwelk slechts een hospicium voor de geenen is, die tot het bekeeren der natie *Pehuenche*, welke de *Cordilleras* bewoont, bestemd zijn. Aldaar hadden de Franciscanen drie Misfiën, die in de tweede tafel met de letter P gemerkt zijn, met bijvoeging der jaren dat zij te niet gingen. Zij zijn, bij gebrek aan zendelingen, niet hersteld geworden, niettegenstaande in het jaar 1803 de Indianen daarom verzochten, daar zij wel erkennen, hoe nuttig het voor hen is zendelingen onder zich te hebben, die hen onderrigten en de woede be-teugelen van hun verblind Heidendom. De in dezelfde tafel met de letter C geteekende Misfie hoorde tot *Chili*, die met de letter B tot *Baldivia*.

De drie eerste Misfiën der tweede tafel liggen in de vooralpen der *Cordilleras de los Andes*, alwaar van den oorsprong der rivier *Nubla* tot aan den archipel *Chiloe* zich de volgende volkanen bevinden: *Chil-lan*, *Antuco*, *Callagui*, *Chandel*, *Villarica*, *Huan-chue*, *Copi*, *Llanguthue* en *Purarauco*. Men moet weten dat zich aan den mond van iederen volkaan een groot meer bevindt, en dat de hoofdrivieren van dit uitgestrekte land uit deze meeren ontstaan; namelijk uit den

Chil-

Chillan of uit deszelfs meer, spruit de rivier *Nubla*, uit de *Antuco* de *Loxa*, uit den *Callagui* de *Bio-bio*, uit den *Chandel* de *Imperial*, uit de *Villarica* de *Tolten*, uit den *Huanchue* de rivier van *Baldivia*, uit den *Copi* de *Riobueno*, uit den *Llanguihue* de *Pil-mayguen* en uit den *Purcrauco* de rivier *Rauhue*, die het gebied van *Oforno* bespoelt, en op de hells van den weg, naar *Chiloe* een' tweeden arm vormt, die den naam *Maypuhue* bekomt.

De Indianen, die de *Cordilleras* bewonen, heten *Pehuenches*, een naam, die van de dennen afkomstig is, die aldaar in menigte gevonden worden. Zij zijn buitengemeen rustig en boven alle begrip tegen hitte en koude gehard; zij zijn tevens dapper en ondernemend, en de bewoners der vallei vreezen hen. Hun gewoon voedsel is paardenvleesch en denappelen, die het getergte in overvloed oplevert. Zij zaaijen niet, en wanneer zij groente begeren, dan ruilen zij die van de Indianen in de vlakte tegen zout en denappelen; zij drijven denzelfden ruilhandel met de Spanjaards, uit het gebied der *Cordilleras*. Zij bezitten zeer rijke salines, die zich twee dagreizen van het oosten naar het zuiden uitstrekken, zonder dat men in deze rigting een' enkelen droppel zoet water aantreft. Dit zout is zeer gezond, wit als sneeuw, laat zich ligt zoo fijn als meel wrijven. De vrouwen, die zeer arbeidzaam zijn, weven vele *pongo's*, en de mannen vervaardigen somwijlen, en als het ware tot uitspanning, troggen en ander houtwerk. Deze nijverheid is de vrucht van hunnen

omgang met de Spanjaards. De den is onder de welnige boomsoorten, die de *Cordilleras* voortbrengen, de voornaamste; deze boom groeit tot eene hoogte van 25 *varas*, (omtrent 75 voeten), en zijne dikte is naar evenredigheid van zijne hoogte. Het is te gelooven dat wanneer men hem slechts eenige oplettendheid schonk, hij als scheepstimmerhout alle andere houtsoorten overtreffen zou. De Pehuenchen verkeerden met de Spanjaards aan gene zijde der *Cordilleras* tot *Buenos ayres*. Zij deden voormaals rooftogten door de *Pampas*, plunderden de reizigers, vielen in de geringere dorpen en bezittingen der Spanjaarden, en voerden de vrouwen en kinderen weg, die zij als slaven behandelden. De zendelingen hebben eenigen dezer ongelukkigen losgekocht en bevrijd. Thans worden de Pehuenches in toom gehouden door de beide forten *Sanjuan* en *Sancarlos*, die de Spanjaards uit *Mendoza* op voegzame plaatsen hebben opgericht.

CALIFORNIË (*).

Een laag gebergte ontuint, waar wij ze zagen, de kusten van *Californië*, en belet het oog in het bin-

(*) Wegens *Californië* kan men raadplegen: *Noticia de la California y de su conquista, por el Padre MIGUEL VENEGAS*, Madr.

binnenland te dringen. Het land heeft geen volkanisch aanzien (*). De haven van *Sanfrancisco*, in welke BURNEY (†) met geleerde critiek de haven van *Sir FRANCIS DRAKE* herkent, dringt door eene enge poort naar binnen, neemt stroomen uit het binnenland op, verschuilt zich achter de hoogten, en maakt een schiereiland van het zuidelijk van den ingang gelegen land. Het *Presidio* en de *Misfie* van *Sanfrancisco* liggen op deze langtong, die met hare heuvels en duinen het min gunstige veld was, dat zich het eerst voor onze naarsporingen opende.

De hoogten op de noordelijke zijde der haven zijn kiefelleigebergten. De heuvel, die op de zuidelijke zijde daar tegenover staat, en waarop het fort ligt, is van serpentijnsteen. Wanneer men het strand naar

Madr. 1775, waarvan *A Natural and Civil History of California* eene vertaling is. D. VICENTE VILA, *Diario historico de los viages de mar y de tierra hechos al norte de la California*. Mexico 1769. *Nachrichten von der Amerikanischen Halbinsel Californien, von einem Priester der Gesellschaft Jesu, welcher lang darin diese letztern Jahre gelebt hat*. Mannh. 1773, en De Reizen van LAPEYROUSE, VANCOUVER EN LANGSDORFF.

(*) Bij *Santa Barbara* op 34° N. B. verheft zich van de kust een nog werkzame vulkaan, wiens voet de zee bespoelt, en op nog andere plaatsen van het schiereiland openbaart zich vulkanische natuur.

(†) *Chronological History*, Vol. I, p. 354.

naar de *Punto de los Lobos* naar het zuiden vervolgt, houdt de serpentijn op, en men ontmoet ettelijke bijna loodregte lagen kiefelleijen, die tegen grofkorligen zandsteen met kalkspathstrooken schildvormig aanliggen, en deze zandsteen, waaruit de zuidelijke heuvels tot aan de *Punto de los Lobos* bestaan, schijnt de dieperliggende gebergtesoort te zijn. Stuifzand ligt op sommige plaatfen in eene aanmerkelijke hoogte op den steen, en er is laagswijze een nieuwe zandsteen ontstaan.

De omtrek van *Sanfrancisco* vertoont op het noordelijk half rond eene veel armer natuur dan op dezelfde breedte de kust van *Chili* op het zuidelijk. In de lente, nadat de winter het aardrijk eenige vochtigheid gegund heeft, versieren de heuvels en velden zich wel met pronkende zwaardleliën en andere bloemen, maar de droogte verdort ze weldra.

De nevels, die de heerschende zeewinden over de kust heendrijven, losfen zich in den zomer boven de verhitte en dorstende aarde weder op, en het land vertoont in het najaar slechts kale bruingezengde ruimten, die met verblindend witte zandwoestijnen afwisselen. Donkere dennenbosfchen vertoonen zich hier en daar op de bergruggen, tusfchen de *Punta de los Reyes* en de haven van *Sanfrancisco*. Hier groeit een flekelbladerige eik (*Quercus agrifolia*), de gemeenste en sterkste boom. Met gekromde armen, dicht gedrongen, met usneën behangen takken, ligt hij, gelijk de andere fruikgewasfen, land-

landwaarts in gebogen, en de begroeiide vlakten, die de zeewind bestrijkt, schijnen als door de schaar des hoveniers gefchoren. De Flora is hier arm, en wordt door geene der plantsoorten verfierd, die eene warmer zon voortbrengt; maar zij biedt den kruidkundigen veel nieuws aan. Bij bekende Noord-Amerikaanfche soorten (*) voegen zich landeigene (†) en de meesten zijn nog niet beschreven. Slechts ARCHIBALD, MENZIES en LANGSDORFF hebben hier verzameld, en de vruchten hunner vlijt zijn der wereld nog niet medegedeeld. Ons was het jaargetijdé niet gunstig; maar wij verzamelden het zaad van verscheiden planten, en mogen ons belooven onze tuinen te kunnen verrijken.

Deze woestijnen strekken velen dieren tot verblijf, waarvan menigeen welligt nog onbeschreven is. Zij dragen hier de namen van bekende soorten, als kleine leeuw, wolf en vos, heit, geiten en konijnen; de geduchtste daaronder is nochtans de beer, die, volgens de berigten der jagers, buitengemeen groot, sterk en wild zijn moet. Hij valt menschen en dieren aan, hoewel het hem geenszins aan plantenvoedsel ontbreekt, en verzamelt zich in menigte
bij

(*) *Ceanotus*, *Mimilus*, *Oenothera*, *Solidago*, *Aster*, *Rhamnus*, *Salix*, *Æsculus*, enz. Wilde wijnstokken, die wij hier niet aantreffen, zouden verder in het binnenland menigvuldig zijn, en welsmakende vruchten dragen.

(†) *Abronia*, *Eschschelzia*, *Chamifonia* en nieuw te beschrijvene.

bij doode aan strand geworpen walvisfchen. Zijne huid wifelt af van het bruine in het zeer lichte, en heeft dikwijls plekken van andere kleuren. Het fchijnt niet de witte beer van LEWIS en CLARKE te zijn, en is de bekende Amerikaanfche zwarte niet. Wij konden hem niet volgens het *individu*, dat wij zagen (eene jonge beerin), van den Europeefchen bruinen onderscheiden, en de fchedel, dien de Profefor RODOLPHI onderzocht heeft, fcheen hem ook tot deze foort te behooren. De Spanjaard is zeer geoefend in het vangen van dit gevaarlijk dier met ftrikken, en verlustigt zich gaarne in dezelfs gevecht met den ftier. De walvisfchen en robben van het noorden bezoeken deze kusten. De zeeleeuw is gemeen, en de zeeotter thans nergens menigvuldiger dan hier.

De vogels zijn hier in groote verfcheidenheid en menigte; de *Oriolus phaniceus* is hier inzonderheid menigvuldig. Wij befpeurden geen enkelen van het geflacht der fpechten, en een glanzig gevederde colibri fcheen een vreemdeling uit het zuiden, die hier verdwaald was.

Met eene treurige gewaarwording zetten wij ons om een paar woorden over de Spaanfche bezittingen op deze kust te fchrijven (*). Met nijdige afgunst
breidt

(*) Iedere Miffie ftaat onder het opzigt van twee Francifcaner monniken, die zich verbonden hebben tien jaren in dit werelddeel door te brengen. Zij zijn van den regel hun-

breidt *Spanje* zich hier uit, om andere maar geene ruimte te gunnen. Het onderhoud met groote kosten zijne *Presidio's*, en wil door het verbod van allen handel het klinkend geld dwingen naar zijn' oorsprong terug te vlocijen. Maar een weinig vrijheid zou weldra *Californië* tot de korenschuur en markt der noordſche kusten dezer zee en der ſchepen maken, die haar bevaren. Koren, rundvee, zout

(te

hunner orde gedispenseerd en krijgen ieder vierhonderd *Piasters* van de kroon. Verscheiden *Mistiën* ſtaan onder een *Presidio*. De *Commandant* van het *Presidio*, *Kapitein* der *Compagnie*, heeft onder zich een' *artillerieofficier*, een *commissaris* (*officier payeur*); een' *Luitenant*, een' *Alferes* (vaandrig) en tachtig man, die ieder jaarlijks tweehonderd *Piasters* hebben. De *Spanjaard* is altijd te paard. Paarden en runders worden hier als kudden gehouden, en zijn bijna verwilderd; men vangt hen tot gebruik met den *lazo* (ſtrik). De wapens zijn lansen, ſchilden en musketten. De *Presidio's* hebben geen akkerbouw; nauwelijks leggen de officieren tuinen aan; zij beſchouwen zich als ballingen, die op hunne terugroeping wachten. De *Pueblos*, die er weinig zijn, zijn dorpen der *Spanjaarden*. Eenige in het eerst uitgezonden kolonisten en invalides maken de bevolking uit. Hunne vrouwen zijn meestal inboorlingen. De *Gouverneur* van *Nieuw-Californië*, in *Monterey*, ſtaat, als die van *Oud-Californië*, in *Loretto*, onder den *Vice-Koning* van *Mexico*. In *Sanfrancisco* was in dien tijd de *Luitenant*, na den dood des *Kapiteins*, *Commandant ad interim*, en de *Alferes* afwezig.

(te *St. Quentin*, in *Oud-Californië*) wijn, wiens aanteceling de vraag vermeederen zou, geven dit gewest in menig opzigt den voorrang boven de *Sandwich-eilanden*, wier ligging op den handelweg tusfchen *China* en de noord-westkust zeker beter is. En wie, met nijverheid en fcheepvaart, dochters der vrijheid, kon in dezen handel voordceliger aandeel nemen dan juist *Californië*, dat van alle kusten tegenwoordig den zecotter bezit (*)?

Maar *Californië* ligt, zonder nijverheid, koophandel en fcheepvaart, woest en onbevolkt (†). Het heeft zes of zeven jaren gedurende de binnenlandfche oorlogen van *Spanje* en deszelfs koloniën, zonder ailen toevoer van *Mexico*, vergeten gefmacht. Eerst thans, terwijl wij hier waren, is in *Monterey* het fchip van *Sanblas* binnengekomen, hetwelk anders jaarlijks de volkplantingen verzorgde. In de haven van *Sanfrancisco* bezitten de Miffiën enkele flechte barkaffen, die vreemde gevangenen gebouwd hebben. Het *Presidio* zelf heeft geene boot, en andere havens zijn niet beter voorzien. Vreemdelingen vangen de zecotters tot binnen de Spaanfche havens, en een fluikhandel, dien eerst na deszelfs ontstaan, fe-

(*) De Californifche zecottervelien wijken inderdaad voor de noordelijken, maar het onderscheid is zoo aanmerkelijk niet.

(†) Men oordeele. De honderd ponden meel, die in de Miffiën hier zes Piasters kosten, kosten in *Sanblas* veertig en in *Acapulco* zestig Piasters.

sedert veertien maanden de tegenwoordige Gouverneur van *Nieuw-Californië* zoekt te beletten, voorziet alleen deze provincie van de noodigste behoeften. *Spanje* heeft in de zaak van *Nootka* toegegeven. Tegenwoordig handelen, zonder acht te slaan op deszelfs ijdele gebtedaanspraken, *Engeland* en de Vereenigde Staten met de volkplantingen aan den mond der *Columbia*, en de Rusfisch-Amerikaansche Compagnie heeft een etablissement weinig mijlen noordelijk van *Sanfrancisco*.

Maar men geeft nog eene andere reden dan de staatkundige op, voor het instand blijven dezer etablissementen; het vrome oogmerk, namelijk, der verbreiding des Christendoms en de bekeering der Heidensche volkeren. Dit oogpunt gaf zelfs de Gouverneur dezer provincie ons op als het juiste; doch hier wordt een goed werk ondoelmatig begonnen en slecht volvoerd.

De vrome Franciskanen, die de Misfiën in *Nieuw-Californië* hebben, zijn in geene der kunsten en handwerken onderrigt, die zij hier moesten uitoefenen en leeren, in geene der talen, die de volkeren spreken, tot welken zij gezonden zijn. Het zijn monaiken, even als in de kloosters van *Europa* (*).

Twee

(*) Eene in de Misfië van *Sanfrancisco* op den naamdag van dezen heiligen in de Spaansche taal gehouden predikatie, waarin de patroon naast *CHRISTUS* gesteld werd, gaf ons meer ergernis dan stichting.

III. DEEL.

D

Twee

Twee in iedere Misfie hebben het opzigt over een' aanmerkelijken akkerbouw, houden den godsdienst, en onderhouden zich met de aan hunne zorg bevolenen door tolken, die zelf Indianen zijn. Alle eigendom behoort der gemeente van de Misfië, en wordt door de paters bestuurd. De Indiaan trekt zelf onmiddellijk geene vrucht van zijn' arbeid, en geen loon, wanneer hij op het Presido als daglooner verhuurd wordt. Hij leert het eigendom niet kennen, en wordt door hetzelfde niet gebonden. Wij miskennen' geenszins de zachtheid, de vaderlijke bezorgdheid der paters (*), waarvan wij onderscheidenlijk getuigen

(*) Een voorbeeld, onder anderen. De paters zonden hunne Indianen in hunne boot naar onze ankerplaats, enkel opdat zij ons schip, een nieuw schouwspel voor hen, zouden bezigtigen. De Indiaan in de Misfie danst op Zondag onder de oogen der Paters zijne nationale dansen, speelt, altijd om winst, zijne gewone hazardspelen; alleen is hem zijn kleed, een stuk grof wollen weeffel uit de fabriek der Misfie, verboden te verspelen; hij kan ook het gewone dampbad gebruiken. De dansen zijn woest, onderscheiden bij ieder volk, de daarbij gezongen of geneuriade melodie is meest zonder woorden. Het spel wordt door twee personen met schielijk voorgehouden staafjes even of oneven gespeeld; een regter zit er bij en houdt met andere staafjes de rekening. Het gebruikelijke bad der Indianen, gelijk dat der Noordsche volkeren, is het volgende: Aan den ingang van eene grot aan den oever der zee, waarin de badenden zich bevinden

gen zijn geweest. Maar de betrekking blijft de hier opgegevene, en zou, naar het ons toefchijnt, bijna op den naam nog eene andere zijn, wanneer de Heer SKLAREN hen aan den arbeid zettede en naar willekeur verhuurde; voeden zou hij hen insgelijks.

De wilde komt onbedachtzaam in de Misfie (*), ontvangt aldaar het gaarne gereikte voedsel, en hoort de leer aan; nog is hij vrij; maar heeft hij eerst den doop ontvangen, en behoort hij aan de kerk, dan ziet hij met vergeefs verlangen terug naar zijne vaderlandsche bergen. De kerk heeft een onvervreemdbaar regt op hare kinderen, en handhaaft dit regt hier met geweld. Kan dit vreemd zijn, daar het moederland nog de inquisitie duldt? De wilde is onbedachtzaam; hij is wispelturig als het kind. Ongewone arbeid valt hem zwaar, de stap, dien hij gedaan heeft, berouwt hem; hij zucht naar zijne aangeboren vrijheid. Het magtigst is in hem de liefde tot zijn vaderland. De paters geven hunner zorgbevolenen meest tweemalen in het jaar, eenige

den, wordt vuur gestookt; zij laten het, wanneer zij genoegzaam bezweet zijn, uitgaan, en loopen er dan overheen, om zich in de zee te storten. Dampbaden, gelijk de Russischen, waren voormaals bij de meeste volkeren van *Europa* getruikelijk.

(*) De onderscheiden Misfiën is geen gebied aangewezen. De Indiann gaat naar willekeur in deze of gene.

ge weken verlof, om hunne aanhoorigen in hunne geboorteplaats te bezoeken (*). Bij gelegenheid dezer reizen, die troepswijze ondernomen worden, vallen apostaten af en komen neophieten aan; de eersten, waaruit voor de Spanjaards de ergste vijanden ontslaan, zoeken de zendelingen door goedheid weder te winnen, en kunnen zij dit niet, dan wordt de gewapende magt tegen hen aangewend. Van daar verscheiden der vijandelijke ontmoetingen tuschen de Spanjaards en de Indianen.

De Indianen sterven in de Misfiën uit, in eene vreeslijk toenemende verhouding. *Sanfrancisco* telt bij de duizend Indianen. Het getal der doden overtrof in het vorige jaar driehonderd; het bedraagt in dit jaar (October) reeds tweehonderd zeventig, waarvan alleen in de vorige maand veertig. Het getal der profelieten moest nogtans dat der apostaten en stervenden overtreffen. Men noemde ons vijf Misfiën, die

(*) Twee zieken, man en vrouw, die hun einde velden naderen, buiten staat om de reis te volbrengen, waren van de verlofgangers achter gebleven. Zij waren niet naar de Misfie terug gekeerd, maar hadden zich aan den oever naast onze tenten, naakt, en zonder dekfel bij onstuimige nachten, op den vochtigen grond gelegd. Hunne oogen waren op de blaauwe bergen gevestigd; zij zagen hun vaderland, en hiermede troostten zij zich, daar zij het niet konden bereiken. De Pater, na eenige dagen opmerkzaam op hen gemaakt, zond hen met goede woorden naar de Misfie terug.

die in deze provincie sedert VANCOUVERS tijd ge-
gróndvest zijn geworden. Daartegen zijn van de
Misfiën der Dominikanen in *Oud-Californië* bereids
ettelijken te niet gegaan, en aldaar zijn de voor het
geloof gewonnen volken bijna reeds als uitgestorven
aan te merken.

Geene geneeskundige hulp vindt hier plaats;
flechts het aderlaten zou een scheepsarts hen geleerd
hebben, en dit sedert bij iedere gelegenheid aange-
wende middel den dood bespoedigen. Eene kwaal,
inzonderheid, die, offchoon de gevoelens, daarom-
trent, verdeeld zijn, de Europeanen wel hier ver-
spreid mogen hebben, rukt zonder tegenweet hare
slagtoffers weg. Zij heerscht insgelijks onder de
wilde stammen; maar dezen verdwijnen niet met
zuik een' vreeslijken spoed van de aarde. Het getal
der blanken, daarentegen, neemt toe.

De verachting, die de zendelingen koesteren je-
gens de volken, aan wie zij gezonden zijn, schijnt
ons weinig met hunne vrome roeping te stroken.
Geen hunner schijnt zich wegens derzelve geschie-
denis, gebruiken, geloof, of taal bekommerd te
hebben. „Het zijn redenlooze wilden, en meer laat
„zich van hen niet zeggen. Wie zou zich met
„hun onverstand bemoeijen en zijn' tijd daaraan ver-
„spillen?”

Inderdaad, deze stammen staan diep beneden die,
welken de noordelijke kusten en het binnenland van
Amerika bewonen. Zij gelijken over het geheel al-

ten elkander, de Tcholovonen mogelijk uitgenomen, die wij weldra aan hunne bijzondere physiognomie leerden onderscheiden, hetgeen de paters zelf niet konden doen. Allen zijn van een zeer wild voorkomen en zeer donker van kleur. Hun plat breed gezigt, in hetwelk groote wilde oogen rondblikken, wordt door zwart, dik en lang sluik haar beschaudwd. De schakering der kleur, de taten, die volgens de wortelen elkander vreemd zijn, levenswijze, kunsten, wapenen, verschillend bij eenigen aan den hals en kin getatoueerde liniën, de wijze van tot den krijg of den dans zich het ligchaam te beschilderen, onderscheiden de stammen. Zij leven onder elkander en de Spanjaards in verschillende vriendschappelijke of vijandelijke betrekkingen. De wapenen zijn bij velen boog en pijlen, dezen zijn bij eenigen van eene buitengewone sierlijkheid, de boog ligt en sterk, met peezen van dieren bespannen; bij anderen is hij enkel van hout en plomp. Eenigen verstaan de kunst (meestal de vrouwen) sierlijke waterdige vaten uit kleurige grashalmen te vlechten; maar doorgaans vergeet de Indiaan in de Misie zijne industrie. Allen gaan naakt, allen zijn zonder paarden, zonder eenige kano hoegenaamd. Zij weten slechts bundels van biezen zamen te voegen, die hen door derzelver specifieke ligtheid over het water dragen. Die aan de rivieren wonen leven gewoonlijk van zalm, dien zij in fuiken vangen; die in de bergen van wilde vruchten en granen; maar
geen

geen plant of zaait; zij branden slechts van tijd tot tijd de velden af, om derzelve vruchtbaarheid te vermeerderen.

De eilanders der *Zuid-zee*, ver van elkander gescheiden, en over bijna een derde deel der verzengde hemelstreek verspreid, spreken eene zelfde taal; in *Amerika*, gelijk namelijk hier in *Nieuw-Californië*, spreken dikwijls bij elkander levende volken van een' menschenstam geheel verschillende talen. Elk fragment van de geschiedenis des menschedoms heeft zijne belangrijkheid. Wij moeten het aan onze nakomelingen, gelijk onze voorgangers aan ons, overlaten om voldoende berigten, aangaande de inboorlingen van *Californië* en derzelve talen, te verzamelen (*). Wij hadden zulks voorgenomen op eene beraamde reis naar eenigen der naastbijgelegen Miffien. Bezigheden van een' anderen aard hielden ons in *Sanfrancisco* en de dag van vertrek kwam aan, zonder dat wij tot deze reis den tijd hadden kunnen vinden.

Wij beroepen ons voor het overige op de berigten van LAPEYROUSE en VANCOUVER, die wij getrouw bevonden hebben. Sedert hunnen tijd is er slechts
wei-

(*) DELAMANON heeft in LAPEYROUSE'S Reis voortreffelijke bijdragen geleverd wegens de taal der Achatliërs en Ecclemachis bij *Monterey*. Zie wijders MITTRIDATES, T. III. p. III. p. 182.

weinig in *Californië* veranderd (*). Het Presidio is van steenen gebouwd en met pannen gedekt. De bouw der kapel, nog niet begonnen in de Misfiën, is insgelijks voltooid geworden, en de casernen der Indianen te *Sanfrancisco* zijn van dezelfde bouwwijze. Een artillerist heeft molens, die door paarden gedreven worden, in de Misfiën aangelegd; zij zijn thans meest onbruikbaar en kunnen niet weder in staat gesteld worden. Te *Sanfrancisco* is nog een steen, dien een paard zonder mechaniek over een' andere steen draait, de eenige molen die aan den gang is. Voor spoedige behoefte wrijven de Indiaansche vrouwen het koren tuschen twee steenen. Een windmolen van het Russisch-Amerikaansch etablissement verwekt bewondering, en de't geene naarsvolgij. Toen voor ettelijke jaren handwerkers met groote kosten hier heen getrokken werden, om de noodzakelijkste kunsten te leeren, trokken de Indianen meer voordeel uit het onderrigt dan de *Gente racional* (het verstandige volk), eene benaming, waarmede de Spanjaarden zich zelve aanduiden; zij zelve moesten dit getuigen.

Wij bemerkten met leedwezen, dat tuschen de Misfiën en de Presidio's de beste verstandhouding niet schijnt te heerschen. De paters beschouwen zich als de eersten in het land, tot wier bescherming

al-

(*) Een fort, op eene goed gekozen plaats aangelegd, ligt nu de haven van *Sanfrancisco*.

alleen de Presidio's hier zijn. Een militair, die de wapenen draagt en dikwijls gebruikt, staat ongaarne onder de voogdijschap der kerk. De Presidio's, enkel van hunne bezolding levende, hangen aangaande hunne behoeften af van de Misfiën, van welken zij die voor klinkend geld bekomen. Zij leden in den laatsten tijd gebrek en beschuldigen de Misfiën dat zij hen gebrek hebben laten lijden.

Wij moeten tot besluit de edele gastvrijheid vermelden, waarmede de militairen en de zendelingen in onze behoeften poogden te voorzien, en de onbegrensde vrijheid, die wij hier op spaanschen bodem genoten. Wij wijden deze regelen van aandenken en dankbaarheid aan onze vrienden in *Californië*.

Men heeft ons de volgende stammen der Californiërs genoemd als zoodanigen, die in het bereik der Misfie van *Sanfrancisco* wonen:

De Guymen, Utschiun, Olumpali, Soclan en Sonomi. Dezen spreken allen eene taal, en maken het meerder getal uit, in de Misfie van *Sanfrancisco*.

De Chulpun, Umpin, Cosmitas, Bolbones, Tchalabones, Pitem, Lamam, Apalamn en Tcholovones. Dezen wonen aan den *Rio del Sacramento*, en spreken eene taal. Zij voeren de beste wapenen. De Tcholovones, een krijgshaftige stam,

zijn met de Spanjaards tegen de andere Indianen verbonden.

De Suyfum, Numpali en Tamal. Dezen tatoueren zich, spreken dezelfde taal en wonen in het noorden; de Tamal in het noord-westen.

De Ululato wonen noordelijker dan de Suyfum, en slechts weinigen komen in de Missie.

OVERZIGT VAN DEN GROOTEN OCEAAN, DESZELFS EILANDEN EN OEVERS.

Aan de westzijde des grooten oceaans vormt eene reeks van eilanden en schier-eilanden een' voorwal, voor de veelvoudig ingetande kusten des vasten lands. *Nieuw-Holland* verschijnt achter dit bolwerk als de zuid-oostpunt der landenmasa van de oude wereld. De samenhang der landen tusschen *Nieuw-Holland* en *Azië* is door verscheiden doorvaarten afgebroken, maar ligt in gedachten te herstellen, en zoo verschijnt in eene natuurlijke verbinding het eiland *Borneo*, dat men anders als een bijzonder vast land aanmerken moest.

De *Indische Oceaan* dringt van de zuidelijke open zee tusschen de beiden voorgebergten van ons werelddeel, *Afrika* en *Nieuw-Holland*, als een ruime zeeboezem afscheidend in.

Wij

Wij keeren weder tot het basfin van den grooten oceaan, dien men met de even zeer onvoegzame namen van *Stille Zee* en *Zuid-zee* gewoon is te be- noemen.

De *Philippines* vormen zijne oevers in deszelfs uiterste westen tuschen den evenaar en den noorde- lijken keerkring; zij liggen voor de landmasfa's, die wij als voortzettingen van het vaste land aanmerken, en sluiten zich aan dezelve, en bij name aan *Bor- neo*, door bemiddelende eilanden en eilandengroepen aan.

Van *Mindanao*, het zuidelijkste der *Philippines*, strekt zich de keten der voorlanden naar het zuid- oosten, over de *Molukkes* en *Gilolo*, *Nieuw-Guinea* en verscheiden zich door aansluitende archipels tot aan de daarvoor liggende *Nieuwe Hebriden* onder den zuidelijken keerkring. De afgezonderde landenmasfa van *Nieuw-Zeeland* kan als het zuidelijk einde van dezen voorwal aangemerkt worden, en het eiland *Norfolk* duidt op deszelfs verbinding. Van *Lucon*, het noordelijkste der *Philippines* af, strekt zich de keten der voorlanden naar het noord-oosten over *Formosa*, kleinere eilandengroepen, *Japan*, de *Kurilen*, het schiereiland *Kamtschatka*, de *Aleuti- sche Eilanden*, het Amerikaansche schiereiland *Alasch- ka*, en verbindt zich met het vaste land der nieuwe wereld op 60° N. B.

Brandende volkanen verheffen zich overal langs dezen oever, ten minsten van de *Nieuwe Hebriden* af tot aan het vaste land van *Amerika*. Men heeft ook

ook op *Nieuw-Zeeland* vulkanifche voortbrengfelen aangetroffen en aardbevingen befpeurd. Landwaarts van den befchreven zoom komt het vulkanifche flechts plaatswijze en eilandachtig voor. Het is aanmerkelijk dat de aardbevingen op het eiland *Paragua* (het *Patavan* der Engelfche kaarten), hetwelk in het zuid-westen van *Lucon*, tufchen *Mindoro* en de noordpunt van *Borneo* ligt, geenszins befpeurd worden.

De westkust van *Noord- en Zuid-Amerika* wordt door den oostelijken oever des grooten oceaans gevormd. Hij loopt onafgebroken voort; flechts in het uiterfte noorden en zuiden tot ettelijke eilanden ingefneden, en vormt flechts eene invaart, den Californifchen zeeboezem, naar den noordelijken keekring.

Een brandende volkaan verheft zich in *Nieuw-Californië* aan den oever der zee, en het fchiereiland verraadt een' vulkanifchen aard. De naar den grooten oceaan toegekeerde rug der nieuwe wereld levert van *Nieuw-Spanje* tot aan de zuidpunt van *Amerika* eene reeks van brandende volkanen op.

De eilanden van het zoodanig begrensde zeebasin zijn in twee hoofdprovinciën en eene afgezonderde groep verdeeld.

Tot de eerfte provincie behooren de eilanden, die in het oosten der *Philippines* tufchen den evenaar en den noorderkeekring tot aan den meridiaan van *Greenwich* liggen. De tweede provincie ligt in het zuiden der linie naar den keekring, welken zij op eeni-

eenige punten overschrijdt, en strekt zich van het westen naar het oosten, van de voorlanden tot aan het *Paasch-eiland* en de rots van *Sales y Gomez* in eene uitgestrektheid van meer dan honderd lengtegraden. Afgezonderd naar den noorderkeerkring ligt de groep der *Sandwich-eilanden*. De eilanden der tweede provincie, de *Sandwich-eilanden* en *Nieuw-Zeeland*, zijn ten aanzien der hen bewonende volkeren te vereenigen.

Deze eilanden behooren in een geographisch opzigt tot twee verschillende vormingen. De hooge eilanden, die in den grooten oceaan het minder getal uitmaken, ofschoon zij de hoofdgroepen vormen, zijn algemeen, gelijk in andere zeeën, en voornamelijk in den *Atlantischen Oceaan*, van eene vulkanische natuur. De *Marianes* vormen in de eerste provincie eene met de *Philippines* parallel loopende bergketen, die men met de voorlanden vergelijken kon, welken het zeebasin begrenzen; zij bevat, gelijk dezen, en inzonderheid naar het noorden, aanhoudend werkzame vulkanen, terwijl de eilanden, die afgezonderd midden in het zeebasin liggen, meest schijnen uitgebluscht. In het westen der tweede provincie brandt op *Tofua* een vulkaan; en de *Mauna-Roa* op *O Weihee* heeft nog in 1801 door eene zijdelingsche uitbarsting een' lavastroom uitgestort. Op de *Vrienden-* en *Marquizen-eilanden* zijn granietgebergten; wij hebben op *O Weihee* slechts porphyren en amandelsteenen gezien.

De lage eilanden, de zoogenaamde *Koraal-eilanden*,

den, en rissen leveren ons eene geheel eigenaardige zamenstelling, welken naauwkeurig te onderzoeken het ons niet aan gewenschte gelegenheid ontbroken heeft, en die wij in ons opstel over *Radack*, volgens onze inzonderheid aldaar verzamelde opmerkingen en waarnemingen, naauwkeurig beschreven hebben. Deze eilanden en kringvormige eilandengroepen zijn tafelbergen, die zich steil uit den afgrond verheffen, en waarbij het dieplood geen' grond vindt. De oppervlakte der tafel is onder water; slechts een breede dam om dezelve (het rif) bereikt bij laag water den waterspiegel, en draagt op zijn' rug de zandbanken (de eilanden), die de zee, inzonderheid op de windzijde en aan de uitspringende hoeken van den omtrek opwerpt. Rissen en eilanden omsluiten dus een inwendig basfin (lagune). Slechts bij een' zeer geringen omtrek der tafel wordt dezelve aangevuld, in welk geval dan een enkel eiland, in plaats van eene groep, gevormd wordt. Wat van den dam onderzocht kan worden, bestaat uit lagen van een' uit koraalzand en madreporenhuizen gevormden kalksteen. De op den dam geworpen, dikwijls vademen groote rotsblokken zijn van denzelfden steen, die somtijds slechts grootere madreporenhuizen bevat dan de bovenste blootliggende lagen, en wij houden het daarvoor dat de gansche bouw van den tafelberg, die den grondslag der eilandengroep uitmaakt, uit deze zelfde bergsoort bestaat. Het is eene bergsoort van eene nieuwe vorming, die nog aanhoudend voortgebragt wordt. Deze zelf-

zelfde steen, deze zelfde bergsoort, legerd zich onder dezelfde hemelstreek aan den voet van alle hooë eilanden, ten minsten laagswijze, en vormt de koraalriffen, door welken sommigen geheel omringd zijn.

De vlakten, die om den voet van zoodanige bergen den zoom der eilanden vormen, schijnen gelijke riffen te zijn, die de zee, welke haar heeft voortgebracht, bij voormaals hooger waterstand overdekte. Deze aan hoog land aanliggende koraalriffen loopen hellende in de zee af, zoodat de golven op eene schuinsche vlakke branden, en niet, gelijk bij geenen, tegen den bovenrand van een' rotswal aanslaan en breken (*). Dit is dezelfde steen, waarin men aan de kust van *Guadeloupe* menschengeraamten versteenend gevonden heeft. Wij hebben het beroemde exemplaar daarvan in het Britsche museum gezien, en gelegenheid gehad om de steensoort in de Britsche mineralogische verzameling naauwkeurig te vergelijken (+).

De-

(*) Wij hebben dit inzonderheid naauwkeurig op *Wahu* tuschen *Hana-rura* en de *Parel-rivier* waargenomen, waar wij in eene boot der inboorlingen langs het rif een verscheiden malen heen en weder door de branding voeren. Buiten hetzelfde waren ettelijke booten met den vischvangst bezig op eene diepte van drie tot vier vadem.

(*) Wij hebben in het jaar 1817 op *O Weihee*, aan den voet der lava, die in 1801 uit den *Woraray* vlotide, en
waar

Deze koraalriffen, lage eilandengroepen en eilanden, zijn in 'den grooten oceaan tusſchen de keerkriegen, en inzonderheid binnen de boven de beide eilandenprovinciën aangewezen grenzen, bij uitſtek menigvuldig. Nu treft men ze enkel aan, dan in de reekſen, die een' bergrug des zeegronds ſchijnen aan te duiden, dan weder in de nabijheid der hoog eilanden en der groepen, die zij uitmaken; maar deze vorming behoort niet bij uitſluiting aan dit zeebaſſin. De vermaarde zee tusſchen de kuſt van *Nieuw-Holland* en de reeks der voorlanden, van *Nieuw-Caledonië* af tot door de *Torres-ſtraat* heen (de zee waar LAPEYROUSE verging en FLINDERS nauwelijks hetzelve lot ontquam), is opgevuld met riffen en banken van deze foort. In den Indiſchen oceaan liggen verſcheiden, meest onbewoonde eilanden en riffen verſtrooid, die tot dezelfde vorming

waar geen eigenlijk rif is, dezen rifſteen aangetroffen. Hier bevat hij fragmenten van lava, anders is hij eenzelvig met den op de lage eilanden verzamelden. De ſteen van *Guadeloupe* is met de ſijnkortlige veranderingen volkomen een en dezelfde. Wij hebben ook dezen rifſteen in laagswijze riffen op *Guaham* en *Manilla* aangetroffen. Ten aanzien der uit groote brokſtukken zamengeſtelde varieteten mag uit de verſcheidenheid der madreporenſoorten, uit welken zij voornamelijk beſtaan, eene plaatslijke verſcheidenheid blijken. Wij menen dat de ſoorten, die op de plaats zelve leven, de grondſtof leveren tot den aldaar ontſtaande ſteen.

ming behoren; zoo zijn de *Chagos*, *Juan de Nova*, *Cosmoledo*, *Asfomption*, de *Amirante*, de *Kokos-eilanden*, enz. De *Maladiya* en *Laccadiya*, voor zoover wij uit berigten mogen besluiten, die veel te wenschen overig laten, mogten ook hierbij te rekenen zijn, en de steen van *Guadeloupe* toont ons eindelijk de grondstoffen dezer vorming in den *Atlantischen Oceaän*, in wiens enge straat zij zich echter niet tot het voortbrengen van onafhankelijke landen opgewerkt heeft.

In den grooten oceaän en de *Indische Zee* liggen de hooge en lage eilanden naar het westen, als het ware tegen de begrenzende oostkusten der vaste landen aangeleund, die allen van het oosten naar het westen ingescheurd zijn, en wij kunnen in den *Atlantischen Oceaän* dezelfde bemerking op een beperkter veld herhalen. De Mexikaansche zeeboezem vertegenwoordigt ons de *Chineesche Zee* met de eilandengroepen, die haar begrenzen, op het treffendste. Met *Incatan* is het gescheiden land *Borneo* te vergelijken, en slechts tusschen *Timor* en *Van Diemensland*, op *Nieuw-Holland*, is de landengte doorgescheurd, die in *Amerika* de landengte van *Darië* uitmaakt.

Op de westkust der oude wereld maakt *Europa* met de *Oost-zee*, de *Middellandsche Zee* en de daaraan liggende schiereilanden en eilanden, de eenige uitzondering van naam op de wet, die uit de beschouwing des aardbols voortvloeit.

Offchoon wij in de koraalriffen en de bergfoort

waaruit zij betaan, het geraamte der lithophieten nergens aan hunne oorspronkelijke standplaats en aan de plek waar en hoe zij leefden en voortwiesfen, herkennen, en daarin van FLINDERS afwijken, wiens waarnemingen ons anders de grootste achting inboezemen (*), moeten wij toch gelooven, dat in de zeeftreken, waar de ontzaglijke massa's dezer voortbrengfelen zich verheffen, zelfs in den kouden en lichtloozen zeegrond, dieren aanhoudend werkzaam zijn, om door het verspillen van hun leven de stof tot een' onbetwifelbaar voortdurenden wasdom en vermeerdering (†) te verschaffen, en de oceaan tusfchen de keerkringen fchijnt ons eene groote chemifche werkplaats der natuur te zijn, waar

(*) Hij stelt dat de geraamten der madreporen op de plaats zelve waar zij gewafen zijn, door aanvulling van hare tusfchenruimten, door toegevoerd koraalzand en andere madreporenstukken, in riffteen overgaan, terwijl hare overige takken voortwafen en anderen op den dus verhoogden grond voortbouwen. FORSTER is over dit onderwerp vlugtig, en wat hij daarvan zegt is der aandacht niet waardig. Het aannemen dat de kalkteelende polypen enkel aan de wanden der reeds bestaande riffen en derzelver inwendige lagunen leven, zou het eerste ontstaan dezer riffen niet verklaren, wier loodregte hoogte men niet onder de honderd vademen aannemen kan.

(†) Kapitein ROSS heeft bij *Poffefion-baai* op 73°, 39' N. B. levendige wormen in het flib van den grond gevonden, dat hij uit eene diepte van duizend vademen heeft opgehaald, en welks temperatuur onder het vriespunt was.

waar zij den kalkteelenden laag georganiseerden dieren in hare huishouding een gewigtig ambt toevertrouwt. De nabijheid van het gezigtspunt vergroot zeker de voorwerpen, en wie midden onder deze eilanden derzelver vorming beschouwt moge geneigd zijn deze vorming in de geschiedenis der aarde een grooter gewigt toe te schrijven dan zij werkelijk daarin heeft. De naauwkeurige vergelijking van den toestand van een dezer rissen, op verschillende tijden, bij voorbeeld, na verloop van eene halve eeuw, in geval zij mogelijk ware en werkelijk ondernomen wierd; zou noodwendig veel bijdragen om over menig punt der natuurkennis licht te verspreiden.

Het is opmerkelijk dat de lage en geringe landpunten, die tot deze vorming behooren, geen invloed op den dampkring schijnen te hebben. De bestendige winden bestrijken hen onveranderd, gelijk den gladden waterspiegel. Zij bewerken geen waternederslag, geen dauw, en wij hebben bij de grootste opmerkzaamheid het verschijnsel der opdoeming (*mirage*), waartoe hunne vlakke profils bijzonder geschikt zijn, bij dezelve nooit waargenomen. Wij moeten als eene uitzondering op dezen regel het zware onweder vermelden, hetwelk boven de groote met hooge palmboomen bewasfen *Penrhyns-eilanden* viel, ten tijde dat wij dezelve zagen.

De organische natuur op de *Sunda-eilanden* beantwoordt door rijkdom en volheid, grootheid en menigvuldigheid van derzelver voortbrengselen volkomen aan de verwachting, die wij van een onder den

evenaar gelegen vastland voeden; doch zij is slechts weinig bekend. Sedert RUMPHIUS en BONTIRES hebben slechts vlugtige reizigers, haar met wetenschappelijke oogen aangezien, en eerst thans vlocijen geleerden en verzamelaars van alle kanten toe, om den rijken oogst in te zamelen. Zij sluit zich aan de natuur van het zuidelijke *Azië* aan, van welke zij zich toch door veel bijzonders onderscheidt. *Nieuw-Holland* schijnt ons eene eigendommelijke schepping aan te bieden, die weigert zich door de naastgelegen landen te laten verrijken. De organische natuur heeft zich baarblijklijk van het vaste land op de voorlanden en eilanden, dat is tegen den loop der winden, van het westen naar het oosten, over de uit den grooten oceaan omhoogstekende punten verbreid.

Het gezigt der natuur op de oostelijke eilanden der *Zuid-zee* herinnert aan *Zuid-Azië* en *Nieuw-Holland* tevens, en is van *Amerika* geheel vreemd. Vele plantensoorten breiden zich over den Indischen en grooten oceaan van de Afrikaansche kusten tot op deze eilanden uit, en men zoekt vruchteloos naar dezelve op de tegenoverliggende kusten van *Amerika*.

Op het aan deze kust het naastgelegen en van de overige afgezonderde *Paasch-eiland* heeft FORSTER buiten de aangebouwde nuttige planten, die de menschen van het westen hier heen gevolgd zijn, slechts nog negen wildwasende soorten geteld.

FORSTER heeft op *Nieuw-Caledonië* drie Amerikaanse-
kaan-

kaansche planten gevonden (*). Wij konden ettelijke wijdverspreide soorten, meest strandplanten, bij dezen tellen, als: *Ipomœa maritima*, *Dodonœa viscosa*, *Suriana maritima*, *Guilandia Bunduc*, die wij gezamentlijk, onder anderen op *Radack*, *Portulaca cleracea*, die wij op *Romanzoff* gevonden hebben, en meer anderen; doch wat bewijzen dezen tegen het getuigenis der gezamentlijke plantenwereld? Wij kiezen als voorbeeld eenige uittekkende karakteristieke trekken uit.

De vijftien soorten *Dracœna*, die wij kennen, (de *Dracœna borealis* is de *Convolvulus Pursch*); zijn van de oostkust en zuidpunt van *Afrika* af over *Indië* en de eilanden des Indischen en grooten oceaans verspreid. Geene komt op *Nieuw-Holland* voor, twee worden op *Nieuw-Zeeland* gevonden, en de *Dracœna terminalis*, is van *Indië* af tot op de oostelijke eilanden des grooten oceaans algemeen verspreid. Twaalf *Amomum*soorten (buitendien komt eene bijzondere op *Jamaica* voor) en beide *Curcuma's* zijn over hetzelfde werelddeel verspreid, en de soorten, die op de bergen der *Sandwich-eilanden* wassen, zijn insgelijks in *Indië* inheemsch. Deze soorten komen in *Nieuw-Holland* niet voor.

Men vindt van de *Pandanus*soort eene in *Afrika*, eene in *Arabië* en eene op *Mauritius*. *BROWN* heeft

(*) *Muruevia aurantia*, *Ximenesia encelioides* en *Walteria americana*.

heeft er twee in *Nieuw-Holland* geteld, wij op *Lappon* vier of vijf, op *Guaham* twee of drie, en eene derzelve is op alle eilanden des grooten oceaans algemeen verspreid. Eene met deze plant verwante soort komt op het eiland *Norfolk* (*) en op *O Weihee* voor.

Een Sagopalm wast op *Madagascar*, de andere soort op de eilanden van den Maleitischen Archipel en de *Philippines*. De kokospalm overschrijdt de *Torres-sraat* niet, en komt op *Nieuw-Holland* niet voor. De *Tacca pinnatifida* is in *Zuid-Azië*, *Nieuw-Holland* en de eilanden van den grooten oceaans inheemsch. Het *Phormium tenax* komt enkel op *Nieuw-Zeeland* en het eiland *Norfolk* voor. De *Boringtonia speciosa* behoort tot de kusten van *Azië* en de eilanden van den grooten oceaans. Twee soorten *Alsurites* komen op de *Moluksche-eilanden* voor; eene derde soort maakt op de *Zuid-zee-eilanden*, een hoofddeel der vegetatie uit. Eene soort *Casuarina* behoort in *Afrika*, eene in *Indië* en op de eilanden des grooten oceaans te huis; de overigen zijn op *Nieuw-Holland* bij uitfluiting inheemsch.

Van de Nieuw-Hollandfche talrijke soorten *Metrofideros*, *Melaleuca* en *Leptospermum* komen slechts eene soort in *Indië*, verscheiden in *Nieuw-Zeeland*, *Nieuw-Caledonië*, *O Tahiti* en de *Sandwich-eilanden* voor; de soort *Eucalyptus* schijnt tot *Nieuw-Holland* bepaald. Van den Nieuw-Hollandfchen vorm der bladerlooze acaciën komt eene soort op *Mauritius* en eene in *Cochinchina* voor. Zoodanig een

is

(*) BROWN, *Prodrom.* pag. 341.

is op de *Sandwich-eilanden* de pronk der wouden en de aanzienlijkste boom. De *Santalum* (sandelboom) eene Indische soort, waarvan BROWN vijf nieuwe soorten op *Nieuw-Holland* gevonden heeft, wordt op de *Fidje-* en *Sandwich-eilanden* gevonden.

Wij bepalen ons hier tot deze weinigen.

De voornaamste plantenfamillën zijn op *Lupon* de *Urticea*, de *Leguminosæ* in veelvoudig afwisselende gedaanten, de *Convolv.* en *Rubiaceæ*. Wij hebben bij de twaalf palmboomssoorten geteld, en er mogen nog wel meer zijn; zij zijn ondertusschen slechts ondergeordend. De *Nipa* blijft in de moerassen, andere dwergsoorten in de schaduw der vijgenbosschen verborgen, en slechts de kokosboom, waar hij, aangeplant, schoone bosschen vormt, beantwoordt aan de verwachting, die deze plantenvorm in ons verwekt (*). Het schoonste der grasfen, het bamboesriet, waarvan verscheiden soorten zijn, die bereids LOURCIEU in zijne *Flora Cochinchinensis* onderscheiden heeft, geeft het landschap een eigendommelijk en lieflijk karakter.

Deze rijke Flora schijnt op de eilanden des grooten oceaans van het westen naar het oosten te verarmen. De palmen verdwijnen het eerst, tot op den

(*) Wij hebben insgelijks op de schoon begroende oevers der *Casper-* en *Sanda-straat* de palmen nergens heerschend gezien.

den kokos, die tot de lage eilanden schijnt te behooren, en voornamelijk de *Penrhyns* met een luchtig verhemelte overschaduwen, onder welken het oog tuschen de slanke stammen den hemel doorschijnen ziet; de bamboes gaat achteruit, de andere planten zijn anders gewijzigd. O *Tahiti* heeft verscheiden planten, die op de *Sandwich-eilanden* schijnen te ontbreken; en dezen hebben weder anderen, die op *O Tahiti* niet voorkomen (*).

De met eeuwige sneeuw bedekte hoogten van *O Weihee* blijven in hare afgecheidenheid de geheimvolste en belangrijkste voorwerpen voor den kruidkenner, zo lang de oogst, dien MENZIE daarop ingezameld heeft, der geleerde wereld onthouden wordt.

Het kommerlijkst begaafd is, het naast bij de Amerikaansche kust, het *Paasch-eiland*, hetwelk trouwens boven den keerkring ligt.

Asfomption, een ongestuvrijde vulkaan, in het noorden der *Ladrões*, op 20° N. B. bood den geleerden der expeditie van LAPEYROUSE een' rijker' oogst aan.

De vegetatie schijnt zich slechts laat en traag op de lage eilanden aan te zetten. Zandbanken van eene aanmerkelijke uitgestrektheid schemeren in menig-

(*) Op *O Tahiti* de *Barringtonia speciosa* en *Casuarina equisetifolia*, op de *Sandwich-eilanden* het sandelhout (*Santalum*).

nigte wit en naakt boven de golven. Eenmaal begonnen, moge zij snelle vorderingen maken; echter vertoont zij zich op verscheiden eilanden en eilandengroepen op een' zeer ongelijken trap.

Waar zich de kokosboom bevindt, is de aarde tot het ontvangen van menschen bereid, en de mensch onbreekt in de *Zuid-zee* zelden, waar hij leven kan.

De Fauna der *Sunda-eilanden* biedt ons meest dezelfde familiën en foorten aan, die in *Zuid-Azië* inheemsch zijn, maar vele foorten zijn hier eigendommelijk.

Onder de rijke menigvuldigheid van apen onderscheidt zich de orang-outang, die meest den mensch gelijk, wiens naastverwante foort men in *Afrika* aantreft. Men vindt den Aziatischen olifant, eene bijzondere foort van rhinoceros, verscheiden herten, zwijnen, enz.

De zoogdieren, die op *Nieuw-Holland* gevonden worden, zijn doorgaans nieuwe foorten en geslachten, en hebben nieuwe merkwaardige gedaanten. De grootste ononderzochte foorten, een cangoeroe, is, met de dieren van het overige vaste land vergeleken, slechts klein; maar het bestaan van grootere nog onbekende dieren is door het getuigenis van verscheiden reizigers bevestigd. De vogels vertoonen op beide landen eene minder treffende verscheidenheid. Van twee casuarlefoorten komt de eene op de *Sunda-eilanden*, de andere op *Nieuw-Holland* voor.

De grootere rijkdom heerscht op de eilanden; de papegaaijen, hoenders en duiven, de bucerosfoorten onderscheiden zich.

De *Psitacus formosus* en de *Menura* maken twee eigendommelijke Nieuw-Hollandfche foorten uit. De paradijsvogels schijnen tot het ons zoo weinig bekende *Nieuw-Guinea* bij uitfluiting te behooren.

De eilanden en het vaste land zijn, volgens den maatstaf der hemelstreek, waaronder zij liggen, aan groote amphibiën even rijk; krokodillen komen op beiden voor.

Verseiden dierfoorten hebben zich van de noordpunt van *Borneo* op de naastgelegen eilanden verbreid. Men vindt op *Jolo* (*Sooloo* der Engelsche kaarten) nog den olifant, en op *Mindanao* verseiden groote aapfoorten. Minder zoogdieren zijn van de noordpunt van hetzelfde eiland op *Paragay* overgegaan, en het getal der foorten is op *Luçon*, het noordelijkste der *Philippines*, reeds zeer beperkt.

Op het westelijkste der eilanden in de noerdelijke provinciën tot op de *Marianes*, in de zuidelijke tot op de *Vriendschaps-eilanden* heeft zich de groote vledermuis (*Vespertilio vampyrus*) verbreid. Eene kleine foort komt nog op de *Sandwich-eilanden* voor. Het verst verbreide zoogdier is de rat, die overal, en zelfs op het *Paasch-eiland*, gevonden is.

De landvogels worden op de hooge eilanden in tamelijke menigte en menigvuldigheid gevonden, en

me-

menige foorten schijnea zelfs geen ander vaderland te erkennen.

Eene krokodillenfoort is op de *Pelew-eilanden* verbreid. Slechts eenmaal heeft zulk een dier zich aan de Kaap vertoond, en in de zuidelijke provinciën op de *Fidje-eilanden* (*). Een ignon werd tot op de *Marianes* en *Kap* gevonden.

Alle eilanden zijn bij uitstek arm aan insecten. Het is merkwaardig dat de vlo den hond en den mensch op de eilanden des grooten oceaans niet gevolgd was, en eerst door de Europeanen derwaarts gebragt is geworden. Volgens onze ondervinding geldt deze opmerking van de eilanden der eerste provincie, zoowel als van *Nieuw-Zeeland* en de *Sandwich-eilanden*.

De gemeene aardworm schijnt een algemeen verbreid dier te zijn; wij hebben hem op de lage eilanden gevonden, waar zich maar eenige groeiaarde gevormd had.

Het eerste menschenras, dat onze opmerkzaamheid trekt, is de Papuas of *Austraalneger* met wollige haren, uitstekende kinbakken, dikke lippen en zwarte huid. Deze negers verschijnen ons voor het intrekken van andere volken en het begin der geschiedenis als inboorlingen der Oost-Indische eilanden en een gedeelte der naaste vaste landen en voorlanden. Zij zijn op de meeste punten door vreemde volkeren verdrongen geworden en zijn in de gebergten der binnenlanden gevlugt, die zij als verenkelde wilde stammen bewonen.

Wij

(*) *MARINERS Tonga*, Vol. 1, p. 327.

Wij trefsen het eerst in het westen op het eiland *Madagascar*, gelijk op de Oost-Indische eilanden, twee uitgomaakt verscheidene menschenrasfen aan. De ons bekende Madagascaren, die in verscheidene elkander vijandige rijken verdeeld, alle kusten bewonen, zijn een volk en spreken eene taal. *Drury* noemt hen ook negers. Hun haar is lang en glad; enkele vorstenfamiliën onderscheiden zich door eene helderer kleur. Hunne overeenkomst met den Maleitfchen menschenstam, en in hunne taal de gemeenschappelijkheid veler wortelen met de overige dialecten, zijn treffend. De invloed van den Islam op hunne zeden is dadelijk onmiskenbaar. Voorheen stonden de Arabieren in handelbetrekkingen met hen. De Vinzimmers met bijna wollig haar, met kunstig vervormde hersenpan, met eigenaardige zeden en talen, schijnen, thans verstrooid en zwervend, de oorspronglijke bewoners van het eiland geweest te zijn.

Moeten wij de Madagascaren uit *Oost-Indië*, doch de Vinzimmers uit *Afrika* afleiden; of moeten wij hen met de Papuas, met wie zij te vergelijken zijn, vereenigen (*)?

De kleine eilanden der *Indische Zee* waren voor de Europeanen onbewoond,

Wij

(*) Wij hebben inzonderheid gebruikt; *Madagascar*, of ROBERT DRURY's *Journal. Lond. 1729*, zijn *Vocabularium* en dat van HIERONIMUS MEGISSERUS, *Leipz. 1723*.

Wij herkennen de Austraalnegers in de oorspronkelijke bewoners van *Cochinchina*, de Moys of Mayes, die uitgewekenen uit *Tunquin* van Tartaarsch ras, in het begin der vijftiende eeuw in de bergen, tusschen *Cochinchina* en *Cambogia*, hun tegenwoordig verblijf, terug dreven (*), en in de bergbewoners van het Maleitsche schiereiland, die *Samang Bila* en in het zuidelijk gedeelte *Dayack* genaamd worden. De volkeren van de *Andaman-eilanden* zijn oogschijnlijk van hetzelfde ras. De Papuas zijn onder verschillende namen op verscheiden Maleitsche eilanden nog voorhanden, en het schijnt dat zij voormaals op allen gevonden werden. In de vroegere reisbeschrijvingen der Arabieren worden zij onderscheidenlijk vermeld (†).

De Aetas of *Nigritos del monte* (bergnegers), de Papuas der *Philippines*, zijn insgelijks de oorspronkelijke bewoners van dezen archipel, *los Indios* der Spanjaarden, de blanken zijn vreemde veroveraars, en de plaatsbenoemingen, die langs de kust nog in de talen der Papuas bestaan, zijn monumenten, die dezen van hunne bezittingsregten hebben nagelaten.

Wij vinden hetzelfde menschenras onder dergelijke omstandigheden op *Formosa* weder, en de geschiedenis van *Japan* vermeldt zwarte inwoners, die
men

(*) CHAPMAN, *Asiatic Journal*.

(†) J. LEYDEN, *Asiatic Researches*. Vol. X. p. 218.

men op de eilanden aan de zuidelijke kust van *Niphon* heeft aangetroffen (*):

Wij vinden de Auftraalnegers in het meest onge-
toord, onverdeeld bezit van *Nieuw-Guinea* of het
land der Papuas en de oostelijker gelegen eilanden,
die met de *Nieuwe Hebriden* en *Nieuw-Caledonië* de
keten der voorlanden uitmaken, en herkennen hen
in de volkstammen, die FORSTER tot zijne tweede
hoofdfoort der zuidlanders rekent (†).

Zij bestaan op ettelijken der oostelijken dezer ei-
landen met het andere hoofdras te gelijk, en schij-
nen door vermenging met hetzelfde op vele plaatsen
zeer veranderd.

CROZET (§) heeft deze negers onder de bewoners
der noordpunt van *Nieuw-Zeeland* aangetroffen, al-
waar latere reizigers hen niet wedergevonden heb-
ben.

De westkust van *Nieuw-Holland* en *Van Diemens-
land* zijn door eigenlijke Papuas, door negers met
wollig haar, bewoond. De overige volkstammen
van dit vaste land schijnen tot een eigendommelijk
ras te behooren, die overal op den onderste trap
der beschaving staat. Zijn ook hier de negers de
oorspronkelijke inwoners, en is het genen armzali-
gen

(*) MITTRIDATES, F. I. p. 569.

(†) J. R. FORSTER, *Observations*, p. 230.

(§) *Nouveau voyage à la Mer du Sud.*

gen evenwel gelukt, hen voor zich heen in de uiterste hoeken van hun voormalig land te drijven, of zijn zij later en op vaartuigen hier gekomen? Wij herkennen echter in hen geen zeevarend volk.

Wij weten bijna niets van de Harafora's, Alfu-riërs of Altoïrs, die door velen met de Papuas verwisfeld worden, van welken zij echter verschillend schijnen. Zij behooren nogtans, volgens LEYDEN (*), tot de wildste en oudste bewoners dezer eilanden, en zijn een eigenaardig menschenras, met lang haar, dikwijls van helderer kleur dan de Malcijers.

Wij vinden in de geschiedschrijvers van *Manilla* geen grond om een derde van de negers en beschaafde helderleurige kustbewoners verschillend ras op deze eilanden aan te nemen.

De talen der Papuas, die midden onder andere volkeren in afgezonderde stammen buiten alle gemeenschap en betrekking leven, moeten zich in vele geheel afwijkende tongvallen gesplitst hebben; de Malcijers van het schiereiland *Malacca* beschouwen de dialecten der negers van het gebergte als enkel fisfen, hetwelk alleen met het geluid der groote vogels vergelijkbaar is, en er heerscht op menige der eilanden geene gunstiger voorstelling daarvan. De taal der Haraforas geldt juist ook voor eene geheel bijzondere, die met de taal der overige volkeren niets

(*) *Asiatic Researches*, Vol. p. 37.

niets gemeens heeft (*). Van de Aetas der *Philippines* beweren daarentegen de Spahjaards dat doorgaans hunne spraak eene groote overeenstemming met die der kustbewoners heeft, en dat zij tongvallen der zelfde taal spreken als de Indianen.

Volgens FORSTIER zijn de talen der volken van zijn tweede menschenras niet slechts van de gemeene taal der Zuidlanders geheel verschillend, maar ook onder elkander volkomen vreemd en ongelijk. De door hem medegedeelde proeven bevatten nogtans buiten de telwoorden, nog eenige wortelen, die gemeenschappelijk zijn, en dezelfde aanmerking is ook op alle vocabulariën toepaslijk, die LEMAIRE en SCHOUTEN op *Nieuw-Guinea* en het eiland *Moise* verzameld hebben.

De talen op *Nieuw-Holland* schijnen ouder en van de dialecten der andere menschenrasen afwijkend, echter zijn de woordenverzamelingen, die men daarvan heeft, te ontoereikend om eene oordeelvelling te gronden. ROBERT BROWN heeft ons verzekerd dat de volksstammen, met welken hij verkeerdt heeft, niet boven vier konden tellen, en dat vijf en veel voor hen zamenvloëijen.

Wij komen thans tot het menschenras van schoone gelaatsvorming, lang, krullend haar en blanke, hoewel door den invloed des klimaats meer of minder

(*) J. LEYDEN I. C. D. 217. 218. MARSDEN, *Grammar*, *introd.* p 22.

gebruinde kleur; dat van *Madagascar* in het westen tot op het *Paasch-eiland* in het oosten verspreid is.

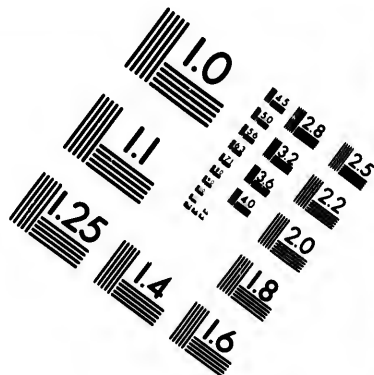
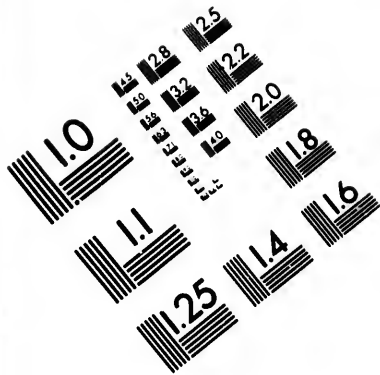
Wij moeten met MARSDEN de eenzelvigheid des taalstams erkennen, waartoe alle dialecten behooren, die de verschillende over zulk eene onmeetlijke ruimte verspreide volkstammen spreken. De overeenstemming der telwoorden in alle tongvallen van *Madagascar* af tot het *Paasch-eiland* toe (*) kan, strikt genomen, slechts gemeenschappelijke aanraking, geene gelijke afstamming bewijzen. De getallen worden ligtelijk uit eene vreemde taal aangenomen; wij vinden dezelve in verscheiden tongvallen der Papuas, wier stamverwantschap twijfelachtig blijft, en de inwoners der *Marianes* hebben het eerst in hunne taal de getallen vergeten, en zich de Spaansche getalwoorden aangewend.

Men vindt in alle tongvallen, behalve de gelijke getalwoorden, een aanmerkelijk aantal gemeenschappelijke wortelen, die meest de naaste eenvoudigste dingen en denkbeelden uitdrukken, en die van een' oorspronlijken stam geërfd, maar niet van een vreemd volk geleerd schijnen. Wij kunnen deze wortelen in de vocabulariën van *Madagascar* zoowel als van de eilanden des grooten oceaans aanwijken.

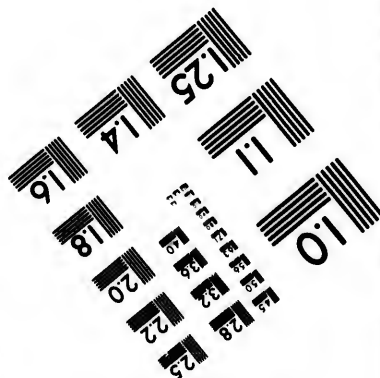
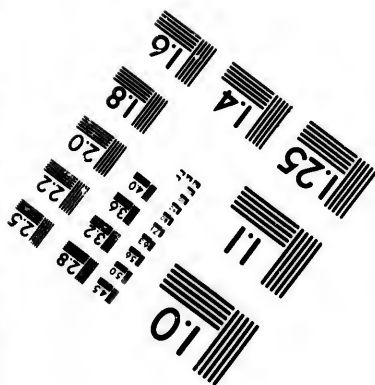
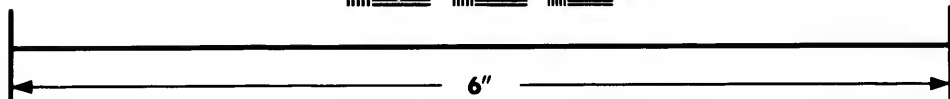
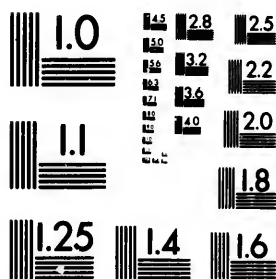
Ein-

(*) Zie HERVAS, *Arithm. Nat.* en de vergelijkende tafel in COOKS derde reis, Aanhangsel N°. 1.

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

18
20
22
25
28
32
36
40

10
11
12
13
14
15
16
17

Eindelijk is de taalkennis in de meer bekende dialecten Malaga, Tagalog en Tonga, meer of minder uitgewerkt, in het wezenlijke dezelfde, en niets geregtigt ons aan te nemen dat het met de minder bekende anders gelegen is. Het zeer eenvoudige taalstelsel is bij de meersyllbigheid der wortelen bijkans hetzelfde als in de een-syllbige talen. Er vindt geene woordbuiging plaats; de wortelen staan, of, als in het Chineesch, scherp bij elkander, en bekomen hunne waarde van de plaatsing, of worden in de uitgewerkter dialecten door verschillend aangehangen of ingevoegde deelen bedongen.

Er bewonen van deze verschillende en verschillende sprekende volksstammen van dit menschenras de eilanden van den Oost-Indischen archipel. LEYDEN stelt de zuivere in het binnenste des eilands gesproken wordende tongvallen van het Javaansch als met het Sanscritsch na en innig verwantschap voor. De eenvoudigste voorwerpen en denkbeelden worden door woorden uitgedrukt, die van het Sanscritsch slechts in de uitspraak schijnen af te wijken, gelijk het gebruik van een minder volkomen alfabet noodwendig bedingt. Taal, gedenkstukken en geschiedenis wijzen naar *Indië* terug.

De geschiedenis vertoont ons eerst in de twaalfde eeuw een' dezer volksstammen, de Maleijers van het gewest *Manangkabau*, in het zuid-westen van *Sumatra*, hunne eerste woonplaats, hunne veroveringen en de wet van MAHOMET, die zij van handelende Arabieren ontvingen, zoowel op het vaste land

land van het fchiereiland *Malacca* als aan de kusten der overige eilanden uitbreidende. De bekeerde volkeren worden dikwijls met hen verwisfeld, en de uitdrukkingen Maleijers, Moren en Mahometanen, zonder critiek, als gelijkbeteekend gebruikt.

Wij vinden in het derde boek van MARCO PAOLO een beeld van hetgeen deze archipel op het einde der dertiende eeuw was, en dit beeld is nog heden treffend. De aanmerkingen van dezen reiziger zijn in het bereik zijner eigene ondervindingen immer getrouw, en de fabelen, die hij op gezag verhaalt, zijn op de plaatsen, waar hij ze opgezameld heeft, nog niet vergeten. PIGAFETTA verdient een' gelijken lof. MARCO PAOLO vond dat de menschen, die in het rijk *Felich*, op het eiland *Klein-Java*, aan de zee woonden, Mahometanen waren; die de wet van MAHOMET van de kooplieden geleerd hadden, die aldaar verkeerden. PIGAFETTA, die in het jaar 1521 op *Tidor* was, berigt dat de Moren sedert omtrent vijftig jaren de *Molukkes* veroverd en hun geloof daarheen verplant hadden. De woordenverzameling, die hij aldaar bijeenbragt, stemt met het tegenwoordig Maleitsch overeen.

Het Maleitsch is in dit gedeelte der wereld tot eene algemeen bemiddelende taal geworden, tot de taal van allen handel en verkeer, en het wordt in de huisgezinnen der Europeanen tot aan de Kaap *De Goede Hoop* toe gesproken. Deze taal is ons volkomen bekend. MARSDENS *Grammar* en *Dictionary*, te *Londen* in het jaar 1812 gedrukt, laten ons in

opzigt niets over te wenschen. Men vindt in de inleiding tot den *Grammar* de geschiedenis en de litteratuur der bronnen om dezelve te leeren.

Het Maleitsch is een later uitgeschoten tak van den gemeenschappelijken stam. Het bevat tot een gedeelte gemeenschappelijke wortelen een aanmerkelijk gedeelte Indische woorden, en de Islam heeft eene latere inwerking gehad, die oppervlakkiger gebleven is. Het Arabische schriftstelsel heeft het Indische verdrongen, hetwelk de Heidensche volkeren in eïgendommelijke uitwerking nog aanhangen. De vier soorten van stijl en uitdrukking in de gemeenschappelijke Maleitsche taal, die geschikt zijn naar en overeenkomstig met den rang der geenen die haar spreken, de taal des hofs, der grooten, des landmans en der markt, zijn slechts door onkundigen voor dialecten aangezien geworden. In de Maleitsche spraakkunst is ons zonder keus een vergelijkingspunt voor de overige minder bekende tongvallen van dezen taalfam gegeven.

Wij hebben aan den onderzoeklust der Engelschen onze toenemende kennis der volken en talen der Oost-Indische eilanden te danken, en verwijzen voor derzelver beoefening naar de bereids aangevoerde geschriften (*). Het zal hunner geleerdheid gelukken, de gedenkstukken van aëloude gebeurtenissen op

Ja-

(*) MARSDEN *Sumatra*, RAFFLES *Java*, LEYDENS *Asiatic Researches*, het *Asiatic Journal*, enz.

Java te ontcijferen, talen en zeden in haren zamenhang met die van andere volkeren op te helderen, het stamvolk, dat ons bezig houdt, van het hooge *Azië* af te leiden, en den weg na te teekenen, langs welken hetzelfde tot zijne tegenwoordige door de zee omspoelde woonplaatsen gekomen is.

De *Philippines* bieden ons eene eigendommelijke familie van hetzelfde volk en dezelfde moedertaal aan. Wij vinden hier de taal op het hoogste standpunt van hare eigendommelijke zelfstandige vorming, en de leerboeken der verschillende dialecten, die wij aan de Spaansche zendelingen te danken hebben, openen ons een' taalkundigen schat, in welken wij een' blik zullen beproeven te slaan (*).

De

(*) *Vocabulario de la lengua Tagala*, por el padre JUAN DE NOCEDA y el padre PEDRO DE SANLUCAS, de la compañía de Jesus. Impreso en *Manila* en la imprenta de la compañía de Jesus. fol. — *Vocabulario Tagalog*, por el padre PEDRO DE BUENAVENTURA, 1613. — *Vocabulario de la lengua Tagala*, por nuestro hermano DOMINGO DE LOS SANTOS, de los Religiosos menores descalzos. Impreso en la muy noble villa de Tabayos 1703. fol. — Idem reimpresso en la imprenta de N. S. de Loreto. *Sampaloc* 1794. — *Arte Tagalog*, por el padre FRANCISCO DE SANTIÓSEF, 1610. — *Arte de la lengua Tagala*, por el padre AUGUSTO DE LA MAGDALENA, 1669, 8vo. — *Arte y reglas de la lengua Tagala*, por THOMAS ORTIZ, 4to. — *Compendio de la arte de la lengua Tagala*, por el padre GASPAR DE SANTAUGUSTIN, religioso de el mismo orden. 1703. — Idem segun-

De kustbewoners dezer eilanden, die men als derzelve eerste veroveraars aanmerken kan, spréken in hun-

da impresion en la imprenta de N. S. de Loreto. *Sampaloc*, 1787. 8vo. — Tagalismo elucidado y reducido (en lo posible) a la latinidad de Nebreja con su syntaxis, tropos, profodia, posiones &c. y con la alusion, que en su uso y composicion tiene con el dialecto Chinico mandarin, con las lenguas Hebrea y Griega, por el padre MELCHIOR ORANGUREN DE SANTA YNES, religioso descalzo. *Mexico*, en la emprenta de DON F. X. SANCHEZ. 1742. 4to. — Arte de la lengua Tagala y Manual Tagalog, por el padre SEBASTIAN DE TOTANES, de los Religiosos descalzados de Sanfrancisco. Impreso en la imprenta de N. S. de Loreto, *Sampaloc*, extra los muros de la ciudad de *Manila*. 1745. 4to. — Idem reimpresso en *Sampaloc*, 1796. 4to. — Vocabulario de Pampango, por el muy R. P. Lector DIEGO BERGAÑO de la orden de los Hermitanos en *Manila*, en la conuiente de N. S. de los Angeles, fol. — Arte de la lengua Pampanga, por el padre DIEGO BERGAÑO, en la imprenta de la compañia de Jesus. *Manila*, 1729. 4to. — Idem *Sampaloc*, 1736. 4to. — Vocabulario de la lengua Bifaya, compuesto por el R. P. MATHEO SANCHEZ de la Compañia de Jesus. Al colegio de la S. C. de Jesus. *Manila*, 1711. fol. — Arte de la lengua Bifaya de la Provincia de Leyte, compuesta por el padre DOMINGO EZGUERRA de la Compañia de Jesus. Tiene enxeridas algunas aduertencias de la lengua de Zebu y Bòol, 1662. — Idem reimpressa en *Manila* en la imprenta de la Compañia de Jesus, 1747. 4to. — Arte de la lengua Yloca, por F. LOPEZ. *Manila*, 1617. 4to. — Vocabulario de los len-

hunne onderscheiden volksstammen zeven verschillende hoofddialecten, namelijk in het noorden van *Luçon* de *Panpanges*, *Zambales*, *Pangasinanes*, *Ylocos* en *Cayayanes*; in den omtrek van *Manilla* de *Tagalos* en op alle zuidelike eilanden met eenige idiotismen de *Bifayas* (*).

De Spanjaards zijn vreemdelingen op de *Philippynsche Eilanden*. Vele stammen der Indianen hebben in het binnenland zelfs van *Luçon* hunne onafhankelijkheid gehandhaafd, en de kusten, die met het Christendom het vreemde juk hebben aangenomen, hebben de vreemde taal niet geleerd. De monnikorden, die de geestelijke verovering der volkeren volbragten en de politicke heerschappij verzekerden, hebben derzelve talen zich eigen gemaakt. Het *Tagalog* inzonderheid, hetwelk, door de omstandigheid, dat hetzelfde om de hoofdstad heen gesproken wordt,

lenguas de *Phillipinas*, por ALONZO DE MENTRIDA, 1637. 4to. — *Arte de la lengua Bifaya y Vocabulario Español Bifaya de lengua Sugbuana*, compuesto por el padre THOMAS DE SANGERONIMO, de los descalzos de *Santaugustino*. Reducido a un exatto orden &c. por un individuo de la misma provincia. *MSS. in ons bezit.*

(*) Te *Marigondon*, aan den oever der groote bogt van *Manila*, werden in ouden tijd inboorlingen der *Molukische Eilanden* verplaatst, hunne nakomelingen spreken bij het *Tagalog* en Spaansch nog hunne taal, die zij zorgvuldig bewaren. F. JUAN DE LA CONCEPCION, T. VII, p. 102.

tot de hoofdtal geworden is, heeft daardoor niet alleen aan leerboeken, maar ook aan stichtelijke schriften van allerlei aard, beide in proza en in verzen, eene aanzienlijke litteratuur bekomen. Pater FRANCISCO DE SANTOJOSEF wordt *el Ciceron*, Pater PEDRO DE HERRERA *el Horacio Tagalo* genaamd, en het ontbreekt zelfs niet aan treurspelen; de *Artes* en *Vocabularios* der Pampango-, Bisaya- en Ylocotalen zijn in druk verschenen. De hulpboeken der overige tongvallen zijn in handschrift, en de afschriften door welken zij verveelvuldigd worden, bevinden zich meest slechts in de handen der paters.

De zeven aangevoerde tongvallen komen, naar het getuigenis van alle Tagalisten, in het wezenlijke der grammatische vormen zoowel als in de wortelen overeen. Wij hebben zelfs de leerboeken der Tagala- Pampango- en Bisayatalen vergeleken, en slechts onbeduidende afwijkingen bespeurd. Wanneer het verschil der uitspraak den inboorling van de eene provincie belet zich in eene andere dadelijk te doen verstaan, is toch een korte tijd toereikend om de zwaarigheid weg te nemen, en hij leert weldra de bijzondere taal. Wat hier van het Tagalog gezegd wordt is insgelijks op de overige dialecten toepasbaar.

LEYDEN heeft (*) de Tagalische, Maleitische, Bugische en Javaansche talen als zusters talen opgegeven,

(*) *Asiatic Researches*, p. 207.

den kunstiger bouw der Tagalische tot de gronden der Maleitsche terug gebragt, en in beiden de eenzelvigheid der voegwoorden bewezen, waarop in een taalfsel, hetwelk iedere woordbuiging vreemd is, alle grammatica berust.

LEYDEN schijnt ons de verdienstelijke vlijt niet genoeg te waarden, waarmede de Tagalisten het met alle voegwoorden, die zulks vereischen, onderscheidenlijk verbonden werkwoord, bij eenvoudigen, verdubbelden of halfverdubbelden en bovendien euphonisch veranderden wortel in eene conjugatietafel gebragt hebben, die ten minsten een vlugtig overzigt levert. Het is onbetwistbaar dat bij dit voordeel hunner daarstelling het Tagalische werkwoord aan de oorspronkelijke eenvoudigheid der taal niet beantwoordt, en ons taalfsel daar tracht te vertegenwoordigen, waar werkelijk een ander voorhanden is.

Door een lidwoord en voortzetsel worden aan het naamwoord meest niet meer dan een middelijk en onmiddelijk geval beteekend. Het meervoudig, en niet, gelijk in het Maleitsch, het enkelvoudig, wordt inzonderheid door een gescheiden lidwoord aangeduid. De voornaamwoorden zijn dezelfden als in het Maleitsch, slechts volstandiger. Er zijn buiten de twee meervouden van den eersten persoon, van welken de eene den aangesproken persoon mede begrijpt en de andere dien uitsluit (*), nog een tweevoud,

(*). Deze twee meervouden van den eersten persoon

voud, ieder drie personen. De voornaamwoorden hebben in het middelijk en onmiddelijk geval verscheiden vormen. Den wortel, die de handeling uitdrukt, worden voegwoorden voor en na aangehangen en ingevoegd, die aan de voorzetsels van onze talen beantwoorden, en aan dezelve den tijd en de betrekkingen beteekenen, die wij aan de naam- en bijwoorden, of door buiging van dezelve, of door bijgevoegde voorzetsels gewoon zijn uit te drukken: vandaar de drie lijdende tijden, welker zin en gebruik te leeren het moeilijkste van het Tagalog is. Wij kunnen in een volzin slechts het onderwerp of voorwerp der handeling in den noemer stellen, en de betrekking door het werkwoord aanduiden; bedrijvend en lijdend, *amo* en *amor*, ik bemin en ik word bemind. De Tagalen kunnen het onderwerp, het voorwerp, het doel of het werktuig en de plaats der handeling in het onmiddelijk geval zetten, en de betrekking door het werkwoord uitdrukken. De zin besluit wat als noemer der phrase uitkomen en voraan geplaatst moet worden, en de vorm des werkwoords rigt zich daarnaar. Men kan op die wijze in den volzin: „PETRUS hieuw MALCHUS het oor „ af met het zwaard,” op PETRUS (het onderwerp) hetgeen snijdt (bedrijvende vorm), het oor (het voorwerp), hetgeen gesneden wordt (eerste lijdende vorm) bevinden zich, behalve in de tegenwoordige taalstammen, nog in de Quitchua- of Peruviaansche taal.

vorm met *y*), het zwaard (het werktuig), waarmede gefneden wordt (tweede lijdende vorm met *in*) en op MALCHUS (de plaats), waar gefneden wordt (derde lijdende vorm met *an*) den nadruk naar goedvinden leggen. De fijnheid en moeilijkheid der taal liggen in het gebruik. Dezelfde voegwoorden, die de wortelen als werkwoord bedingen, bedingen die ook in dergelijke verbindingen als hoofd- en eigenschapswoord. Het bereids zamengestelde woord wordt als enkelvoudig behandeld, verder zamengesteld, de rijkdom wast uit den rijkdom, maar er vindt geene eigenlijke woordbuiging plaats.

De Tagalen gebruiken in hunne poëzij verzen, die, hoewel eigendommelijk, door het getal der syllablen en eene foort van rijm of halfrijm aan Spaansche voetmaten herinneren. Zij hebben nogtans de kunstiger canzonan en fonetten, die Pater FRANCISCO DE SANTIJOSEF hen beproefd heeft te geven, geweigerd aan te nemen. Wij hebben vergeefs getracht proeven van hunne oorspronkelijk Heidensche liederen, hoedanigen er nog zijn, te bekomen. Wie geeft in het land zelf om geschiedenis, kunst en oudheden van een onderdrukt volk?

Wij zullen straks, en wel uit drie verschillende bronnen, het Tagalisch alphabet mededeelen, hetwelk zich aan het oudere schriftstelsel der volkeren van de Oost-Indische eilanden aansluit, en verwijzen naar de aanmerkingen, waarmede wij hetzelfde vergezellen.

De kustbewoners van het eiland *Formosa*, in het
noor-

noorden der *Philippines* schijnen ons tot denzelfden volksstam, hunne taal tot dezelfde stamtaal te behooren.

Wij komen tot de in het oosten der *Philippines* gelegen eilanden, die wij als de eerste provincie van *Polynefië* beschouwd hebben. Wij vinden in derzelver bewoners eene volkenfamilie, die dezelfde zeden en kunsten, eene met groote kunst uitgebreide scheepvaart en handel veelvoudig verbinden. Een vreedzaam, goedaardig volk bidt geene beelden aan, leeft, zonder huisdieren te bezitten, van de voortbrengselen der aarde, en offert aan onzichtbare goden slechts de eerstelingen der vruchten, waarmede het zich voedt; het bouwt de kunstigste vaartuigen en volbrengt bij groote kennis der mousfons, der stroomen en der steiren, verre zeezeizen. Op de westelijke eilanden, der *Pelw-eilanden*, *Eap*, de *Marianes* vindt men gebruiken der Oost-Indische eilanders, gelijk het kaauwen van den betel, ingevoerd.

Bij eene groote overeenkomst der meeste volksstammen (anderen, gelijk die der *Pelw-eilanden*, die door schaamteloosheid van zeden en mindere kunde der scheepvaart zich onderscheiden, mogten vreemd in de familie getreden zijn), en bij het veelvuldig verkeer, dat hen onder elkander verbindt, heerscht onder hen een groot verschil van tongvallen. Wij hebben taalproeven hunner tongvallen verzameld, doordien wij met hen in nadere verbinding gestaan hebben dan andere reizigers voor ons, en wij deelen

len hierachter eene vergelijkende woordenlijst mede van de *Marianes*, *Eap*, *Uleā* en *Radack*.

De volkeren der *Marianes* gelijken, volgens P. JUAN DE LA CONCEPCION, de *Bifayas*, zoowel in gedaante als in taal, welke laatste echter in eenige dingen afwijkt (*in algunas cosas alterado*). Maar deze *Chamori*- of *Marianataal* is genoegzaam met het volk dat haar sprak verdwenen, en het nieuwe geslacht spreekt de taal der veroveraars en de eigene slechts nog door derzelver bijmenging misvormd. Men moet opmerken dat er slechts in het Spaansch geteld wordt, en het ons moeite gekost heeft om de telwoorden der *Marianataal* te bekomen. Er schijnen van den anderen kant zich benamingen uit *Philippinetalen* voor menige der ingevoerde vreemde dieren en voorwerpen ingedrongen te hebben. Zoo hebben ook op de *Pelew-eilanden* dieren, die de *Eugelschen* hadden ingevoerd, *Maleitsche* namen bekomen; de geit, *Gaming*, *Maleitsch Kambing*, enz.

Een *Vocabulario de la lengua Mariana*, in den vorm der vocabulariën, die wij van de talen der *Philippines* hebben, en namelijk het *Vocabulario Tagalog*, van P. DOMINGO DE LOS SANTOS, bevindt zich nog, van de *Jezuiten* afkomstig, in *Agaña*; eene *Arte* schijnt te ontbreken. Dit handschrift verrot onbenuttigd, daar de *Spaansche* taal den tegenwoordigen zielzorgeren tot hun ambt genoegzaam is. Wij hebben getracht den grammatischen bouw der *Chamoritaal* naar te sporen, en hebben in *Manilla* de paters opgezocht, die het opzigt

zigt hadden over de misfie op *Guaham*. Ettelijken hadden de taal eigenlijk niet geleerd, en een grijszaard was onvermogen om rekenschap daarvan te geven. De plaatsbenoeringen eindigen op de *Marianes*, gelijk op de *Philippines*, meest in *an*, een voegwoord, hetwelk in de talen der *Philippines* de plaatslike betrekking beteekent en het derde *passivum* bedingt, en wij vinden nog andere kenteekenen der analogie, die allen in de dialecten der *Carolines* wegvallen. *Don LUIS DE TORRES* heeft ons verzekerd dat in de Marianataal en in die van *Ulea* geene woordbuiging plaats vindt. Wij merken aan, dat wij de woorden der Marianataal, die wij ter vergelijking mededeelen, niet uit het *Vocabulario* getrokken, waartoe wij geen tijd hadden, maar in onze spelling naar de uitspraak van *Don LUIS* opgeschreven hebben.

Een *Vocabularium* van het op de *Pelew-eilanden* gesproken wordende dialect wordt ons door *WILSON* medegedeeld, hetwelk ons slechts te wenschen overlaat dat men, om de spraakleer op te helderen, dezelfde vlijt aangewend of ons slechts eenige proeven, eenige liederen medegedeeld had, die ons vergund hadden een' blik daarin te slaan.

Deze arbeid heeft voor ons meer gezag dan eene geringe, vlugtig nedergeschrevene woordenverzameling,

(*) *An Account of the Pelew-islands, from the journals of Captain HENRY WILSON, by GEORGE KEATE, the 5 ed. London 1803. Suppl. p. 63.*

ling, die ons een Spanjaard in *Manilla* heeft medegedeeld, en die wij om deze reden onderdrukken; zij zou slechts bewijzen dat dezelfde klank door verschillende natiën anders opgeven en anders opge- teekend kan worden.

Zelfs moeten wij ons, wegens de ontoereikendheid der woordenverzamelingen van *Eap*, *Ulea* en *Radack*, die wij ingelijks mededeelen, zonder in het zamenstel der taal te treden, verontschuldigen. Men overwege hoe onverhoopt en onverwacht onze vriend en leermeester KADOË van ons scheidde. Er had zich onder ons, terwijl deze verzamelingen ontstonden, een middel van verstaanbaarmaking opgedaan, hetwelk zich allengs volmaakte, en wij hadden de volvoering van ons voornemen, om onzen arbeid door te loopen, te verbeteren, ons wegens afgetrokken begrippen te onderhouden en de spraakkunst te behandelen, tot een' tijd uitgesteld, dien wij niet meer zamen beleefd hebben.

De inboorlingen van *Radack* hebben, gelijk de Engelschen, bij eene zwaar te tressen uitspraak, geene geschiktheid om vreemden ligt te verstaan, en zich aan hen wederom verstaanbaar te maken. Wij gelooven deze dialecten minder eenvoudig in hunne zamenstelling dan de tongval van het oostelijk *Polynezië*. Men herkent in verscheiden opstellen de wortelen niet weder, die men in dezelve verwacht, en de moeilijkheid van het wederzijds verstaan schijnt daaruit te ontstaan. De tongval der *Pelov-eilanden* schijnt ons de afwijkendste te zijn, die van *Radack* zich

zich het naast aan de gemeenschappelijke taal der oostelijker zuidlanders aan te sluiten; en wij vinden ook het eerst daar het talstelsel op de schaal van twintig gegrond, gelijk op *Nieuw-Zeeland* en de *Sandwich-eilanden*, inmiddels de westelijker Carolliers, de Maleijers en de Tagalen de zuivere decimaalschaal gebruiken, die ook op *Tonga* gebruikelijk is.

Wij vinden reeds binnen de aan deze provincie aangewezen grenzen, en wel in het zuid-westen, het dichtst bij de woonplaatsen der Papuas en der Molukken, ettelijke eilanden, wier bewoners door inboorlingen der *Sandwich-eilanden* verstaan worden en vier booten aan de O Weiheeschèn gelijk zijn, namelijk de *Mavils-eilanden* (*); een verschijnsel; dat ons opmerkzaamheid schijnt te verdienen:

Op *Nieuw-Zeeland*, de eilanden der tweede provincie; tot ver in het oosten op het afgelegen *Paasch-eiland*, en op de afgezonderde groep der *Sandwich-eilanden*, bevindt zich slechts een volk, dat overal bijna op een' gelijken trap van beschaving staat, dezelfde zeden en gebruiken heeft, en eene gemeenschappelijke taal spreekt, wier tongvallen bijna alleen door plaatselijke afwijkingen der uitspraak gewijzigd zijn, zoodat dikwijls reizenden zich met woorden, op een eiland verzameld, op een ander ver-

(* Zie ARROWSMITHS *Chart of the Pacific Ocean*, 1798, en MEARES *Voyages*, p. 293.

verafgelegen kunnen doen verstaan; de inwoners der *Sandwich-eilanden* konden met die der *Vrienden-eilanden* spreken, en TUPEIA, een eilander dezer laatste groep, sprak met de Nieuw-Zeelanders.

Wij hebben aan de Heeren MARINER en MARTIN eene volledige grammatica des tongvals van *Tonga* (*) te danken, die ons in staat stelt de taal van het oostelijk *Polynefië* nader op te helderen. Wij herkennen daarin het Maleitsche taaltelsel in de mogelijke eenvoudigheid en, naar ons inzien, op het standpunt van onontwikkelde kindshheid. Het is een lieflijk kinderstemmen, dat naauwelijks eene taal te noemen is.

De Tongataal sluit zich meer onmiddellijk aan het oneindig kunstiger Tagalog dan aan het Maleitsch; zij heeft het menigvuldiger gebruik van het lidwoord, en onderscheidt inzonderheid het meervoud door voegwoorden. De voornaamwoorden zijn onmiskenbaar dezelfde, en zij heeft bij de twee meervouden van den eersten persoon nog het tweevoud. De wortelen worden zonder onderscheid voor het naamwoord, de eigenschap of de handeling gebruikt. Bij de handeling worden, gelijk in het Maleitsch, de drie tijden door enkele gescheiden bijwoorden aangeduid. Van twee bij elkander staande wortelen is, gelijk in andere

(*) *An Account of the Natives of the Tonga islands, from the communications of M. W. MARINER, by T. MARTIN, M. D. London, 1818.*

dere tongvallen, de eerste naamwoorden de andere eigenschap.

Bij de eenvoudigheid mogt evenwel de tongval van *Tonga* een der afwijkendste, zoowel als een der uitgewerkte van *Polynefië* zijn. *Tonga* ligt aan de westelijke grenzen het dichtst aan de voorlanden, en het talstelsel, gelijk wij bereids hebben aangemerkt, is niet dat van *Nieuw-Zeeland* en de *Sandwich-eilanden*.

De taal der *Sandwich-eilanden* heeft ons inderdaad nog veel kinderachtiger toegeefchenen dan ons de tongval van *Tonga* in derzelver spraakleer voorkomt. Wij hebben in dezelve slechts twee voornaamwoorden ontdekt, *Wau* voor den eersten persoon, *Hoe* voor den tweeden, en slechts twee bijwoorden ter bepaling van den tijd der handeling, *Mamure* voor den toekomenden, *Mamoa* voor den voorleden tijd. Het vragende of twijfelende voegwoord *Paha*, dat achteraan gezet wordt, is van een veelvuldig gebruik. *Nue* en *Nue-nue*, zeer en zeer groot, vormen den comparatief en den superlatief. Ettelijke voegwoorden beteekenen als voorzetsels de betrekkingen der naamwoorden (*).

De

(*) Wij kunnen wel niet de grenzen onzer verkregen kennis van de taal der *Sandwich-eilanden* voor de taal zelve opgeven, maar vinden in andere taalproeven van *Polynefië*, en vooral in *NICHOLAS Voyage to New-Seeland, Londen 1817*, geene aanduiding van een verder berigt;
wij

De op de wijze der kinderen uit de herhaling van een' klank gevormde woorden, waarbij de wortel nu denzelfden, dan een' anderen zin heeft, die in de gemeenschappelijke talen der oostelijke eilanden veel menigvuldiger voorkomen dan in de westelijker uitgewerkte dialecten, waaraan zij echter niet ontbreken, geven dezelve een geheel bijzonder lieflijk karakter (*).

De O Weiheërs hebben bereids van de vreemde natiën, met welken zij verkeerden, vele woorden overgenomen, die volgens hunne uitspraak, bij het

wij vinden daar ook slechts twee voornaamwoorden. Het voornaamwoord eerste persoon op *O Weihee Wan*, *Nieuw-Zeeland Au*, *Tonga Au*, mischien het Tagalog *Aco*, Maleitsch *Ku*. Het Tonga heeft bovendien en onder anderen ook *Gita*, Tagalog *Quita*, Maleitsch *Kita*, voornaamwoord tweede persoon *O Weihee Hoe*, *Nieuw-Zeeland Eakoe* of *Aquci*, Tagalog *Tcao*, Maleitsch *Ankau*. Hetgeen ons bij de beoefening dezer talen het meest verwart, is het verschil der spelling bij de verschillende woordenverzamelaars en spraakvorschers. Men moet dikwijls het woord kennen om het te herkennen.

(*) *Moku-moku*, oorlog; *Moku*, eiland en Europeansch schip; *Make-make*, beminnen, gaarne lusten; *Make* of *mate*, doden, vechten; *Mire-mire*, beschouwen, zien; *Moe-moe*, slapen; *Nome-nome*, spreken, zeggen; *Hane-hane*, maken, doen; *Para-para*, teekenen; *Wito-vite*, snel, schielijk; *Rike-rike*, gelijk, even als.

gebrek aan ettelijke letters en de onverschilligheid van anderen mocilijk te herkennen zijn. Het getal derzelven neemt dagelijks toe, en zij verdringen de eigendommelijken (*):

De taal der liturgie is op de *Sandwich-eilanden* eene bijzondere, van de thans gesproken wordende afwijkende, die de gemeene man niet verstaat, waar-schijnlijk de andere onveranderde taal des volks, die een der eerste voorwerpen der wetenschappelijke naarsporingen van den geleerden behoorde te zijn, dien het lot een langer verblijf op deze eilanden vergunde. Daarmede stemmen de berigten uit *O Tahiti* overeen (†), en het mag wel uit kracht van de-

(*) Van gelijke waarde zijn de letters R, I en N, K en T. Voorbeelden van zoodanige woorden zijn *Kau-kau*, Chineesch *Tschau-tschau*, voor *Paiïni*, eten. *Pane-pane*, Chineesch, voor *Aïni*, bijslaap, welk vreemd woord nog welvoeglijk schijnt te zijn, daar bij de algemeene schaam-achtigheid zedige dames het andere toch vermijden. *Pihi*, Engelsch *Fish*, voor *Haiïna*, visch; *Neipa*, Engelsch *Knife*, mes; *Pikenenc*, Spaansch *Pequetto*, voor *Kāea*, klein. Wij verwonderen ons niet alleen op *Nieuw-Zeeland* hetzelfde woord weder te vinden, maar ook onder de voorgewende Groenlandfchen, die BERNARD O'REILLEY, in zijn *Greenland, the adjacent seas and the Nordwest pas-sage*, London, 1818, mededeelt.

(†) Wij beroepen ons op het getuigenis van den Heer MARIN, van wien wij hieronder verder zullen spreken.

ze andere liturgische taal geweest zijn, dat de geleerde TUPEIA zich door de Nieuw-Zeelanders deed verstaan, hetgeen andere gewone menschen van zijn volk niet gelijk hem gelukte.

Het is bekend dat op *O Tahiti* hij de aankomst van een nieuw opperhoofd en dergelijke gelegenheden woorden uit de gemeene taal geheel verbannen en door nieuwe vervangen worden. Zoodanige willekeurige veranderingen hebben in later' tijd de taal van dit eiland, die anders van die van *O Weihee* weinig afweek, zeer van haar vervreemd, en de inboorlingen van beide eilanden verstaan elkander niet meer.

De volgende daadzaak uit de geschiedenis van *O Weihee*, die wij aan de mededeeling van een' geloofwaardig' getuige, een' denkend' en onderrigt' man, den Heer MARIN, een' aldaar gevestigden Spanjaard, te danken hebben, laat ons onverwacht dit vreemd gebruik ook op de *Sandwich.eilanden* wedervinden, en wel op de treffendste wijze.

Omftreeks het jaar 1800 verzon TANĪMEAMEA, bij gelegenheid der geboorte van een' zoon, eene geheel nieuwe taal, en begon dezelve in te voeren. De nieuw bedachte woorden waren met geene wortelen der gangbare taal verwant, van geenen afgeleid, en zelfs de voegwoorden, die de vormen der spraakleer vervangen, en het bindmiddel der rede zijn, waren op gelijke wijze omgewerkt. Men zegt dat magtige hoofden, wien deze taalomwenteling mishaagde, het kind, hetwelk daartoe aanleiding gegeven had,

door vergift uit den weg ruimden. Bij deszelfs dood werd dus opgegeven wat bij deszelfs geboorte ondernomen was geworden. De oude taal werd weder aangenomen en de nieuwe vergeten. De nieuwigheid ging van *Hana-rura* naar *O Weiheé* over, waar TAMMEAMEA zich in dien tijd ophield. De Heer MARIN bevond zich op *O Weihee*, waar zij nauwelijks begon in te dringen. Toen wij den Heer MARIN vroegen, hoe het eene of andere woord in de nieuwe taal geheten had, sprak hij daarover met aanwezig van *Hana-rura*, wien allen de zaak wel bekend was, doch de nieuw ingevoerde woorden meest ontgaan waren (*).

De Heer MARIN wist geen ander voorbeeld van willekeurige taalverandering op deze eilanden; KADOE had op de *Carolines* geen begrip van derzelfver mogelijkheid gehad.

De mensch is van de groote tusfchen *Azië* en
Nieuw-

(*) Dus kunnen wij ook slechts onvoldoende bewijzen van deze geheele taalherfchepping aanvoeren, die, ofschoon voor ons genoegzaam bevestigd, de maat onzer inbeeldingskracht dermate overlijgt, dat wij ons niet vermeten geloof te begeeren.

Gewone taal.

Kanaka,

Wahéini,

Kokine,

Irio,

Nieuwe taal.

Auna, man.

Kararu, vrouw.

Anid, gaan.

Japapa, hond.

De Heer MARIN sprak *Irio* uit, men hoort anders *Lio*.

Nieuw-Holland liggende landenmasfa van het westen naar het oosten, tegen den loop der winden getrokken, en heeft van alle aardpunten, die uit den grooten oceaan opduiken, tot aan het afgelegene in het oosten afgezonderde *Paasch-eiland* bezit genomen. Zijne taal getuigt van zijne herkomst, zijne zeden, gebruiken en kunsten duiden daarop, zijne huisdieren en eetbare gewassen, die hem overal gevolgd zijn, en die gezamenlijk tot de oude wereld behooren, melden ons de kust van welke zij ze heeft medegebragt (*).

Het suikerriet, de pifang, de papiermoerbeziënboom, de *Ibiscus populneus*, de curcumawortel, de kalabas, de arumsoorten, yamswortelen en zoete patatten, en onder de dieren het hoen, bevinden zich op

(*) Het is onbessist of het zwijn en de hond niet in *Chili* gevonden worden, en HUMBOLDT heeft bewezen dat de *Musa* (pifang) in *Mexico* inheemsch was, alvorens de Afrikaansche van de *Kanarische Eilanden* in 1516 naar de *West-Indiën* werd overgebragt. De broodboom en de papiermoerbeziënboom behooren uitgemaakt bij uitsluiting tot *Oost-Azië*, waar de verwantschape soorten nog alleen voorkomen. Het Indische suikerriet is door de ouden naar *Sicilië* en door ons naar *Amerika* verplant geworden. Verscheidene soorten van *Arum*, *Dioscorea*, *Convolvulus*, en *Ipomæa* (taro, yams en paratten) komen in beide werelddeelen voor, en vorderen een nauwkeuriger onderzoek, waarmede wij hier geene gelegenheid hebben om ons in te laten.

op het *Paasch-eiland*, de broodboom, en andere gewasfen, het zwijn en de hond zijn tot op de *Gezelschaps-, Marquizen- en Sandwich-eilanden* verspreid. Het zwijn schijnt op de lage eilanden het niet te kunnen houden. *Nieuw-Zeeland* heeft slechts den hond, de *Vriendschaps-eilanden* hebben slechts het zwijn, doch de hond was aldaar bij name (*Ghuri*, volgens FORSTER, en *Gooli*, volgens MARINER), bekend, en wij gelooven in het woord *Giru* op *Radack* denzelfden naam en eene dergelijke overgeleverde kennis van hetzelfde dier gevonden te hebben. Het zwijn en de hond ontbreken op alle eilanden der eerste provincie.

De bereiding van het op alle eilanden gebruikelijke bastdoeg heeft PIGAFETTA het eerst op *Tidor* beschreven, en hij vertoont ons de *Bifayas* van zijnen tijd met doorboorde en verwijderde oorlapfen, gelijk FORSTER de bewoners van het *Paasch-eiland* gevonden heeft, eene mode, die dezen in onzen tijd reeds verlaten en die wij op *Radack* en de *Garolines* nog heerschende gevonden hebben.

Men zal welligt vergeefs beproeven om de heilige veelvoudig belettende gebruiken en -wetten van het *taboe*, die de geslachten afzonderen, tusfchen de klasfen des volks onomftootelijke fcheidsmuren plaatfen, en bij de onderscheiden volkeren vershillend en bij allen in denzelfden geest de grondflagen der maatschappelijke orde zijn, tot een beginsel en eene bron terug te brengen, en deze instellingen in haren samenhang te veritaan, of uit het godsdienstig of burgerlijk

lijk stelsel van andere bekende natiën af te leiden. Hier ontbreekt de schrift, en wie kon, hadden wij niet het geschreven document in de hand, uit dergelijke verbodswetten en gebruiken der Joden, de zachte Mozaïsche wetgeving wedervinden, die ook het hier een welafgemeten regt toekent, en waarin ons overigens nog het begrip van rein en onrein gegrond toefchijnt (*)? Wij zijn bovendien er ver af van aan te nemen, dat iedere burgerlijke of godsdienstige verordening als een voleindigd geheel uit een' geest voorgekomen is; zulk een' bouw verrigt fomtijds de geschiedenis, die van het toeval de steenen tot denzelfen ontvangt. En zien wij niet zelfs den eenvoudigen mensch uit eene zuivere geestelijke religie tot het polytheismus terug keeren, en zijn ijdel aardsch vertrouwen in stoffelijke voorwerpen van steen en hout stellen? Valt het ons niet zelfs, gelijk andere volken der wereld, ligter aan tooverij, den leugen en het gezag te gelooven dan den geest aan te hangen?

De onder de eilanders der *Zuid-zee* zoo diep ingewortelde ongelijkheid der volksklassen, de bijzondere heiligheid van ettelijke familiën en personen, die van rijkdom en magt onafhanglijk zijn, herinneren on-

(*) Wij herinneren in het voorbijgaan, zonder iets daaruit af te leiden, dat het woord *taboe* in dergelijken zin als in de Mozaïsche boeken voorkomt, hetgeen door de geleerden niet onopgemerkt is gebleven.

onwillekeurig aan *Indië*. De tegenwerping doet niets af, dat de bijzondere casten van *Indië* bijzondere handteringen, levenswijzen, enz. zijn toegedaan; zoodanig eene uitzondering kan op deze eilanden geene plaats hebben.

De vrijwillige dood der vrouwen, bij het sterven van haren man, op de *Fidje-eilanden*, en het dergelyk gebruik in de familie van den Tocitonga te *Tonga*, duidt insgelijks op *Indië* (*).

Brengt men nu de vraag in overweging, hoe en in welke tijden een oorspronkelijk Aziatisch volk zich tegen den loop der winden, zijner huisdieren en nuttige gewassen met zich voerende, op de afgelegenste eilanden des grooten oceaans verstrooid heeft, gelijk aldaar in hunne afgescheidenheid de verschillende volksstammen nog gelijke zeden en gelijke kunsten bewaren, en bij het gemis van schrift, hetwelk alleen in staat schijnt om de taal in hare wankelbaarheid te ondersteunen, en ondanks het gebruik der willekeurige taalnieuwigheden, evenwel een' gemeenschappelijken tongval behouden, dan staan wij hier in onze onwetendheid bloot. De vermelde omstandigheden bewijzen eene gelijktijdige uitwijking van een punt, en schijnen op een nieuwer tijdvak te duiden; maar de kindsheid der taal, en in menig opzigt des volks zelve, schijnen het tijdsip in eene grijze oudheid te dompelen. Onze eerste zeereizigers heb-

(*) MARINER'S *Tonga*. Vol. I, p. 330.

hebben de volkeren der *Zuid-zee* in den toestand gevonden, waarin zij nog zijn.

Mousfons en stormen doen de zeelieden der *Carolines* naar het westen, zoowel als naar het oosten, en dikwijls op *Radack* vervallen, op den 180° der lengte van *Greenwich*: wij kunnen ons ligt van de bevolking van dit eiland rekenschap geven; maar wij vinden in deze provincie verschillend sprekende volksstammen, die eene verbeterde scheepvaart onderscheidt en die geene huisdieren bezitten. De naam des honds is op *Radack* slechts in het oostelijk dialect bekend (*). Deze volksstammen schijnen, in weerwil van de overeenkomst en mischien beflisten overgang der talen, de oostelijke eilanden des grooten oceaans van de westelijke landen eer af te zonderen dan te verbinden.

Het gevoelen van *ZUNIGA* (*) en der geenen die beproefd hebben de bevolking der eilanden des grooten oceaans naar den loop der pasfaatwinden van het oosten naar het westen, van *Amerika* naar *Asië* af te leiden, is wederlegd.

Ingeval het uit het onderzoek blijken mogt, dat

er

(*) *Giru* en *Ghuri* laten zich niet bepaald van het Maleitsch *Kuyuk*, Bifaya *Iro*, Tagalog *Afo* of *Ayam* afleiden. *Irio* of *Lio* der *Sandwich-eilanden* komen het Bifaya nader bij.

(†) In het tweede hoofdstuk zijner *Historia de las Philipinas*.

er werkelijk toereikende gronden voorhanden zijn om in de bewoners van *Zuid-Amerika* en de eilanden des grooten oceaans of de volken van *Oost-Azië* hetzelfde oorspronkelijk volk en in hunne talen dezelfde stamtaal te herkennen, dan zouden veeleer volgens MOLINA's gevoelen de bewoners der nieuwe wereld van de oude wereld over de zee af te leiden zijn, hetzij over de eilandenketen der tweede provincie en tegen den loop van den pasfaat, hetzij over *Nieuw-Zeeland* en onder het rijk der wisselende winden.

Wij onderzoeken eerst de vergelijkingen, die men beproefd heeft te maken tusschen de kolosfale standbeelden van het *Paasch-eiland* en de monumenten van Peruviaansche bouwkunst. Wij herkennen in gene figuren, die uit een' ligtten vulkanischen steen gehouwen zijn, slechts de gewone afgoden, die op het Morai der meeste eilanden te vinden zijn, en die op de *Sandwich-eilanden*, *Aku*, goden, en op de *Gezelschaps-eilanden Tighi*, geestenzielen genaamd worden.

Wij merken aan dat de het meest aan de Amerikaanse kust gelegene eilanden, de *Galepagos*, *Juan Fernandez*, enz., gelijk alle in de *Atlantische* en *Indische Zee* gelegen, ver van het vaste land verstrooide landpunten zonder bewoners waren. Geen Amerikaansch volk was een zeevaardend volk.

ZUNIGA oppert het vermoeden dat de taal der
Arau-

Araucaners en Patagoniërs(*) met de taal der Philip-
pinen in het wezenlijke overeen komen moet, en
bouwte, van alle middelen tot onderzoek ontbloot,
op deze vooronderstelling voort; maar het is zoo
niet (†).

Wij hebben tusfchen de wortelen der Araucaan-
fche taal en die der ftamtaal, die ons bezig gehouden
heeft; geene overeenftemming gevonden. De tel- en
voornaamwoorden zijn anders; men kon wel de tijd-
voeging des werkwoords tot den wortel terug brengen,
die steeds onveranderd blijft, en welken flechts voeg-
woorden aangehangen worden, maar dezen worden
steeds nagezet, en in den aard zoowel als in den
zin heerscht een geheel eigendommelijke geest, die
met het Maleitsch en Tagalifch niets gemeen heeft.
De perfoon wordt aan het werkwoord, en wel aan
deszelfs einde aangeduid, de personeele uitgangen
blijven elkander door alle tijden volkomen, en door
alle wijzen in het wezenlijke gelijk. Er ontftaat,
door het invoegen van verfcheiden voegwoorden na
de

(*) De Patagoniërs, de Puelci of Puelchi, de Morgen-
landers, gelijk de Araucaners hen noemen, behooren tot
het Chilifche volk en fpreken dezelfde taal.

(†) Wij hebben over de Araucaanfche taal gebruik:
B. HAVESTADT, *Chilidugu*. Munster 1777; MOLINA, *Saggio
fulla ftoria civile del Chili*. Bol. 1787; MITTRIDATES, Tom.
III. p. 403, en over de Quitclhua taal MITTRIDATES, Tom.
III. p. 519.

de wortelen (slechts weinig voorzetsels worden voor dezelve gezet) eene menigte conjugatiën, waarin de betekenis verschillend bedongen schijnt. Er wordt ook verschillend in de transitive conjugatiën (*Transiciones* der Spaansche spraakkundigen) het voorwerp der handeling, het *pronomen accusativi*, in het werkwoord opgenomen. Er wordt gaarne een volzin als wortel van een werkwoord behandeld en met het voegwoord van tijd, van uitgang, van perfoon, enz. voorzien, zoodat de zin zich in een enkel woord dringt. Uit zoodanig zamengefelde woorden worden als uit eenvoudige door verschillende uitgangen afgeleide woorden gevormd. Het Araucaansch heeft in de verbuiging en tijdvoeging een tweevoud, maar heeft het dubbele meervoud van den eersten perfoon niet, dat de Quitchuataal met de talen van *Oost-Indië* gemeen heeft; maar dit zamentreffen is ook in het Quitchuaansch louter toevallig, en op geene innerlijke verwantschap gegrond. Het Quitchuaansch is den taalfam, die ons bezig houdt, even zoo vreemd als het Chilidugusch, waarmede hetzelfde, bij een aanmerkelijk verschil der wortelen, wezenlijk in de grammatica overeenkomt en onmiskenaar tot hetzelfde taalfstelsel behoort.

De volkomen regelmatigheid der Araucaansche taal, die zonder *anomolia* de wet der noodzakelijkheid volgt, getuigt van hare bedaarde, ongestoorde, zelfstandige ontwikkeling, die geene vreemde bijmenging of inwerking geweld aangedaan heeft. De uitgang *an*, die in de Araucaansche taal dikwijls gehoord

hoord wordt, en toegebracht heeft om ZUNIGA te misleiden, is van dergelijken uitgang in het Tagalisch geheel onderscheiden.

Volkomen onderscheiden schijnen ons, gelijk de talen, zoo de volken, en wij houden het daarvoor dat deze met regt tot verschillende menschenrassen te rekenen zijn. Gemeenschappelijke trekken vereenigen de Araucaners met de overige Amerikaansche volkeren, gelijk de eilanders des grooten oceaans met de overige volkeren der Oost-Indische eilanden, en er blijven bij het verschil der maatschappelijke orde, zeden en gebruiken, slechts twee punten in het oog te houden, die zeer geschikt zijn om de opmerksaamheid tot zich te trekken, en waaromtrent wij, om het standpuut der vraag niet te verwrikken, wat ons overgeleverd is, mededeelen.

Het zwijn en de hond hebben in de Araucaansche taal eigen namen, daar de overige door de Spanjaarden ingevoerde dieren ook met vreemde woorden aangeduid worden. Het zwijn heet volgens de Italiaansche spelling *Ciancio*, twee verschillende soorten van honden heten *Quiltho* en *Thega*, en MOLINA is geneigd aan te nemen, dat zij voor den inval der Spanjaards inheemsch geweest zijn, en door de oorspronkelijke inwoners van het westen over de zee herwaarts gebracht zijn geworden. Pater ACOSTA, die kort na de verovering schreef, waagt niet te beslissen, of het zwijn in *Peru* gevonden werd of door de Europeanen derwaarts is gebracht geworden. Wij merken slechts aan dat de aangevoerde namen

de

de talen der *Zuid-Zee* en van *Oost-Indië* volkomen vreemd zijn (*).

BURNEY (†) haalt eene plaats aan uit een Hollandsch' reiziger (§), waar van een drank der Chiliërs bij *Baldivia* gewaagd wordt, *Cawau* en *Schitie*, en door anderen met Italiaansche spelling *Cici* genoemd, die gelijk de *Kaya* of *Aya* der *Zuid-zee* bereid wordt, en slechts eene langere gisting noodig heeft. De wortel, waaruit men hem bereidt, wordt *Inilie* geheten. Het drinken van den *Kaya* is een eigendommelijk gebruik van de bewoners der oostelijke eilanden hetwelk op de eilanden der eerste provincie, zoowel als op de Oost-Indische eilanden geheel onbekend is, offchoon de plant aldaar voorkomt. Wij hebben den *Piper methysticum* op *Guaham*, en den zeer gelijken *Piper latifolium* op *Luçon* verzameld. Het is niet aan te nemen dat dit verderflijke kruid in *Chili* kan wasfen, het kon nogtans door andere vervangen worden, en wij beken-

(*) Het zwijn heet in het Maleitsch *Babi*, in het Tagalog en Bifaya *Babui*, in de talen der *Zuid-zee* *Bua*, *Buacea*, *Buaha* en *Puha*. Vergelijk aangaande den naam des honds eene voorgaande aanteekening.

(†) *Chronological History of the Discoveries in the South Sea*, Vol. V. p. 3 Ch. 5. p. 187.

(§) H. BROUWERS *Voyagie naar de kusten van Chili*, blz. 72.

kennen dat de overeenstemming des naams opmerkelijk is. Wij vinden overigens in MOLINA niets over dezen drank.

BURNEY zoekt tusschen den Araucaanschen Pongo en de kleederdragt der eilanders des grooten oceaans eene overeenkomst; die wij niet vinden, en wij kunnen geen grooter gewigt op de wankelende overlevering der Araucaners leggen, volgens welke zij van het westen afstammen, terwijl een ander hen van het noorden laat intrekken, en weder een ander hen als inboorlingen daarstelt van het land dat zij bewonen.

Het resultaat van onze naarsporingen, zoo der geschiedenis als der natuur, is ons den mensch zeer jong op deze oude aarde voor te stellen. In de lagen der bergen liggen de puinhopen eener oudere wereld als hyarophyphen begraven, de wateren trekken terug, dieren en planten verspreiden zich van verscheiden punten in verscheiden rigtingen over de oppervlakte der aarde, de bergen scheiden de landen, de mensch verlaat zijne wieg, het gebergte van *Azië*, en neemt, zich naar alle kanten uitbreidende, het vaste land in bezit; hij verspreidt zich in het westen over *Afrika*, waar de zon den neger kleurt, en over *Europa*, waar later ingetrokken stammen in drievoudige tongvallen onmistkenbaar de taal van *Indië* spreken (*). De Papuas, op de oostelijke onder

(*) Autochtonen kan men in *Europa* slechts de Cantabri. DEEL. H bri.

der de linie gelegen landen, ondergaat door gelijke inwerking dezelfde verandering als de Afrikaan, of behoort welligt met hem tot een' stam. De Chinees blijft in *Oost-Azië* onveranderlijk. Andere stammen verspreiden zich in het noorden van *Azië*; de noord-oostpunt der oude wereld baant tot de nieuwe den weg; hier verstrooijen en vervreemden zich de volkstammen, eene zekere overeenkomst laat ons een' gemeenschappelijken menschenstam aannemen, maar de talen hebben zich geheel van elkander gescheiden. De geschiedenis wijst ons nog in versch geheugen een' volkenstroom, die over de vlakke van *Mexico* van het noorden naar het zuiden zich voortstort, andere stammen voor zich heen drijft, gedenkstukken van zijn' overgang achterlaat, en herinneringen aan zijn' geboorteland, het hooge *Azië*, getrouw bewaart (*). Een andere stam, de Esquimaux, wier gelaatsvorming ons het Mongolische en Chineesche menschenras verraadt, verspreidt zich van *Noord-Azië* langs den noordelijken zoom van *Amerika* tot aan *Groenland* heen, en bewaart in beide werelddeelen eene gelijke taal, gelijke levenswijze en gelijke kunsten. Eindelijk stort zich van de zuid-oostpunt van *Azië* een stoutmoedig zeevolk, het Maleitische

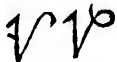

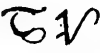

briërs en Celten noemen, en slechts in zoover zich hun intogt en afslamming niet laat aanwijzen. De Tschudische volkstam laat zich tot andere Aziaische terug brengen.

(*) HUMBOLDT *Vues des Cordillères*, pag. 152.

felte ras, over de woonplaats der Papuas heen, tot over de oostelijkste, afgelegentte eilanden des grooten oceaans, en de vraag wordt op het tapijt gebragt, of ook in het zuiden der linie de mensch zich op schepen van de oude naar de nieuwe wereld den overgang heeft gebaand.

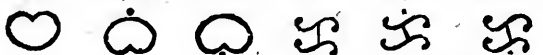
Wij vermoeden dat hij, die, met behoorlijke kundigheden toegerust, alle talen van den sprekenden mensch overzien en vergelijken kon, in dezelve slechts verschillende; uit eene bron afgeleide tongvallen herkennen zou, en wortel en vormen tot een' stam terug brengt kon.

HET TAGALISCHE ALPHABET.

	A.	E.I.	O.U.				
1			3				
2		 	3				
3			3				
	B.	C.K.	D.R.	G.	N.G.	H.	L.
1							
2							
3							

	M.	N.	P.F.	S.	T.	V.	Y.J.
1	∞	3	∞	∞	∞	∞	∞
2	∞	∞	∞	∞	∞		
3	∞	3	∞	∞	∞	∞	∞

Ba. Bi, be. Bu, bo. Ka. Ki, ke. Ku, ko.

Het eerste is ontleend uit het *Compendio de la Arte de la lengua Tagala, por el Padre GASPAR DE SANTAUGUSTIN. Segunda impresiã. Sampaloc, 1787.*

Het tweede uit eene *Arte de la lengua Bisaya de la provincia de Leyte, por el Padre DOMINGO EZGUERRA de la compa˜nia de Jesus. Reimpresiã en Manila, 1747.*

Het derde uit eene *Arte de la lengua Bisaya in handschrift.*

De Tagalisten stemmen overeen dat dit letterschrift van de Maleijers ontleend is. De Maleijers hebben met het Islamismus het Arabische schrift aangenomen, maar de onbekeerde volkeren van het binneste van *Sumatra* en *Java* bedienen zich nog van de alphabetten, die op de grondregelen van het Sanscritsch of *Deva-nagri* berusten, en, volgens MARDEN (*), gelijk het Sanscritsch en de Europeefche talen van de linkerhand naar de regter geschreven worden. Dit wederspreekt LEYDEN; het Javaansch alphabet wordt volgens hem van de regterhand naar

de
 (*) *Grammar of the Malayan language.* Lond. 1812.
 410. p. 2.

de linker gefchreven, en het Batta-alphabet op *Sumatra* van onder naar boven, in eene met die der Chineezen regelregt ftrijdige orde. Het Battaschrift wordt op boomschors of ftaven met den *cris* ingefneden. Het Lampang en Rajang zijn veranderde wijzigingen daarvan, die op andere ftoffen en in eene andere orde gefchreven worden. Het Bugifch op *Celebes* fchijnt ten aanzien der orde, in welke het gefchreven wordt, met het Javaansch overeen te komen (*).

Wij hebben ons niets kunnen verfcchaffen wat met Tagalifche letters gedrukt of gefchreven was. Of fchoon dit fchrift in afgelegene provinciën nog niet buiten gebruik is, heeft ons niemand in *Manilla* opheldering deswegens kunnen geven, en de Tagaliften laten ons in twijfel in welke orde hetzelve gefchreven wordt (†).

In

(*) LEYDEN's *Asiatic Researches*. Vol. XI. p. 150. *On the Languages and literature of the Indo-Chinefe nations*, by T. LEYDEN. p. 190, 193, 205.

(†) El modo de escribir era formando los renglones de alto a bajo empezando por la izquierda, y acabando por la derecha al modo de los Hebreos (§) y Chinos.

Sus

(*) Error, Don JUAN! los Hebreos escriben de la derecha a la izquierda; pero es posible a VMD. de esto Ignorar, por que eres Español. (Mis, mijnheer ZUNIGA! de Hebreuuen fchrijven van de rechterhand naar de linker; doch het is mogelijk dat gij dit niet weet, vermits gij een Spanjaard zijt.)

VERT.

118 OVERZ. VAN DEN GROOTEN OCEAAN.

In welke orde ook de hier vermelde alphabetten geschreven worden, is nogtans het Indiaansche schriftstelsel niet in dezelve te miskennen. Het schrift der Tagalen schijnt, ten aanzien der klinkers, het eenvoudigste en onvolkomenste te zijn (*).

Sus caracteres eran enteramente diversos de los nuestros, no tenian vocales &c. *Historia de Philipinas*, por JUAN MARTINEZ DE ZUNIGA, *Sampaloc* 1803. p. 30. („ De „ schrijfwijze was de regels van boven naar beneden te „ trekken, beginnende aan de linkerhand, en eindigende „ aan de rechter op de wijze der Hebreëuven en Chincezen. Hunne letters waren geheel verschillend van de „ onzen; zij hadden geene klinkers,“ enz.) Solian antes de ahora (y aun muchos oy dia) escribir de abajo hacia arriba, poniendo el primer renglon hacia la mano izquierda. EZGUERRA l. c. p. 1. („ Zij waren gewoon in „ vroeger tijden, (gelijk velen nog heden doen) van onder „ naar boven te schrijven, stellende den eersten regel aan de „ linkerhand.“) Zij schrijven op bamboes, pifang en palmbladen.

(*) Zie de *Vergleichungstafeln der Schriftarten verschiedener Völker*, von C. W. BÜTTNER. 2te Aufl. Gött. 1779, waar het Tagalisch op de vijf eerste tafelen de 43ste kolom, op de zesde de 23ste en op de zevende de 21ste beslaat. De daartoe betrekkelijke tekst ontbreekt.

WOOR-

WOORDENLIJST

DER

TONGVALLEN

VAN

DE MARIANES, EAP, ULEA en RADACK

Wij hebben den klank met onze gewone letters trachten uit te drukken; een' middelklank tusschen a en o hebben wij a, een zeer open e, het Fransche *ai*, *fai-mais* a, en een' den Franschen neusklink zeer nabijkomende uitgang ng geschreven; wij hebben voor den klank tusschen v en w enkel de v gebruikt, en uit het Engelsche alphabet de w en th voor verwantschapte klanken gebezigd. De j. of g der Franschen, de ж(der Russen komt enkel in het woord *nagen* voor.

De klemtoon valt meest op de laatste lettergreep. Waar anders medeklinkers elkander ontmoeten of ophopen schijnt een geleidende klinker welluidendheidshalve ingevoegd te worden.

Dat overigens geen der mislagen, die wij in dergelijken arbeid met toegevendheid behandelen, vermijd kon worden, behoeven wij hier niet te herinneren; bovendien is onze spelling ook welligt de ware niet, daar zelfs de uitspraak van onzen meester (KADOE) in hem vreemde talen onvolkomen was. Wij hoorden op *Radack Medid*, *Irud*, *Dile*; hij sprak *Mesid*, *Irus*, *Thilè* uit. Wij waren steeds tusschen d, th, us, tusschen ch, k en g twijfelachtig. Van de laatste letters schijnen ch of k aan het einde van een woord hard te klinken, en in verbinding tot eene zachtere g over te gaan: *Ingach - Ingaga*, *game-late rosfa*, ik versta niet, ik versta niet de taal *Rusland*.

GETALLEN,

TER VERGELIJKING EN AANVULLING DER TAFEL IN COOKS DERDE REIS.

VOLGENS DE SPAANSCH E ARTES.			PELEW-EILANDEN.	
<i>Tagalog.</i>	<i>Pampango.</i>	<i>Bisaya.</i>	<i>Volgens WILSON.</i>	<i>Volgens een Spaansch MSS.</i>
1. Ysa	Isa	Usa en Sayo	Tong	Dita
2. Dalva en Dalava	Adua	D'uhà	Oroo	Teru
3. Tatló	Atlo	Tolo	Othey	Tedey
4. Apat	Apat	Upat	Oang	Oa
5. Limá	Lima	Lima	Aeen	Oim
6. Anim	Anam	Unum	Malong	Malo
7. Pitó	Pitu	Pito	Oweth	Vis
8. Valò	Valo	Valo	Tei	Yay
9. Siyàm	Siam	Siam	Etew	Ytiu
10. Polò en Povó	Apulo	Polo	Mackoth	Magot

Chamori. Lengtemaat *Eap. Carolines*(*). *Ulea. Radack.*
(*Mariane-* (vadem) in
eilanden.) dezelfde taal.

1.	Hatjijai	Tac natjun	Rep	Eiota (Pota)	Eoth	Duon
2.	Huguijai	Tac hugua	Ru	Ruo	Rii	Ruo
3.	Totgijai	Tac rulum	Thalep	Tolu	Al	Dillu
4.	Fatfatai	Tac fatum	Eninger	Teia	Fahn	Emmen
5.	Limijai	Tac lima	Lahl	Lima	Lim	Lallim
6.	Gonmijai	Tac gonum	Nel	Honu	Ol	Dildinu
7.	Fedgijai	Tac guijai	Medelip	Feizu	Fis	Dildimemduon
8.	Gnalgijai	Tac gualim	Meruk	Warto	Oeff	Eidim
9.	Siguijai	Tac signam	Merep	Hivo	The-u	Eidinemduon
10.	Manutai	Tac manud	Ragach	Segga	Seik	Tjabudjet en Tjongaul.

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
11.			Seikamethéo	Tjabudjetmeduon
12.			Seikemeruo	Tjabudjetmeruo
13.			Seikemesilu	Tjabudjetmedillu
14.			Seikemefao	Tjabudjetmeemmen
15.			Seikemelimo	Tjabudjetmeiallim
16.			Seikeméoco	Tjabudjetmedildinu
17.			Seikemefiso	Tjabudjetmedildinemduon
18.			Seikemeolo	Tjabudjetmeedjiniu
19.			Seikemetheno	Tjabudjetmeidinemduon
20.	Huguanafulu	Repudegach	Rueg	Tjagoren
30.	Tulungafulu	Thalepanath	Selig	Tjagorenmetjabudjet
40.	Fatfatnafulu	Eningenath	Faig	Ruangor

50.

(*) Volgens J. WILSON, op zijne reis met het schip *The Duff*, in 1797.

<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
50. Limangafulu	Lahlonath	Limeg	Ruagormetjabudjet
60. Gonumnafulu	Nelonath	Oleg	Dillagor
70. Fitinafulu	Medelipenath	Fisig	Dilagormetjabudjet
80. Gualungafulu	Merugenath	Oalig	Eagor
90. Siguanafulu	Merebenath	Théuég	Eagormetjabudjet
100. Manud en Gatus Raai		Semaul	Limmagor
120.			Dildinu
140.			Dildinenduon
160.			Eidinu
180.			Eidinumeduon
200.			Tjabugi
1000. Tjalan	Wubiu	Theongoras	
Alleen	Tarep	Theotog	Duonor

Aanmerking. In het Radackfche rekenftelftel is de fchaal van 20, gelijk op *Nieuw-Zeeland* en de Oost-Indifche eilanden. De eenvoudige getalen gaan flechts tot 5; 6 wordt uit 3 gevormd, 7 is 6 en 1; zoo wordt 8 uit 4, en 9 uit 8 en 1. *Tjabudjet* is de gewone 10. *Tjongaul* wordt van menfchen, fchepen, pandanusvruchten, enz. gezegd.

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
De naam. Hoe heet dat?	Nahan	Waoresingen	Aitan	Aitan
Uitroeping van verwondering		Eretam	Homaut	Errio
„ van misnoegen		Wutāvan	Tamaurel	Epada
Ik	Guaho	Igagh	Ngang	Nga
Gij	Hago			
Ja	Huu	Ier	Illa	Inga (op de zuidel. Groep.)
Neen; ook verbod	Ahe	Matamat	Taboe te Bu-luach Ebin	Emo en Ap
Er is niet		Tari	Tor	Eitolok
God		Tautup	Tautup	Jageach
De naam van God		Engalap <i>hetzelfde te</i> Ngoli, Mogemug <i>en</i> Ulea. <i>Te</i> Feis: Rongala, <i>te</i> Lamureck <i>en</i> Elath: Fuss, <i>te</i> Fojo: Lagé.		
Aanroeping bij het offeren			Wareganam gure Tautup!	Gid ien Anu mne. jeo
Het volk herhaalt:			Tautup!	Jeol
De ziel	Anti			
Man, mensch	Lahi	Pimohn	Māmoan	Māmoan
Ligchaam	Tatautau	Kainim	Kagei	Goen
Bloed	Haga	Ratta	Ta	Wothagedig
Zweet		Aithu	Lass	Mnagaru
Hoofd	Ulu	Elingeng	Methackitim	Emethackwo <i>en</i> Methackw
Hoofdhaar	Gapunalu	Laliigel	Timui	Worra
Vezels, draden	Gapu			
Haren	Pulu			
Dé baard, de kin	Atschai	Rāp	Elsal	Koriak

De ooge
Zien
De oore
Hooren
De neus
Rieken
De mond
De tanden
De tong
De hals
De borst
De buik
De arm
De hand
De vinger
De duim
Het been
De voet
De vrouw
De borst
De melk
Zuigen
Zwanger
Baren, ooc
leggen
Vader
Moeder
Kind
Jagen
Nage
Tweelingen

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radjack.</i>
De oogen, het gezigt	Mata	Eauteg	Matai	Medja
Zien	Atan	Mutangarangai	Kolomeiho	Medimedi
De ooren	Talanja	Ilig	Talengel	Talengel
Hooren	Hungng	Gorungar	Erungering	Rungering
De neus	Guihin	Busemun	Wathel	Wathu
Rieken		Foloboun	Easangi	Easangi
De mond	Patjud	Langach	Eol	Langin
De tanden	Nifin	Mulech	Nir	Nir
De tong	Hula	Athaen	Luel	Luel
De hals	Hagaga	Lügünag	Uiel	Wuruwen
De borst	Hauf	Nüernngoren	Uwal	Ugel
De buik	Tudjan	Thugunem	Siel	Sien
De arm }	Kanei	{ Pach Karovinarinepagh	Bäi	Bän
De hand }			Humutel	Laperinepet
De vingers	Kalulud	Pugelipagh	Kasthel	Thaetheri
De duim	Tamagath	Wagulinegah	Kasthelep	—
Het been }	Adding	{ Ai Garovereven	Petehl	Nen
De voet }			Patepatelpetehl	Leporinen
De vrouw	Palauan	Wupin	Tabut, zc Feis: Feilvil	Gora en Redini
De borsten	Susu	Thithi	Thithi	Thithi
De melk	Tschugususu	Lengirén	Fall	Fall
Zuigen	Pogsal			
Zwanger		Kaithien	Sasiel	Ellipesien
Baren, ook cijeren leggen		Korgoel	Sasienciau	Emesalesal
Vader		Tamangen	Taman	Taman
Moeder		Langelin	Rehn	Rehu
Kind		Vagh	Nagen	Nagen
Jongen		Taraman	Taraman	Taramau
Mansje		Wulil	Tarvével	Lerrick
Tweelingen		Tathangen	Usi	

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
Oudste zoon		Ngani	Molles	Sän
De jongeren		Wafu	Usel	Sathen
Dochter		Olagen	Moengel	Inéu
Als kind aannemen		Fagh (<i>zie Kind</i>)	Là - eul	Nasi
Vrienden, gelieven	Atjama	Tafaveil	Marer	Sera
Grijsaard		Pelewider	Malellap	Elallap
Jongeling		Waitiketuhk	Oacit	Enning
Opperhoofd	Tjamoro	Pifu	Tamohn	Irud, ook Irus(*)
		<i>Te Lamuniur, Käthegube</i>		Tamohn
		<i>en Meur, Ratulveli.</i>		
		<i>Te Pelli, Ruwach</i>		
		(Rupack WILSON.)		
Iemand		Tonepinau	Malegaffageu	Armesuan
Lieden, menschen				Loma
Een mismaakte, krenpele		Botalip	Emmate	Ruwéwé
Eene taal, een woord		Rewemaringach	Säckapatapat	Gamelat
Verstaat gij?		Komeuang	Kogela	Kosalage
Ik versta		Künenang	Uigüla	Uisala
Ik versta niet		Thajonang	Ittagela	Ingach
Spreken		Marangach	Kapatapat	Tattigalai
Zwijgen		Fahwach	Tangiel	Riap
Schreeuwen	Agang	Taulul	Tataul	Lamuit
Eten	Tjumatju	Thamunemun	Mogai	Mogai
Drinken	Gannimim	Thachu	Por	Bogai } (†)
Een' kokos drinken				Gaga }
Te eten vragen		Piwotuguai	Tattegalai	Gieäsirick
Andere dingen begeeren		Pigofanai	Kassiso	Läsoch
Nemen	Tjuli	Mugol	Bulii, <i>te Feis:</i> Kabudri Choli	
Geven	Naje	Areganam	Kalamuje	Kalamuje

Koo-

(*) Onder *irus* schijnen verscheiden rangordeningen aangeduid te worden.(†) *Mogit*, hij eet; *bogit*, hij drinkt; *gagit*, enz.

Koope
Ik wil
Ergens
zich
Gaan
Komen
Iemand
roep
Waar ga
Daarheen
Klimmen
Loopen
Springen
Schrijven
Struikelen
Staan
Zitten
Liggen
Geenwen
Zich uitro
Slapen
Droomen
Ontwekke
Wekken, o
omgeflap
weder o
Laghen
Wenen
Hij weent
Niezen
Hoesten
Zuchten
Vreezen

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radick.</i>
Koopen, ruilen	Fahan	Uaraiſanam	Eamuje	Mojamuje
Ik wil niet	Mungajo			
Ergens zijn, blijven zich ophouden		Wairi	Emelega	Eberi
Gaan	Humanau	Mahu	Galloch	Wailok
Komen	Malaila	Meongrai	Maiga	Waidok
Iemand halen, roepen	Maila, <i>kom hier!</i> maila quini	Mahuemupin- ning	Vosangahsog	Gollali
Waar gaat gij heen?		Thingamanangan	Kowalaia	Cathigic
Daarheen	Adju			
Klimmen		Manangelang	Theusagk	Resach
Loopen	Malago	Mumill	Therr	Theser
Springen		Mooch	Ludt	Gäloch
Schrijden	Mamockat			
Struikelen, vallen		Idol	Täparack	Ewong
Staan	Tumorughe	Tüling	Süsach	Süsach
Zitten	Matatju	Permowut	Mathóthi	Sichiet
Liggen	Umassum	Mal (<i>enſapen</i>)	Uilloch	Wawu
Geenwen		Pingesül	Mauloch	Mö
Zich uitrekken		Dhadha	Reloch	
Slapen	Mahigu	Mal	Mädur	Mädur
Droomen	Manguifi	Lickai	Thal	Thanzek
Ontwekken	Magmata			
Wekken, ook eene omgeſlagen boot weder omkeeren	Pangun			
Lagchen	Tschali	Minimin	Malikowot	Lea
Wenen	Tangis	Thingejur	Kawasing	Aikang
Hij weent	Tumatangis			
Niezen		Oingut	Mussi	Mussi
Hoesten		Tautol	Tagefach	Pogepoch
Zuchten		Poghovan	Nassetairack	Menuna
Vreezen		Kogethigai	Resumith	Itubüch

Zich

Koo-

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Roadack.</i>
Zich schamen		Ettamera	Emma	Essoch
Sidderen	Laulau			
Een die fiddert	Laulaulau			
Jenken	Makaka			
Krabben	Kassass	Gatal-gitigit	Moë en Ethar, Irir te Feis: Rub	
Tatoueren, teekenen		Kotau	Möck	Aio
Groeten door het aanraken der neuzen		Farai	Feissong	Agomit
Buigen		Mogawornack	Kowartu	Gehli
Breken		Mutar	Kopi	Kosai
Scheuren		Mukuruv	Katarra	Epeosach
Snijden		Mithap	Kutovi	Mutemut
Goed	Manti	Jertam	Ilamoût	Eidara
Slecht, van menschen	Abbale			
„ van voorwerpen	Tailage			
Weinig	Diddini	Thanelor	Teitolop	Ejet
Veel	Meggai	Wéor	Etolop	Eor
Groot	Dankultu	Poga	Eolep, te Feis: Eliip Mallitop.	
Klein	Dikiki	Wätich	Edigit, te Feis: Irick Taraman	
Hoog		Otaliang	Etageet	Etageet
Laag		Otawut	Ottatal	Ottatal
Boven, over		Mungelang	Theusach	Resach
Beneden, onder		Mulu	Theusi	Thuseni
Gezond		Kaitii	Sabtii	Edjaghu
Krank	Malango	Vaiamih	Emmedack	Emmedack
Rechts	Agapa	Wanegilei	Gilimera	Rear
Links	Akagui	Wanemetau	Giltschägil	Jeriditi
Ligt		Wowaut	Eppel	Emmera
Zwaar		Tomal	Ettau	Irro
Jong	Paggun			
Oud	Amku			

Vet

Mager
Droog
Vochtig
Koud

Warm

Wit

Zwart

Karmijnr.

Cylinder

Vierkant

Vlak

Genoeg

Ver in tijd
te; ou

Hier

Thans

Nabij

Ziedaar

Kijven, b
iemand

Vechten,

Doden

Sterven

Strijd, oo

Werpfiets

Dezelve o

ook de

stompen

Werpen

Treffen

Mifsen

III. DE

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
Vet		Bogha	Eculip. ^{te} Feis: Epalling.	Eghasur
Mager		Poetiketik	Egetigeth	Egoirick
Droog		Mallick	Epellepell	Emora
Vochtig		Wogarda	Óllö	Eée
Koud		Ollüm	Isaleu	Páo
Warm		Eatho	Lass	Mungaru
Wit		Umira	Ewuet	Emous
Zwart		Alic	Wol	Raran
Karmijnrood		Eria	Lap	
Cylindervormig		Otapalo	Eulul	Eálechilich
Vierkant		Emetavan	Emetavan	Eurevan
Vlak		Bogarathan	Etoilep	Erilep
Genoeg		Kaivel	Laimal	Emuit
Ver in tijd of ruim- te; oud		Wutaurel <i>en</i> Taurel	Esaolog	Eddo
Hier		Eroi	Iga	Idi
Thans		Tharu	Igala	Gihn
Nabij		Utuwur	Egarep	Ebeágk
Ziedaar		Waram	Mathailal	Juéo
Kijven, knorren, iemand roepen		Tabuel	Sasegh	Emadirdir
Vechten, kwetsen		Mliéau	Kawli	Mani
Doden	Punu	Milleaugaim	Kaullwoimes	Manimaniimütch
Sterven	Matsi	Kaim	Imütch	Imütch
Strijd, oorlog	Mumu	Matámai	Maul	Meidar
Werpspiets, lans	Gugudanun	Thillagh	Tilleg	Mari
Dezelve ongepunt, ook de punt af- stompen	Fudfud			
Werpen		Mun	Kartevi	Kave
Treffen		Ikan	Jel	Ellil
Misfen		Theikan	Tarami	Tjapomele
III. DEEL.		I		Slin

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
Slinger		Kaul	Kaul	Wuath
De dubbelgepunte werpftok		Tauwalach		Gilibilip
Trommel				Adi
Trommelflag, wa- neer de vijand nog ver af is				Ringesipinen
Idem tot den aanval				Pinneneme
Zingen en dansen		Turu	Waruk	Eáp
Een bijzondere rou- de dans		Walebong	Walebong	
Een andere dans		Kapangach	Kapangach	
Huis	Guma	Naun	Ihm	Ihm
Drijfhout		Eeal	Kapépe	Gaimed
Idem met ijzer		Marauasai	Waleparang	Gaithoga
Ijzer	Loeloe	Uasai	Parang	Meul
Het ijzer vande bijl, een stuk van een ijzeren haspel		Uasai	Parang	Meul
Een bijstel, spijker of ander stuk ijzer		Matai	Tété	Miré
Bijl		Kol	Moil	Sistir
Mes		Ear	Sar	Bogebog
Slijpsteen	Guasaun	Tamathelai	Fasitte	Ragäioll
Slijpen	Guasa	Musum	Taité	Timetim
Scherp	Malagdus			
Timmeren		Mutoi	Falla	Tickerick
Naaijen		Munevit	Thigi	Dilledill
Een langwerp'ig houten vat		Thawi	Tapi	Tapi
Een rond dito	Sahádjan			
Stampen		Eoagil	Lovis	Komällis
Een krans		Iliau	Kabulipeu	Pellepel
Halsband		Maremar	Maremar	Maremar
Oorsieraad		Tharau	Wot	Worr

Mat v
blac
Slaapm
Eene t
uit d
banan
De bas
manne
Dematt
vrouw
Mannen
Vrouwe
Het curc
Vischho
Vischne
Schip, v
De mast
Het zeil
De uitlegg
evenwigt
Een touw
Een koor
Eene sterij
waarmede
omgebond
Het voorft
te van een
onder zeil
Het achter
deelte
Sturen, he
Het land uit
zigt verlie

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
Mat van pandanus- bladen		War	Mang	Mang
Slaapmat		War	Sagi	Sagi
Eene soort van stof uit de vezels der bananenplant		Waigi	Kou	
De bastchort der mannen				Mudirdir
De mattenchort der vrouwen				Thibidja
Mannenkleeding		Thoi	Kapellepel	
Vrouwenkleeding		Platu en Jong	Kapellepel	
Het curcumapoeder		Rahn	Rahn	
Vischhoek		Lam	Gau	Gäth
Vischnet		Teu	Uch	Kabiul
Schip, vaartuig	Sahadjan	Mu	Oa	Oa
De mast	Falina	Olian	Gkeus	Gisu
Het zeil	Laadjag Gahid	Lai	Uf	Usala
De uitlegger of het evenwigt der kano's	Litja	Tham	Tham	Gubach
Een touw		Tal	Tal	Tho
Een koord			Kologol	Kologol
Eene sterlijke koord, waarmede de schort omgebonden wordt				Irick
Het voorste gedeel- te van een vaartuig onder zeil		Wukamu	Muril	Tjabogon
Het achterste ge- deelte		Mitamu	Mol	Moan
Sturen, het roer	Ulin Pogsai	Bogailaat Mawann	Ekaillioth Fathell	Djudjuve Girgagi
Het land uit het ge- zigt verliezen		Kaiau	Sasol	Esisasalog

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
Met den stroom voortdrijven		Obogail	Eckail	Emarungerung
Schipbreuk lijden			Thou	Ribadi
Wenden		Teltel	Tattagul	Arbuluuf
Laveren (*)	Lailal			
Stukken schildpad, eene soort van munt	Lailal			
Dunne schijven schildpad aan eene koord, eene andere soort van munt	Alas			
Baden en zwemmen van menschen	Numango	Monong	Evoloch	Ai
Onderduiken	Lumuuf	Mulit	Estulong	Estuloek
Opduiken	Kahulu	Farangalang	Ewasach	Oaloch
De zon	Addau	Al	Al	Al
Eene maand	Pulau	Pul	Moram	Alling
De sterren	Putiun	Tuv	Fiss	Idiu
De poolster		Fissimogedigit	Fissimogedigit	Lemannemann
De schaduw	Aninnig	Vahn	Eangal	Allil
De morgen	Aggaan	Kairagan	Eral	Eral
De middag	Talluani	Kaimesü	Tajet	Tajet
De avond	Pupoeni	Kaiau	Thasuleal	Thülog
De nacht	Poeni	Kainep	Ebong	Ebong
Een dag	Haani			

Aanmerking. De tijd wordt op *Radack*, *Ulea* en *Eap* door het getal der nachten en manen (op de *Marianes* door de dagen en manen) gerekend. (De *Sandwichers* tellen insgelijks de nachten, *Po*). Het woord, dat wij voor een jaar of twaalf maanden bekoemen hebben, is ons zeer twijfelachtig gebleven.

(*) Ook heen en wederloopen.

Een j
Eergis
Gister
Heden
Morge
Overm
De de
De ze

De 1e.
— 2e.
— 3e.
— 4e.
— 5e.
— 6e.
— 7e.
— 8e.

Een

DER TONGVALLEN.

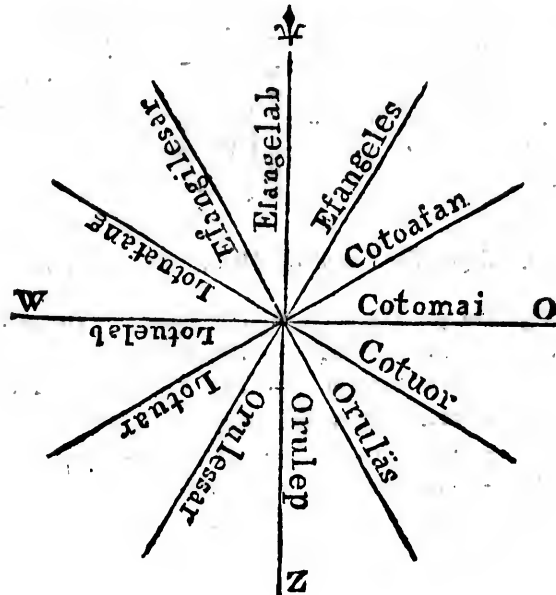
135

	<i>Chamori.</i>	<i>Fap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>	
Een jaar		Wosu	Sewarak	Sewarak.	
Eergisteren	Nigabrija		<i>Don Louis de Tores.</i> Talanginlallau Lallau Ralai Lao Salangin Watalangin Ranalal		
Gisteren	Nigab	Fanop		} <i>volg. KADGE.</i> Lalo Walasu	Inné Ebong
Heden	Paagu				} Watalangin Tjagalat
Morgen	Agupa	Chabul			
Overmorgen	Agupanja	Langelat			
De derde dag					
De zevende dag					

De dagen der maand op *Ulea*, volgens KADGE.

De 1e. Lingiling	De 9e. Mesadu	De 17e. Gilei	De 24e. Tamalaval
— 2e. Sigaur	— 10e. Tjabong	— 18e. Kaira	— 25e. Ereve
— 3e. Mesul	— 11e. Alabugi	— 19e. Sopatemir	— 26e. Eij
— 4e. Meseven	— 12e. Oloboa	— 20e. Ortevalan	— 27e. Erevi
— 5e. Neselim	— 13e. Olomoal	— 21e. Olabugi	— 28e. Euu
— 6e. Mesaul	— 14e. Alat	— 22e. Olahué	— 29e. Evan
— 7e. Mesevel	— 15e. Ir	— 23e. Olamahé	— 30e. Etav
— 8e. Mesavol	— 16e. Ladi		

De twaalf hoofdwindstreken op *Ulea*, volgens *Don LOUIS DE TORRES*.

Halve streken brengen het getal op 24; zij worden naar de twee schen welke zij liggen, op de volgende wijze genoemd:

Efangalab. caululor. Efangeles. Efangeles. caululor Cotoafan etc.

De koers der schepen op *Ulea*, volgens denzelfven.

Tusfchen W. en O. naar het N. Puc.

„ O. en W. „ Z. Puitlung.

„ N. en Z. „ O. Puitag.

„ Z. en N. „ W. Puitug.

De getijden van den dag naar den zonneftand, op *Ulea*, volgens denzelfven.

De morgen, Nissur. De middag, Egwol. De avond, Eppong.

Noord

Zuid

Oost

West

De he

De wi

De zee

De vlo

De ebb

De stro

Brandin

Uitwerp

Land,

bied op

Eene la

groep

Binnenla

De oev

Doorvaa

Berg

Rivier

Waterpl

Zoet wa

Vuur

Aansteko

Rook

Wolken

Neval

Regen

De rege

De donc

De blik

Aardbev

Een pad

	<i>Chamort.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
d	Timi	Laéloc	Maévan	Wasogien
Zuid	Seplun	Isaut	Majürr	Wasogrick
Oost	Manuu	Ngaäck	Mattarat	Käsu
West	Fanlipan	Ngat	Mäleso	Käsusogepling
De hemel	Langin	Lang	Lang	Lang
De wind	Mangeu	Niveng	Aiang	Githu
De zee	Tabsi	Näo	Lao	No
De vloed		Fasach	Fasach	Aäthagh
De ebbe		Elsowil	Elsowil	Aätho
De stroom		Eatsch	Eath	Aäthagk
Branding		Tanna	Falceram	Thiwanegelingi
Uitwerpen		Kaipah	Sapat	Eoheck
Land, eiland, ge- bled op een eiland	Tahno	Wunau	Valli	Ennl
Eene lage eilanden- groep	Tahno	Lügülleng	Lügülling	Aäleng
Binnenland				Iar
De oever		Illüch	Illüch	Iligieth
Doorvaart		Thibutol	Thau	Tjer
Berg	Alumtano	Taf		
Rivier	Saddug	Lull		
Waterplas		Rahn	Tahl	Ranlibut
Zoet water	Hanum	Munum	Eliimi	Ira
Vuur	Guafi	Nevi	Eaf	Gidieg
Aanfteken		Muruweg	Fissigi	Dilé, ook Thilé
Rook	Assu	Athanenevi	Oath	Oath
Wolken	Mapagahis	Tharami	Tharami	Tharami
Neval		Thap	Thap	Thap
Regen	Utjan	Nu	Ueh	Uth
De regenboog	Issa	Laulüor	Laulüor	Tamäluth
De donder	Hulu			
De bliksem	Lammlamm			
Aardbeving	Linan	Hirru	Fallamar	
Een pad, weg	Tjalan	Ua	Ieal	Iel

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
Steen	Arlu	Malang	Vas	Ragha
Vallen		Emul	Eponloch	Ewonloch
Een gewas, boom of kruid		Pan	Oluel	Mar
Een boom	Uddunhadju			
Boomstam, hout	Hadju			
Wortel	Hali	Likangèn	Oagar	Oagar
Blad	Hagun	Imm, ook Iuan	Teül	Pellepel
Bloem	Tschinali	Oamangin	Ual	Länn
Planten of zaaijen		Miong	Fasagü	Gallub
Den wortel uitgraven	Haali			
Arbeid			Engang	Marilfir
Kruid	Papaguan			
De pandanus en zijne vrucht		Ner	Faht	Wob, de mannel. boom de wilde Ernan, gecul- tiveerde basterden: Ba- ger, Bugien, Eilugk, Undaim, Erugk, Ler- ro, Adiburik, Eidebo- ton, Eremamugk, Ta- benebogk, Radilebil, Tumulisien, Lugulu- gubelan, Aodiat, Uli- dien, enz. De uit het sap bereide Confituur Mohan.
De bast van de kokosnoot		Thaivu	Pajöl	Aé
Kokos, de boom en de vrucht	Nidju	Niu	Ni	Ni
De broodboom en zijne vrucht	Lemnai	Ethau	Mä	Mä
De Banane	Tjodha	Pao	Ut	Kaibaran
<i>Arum esculentum</i>		Mal	Eoth	Kadack
<i>Arum sagittifolium</i>		Ulack	Wulach	Jerat
<i>Arum macrorhizon</i>		Lai	Villa	Woth
<i>Tacca pinnatifida</i>	Mungemung	Mogemug	Mogemug	Mogemug
<i>Hibiscus populneus</i>		Gahl	Giliveu	Lo

Eeue

Eene
eetbare
Triumse
Curcum
Bambus
Areca c
Caryoph
Eene soe
te aard
Hond
Zwijn
Kat (Sp
Rat
De staar
Schildpac
Groote h
Haagdis
Een visc
Zwerpm
Dolphijn
Haai
Roch
Vliegende
Kinkhoor
Zeeëgel
Een voge
Vliegen
Veder
Nest
Eijeren
Broeden
Haan
Hen
Fregatvog
Mier

	<i>Chamori.</i>	<i>Eap.</i>	<i>Ulea.</i>	<i>Radack.</i>
Eene struik met eetbaren bast		Aromä	Aromä	Aromä
<i>Triumsetta procumbens</i>		Korach	Karach	Alahat
<i>Curcuma</i>		Gutol	Eong	
<i>Bambus</i>		Mor	Wowau	
<i>Areca catechu</i>		Bu		
<i>Caryophylla aromatica</i>		Tongath		
Eene soort van zotte aardappelen		Rämor		
Hond				Giru
Zwijn	Babui			
Kat (Spaansch)		Gato	Gato	
Rat		Warro	Gic	Gidirik
De staart van een dier		Wuck	Paal	Logon
Schildpad		Woel	Woal	Uen
Groote haagdis	Ignana	Kaluv		
Haagdis		Athavaruru	Purupur	Uioe
Een visch	Guihan	Nich	Igk	Igk
Zwemmer	Numango	Kajen	Illoch	Illoch
Dolphijn		Gätich	Gui	Gui
Haai		Kojong	Paghu	Paghu
Roch				Samuso
Vliegende visch		Kogh	Mongar	Thotho
Kinkhoorn		Eabul	Tau	Silimaré
Zeeëgel			Mugol	Mugol
Een vogel	Gaga	Eretä	Girigagk	Waó
Vliegen	Gumupu	Gaitomgagk	Elsoch	Gäsoch
Veder		Fath	Ulellemell	Emmerim
Nest		Taggil	Fa	Rong
Eijeren		Fagk	Fathiel	Lip
Broeden		Bernasakein	Eponfathiel	Wavulerong
Haan		Nümen	Mallich	Kahu
Hen		Nümenewupin	Malugofeivil	Lala
Fregatvogel		Me.ov	Gutaf	Agk
Mier				Kallep

LIEDEREN VAN RADACK.

1.

(Door vrouwen gezongen.)

:/: Esilóg o no ogo dildinu	<i>Onderduiken in de zee, zes malen.</i>
Oalog o no logo dildinu :/:	<i>Opkomen uit de zee, zes malen.</i>
dildinemduon!	<i>Zeven malen!</i>

2.

WONGUSAGELIG, opperhoofd van *Ligiep*, voerde zijne vaartuigen en maatschappen naar LAMARY, op *A-ur*, toen de bewoners van *Meduro* en *Arno* hem den oorlog verklaard hadden. Het eerste gedeelte van het lied vertegenwoordigt zijn vertrek van *Ligiep*, het tweede zijne aankomst in *Aur*.

Wónguságelg	WONGUSAGELIG
:/: Agaratéragerg	<i>Gaat onder zeil.</i>
Iligiéth a lomá	<i>Bestrijden aan land het volk.</i>
Wágeság diwón.	<i>Zetten wij het zeil om.</i>
Ríbadi aáiéginé!	<i>Stoten wij niet op het rif!</i>
Ésisásalóg!	<i>Land uit het gezicht verloren.</i>
Aáthó! Aáthó!	<i>Ebbe, ebbe!</i>
Wónguságelg! :/:	WONGUSAGELIG, enz.
Eaafnewarasach:	<i>En het bevel klinkt:</i>
„Sellesi inneseo!	<i>De vaartuigen digt bij elkander gehouden!</i>
„Eyewepwesog	<i>De golven slaan binnen boord.</i>
„Tjabogén djudjuvé! djudjuvé! djudjuvé!	<i>Op de plegt! stuur, stuur, stuur,</i>
djudjuvé! djudjuvé! djudjuvé!	<i>stuur, stuur, stuur!</i>
„Emartíngérung aáchagfo!”	<i>Anders sleept de vloed ons mede!</i>

OVER-

OVERZIGT DER PHILIPPIJNSCHIE
EILANDEN.

Cavite, op de uiterste punt eener landtong gelegen, die zich in de schoone en welbevaren bogt van *Manil'* verlengt en een gedeelte derzelve afzonderd, is het ongunstigste standpunt voor een reiziger, die den korten tijd van zijn verblijf op *Lugon* besteden wil, om de natuur des lands naar te sporen. De landtong en de schoon bebouwde oever der bogt tot aan *Manilla* behooren den menschen toe. Men ziet tusfchen de dorpen en huizen slechts rijstvelden, tuinen en plantsoenen, waarin zich de gewassen der beide *Indiën* vermengen.

Wij hadden slechts gelegenheid om een' uitfap van acht dagen in het binnenland naar *Taal* te doen en den volkaan in de *Lagune de Manborig*. De ons toegevoegde militaire bedekking, waarin zich de Spaanfche *grandezza* uitfprak, belastte ons zeer onnut en vermeerderde de kosten eener reis, waarbij onder de vriendelijke en gastvrje Tagalen slechts een leidsman noodig geweest was. Het eiland *Lugon* is doorgaans hoog en bergachtig; de hoogfte top-

toppen schijnen nogtans het gewest der wouden niet te overstijgen. Drie volkanen verheffen zich op dezelven. De eerste in het noorden der *Aringway* in het gebied der *Ygorrotes*, in de provincie *Tlocos*, die den 4den Januarij 1641 gelijktijdig met den volkaan van *Jolo* en den *Sanguil*, in het zuiden van *Mindanao* uitbarstte, waardoor deze eilanden een der verschrikkelijkste tooneelen opleverden, waarvan de geschiedenis melding maakt (*). Het gedruis werd tot op het vaste land van *Cochinchina* vernomen. De tweede de volkaan de *Taal*, die omtrent eene dagreis van de hoofdstad verwijderd is, en eindelijk de vergeziene *Mayon*, in de nabijheid der *Embocadera de Sanbernardino*, tusschen *Albay* en *Camarines*.

Goud-, ijzer- en kopermijnen, die rijk maar veronachtzaamd zijn, bewijzen het voorkomen van andere gebergtesoorten als even vulkanisch. Wij hebben op den weg, dien wij afleiden, slechts een' ligt, uit asch, puimsteen en slakken bestaande vulkanischen tuf aangetroffen, en in *Manilla*, *Cavite*, *Taal*, *Balayan*, enz. geen' anderen metzelfsteen gezien dan dezen zelfden tuf en den rijkalksteen, die der zee afgewonnen wordt. De graniet, dien men tot de gebouwen van *Manilla* gebruikt, wordt als ballast van de Chineesche kusten aangebragt.

Wan-

(*) De jaarboeken van *Manilla* verhalen de verwoestende aardbevingen van 1645 en 1648.

Wanneer men van *Cavite* zuidwaarts naar *Taal* reist, verheft het land zich allengs en onmerkbaar, tot men aan hoogten komt, die aan gene zijde steil naar beneden loopen, en van welken men aan zijne voeten de *Laguna de Bonborig* en den rookenden wijden krater, die daarin een treurig naakt eiland vormt, overziet.

Het meer (*de lagune*) mag omtrent zes Duitſche mijlen omtreks hebben, en ontlast zich in de *Chineefche Zee* door een' thans slechts nog voor kleine ſchuiten bevaarbaren ſtroom, die voormaals champagnes en grootere vaartuigen droeg; hij loopt ſterk en de lengte van zijn' loop bedraagt over eene Duitſche mijl. *Taal* is ſedert de verwoesting van 1754 van zijn' mond verlegd geworden.

Het water der *Lagune* is brak, maar toch drinkbaar. In-derzelve midden zou het dieplood geen grond vinden. Men wil dat zij van haaijen en kaaimans krielt; wij hebben er echter geen een' gezien.

Toen wij ons tot de overvaart der *Lagune* naar het eiland inſcheepten, vermaanden de Tagalen ons op deze onveilige plaats wel alles te bezien, maar te zwijgen, en door geen onbedachtzaam voorbarig woord het ſpook te tergen. De volkaan toonde zich altijd onrustig; wanneer een Spanjaard hem bezocht, en was slechts jegens de inboorlingen onverschillig.

Het eiland is slechts een hoop van asch en ſlakken

ken, die, in zich zelve ingestort, den wijden onregelmatigen krater vormt, die zooveel schrik verspreidt. Er schijnt nooit eene lava uitgevloeid te zijn. Van den oever, waar spaarzaam hier en daar nog een weinig gras wast, en eenig vee gehouden wordt, beklimt men op de oostzijde, langs een kaal steil pad, in omtrent een kwartieuruurs den rand, van welken men in de kolk nederziet, als in de ruimte van een' wijden circus. Een poel van geel zwavelwater bestaat bij de twee derde deelen van den grond. Deszelfs waterpas is oogschijnlijk gelijk met dat der *Laguna*. Aan den zuidelijken rand van dezen poel bevinden zich ettelijke zwavelheuvels, die stil voortbranden. Naar het zuiden en noorden van denzelven begint een enger, digter krater binnen den grooten te ontstaan. De boog, dien hij vormt, omspant, gelijk de *moraine* eens *gletschers*, de brandende heuvels, door welken hij ontstaat, en leunt met zijne beide einden aan den poel. De poel kookt van tijd tot tijd aan den voet der brandende heuvels.

Men kan aan den binnenwand des kraters de legering der verschillend gekleurde flakken, waaruit hij bestaat, duidelijk herkennen; rook stijgt van eenige punten van denzelven op.

Wij bemerkten van het standpunt, van waar wij den krater afgeteekend hebben, aan de tegeerover ons liggende zijde van denzelven eene plaats, waar eene instorting naar binnen eene afhelling scheen
aan

aan te bieden, langs welke het mogelijk zijn kon in den grond af te dalen. Het kostte ons tijd en moeite dit punt te bereiken, dewijl wij de scherpe en takkige kanten, waarop wij gingen, op menige plaatsen onbegaanbaar vonden, en dikwijls genoodzaakt waren naar buiten tot aan het strand toe af te dalen. Wij werden onder den wind des brands slechts matig door den zwaveldamp gehinderd.

De aangeduide plaats is die, aan welke in de laatste uitbarstingen het uitgeworpen water zich nedergestort heeft. Wij beproefden in verscheiden zich opdoende klooven te dalen, en moesten van ons voornemen afzien, nadat wij omtrent twee derde deelen der diepte bereikt hadden. Wij waren in *Taal* niet van de touwen voorzien geworden, die wij begeerd hadden, en met hulp van welken wij mischien den loodregten wand van ettelijke vademmen hoogte, die zich het eerst aanbod, afgekomen waren, zonder daarom tot op den grond te kunnen geraken, want de afhelling werd naar de diepte immer steiler. Wij vonden in deze strekken den bodem met gekristalliseerde zouten overtrokken (*). De tijd liet ons niet toe meerdere heuvels te bezoeken. De andere kraters zijn aan den voet van den hoofdkrater.

De vreeslijkste uitbarsting van den vulkaan de *Taal* was in het jaar 1754; dezelve wordt door

JUAN

(*) Volgens MITSCHERLICH'S onderzoekingen pluimaluin.

JUAN DE LA CONCEPCION uitvoerig verhaald (*). De berg rustte tot op dien tijd van zijne vroegere uitbarstingen, de laatste had in het jaar 1716 plaats gehad, en er werd zwavel uit den schijnbaar gedooften krater gewonnen. Hij begon op nieuw in het begin van Augustus te rooken, den 7den werden vlammen gezien en de aarde beefde. De schrik nam toe van den 3den November tot den 12den December; asch, zand, klei, vuur en water werden uitgeworpen. Duisternis, orkanen, donder en bliksem, onderaardsche geluiden en lang aanhoudende aardshuddingen werden in vreeslijke afwisselingen herhaald. *Taal*, toenmaals aan den oever der *Laguna* gelegen en verscheiden dorpen werden ganschlijk verwoest. De vulkaan had tot zulke uitbarstingen den mond te klein; hij werd daarbij zeer verwijd, en er opende zich een tweede, die insgelijks slijk en vuur uitspoog; ja, nog meer, het vuur barstte op verscheiden plaatsen der laguna bij eene groote diepte des waters uit; het water kookte; de aarde opende zich op verscheiden plaatsen, inzonderheid gaapte eene diepe spleet, die ver in de rigting van *Colangbong* zich uitstrekte. De berg rookte nog een' langen tijd voort. Er hebben sedert nog uitbarstingen plaats gehad, doch met afnemend geweld.

De schoone bosschen, die de bergen en een gedeel-

(*) *Historia general de Philipinas*, T. XIII, Cap. 12.

deelte des lands met welig groen bekleeden, strekken zich tot aan de zee uit, in welke rhizophoren en andere boomsoorten nog afdalen. Wij hebben deze boschadiën te vlugtig op gebaande wegen aangedaan, en zijn in dezelve niet diep genoeg ingedrongen, om ze behoorlijk te kunnen schilderen. De vijgenboomen schijnen ons daarin de voornaamsten. Ettelijke soorten steunen als magtige boomen op een zonderling net van stammen en lianes, dat de rots omvat en zich over haar uitbreidt. Anderen verheffen zich flankstammig tot eene verbazende hoogte, en men ziet beneden aan de stammen van boomen, wier kroon boven het loofdak des wouds uitspeekt, de raadfelachtige vrucht uitbreken. Andere soorten blijven struikachtig en andere ranken. Wij hebben in de boschen de schoone vormen der acaciaboomen met veelvoudig gevederde bladen vermist. De talrijke soorten der ahornen nemen anders hier alle bedenkelijke gedaanten aan. De varens, en vooral de boomachtigen, de lianes, de orchideën, de plantenvormen, die in *Brazilië* luchtig gedragen tuinen op de toppen der boomen daarstellen, schijnen zeer achteruit te gaan, of als *cactus* of Bromeliaceën geheel te ontbreken. De natuur draagt een ander bedaarder karakter. De palmsoorten zijn talrijker dan in *Santa Catharina*. De slanke nederliggende rotang is wel van allen de wonderbaarlijkste. Onder de aroiden is de *Pothos scandens*, die met grasachtige in het midden verengde tweeregelige bladen aan de

boomstammen opkruipt, een aanmerkelijke plantenvorm.

In de gronden en aan de oevers der beeken wast het sierlijke bamboesriet (*), welks slanke halmen in digtgedrongen bosfen uit den wortel gefchoten klettérende in den wind langs elkander glijden, en een digt bosch levert daar de rijkste menigvuldigheid van planten op.

Op de vlakten worden de wouden met de savanen afgewisfeld, wier Flora de allerbehoefstigste is. Een paar grasfoorten, wier halmen bij de acht voeten hoogte bereiken, en die de zon uitdroogt, schijnen koren te zijn, dat den oogst te gemoet rijpt: zeer weinige dwergplanten, meest struiken, verbergen zich in derzelver schaduwe, en eene boomachtige *Bauhinia* steekt enkel hier en daar er uit.

Deze savanen worden in brand gestoken, hetzij om ze ter bebouwing toe te bereiden, hetzij om den kudden jonger grasgewas te verschaffen. De vlam gaat knetterend daarover heen, en kleine valksoorten en andere vogels omzweven de rookwolken,
waar-

(*) De halm van den bamboes schiet in een' enkelen regentijd tot de volkomen hoogte op, die hij ooit bereiken kan, en verhoud slechts in de volgende jaren; hij drijft zijtakken zonder te wasfen. De jonge spruitling is eetbaar als de aspergies. Etljke der door LOURCIRO beschreven foorten zijn hier inheemsch. Wij hebben den bloesem van geenen gezien.

waarschijnlijk de insecten najagende, die daardoor opgedreven worden.

De omstandigheden hebben onze naarsporingen in het organische rijk der natuur bijna bij uitsluiting tot de botanie en entomologie bepaald. Wij vinden hier nogthans gelegenheid om een woord te zeggen aangaande een zeegewormte, hetwelk der geleerde wereld minder bekend is dan der handeldrijvende.

Onder den gemeenschappelijken naam van *biche de mer*, Maleitsch *Trepang*, Spaansch *Balate*, worden op de markt te *Canton* gedroogde en gerookte holothuriën van zeven en misfehien verscheiden soorten gebragt, waarvan ieder hare waarde en naam heeft. Dezelfde belustheid der Chineezen, die een' hoogen prijs stelt op de tot in *Europa* bekende vogelnesjes houdt ook bij de groote mededinging den *Trepang* in waarde. De Maleijers zoeken hem tot op de kusten van *Nieuw-Holland*, in de golf van *Carpentaria*, de Maleijers en Chineezen tot op de kusten van *Nieuw-Guinea*; de Engelschen laten hem op de *Pelew-eilanden* inzamelen waar zij met deze verrigting belaste matrozen achterlaten; de Spanjaards brengen hem aan van de *Mariane-eilanden*, en daar hij van de kusten, waar hij gezocht wordt, welligt allengs verdwijnt, worden er reizen om hem te ontdekken, welken wij op eene andere plaats zullen vermelden, naar de *Carolines* gedaan. De *Trepang* schijnt ook in de Indische zee en wel op het eiland *Mauritius*, voor den handel ingezameld te worden. Men vindt deze

holothuriën inzonderheid op de koraalriffen, waar eenige foorten, gelijk de op *Radack* voorkomende, droogvoets bij de ebbe opgeraapt kunnen worden, zich in dieper wateren schijnen op te houden. Wij hebben gelegenheid gehad om deze eene soort naauwkeuriger te onderzoeken en af te teekenen. Alle ware holothuriën zouden als *Trepang* genuttigd kunnen worden. Dit kostbaar insect wordt op verscheiden plaatsen der *Philippijnsche Eilanden* verzameld. De insectenwereld is op deze eilanden rijk. De vlinders, kevers en torren zijn bijzonder schoon. Een scorpioen schijnt dezelfde soort te zijn, die ook op de eilanden des grooten oceaans voorkomt, en die wij insgelijks op *Radack* gevonden hebben, doch de individus waren hier veel grooter. Termieten en mosquitos zijn hier eene plaag der inwoners. Eene groote mantisoort, die bij *Manilla* menigvuldig is, mag wel aanleiding gegeven hebben tot *PIGAFETTA's* vertelling van de levende bladen aan een' boom op het eiland *Cimbonbon*. Hetzelfde sprookje en dergelijken van het levende eiland, het minnekruid, de slangenbroeders en de menschen met staarten, die *JUAN DE LA CONCEPCION* in zijne geschiedenis heeft opgeteekend, worden nog door de Spanjaards naverteld; want niemand heeft hier smaak voor de natuurlijke historie of eenige wetenschap hogenaamd, en ieder vraagt slechts naar hetgeen hem voordeelig of in zijn beroep noodwendig is. De verzameling van naturalien van *Don GONZALES DE CARAGUAL*, Intendant der *Philippines*,

ten

ten tijde van LAPEYROUSE (1787), is sefert van *Manilla* naar het moederland overgezonden geworden.

De geleerde CUELLAR, die uit *Spanje* afgezonden en met verscheiden oeconomische oogmerken, het aankweken van de katoen, het winnen van den kaneel enz., belast was, en, na een lang verblijf op deze eilanden, voor weinig jaren in *Manilla* stierf, had een' botanischen tuin bij *Cavite* aangelegd; er is geen spoor meer van denzelfen voorhanden. CUELLAR zond naturaliën van allerlei soort naar *Madrid*, bezorgde den inkoop van Chineesche boeken, verrijkte de tuinen van *Mexico* en *Madrid* met de zaden van hier groeiende planten, en onderhield geleerde betrekkingen met beide werelden.

Wij hebben zijne nagelatene papieren onderzocht, en ons overtuigd dat alles, wat de wetenschappen betreffen kon, voor den ondergang bewaard en naar *Spanje* gezonden is geworden. Het schijnt dat CAVANILLA zijne verzamelde planten, even als die der expeditie van MALESPINA, die hier een' geleerden verloor, beschreven heeft.

Om den rijken oogst in te zamelen, dien de natuurkennis nog in te vorderen heeft, is een langer verblijf noodig, en er zouden reizen gedaan moeten worden naar de onderscheiden en vooral naar de veel belovende zuidelijker gelegene eilanden en in het binnenland van dezelfen. Er is hier voor velen nog veel te doen.

De *Philippijnsche Eilanden* hebben meer en uit-

voeiger geschiedschrijvers gevonden dan menig Europeesch rijk (*). De vertaler van het werk van
ZU-

(*) ANTONIO DE MORGÁ, *Sucesos de Philipinas, Mexico*, 1603. — PEDRO MURILLO VELARDE, *Historia de Philipinas, Manila*, en la imprenta de la Compañía de Jesús, 1749, 2 vol. in fol. JUAN DE LA CONCEPCION, *Historia general de Philipinas, Manila* 1788—1792, 14 vol. 4to. JOAQUIN MARTINEZ DE ZUNIGA, *Historia de las islas Philipinas, Samploc*, 1803. 4to, waarvan eene Engelsche vertaling reeds den tweeden druk beleeft: *An historical View of the Philippino Islands, from the Spanish of MARTINEZ DE ZUNIGA*, Lond. 1814. Poblacion de Philipans, fol. Eene gebrekkige statistieke tabel, met vele mislagen in de getallen, gedrukt te Cavite en Santelme, 1817. Het schijnt, dat er dergelijke tafelen vroeger, en mogelijk van 1734 af, in het licht verschenen zijn. — Carta edificante o viaje a la provincia de Taal y Balayan, por el abate DON PEDRO ANDRES DE CASTRO Y AMOEDO, 1790 MSS. in ons bezit. Er worden bovendien nog de volgende geschiedschrijvers aangevoerd, die wij geene gelegenheid gehad hebben, aan te halen:

GASPAR DE SANTAUGUSTIN. COLIN, *Historia de las Philipinas*. — Een uittreksel uit PEDRO CHIRINO, *Historia de Philipinas* MSS. der bibliotheek van het Collegie en verschillende chronijken en geschiedenissen van onderscheiden monnikenorden, of liever van hunne provinciën der *Philippines*, die als MSS. in de kloosters dezer orde te *Manilla* bewaard worden. CU. GOBIEN, *Histoire des Isles Mariannes, nouvellement converties à la religion Chrétienne et de la mort glorieuse des premiers Missionnaires qui y ont prêché la foi*, Paris 1700. *Lettres édifiantes*, Tom. V. Mu-

PHILIPPINSCHE EILANDEN. 151

ZUNIGA ontlaat ons van de verplichting om bij deze vervelende geschiedenis te vertoeven, die slechts uit een weeffel van monnikendisputen en geschillen der geestelijke magt met de wereldlijke bestaat, waarop de berigten volgen der Misiën in *China*, *Japan*, enz. in een ongunstig licht voorgedragen. JUAN DE LA CONCEPCION brengt de geschiedenis tot de regering des gouverneurs ARANDA, voor den inval der Engelschen in het jaar 1764. Wij zullen ons vergenoegen met op den tegenwoordigen toestand dezer Spaansche bezitting een vlugtig oog te slaan.

De Spanjaards rekenen tot het gebied van dit gouvernement de *Marianes*, de *Karolines*, van welken afgedreven vaartuigen hen vroegtijdig berigt gebragt en waarop zij hun geloof en juk getracht hebben te verspreiden, en eindelijk de zuidelijker eilanden der *Philippines*, *Mindanao*, *Jolo*, enz. zetels van hunne erfvijanden, de Mooren, of Mahometaanse Indianen, die niet ophouden door een' zeeerooversoorlog schrik en verwoesting over alle kusten der Christenen te verspreiden.

Het Presidio van *Canboangan*, op de westpunt van *Mindanao* moet dit gespuis in toom houden, maar

MURILLO VELARDE en JUAN DE LA CONCEPCION schijnen geene andere bronnen dan de hier voorhanden brieven en berigten gebezigd te hebben. G. KEATE, *Account of the Pelew-islands*. Lond. 1803, 4to.

maar het is inderdaad, gelijk het gouvernement der *Marianes*, slechts eene prebende, die den commandant geregtigt om zich door alleenhandel met alle voor bezitting en beambten bepaalde bezoldingen te verrijken. De expeditiën op gewaponde booten, die van *Manilla* uitgezonden worden om tegen den vijand te kruisen, zijn niet doelmatiger; zij begunstigen slechts den sluikhandel, en Christenen en Mooren ontwijken elkander daarbij met gelijke zorgvuldigheid. Slechts de bogt van *Manilla*, die volgens LAPEYROUSE als onveilig geschilderd wordt, schijnt thans voor de zeerovers gesloten te zijn.

Men vindt op de *Philippijnsche Eilanden*, behalve de Spanjaarden, die als vreemde heerschers aan te merken zijn, en de Chineezzen, hunne parasieten, twee inheemschen menschenrasfen, Papuas in het binnenland en Maleijers in den ruimeren zin, of zuidlanders aan de kusten.

De Spanjaarden zijn slechts weinig. De Chineezzen, die men Sangleijes, dat is reizende kooplieden noemt, de Joden van dit werelddeel, zijn onbepaald, nu in grooter, dan in kleiner getal. Hunne burgerlijke betrekking berust op geen vast verdrag, en de geschiedenis laat hen nu als gedulden, dan als vervolgd, dan als oproerigen verschijnen. Menigen hunner nemen, om zich zeker te kunnen vestigen, den doop aan, en zenden niet zelden, wanneer zij *Manilla* op vreemde schepen met hunnen verworven rijkdom verlaten, hun wit neophietenkleed en hun kruis den Aartsbischop, van wien zij het-

hetzelve ontvangen hebben, terug, opdat hij anderen hunner landslieden daarmede kunne gerijven.

De Papuas, eerste bezitters des bodems, de Aetos of Negritos der Spanjaarden, zijn wilden, die zonder vaste woonplaats, zonder veldbouw, in het gebergte, dat zij doorkruisen, van de jagt, wilde vruchten en honig zich voeden. Zij laten zich tot geene andere levenswijze verlokken. Zelfs zoodanigen, die van hunne kindsheid af onder de Spanjaards zijn opgevoed, zijn onstandvastige Christenen, en loopen niet zelden van hunne opvoeders weg, naar de lieden van hunne kleur in de wildernis. Zij schijnen vijandiger jegens de Indianen, door wien zij verdrongen zijn geworden, dan jegens de Spanjaards, die hunne wrekers zijn. Men weet zeer weinig van hen, en het is ons niet gelukt bepaalde berigten in te winnen. Zij worden in het algemeen als een zacht, ergloos volk geschilderd, en zijn van het gebruik menschenvleesch te eten nooit beschuldigd geworden. Zij gaan, op eene schort van boombast na, geheel naakt; wij hebben vergeefs getracht, dit kleedingstuk of slechts iets van hunnen arbeid te zien, en moeten onbeslist laten of deze boomschors ruw of naar de kunst der Zuidlandsche stoffen bewerkt is. Wij hebben van dezen menschenstam slechts twee jonge meisjes gezien, die in *Manilla* en *Cavite* in Spaansche familien opgevoed werden. Er bevonden zich bovendien twee mannen als vestinggevangenen in *Cavite*.

Er zijn Maleijers, de Indios der Spanjaarden,

verscheidene en verschillend sprekende stammen en volken, die de geschiedenis uit *Borneo* en *Mindanao* intrekken laat. Menige stammen, die het binnenland bewonen, hebben hunne vrijheid bewaard; de kustbewoners zijn Christenen in de handen der Spanjaarden en onderdanen der Spaansche kroon.

De vrije stammen verdienen onze opmerkzaamheid, wij hebben nogtans geene nadere kennis van hen kunnen bekomen. Zij wijken in verscheiden dingen van elkander af, en wat van den eenen geldt is op allen niet toepasselijk. Het is opmerkelijk dat bij eenigen de kuisheid, niet alleen der vrouwen, maar ook der meisjes in groote achting staat, en door strenge bepalingen bewaakt wordt. Eene soort van besnijdenis zou bij anderen een oorspronkelijk gebruik, en niet van den Islam af te leiden zijn.

De Indianen der *Philippijnsche Eilanden* zijn over het algemeen een vriendelijk, zorgloos, vrolijk en zindelijk volk, welks karakter meer aan de bewoners der oostelijke eilanden dan aan de eigenlijke Maleijers of de wreede Battas herinnert. Verdorvenheid heerscht slechts onder het geslacht, dat zich in *Mamalla* en *Cavite* om de vreemdelingen dringt. Wij verwijzen, wat de zeden, gebruiken en het veelvoudig bijgeloof dezer volken betreft, naar de aangevoerde bronnen, en PIGAFETTA'S reisbeschrijving. De bevolkingstabel van 1815 brengt het getal der onderdanen van *Spanje* in den omtrek van dit gouvernement op nagenoeg twee en een half millioen zie

zielen (*). Het ontvangen van den doop beteekent in den regel de onderwerping. In dit getal zijn niet begrepen tweeduizend familiën der onbekeerde Indianen der Tinguanes der provincie *Tlocas* in het noorden van *Luçon* bij de duizend familiën der onbekeerde Indianen Ygorrotes (†) in het gebergte dezer provincie. Twaafhonderd familiën der Nigritos van hetzelfde gebergte, en eindelijk over de negenhonderd familiën der onbekeerde Indianen der provincie *Calamianes*, die allen in verschillende waren en namelijk de Nigritos in maagdenwas schatting betalen. De bevolking van *Manilla* wordt, met uitsluiting der geestelijkheid, der bezetting, der gevestigde Spanjaards, Europeanen en Chineezers, vier tot zesduizend in getal, op negenduizend zielen berekend.

Manilla schijnt met deszelfs haven *Cavite* de eenige stad van naam op de *Philippijnsche Eilanden* te zijn

(*) De gewone wijze van volkstelling geschiedt door eene schatting, die van ieder gezin geheven wordt. Tot een gezin worden doof elkander vijf zielen gerekend. In dezelfde tabel wordt opgegeven, dat de bevolking sedert het jaar 1734 met 1,000,700 zielen vermeerderd is.

(†) De gelaatsvorming van deze Ygorrotes van *Tlocas* en hunne heldere kleur getuigen, dat zij zich met de bewoners van den *Limahon* vermengd hebben, die naar hunne bergen vlugten, toen JUAN DE SALSEDO *Pangasinan* belegerde.

zijn. In de provinciën verheffen zich slechts de prachtvolle gebouwen en kerken der geestelijkheid tuschen de zindelijke en ligte hutten der inboorlingen, die, gelijk ten tijde van PICAFETTA, op palen verhoogd, uit bamboesriet en rotang gevlochten, en met nepabladen gedekt, bij sierlijke vogelkooijen te vergelijken zijn. Het vuur verteert dikwijls zoodanige dorpen ligt en snel, gelijk het kale gras der savanen, en na weinig dagen vertrijzen zij verjongd uit hunne asch.

De Spanjaards in *Manilla* bewonen inzonderheid de eigenlijke versterkte stad, aan den linkeroever der rivier. De voorsteden der Chincezen met uitfalingen en winkels en die der Tagalen, door fraaije tuinen omringd, breiden zich aan den rechteroever uit. De straten der stad zijn lijnregt aangelegd, de huizen massief, van eene verdieping, op eene ongebruikte verdieping verhoogd. De vochtigheid in den regentijd gebiedt in dit opzigt het voorbeeld der inboorlingen te volgen; zij zijn aan alle kanten met buitengallerijen omringd, wier vensters, in plaats van met glas, met eene doorschijnende mosfêschelp bezet zijn. Men bevindt rich in de ruime, luchtige en schaduwrijke vertrekken tegen de hitte wel gedekt. De kloosters en kerken, die de hoofdgebouwen der stad uitmaken, zijn van geene slechte architectuur. De muren worden, uithoofde der aardbevingen, van eene buitengewone dikte opgehaald, en door ingemetselde balken verzekerd. Ettelijke de-

dezer kerken bezitten schilderijen van goede meesters; eenige altaren zijn met houten standbeelden versierd, die niet zonder kunstwaarde en het werk van Indianen zijn; maar wat de Indiaan gemaakt heeft, wordt niet geacht. Wij hebben de weinige vlugtige uren, die wij in *Manilla* geweest zijn, meest in de kloosters doorgebracht, waar wij, wegens voor ons gewigtige voorwerpen, onderrigting wenschten te bekomen. Wij hebben in deze kweekscholen der Chineesche en Japansche Misïën geen monnik aangetroffen, die met de wetenschappen en letterkunde dezer volkeren vertrouwd was. De vreemdelingen leeren op de plaats hunner bestemming zelf de voor hen noodwendige talen, en datgeen, waarnaar men in de niet onaanzienlijke bibliotheken van *Manilla* zich haast te vragen is juist hetgeen in dezelve ontbreekt, het vak namelijk der inlandsche talen en letteren der volken, die men van hier af voor het geloof zoekt te winnen.

De inquisitie schijnt thans te sluimeren, maar het ontzag voor haar bestaat, en men merkt aan de menschen dat er een spook gevreesd wordt, dat men niet meer ziet.

De Spanjaards vertoonen hier eene groote pracht. De rijtuigen zijn talrijk en elegant. De menigte der spijzen op hunne tafels, bij het getal der maaltijden, die zij op een' dag houden, grenst bijna aan overdaad. Geldwinnen en fortuin maken is het doel, dat ieder zich voorstelt, en een gemeen Spaansch spreekwoord zegt; „Ik ben niet naar *Indië* geko-

„men,

„men, enkel om eene andere lucht in te ademen.“

Meerdere vrijheid zal den handel in *Manilla* bloeiend maken, en de verdrukkingen, waaraan hij in *Canton* onderworpen is, kunnen de markt tusschen *China* en de overige wereld hier verplaatsen.

Ieder handelt, en de monniken, die het klinkend geld bezitten, zijn bereidwillig om den speculanten kapitalen tegen bepaalde winst voor bepaalde ondernemingen aan te vertrouwen. Suiker en indigo schijnen tot heden de voornaamste waren te zijn, die hier voor *Europa* gezocht worden; katoenen en geweven stoffen worden naar *Mexico* uitgevoerd. De Chineezzen koopen trepang en vogelnestjes in; de cauris, die in sommige gewesten van *Indië* als munt geldt, en die deze eilanden leveren, paarlen, paarlemoer, amber, enz. kunnen naauwelijks in aanmerking komen. Deze eilanden konden veel meer voorwerpen van handel leveren dan zij werkelijk doen; de koffie, die van eene goede hoedanigheid is, wordt, als de cacao, slechts tot eigen behoefte aangebouwd. Den kancal, die op vele plaatsen in de boschen wild voorkomt, den fago, enz. schijnt de nijverheid nog niet tot bronnen des rijkdoms gemaakt te hebben.

Wanneer de geschiedenis den afval van beide *Amerika's* van het moederland bezegeld zal hebben, zullen de *Philippijnsche Eilanden* aan de Spaansche kroon blijven, en kunnen haar door een wijzer bestuur het verlies van een onmetelijk grondgebied ver-

PHILIPPIJNSCHE EILANDEN. 159

vergoeden, waarvan zij de voordeelen niet verstond te trekken, die hetzelfde aanbood.

De Indianen zijn grondeigenaars en vrije menschen, en worden als zoodanig behandeld. De kasteelen, die op de kusten tegen de Mooren gebouwd zijn, bevinden zich in hunne magt en worden door hen bezet. De voorregten hunner adellijke familiën zijn vervallen; ieder district, ieder dorp kiest zijne hoofden, en de keus wordt slechts bevestigd. Bij deze *Governadorcillos*, *Capitanos*, enz. die door de Spanjaards met *Don* aangesproken worden, berust het wettig gezag, maar het aanzien, de rijkdom, de magt zijn geheel op de zijde der *Padres*. De monniken, die het volk beheerschen, zuigen hetzelfde op alle mogelijke wijzen uit, en nadat de kerk haar regt bekomen heeft, en de priester zich het beste toegeëigend heeft, geeft de arme nog zijne laatste spaarpenningen voor rozenkransen en heilige printjes weg.

De schatting, die aan den Koning betaald wordt, is een billijke last; maar de administratie des tabaks, die voor allen, zonder onderscheid van geslacht en ouderdom, tot eene eerste levensbehoefte geworden is, is drukkend. De velden, waar hij voormaals voor eigen rekening aangebouwd werd, liggen thans braak. De Indiaan vreest dat een nieuw voortbrengfel van dezelve nieuwe verdrukking ten gevolge zal hebben. Van den arecapalm, wiens noot met het betelblad en kalk gekaauwd wordt, betaalt men slechts eene geringe belasting.

Het

Het voedsel is de rijst, en daarbij komen alle vruchten, waarmede de natuur deze vruchtbare aarde zoo overdadig begaafd heeft, en waaronder wij slechts de veelgeprezen *Manga* (*), twee soorten van broodvruchten, de gemeenschappelijke der Zuid-zeeëilanden en de eigendommelijke der *Philippines*, de pifang en den kokos, willen noemen.

De huisdieren, die zich oorspronkelijk op dezen archipel bevonden, waren het zwijn, de geit, de hond, de kat, het hoen, de gans, en volgens ZUNIGA ook de *Carabao* of Obst-Indische buffel (†) dien men van den zuid-Europeaanfchen onderscheiden moet, en wegens welken wij op MARSDEN'S berigten terugwijzen (§). De *Carabao* bevindt zich in

(*) ZUNIGA trekt in twijfel, of de *Manga* oorspronkelijk inheemsch is, dan of zij door de Spanjaards van de kusten des vasten lands is overgebracht. Hij rekent op eene voor ons onbegrijpelijke wijze het suikerriet onder de gewassen, die de Spanjaards hebben ingevoerd. PIGAFETTA gewaagt uitdrukkelijk van het suikerriet in *Zebu*. DON SANTIAGO DE ECHABARRE heeft vergeefs getracht dennoten- en kastanjeboom te doen tieren. Hij heeft beiden verscheiden malen aan de bergen van het binnenland en aan den rand der bosfchen gezaaid, doch zonder gevolg.

(†) PIGAFETTA schijnt den *Carabao* niet op de eilanden van dezen archipel, waar hij geweest is, aangetroffen te hebben. Hij noemt den buffel slechts op *Borneo* met den olifant en het paard. Het woord *Carabao* is Maleitsch.

(§) MARSDEN'S *Sumatra* pag. 94. 1 ed.

in de gebergten ook wild of verwilderd. De Spanjaards hebben eerst onze runderfoort, het paard en het schaap ingevoerd.

Het hanengevecht, van hetwelk *PIGAFETTA* reeds gewaagt, is het grootste vermaak der Indianen. Een goede vechthaan is de trots en wellust van zijn meester, die hem overal op den arm met zich neemt. Hij wordt in het woonvertrek, aan een' poot vast gebonden, zorgvuldig bewaard. De vechtlust en de moed dezer dieren ontstaat uit de onthouding, waartoe men hen veroordeeld.

De palmwijn, of liever de brandewijn, is, even als ten tijde van *PIGAFETTA*, een lievelingsdrank der Indianen. Wij vinden de wijze van denzelfden te winnen het eerst in *MARCO PAOLO* beschreven.

De bloemspatel van den kokospalm wordt, alvorens hij zich sluit, zamengebonden, de punt wordt afgesneden, en men maakt eene bak van bamboes daaraan vast, waarin het uitvloeiend sap opgevangen wordt. Men verzamelt dit sap twee malen op een' dag, en wanneer zoodanig eene bron verdroogt, rijpt op denzelfden boom een andere spatel om haar te vervangen. Uit dit sap, hetwelk versch gedronken, verkoelend is, wordt door eene gepaste behandeling wijn, azijn, brandewijn of suikerstroop bereid (*). Menige kokosboom wordt

(*) De zoete stroop der *Pelew-eilanden* wordt slechts van den kokospalm op deze wijze gewonnen. Gegiste of gestookte drank schijnt aldaar geen ingang gevonden te hebben.

oogschijnlijk door te weligen groei onvruchtbaar, om hetwelk te vermijden men diepe sneelen in den stam markt. Maar is een boom op deze wijze onnut geworden dan velt men hem en heeft aan de kool, de onontwikkelde bladen in het midden der kroon, eene welsmakende groente (*).

Eene bijzondere soort van *Musa* (pisang, banane), die geene eetbare vrucht draagt, wordt enkel wegens het vlas gekweekt, dat uit haren stam gewonnen wordt, en boven vele anderen de voorkeur schijnt te verdienen. De vezels hebben de volle lengte van den stam (bij de acht voeten) en zijn van onderscheiden fijnheid, zoodat uit dezelfde plant het vlas gewonnen wordt, waaruit men de bij uitstek goede ankertouwen vervaardigt, die hier meest de Spaansche marine gebruikt, en waaruit men de fijne gestreepte stoffen weeft, waarvan de sierlijke hemden gemaakt worden, die tot de dragt van dit zindelijk volk behooren (†).

Een palmboom (*Palma de cabello negro*) levert
eene

(*) Wij hebben het onvruchtbaar, of, volgens de Spaansche uitdrukking, dol worden (*tornar loco*) van den kokosboom en het daartegen aangewende middel, inzonderheid op *Guaham* opgemerkt.

(†) De Karoliners vervaardigen ook hunne matachtige stoffen uit de vezels der *Musa*, die, volgens KADOES zeggen, te dien einde, alvorens zij vruchten gedragen heeft, afgesneden wordt.

PHILIPPIJNSCHE EILANDEN. 163

eene vaste zwarte bast, die ingelijks tot touwen en kabels bearbeid wordt. (De Chineefche uit rotang gelraaide ankertouwen, die menig zeeman des grooten oceaans gebruiken moet, gelden voor de slechtsten en onvoldoendsten). Deze palmboom wordt wegens zijne nuttigheid aangekweekt en vermenigvuldigd.

Eindelijk moeten nog de bamboes en de rotang onder de nuttigste gewassen van deze hemelstreek gerekend worden.

De Tagaal bouwt met zijn *bolo* (een mes, dat hij steeds welgeslepen in de schede bij zich draagt, en hem als eenig werktuig bij alle mechanische kunsten en tevens als wapen dient) zelf zijn huis en voorziet hetzelfde van de meesten der noodigste gereedschappen en meubelen. De aarde verschaft hem spijs en drank, stoffe tot zijne kleeding, den tabak, de arecanoot en den betel tot zijn vermaak, een vechthaan maakt hem gelukkig. De aarde is hier zoo rijk, de mensch zoo te vreden; hij heeft zoo weinig noodig tot zijn onderhoud en tot zijn vermaak, en heeft dikwijls dit weinige niet!

DE MARIANES.

De *Marianes* vormen eene vulkanische keten, die in de rigting van het noorden naar het zuiden ligt;

de volkanen en de zetels der onderaardsche vuren zijn in het noorden der keten, waar onvruchtbare roffen onder de eilanden geteld worden.

Op *Guaham*, het zuidelijkste en tevens grootste en voornaamste, worden slechts ligte aardchuddingen bespeurd. *Guaham* komt voor van de noordoostzijde als een matig hoog, vlak land, welks oevers scherpe steilten zijn. De streek om de hoogten en de stad draagt een ander karakter en heeft hooge heuvels en schoone dalen.

Wij hebben hier geene andere delfstoffen aange troffen dan madreporen, kalksteen en kalkspath.

Het eiland is boschrijk, de Flora oogschijnlijk rijk, de vegetatie welig. Het bosch daalt langs de steile hoogten tot de zee af, en verscheiden Rhizophora-soorten baden op gedekte plaatsen hun loof in den vloed. Niets is te vergelijken met de geuren, die, toen bij wij onze aankomst eene ankerplaats zochten, over de branding naar ons toe waaiden. De oranjeboomen zijn, gelijk andere vruchtboomen van verschillende soorten, bij gemis van de vroegere oppassing, verwilderd. Vele ingevoerde planten hebben de Flora aanzienlijk vermeerderd, gelijk, bij voorbeeld, de stekelige *Limonia trifoliata*, die niet meer te beteugelen is, en de *Indigofera tinctorio*, waarmede niemand voordeel weet te doen. De broodboom, de kokos, de pisang zijn er in overvloed; de *Magnifera indica* is aangeplant, maar niet inheemsch geworden. Wij vonden hier slechts eenigen der planten-soorten, die het vaste land van

Azië

Azië en den eilanden des grooten oceaans gemeen zijn, bij voorbeeld, de *Barringtonia speciosa* en de *Casuarina equisetifolia*; maar wij vermisten de plantenvormen van *Nieuw-Holland*, de Proteaceën, Epeirideën; Myrtoideën en Acaciën met eenvoudige bladen. Wij troffen de meesten der op *Radack* wasfende planten weder aan, waarvan wij naderhand ettelijken op *Luçon* vermisten; bij voorbeeld, de *Toua pinnatifida*, die, offchoon in *Cochinchina* inheemsch en aangebouwd, bij *Manilla* schijnt te ontbreken. Er komen twee verschillende pandanusfoorten voor en verscheiden vijgenboomen.

Behalve de vledermuizen (wij vonden den *Vampyrus*), is het eenige der op alle eilanden der *Zuidzee* zoo algemeen verspreide zoogdier de rat. De Spanjaards hebben buiten onze gemeene huisdieren, waarvan hier geen gevonden werd, den *Guanaco* uit *Peru*, en een hert uit de *Philippines* ingevoerd, het laatste ten tijde van den Gouverneur THOMAS. Velen dezer dieren zijn thans op verscheiden dezer eilanden verwilderd. Onderscheiden foorten der landvogels komen hier voor, onder anderen ook een valk. Wij bemerkten onder de amphibiën een iguaan en eene groote zeeschildpad, en onder de zoophyten eenigen der holothurien, die onder den naam *Trepang*, *Biche de mer* en *Balate*, zulk een' gewigtigen handeltak voor *China* opleveren.

De duistere geschiedenis der *Mariane-eilanden* is in *Europa* genoegzaam bekend. Wij verwijzen

naar het werk van CHARLES GOBIEN (*), en op deszelfs beoordeelend uittreksel bij BURNEY (†).

Deze eilanden werden door MAGELLAAN ontdekt; zij heten onder de inboorlingen *Laguas*, de Spanjaards noemden ze *Islas de los Ladrones*, *Islas Latinas* en eindelijk *Marianes*. De vrome zending Don DIEGO LUIS DE SAN VITORES landde op *Guaham* in het jaar 1661; hij beweerde den volkeren de eeuwige zaligheid te brengen, maar hem volgden soldaten en geschut. Nog voor het einde der eeuw was dit Christelijk werk volbragt en de natie bestond niet meer!...

Deze zoo aanmerkelijke vermindering komt uit de onderwerping voort, waartoe de wapenen hen dwongen. Zij konden, hunne vrijheid beminne, geen vreemd juk dulden, en hetzelfde werd voor hen zoo drukkend, dat zij, onvermogen hetzelfde af te werpen, zich veel liever verhingen of op eene andere wijze wanhoopig om het leven bragten. De vrouwen maakten zich opzettelijk onvruchtbaar, en wierpen hare eigen vrucht in het water, overtuigd dat zij door zulk een' vroegen dood, die hen van jammer en ellende verlost, hare kinderen gelukkig maakten. Zij hielden de afhankelijkheid voor de uiterste en verschrikkelijkste ellende; ook kwam hierbij nog eene epidemische ziekte, die in het be-
gin

(*) Hiervoor bl. 150 vermeld.

(†) *Chronological History*, Vol. III, p. 271.

gin der achttiende eeuw de overig geblevenen genoegzaam allen wegrukte (*).

Don PEDRO MURILLO VELARDE schildert hetzelfde beeld met dezelfde trekken. Wij laten het gaarne aan de Spanjaards over hier het woord te voeren.

De oorspronkelijke volksmenigte bedroeg, volgens *JUAN DE LA CONCEPCION*, 40,000, en volgens *MURILLO VELARDE* 44,000 zielen. Het heet dat het getal der menschen, voormaals over de 60,000, tot op 800 of 900 gesmolten is. Het overschot der inboorlingen werd in het jaar 1695 op de eilanden *Saypan* en *Guaham*, en na de onmiddelijk daarop volgende krankheid op het laatste eiland alleen verzameld. Na de volkstelling, zonder jaargetal, die *MURILLO VELARDE* als de nieuwste mededeelt, waren er 1738 inwoners voorhanden. De toenemende bevolking was in het jaar 1783 op 3231 en in het jaar 1816 op 5389 zielen geklommen (†).

GOBIE schijnt het eerst de onzinnige stelling beweerd te hebben, dat de bewoners der *Marianes* het vuur eerst door de Europeanen hebben leeren ken-

(*) *JUAN DE LA CONCEPCION*, *Historia general de las Philipinas*, Tom. VII, p. 348.

(†) Men vergete niet, dat men in vroeger tijd, om de *Misfie* te versterken, honderden van *Philippinus* naar *Guaham* verplaatst had, en dat hunne nakomelingen in deze tellingen mederekenen.

kennen. De geschiedschrijvers van *Manilla* herhalen deze stelling, VELARDE past het zeggen op hen toe: *Nulla Getis toto gens truculentior orbe* (*), en men verwondert zich dat achtigwaardige schrijvers, van wie men gezondere critiek verwacht had, zich daardoor tot onverantwoordelijke dwalingen laten verleiden (†).

Deze volksstam behoort tot de volkenfamilie, die, door karakter, zeden en kunsten verwant, door haan-

(*) Er is geene wreedaardiger natie op den geheelen aardbol dan die der Geten.

(†) BURNEY toont ook hier in welke goede handen zich bij hem de grondigste geleerdheid bevindt, l. c. pag. 312. Hoe zouden bewoners van eilanden, waarop menigvuldige vulkanen branden, het vuur niet gekend hebben? FIGAFETTA rekent onder de voorwerpen, waarmede zij zich voeden, het vleesch der vogelen, zonder te melden dat het rauw gegeten wordt. Wij merken in het voorbijgaan aan, dat het zwijn, hetwelk, volgens zijn reisbeschrijver, MAGELLAAN, bij zijne aankomst op *Humunu*, slachten liet, de ongegronde vooronderstelling veroorzaakt schijnt te hebben, dat MAGELLAAN zwijnen van de *Ladronis* medegenomen heeft. Daarvan zwijgen zoowel MASSIMILIANO TRANSIL, als de *Breve naracio de un Portugues* (bij RAMUSIO) en HERRERA, *Historia de las Indias*, T: II, p. 3, meldt niets daarvan. Alle berigten stemmen daarin overeen, dat zich bij het in bezit nemen geene viervoetige dieren daarop bevonden. HERRERA, l. c. schrijft dezen eilanden de rijst toe, doch zonder eenigen grond.

handel en scheepvaart verbonden, de oostelijk van de *Philippines* tot den 180° der lengte gelegen eilanden bewoont. Deze zachtaardige en beminnelijke volkeren staan op geen geringen trap der beschaving, en de bewoners der *Marianes* wijken in niets voor hunne broederen.

Zij waren in de scheepvaart de kunstrijksten der Karoliners ten minsten gelijk (*). De nog bestaande werken hunner bouwkunst op *Tinian* en *Saypan* getuigen, dat zij, in dit opzigt, de overigen overtroffen, en wij hebben onder hunne antiquiteiten iets ontdekt dat een' onmetelijken stap in de beschaving

(*) Wij moeten hier in DAMPIERS berigt van de *proas* der *Mariane-eilanden* eene onnaauwkeurigheid berispen. De vaartuigen der Karoliners zeilen werkelijk, zoo als in ANSONS reis opgegeven wordt, en gelijk reeds PIGAFETTA aanteekeent, met den uitlegger op de windzijde en de vlakke zijde des vaartuigs onder den wind. Het is ook volgens ANSON, dat men in *Engeland* deze vaartuigen naargevolgd heeft. De gang van vier en twintig knopen, dien DAMPIER aan dezelve toefchrijft, moet overdreven schijnen, ofschoon zij ligt, snel en inzonderheid veel geschikter zijn dan onze schepen, om sekerp bij den wind te zeilen. Wij moeten wijders aanmerken, hetgeen bovendien van zelve spreekt, dat het roer steeds onder den wind gestuurd wordt, hetwelk ten aanzien der booten van *Radack* in de tot dit werk behoorende afbeelding (titelvignet van het tweede deel) niet in het oog gehouden is.

ving schijnt aan te duiden, dien zij allen eilandenbewoners des grooten oceaans vooruit gedaan hebben; wij bedoelen de uitvinding der munten. Wij hebben de voorwerpen, die wij beschrijven, zelf gezien, en verklaren ze volgens den bevoegdsten gezaghebber, *Don LOUIS DE TORRES*, den vriend der Indianen, den kenner hunner zeden en onzen vriend.

Aan eene grove snoer van kokosbast zijn schijven van schildpad in de gedaante van een' knopenvorm, maar dun als papier, digt aan elkander geregen, en door wrijving van buiten glad geworden. Het geheel vormt een' buigzamen cylinder ter dikte van een' vinger en ter lengte van eenige voeten.

Deze snoeren zouden als een middel des handels in omloop geweest zijn; en dezelve te vervaardigen en uit te geven, was slechts het regt van eenige weinige opperhoofden.

Schilden van de groote zeefchildpad zijn onderscheidenlijk in het midden met een groot, en aan den breederen, dunneren rand met verscheiden kleine gaten doorboord of hebben slechts een enkel gat in het midden. Wie, vermoedelijk onder het zwemmen, eene schildpad gedood had, welligt een moeilijk waagstuk, bragt het schild aan het opperhoofd, die, volgens de omstandigheden der daad, en de daarbij verleende hulp, de gaten daarin boorde; hoe minder, hoe grooter de waarde is. Zoodanige trophèen zullen dan den eigenaar een zeker dwangregt gegeven hebben, om ze, volgens aangenomen gebruik,

bruik, tegen het eigendom van anderen in te ruilen, en in zeker opzigt als een middel van handel en teeken van waarde gegolden hebben.

Terwijl de inwoners van *Guaham*, zegt CROZET, door de beschaving nieuwe kundigheden verwierven, hebben zij in den bouw hunner booten de kunst, die zij van hunne vaderen geërfd hadden, volkomen behouden; zij hadden in dit opzigt niets te winnen (*).

Al moesten wij dit getuigenis, gelijk dat van vroegere reizigers, laten gelden, dan is het toch thans geheel anders gelegen dan ten tijde van ANTON (1749) en DUCLESMEUR (1772). De tegenwoordige bewoners van *Guaham* kennen niet meer de zee; zijn geene schippers, geene zwemmers meer, zij hebben opgehouden booten te bouwen; naauwelijks hollen zij nog boomstammen lomp uit, om binnen de brandingen op den vischvangst te gaan. Het zijn de bewoners der *Karolines* (*Lamureck*, *Ulea* enz.) die, nadat de loots LUITO uit *Lamureck* in het jaar 1788 de wederontdekking van *Guaham* voor zijne eilanden volbragt, sedert het

jaar

(*) *Les insulaires de Guaham acquérant par la civilisation de nouvelles connoissances, ont parfaitement conservé l'art qu'ils tiennent de leurs ancêtres pour la construction de leurs bateaux; ils n'avaient rien à acquérir dans cette partie. Nouveau Voyage à la Mer du Sud, par MARION et DUCLESMEUR, redigé sur les plans et les journaux de M. CROZET, pag. 204.*

jaar 1805, jaarlijks met eene koopvaardijvloot naar *Guaham* komen en de Spanjaards tegen ijzer van de hen noodige vaartuigen voorzien, die zij voor dezelve op hunne eilanden bouwen. Zij zijn het ook, die op hunne eigen booten de expeditiën des Gouverneurs naar *Tinian* en *Saypan* bevorderen, en de voormaals moeilijke betrekkingen met de *Mariane-eilanden* onderhouden.

Van deze Karolinische booten zijn er thans tien of twaalf hier, en men herinnert zich niet dat er ooit zoodanigen op *Guaham* gebouwd werden. Hebben niet ook in vreemde landen gebouwde booten de vroegere zeelieden misleid? ten allen tijde zijn de booten van Karolineren op deze kust verval- len, en nog tusschen 1760 en 1770 eene boot uit *Eap*, want zoo ver strekken onze op herinnering ge- gronde berigten.

De tegenwoordige bewoners van *Guaham* zijn tot Spanjaards omgeschapen (*); zij wonen en klee- den zich als de Tagalen omstreeks *Manilla*, bou- wen rijst voor hunne behoefte, bereiden en drin- ken den kokoswijn, kaauwen den betel, rooken ta- bak

(*) Wij gaven den wensch te kennen, met de eigen- dommelijke zeden, spelen en dansen der inboorlingen be- kend te worden, en de Gouverneur liet hen voor ons een operaballet uit *Montezuma* in tooneelcostumes uitvoe- ren, die zich sinds oude tijden in het collegie, de school- gebouwen der Jezuiten bevinden.

bak, en genieten traag tot in hoogen ouderdom (*) de vruchten des wouds, de gaven der gewillige aarde en de zachtheid des hemels.

En hoe zou de nijverheid werkzaam kunnen zijn! Den Gouverneur van dit afgelegen gedeelte der wereld is voor een' korten tijd zijn ambt als een fortuinmiddel verleend. Hij heeft den alleenhandel der kolonie, dit heet dat hij het aanzienlijke klinkende geld (†), dat *Spanje* voor bezoldigingen zendt, behoudt en daarvoor verplicht is zijnen onderbeambten zoo weinige en zulke slechte waren te geven als hij wil (§), daarentegen betaalt de Indiaan geene schatting, bouwt zelf zijn' tabak en heeft de kerk geene tienden op te brengen.

Zelden leggen thans de galjoenen van *Acapulco* in *Guaham* aan, en slechts bij gelegenheid de Amerikanen, die den handel der noordwestkust drijven. De tegenwoordige Gouverneur der *Marianes* bezit een eigen schip, eene fraaije brik, waarmede hij de gemeenschap en den noodigen handel met

Ma-

(*) Een wakker grijsaard van zes en tachtig jaren en vier maanden woont in *Agana* met zijne even zoo bejaarde vrouw, de eenige gezellin zijner jeugd en zijns ouderdoms; zij tellen thans hondert vijf en dertig nakomelingen en het zesde geslacht.

(†) Bij de 18000 Piasters jaarlijks, eene opgave, voor wier naauwkeurigheid wij echter niet instaan.

(§) ZUNIGA, *Historia de las Philipinas*, p. 6.

Manilla onderhoudt, en bovendien den pretanghandel drijft. Hij heeft den Karoliners begonnen aan te moedigen hem dit handelartikel toe te zenden, hetwelk zich in menigte op hunne eilanden bevindt, daar zijn loots, een Engelschman, wegens het gevaar der riffen geweigerd heeft hetzelfde van daar te halen. Deze stap kan een' grooten en weldadigen invloed op de verdere ontwikkelinggeschiedenis dezer eilanders bekomen.

De Jezuiten zijn tot de afschaffing der orde in het bezit der Misfiën gebleven. Zij verbrandden een gedeelte hunner papieren en boeken, toen de Augustijnen hen aflostten en ruimden hen het veld. Daar het in den laatsten tijd aan zendelingen ontbroken heeft, is de zielzorg der *Marianes* aan wereldgeestelijken opgedragen geworden. De eilanden zijn in twee kerspels verdeeld, dat van *Aganā* en dat van *Rota*, welk laatste een gedeelte van het eiland *Guaham* in zich bevat; beiden staan eigenlijk onder den Bischof van *Zebu*, maar die wegens te groote afgecheidenheid het bestuur derzelve aan den Aartsbischof van *Manilla* overlaat. De kapellanen zijn jonge Tagalen uit *Manilla*, wien de Spaansche taal tot de uitoefening van hun ambt genoegzaam is. In *Aganā* is het gebouw der Misfie.

Op het eiland *Rota* is thans een vast etablissement onder het opzigt van een' officier, daarentegen zijn er geene woningen op het eiland *Tinian*. Hetzelve wordt slechts bezocht om den aanbouw van de rijst te bezorgen. Men zeide ons dat op *Tinian*
zich

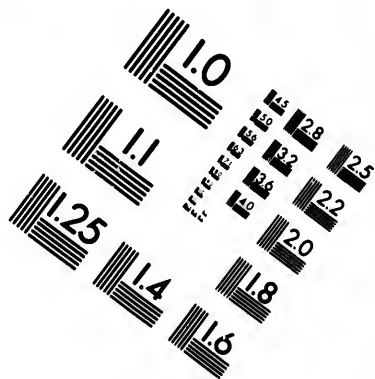
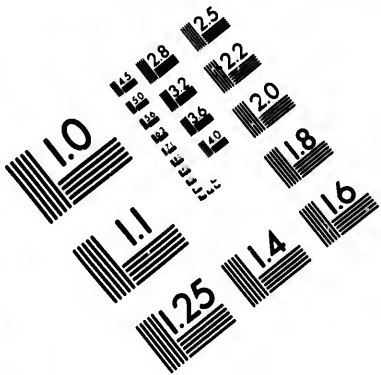
zich runderen, zwijnen en geiten, op *Saypan* runderen en zwijnen en op *Agrigan* zwijnen en geiten verwilderd bevonden.

Er hebben zich eenige Karoliners, die den doop ontvangen hebben, op *Guaham* nedergezet. Wij vonden slechts weinigen van hen aanwezig; verscheiden hadden van den Gouverneur verlof bekomen om de hunnen op hunne eilanden te bezoeken, en waren in het vorige jaar met de flotille van *Lamureck* derwaarts heen vertrokken.

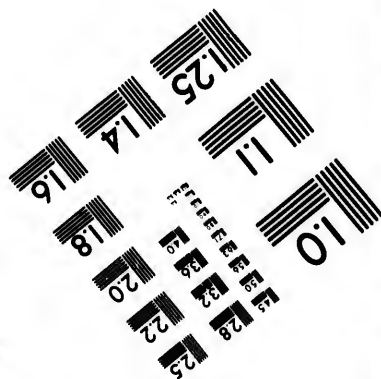
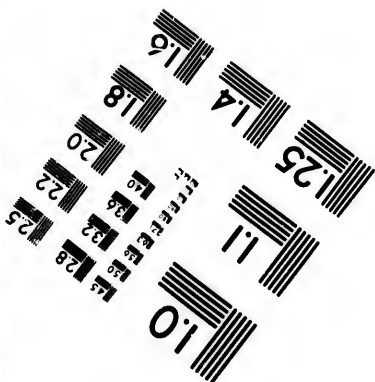
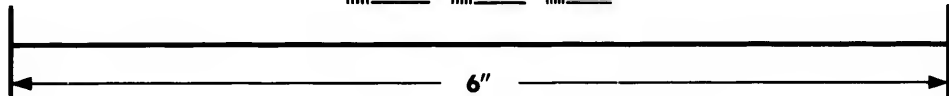
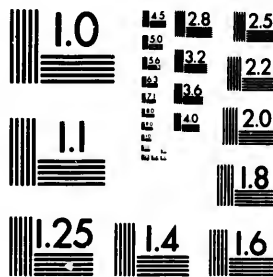
De handel van dezen oceaan maakt voor de zeevarenden, in wier bezit hij zich bevindt, dergelijke nederzettingen op de oostelijke eilanden zeer wenschelijk. De betrekkingen op de *Sandwich-eilanden* maken aldaar den menschenroof gemakkelijk, en het eiland *Agrigan*, een der noordelijksten der *Marianes* schijnt tot zulk eene nederzetting bij uitstek geschikt, niettegenstaande hetzelfde bergachtig en ter bebouwing ongeschikt is, zelfs geene runderen voeden kan en geene gedekte ankerplaats oplevert.

Kapitein BROWN was in het jaar 1809 of 1810 met het schip *Derby*, uit *Boston*, op *Atuei*. Op dit eiland kwam de Heer JOHNSON bij hem, scheepsbouwmeester des konings, die wegens een ongeval dat een schip getroffen had, in ongenade gevallen was. Men ligte de ankers gedurende den nacht, en ontvoerde veertien vrouwen, die zich aan boord bevonden. Men naderde het eiland *Oniheau*. Eene boot bragt ververschingen van land. Zij werd afgewacht, zeven man, die zich op dezelve bevonden,

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4303

1.8
2.0
2.2
2.5
2.8
3.2
3.6
4.0
4.5
5.0

10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

den, werden in het schip opgenomen, vervolgens de boot zelve opgehaald en men rigtte den koers naar *Agrigan*. Dit eiland werd gemist, hetzelfde bevond zich in het noorden; men zocht, om niet met tijdverlies tegen den wind op te worstelen, op een der zuidelijker eilanden te landen. Dit geschiedde op *Tinian*. Hier bleven twee partijen, eene van de zijde van JOHNSON met vier man en de Sandwichers (dezen zouden een vaartuig bouwen, om naar *Agrigan* over te gaan), van de andere zijde de tweede stuurman des schips met drie man, die, uit den dienst ontslagen, eene barkas, die zij van den Kapitein bekwamen, tot een schip bearbeiden wilden, om deze zee op handelspeculatiën te bevaren. De Sandwicher boot werd aan de uitgezeten overgelaten, beiden partijen gingen naar *Saypan*, welk eiland hen beter timmerhout opleverde, en verrigttten daar hun werk; maar de Sandwichers dachten aan hunne vrijheid, aan de wraak en hun vaderland. Toen de stuurman zijn vaartuig gereed had, hetwelk zij meenden te gebruiken om naar hun vaderland te keeren, namen zij de gelegenheid waar om de gescheidenen en weerloozen te overvalen; de stuurman en een blanke werden gedood; de oorlog woedde.

Men had ondertuschen op *Guaham* vernomen, dat zich vreemdelingen op *Saypan* en *Tinian* onthielden. De Gouverneur *Don ALEXANDRO PARRENO* zond derwaarts en het was midden in deze bloedige twisten dat in Junij 1810 JOHNSON met vier blanken,

ken, twee negers, de zeven Sandwichers en vijftien Sandwicherinnen naar *Guaham* gevoerd werd, waar hij zich nog bevindt.

In Mei 1815 werd op bevel van den Kapitein-Generaal der *Philippines*, Don JOSE GORDOQUE, een etablissement op *Agrigan* opgeheven, en veertig menschen, waaronder een Amerikaan, drie Engelschen en de overige Sandwichers waren, naar *Guaham* overgebracht.

Men weet uit verscheiden geloofwaardige berigten dat zich bereids een nieuw etablissement op *Agrigan* bevindt. Volgens het tegenwoordig bevel van den Kapitein-Generaal te dezen aanzien wordt den nederzettingen aldaar geen hindernis meer in den weg gelegd; de kolonisten moeten slechts de opperheerschappij der Spanjaarden erkennen, en een Spanjaard moet als opperhoofd derwaarts gezonden worden. Men heeft tot heden toe nog niemand derwaarts gezonden.

Guaham herinnert aan den in *Europa* bekend geworden naam van den Gouverneur THOMAS.

In den *Nouveau voyage à la Mer du Sud* wordt zijner met lof gedacht, en de Abt RAYNAL wijdde hem op zijne wijze tot de onsterfelijkheid in. LAPEYROUSE vond hem kort daarop te *Manilla* in handen van de inquisitie, en schreef zulks toe aan de losspraken van den wijsgeer. Met betere plaatskennis twifelen wij echter of dit onregt aan den Franschen verlichter toe te schrijven zij.

De inquisitie treft, gelijk het toeval onder de aan

zienlijken en rijken, ieder die slechts als offer aangeduid wordt, en het is iets gewoons, dat vrouwen in huislijke oneenigheden den arm des heiligen gerechts voor hare eigen zaak wapenen. De goederen der veroordeelden vallen het geregt ten deel en slechts de arme en onbekende mensch leeft in veiligheid.

—♦♦♦—

UITTREKSEL UIT DE ARCHIVEN VAN
SANTYGNACIO DE AGAÑA.

	Get. der inwon.	Ver- meerd.	Ver- mind.
1783, het eerste der regering van <i>Don FELIPE DE CERAIN.</i>	3231	—	—
1784,	3213	—	18
1785,	3292	72	—
1786,	3301	9	—
1787, het eerste der reg. van <i>Don</i> <i>JOSE DE ARLEGUI Y LEOZ.</i>	3344	43	—
1788,	3433	89	—
1789,	3501	68	—
1790,	3564	63	—
1791,	3630	66	—
1792,	3680	50	—
1793,	3584	—	96
1795, het eerste der regering van <i>Don MANUEL MURO.</i>	3500	—	84
1796,	3643	143	—
1797,	3789	146	—
1798,	3935	146	—
<i>Transporteren</i>		895	196

M A R I A N E S.

179

	Get. der inwon.	Ver- meerd.	Ver- mind.
	<i>Transport</i>		198
1799,	4001	66	—
1800,	4158	157	—
1801,	4245	87	—
1802,	4249	4	—
1803, het eerste der regering van <i>Don VICENTE BLANCO.</i>	4303	54	—
1804,	4308	5	—
1805,	4354	46	—
1806, het eerste der reg. van <i>Don</i> <i>ALEXANDRO PARREÑO.</i>	4442	88	—
1807,	4545	103	—
1808,	4690	140	—
1809,	4804	114	—
1810,	4845	41	—
1811,	4958	113	—
1812, het eerste der reg. van <i>Don</i> <i>J. DE MEDINILLA Y PINEDA.</i>	4921	—	37
1813,	5049	128	—
1814,	5232	183	—
1815,	5315	83	—
1816.	5389	74	—
	Vermèdering	2393	235
	Vermindering	235	

Totale Vermeerdering 2158

Santynacio de Agana, Hoofdstad der *Mariane-*
eilanden, den 27sten November 1817.

BERIGTEN WEGENS DE EERSTE PROVINCIE DES GROOTEN OCEAANS.

Nieuwe Bronnen. — KADOE, DON LUIS DE TORRES. —
Geographisch overzicht.

(Met eene kaart).

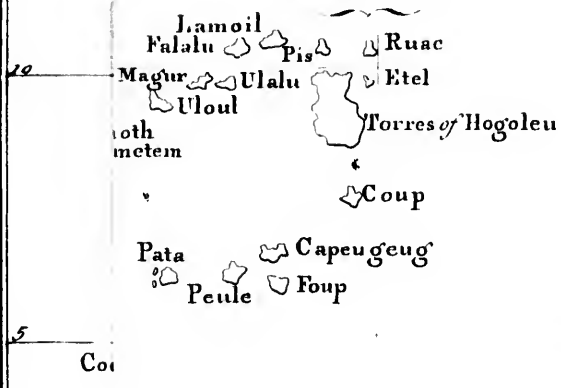
Na de ontdekkingen van SAAVEDRA, 1528, VILLABOBOS, 1542, LEGASPI, 1565, en anderen, en de ontdekking der *Karolines* (misschien *Eap*) door LAZEANO, 1686, verzamelde de Jezuit PAUL CLAIN, in 1697 op de *Philippines* de eerste bepaalde berigten, aangaande de eilanden, die naderhand de *Karolines* genoemd werden, van inboorlingen dezer eilanden, die de storm op *Samal* geworpen had. Wij vernamen tevens dat deze eilanders dikwijls, nu toevallig, dan opzettelijk, deze kusten bezoeken. *Lettre du P. PAUL CLAIN. Lettres edificantes, Tom. I. pag. 112. Aux Jésuites de France, par CHARLES GOBIEN, Tom. VI. met de kaart van SERRANO, die geene opmerkzaamheid verdient.*

De zendelingsijver ontwaakt; alle Monarchen der
aar-

O.L. var 5

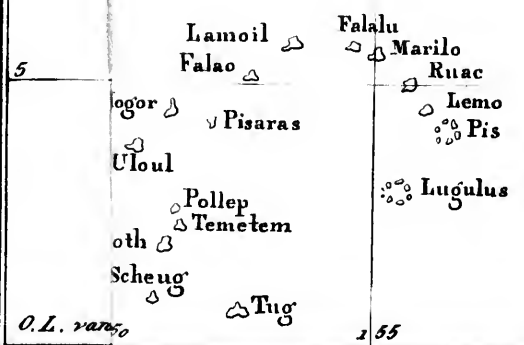
30

K A A R T
D E R
K A R O L I N E S,
V O L G E N S
C A N T O V A .

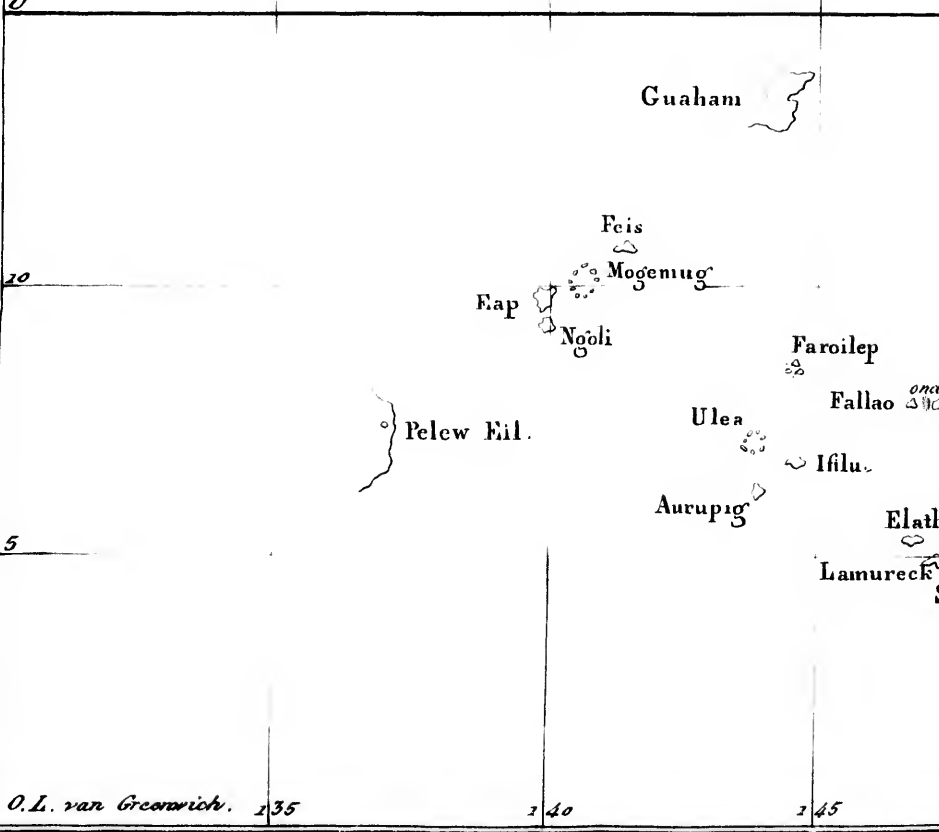
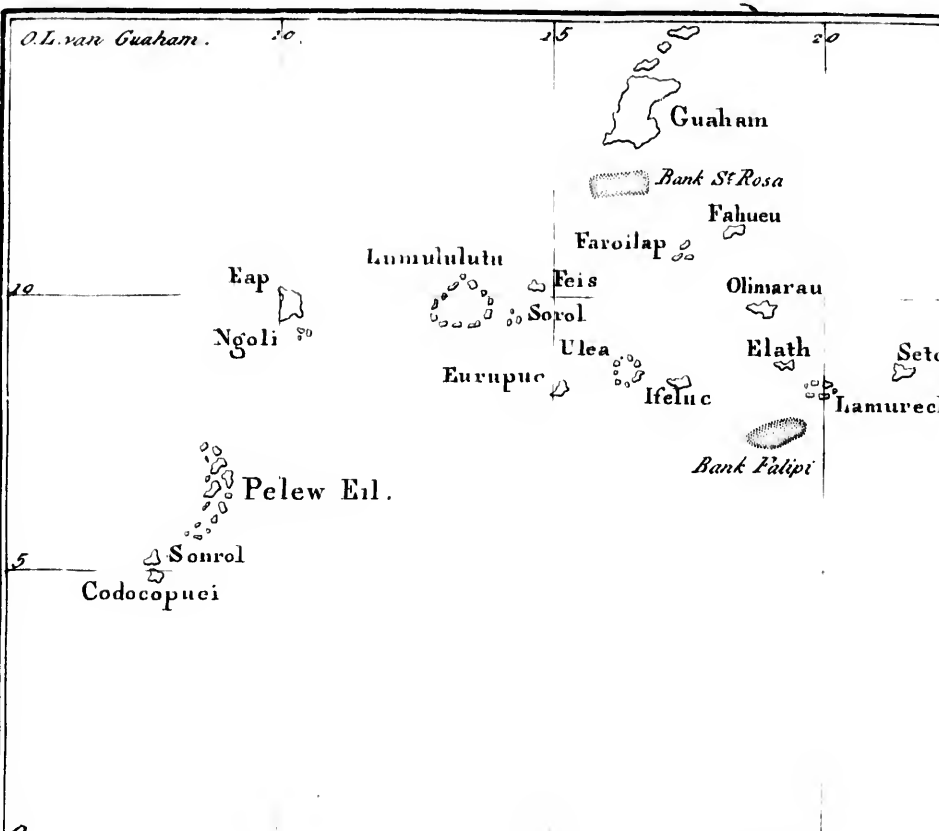
5
CANTOVA

K A A R T
D E R
K A R O L I N E S,
V O L G E N S
D O N L U I S D E T O R R E S .

O.L. var 5

155

aham
St. Rosa
Fahueu

K A A R T
D E R
K A R O L I N E S,
V O L G E N S
C A N T O V A.

Olimarau
Elath
ank Falipi

Jamoil
Falalu Pis Ruac
Magur Ulalu Etel
Uloul
Falley Puluoth Temetem
Torres of Hogoleu
Setoel
Iamureck
Schoug
Coup
Scheug Pata Capeugeng
Peule Foup

am

K A A R T
D E R
K A R O L I N E S,
V O L G E N S
D O N L U I S D E T O R R E S.

Faroilep
lea
Fallao ond. Pigulao ond. van 24 rad.

Ifilu
Elath
Lamureck Setoean
Mogor Pularas
Uloul
Pollep Temetem
Puluoth
Scheug
Falalu Marilo Ruac Lemo Pis
Lugulus
Tig

1 45

1 50

1 55

C. v. Baarvel & Zoon sculp.

B

aa

de

fci

eer

ke

de

So

de

ter

te

du

na

T

va

La

ro

die

ijv

de

pa

ge

bra

po

Co

to

co

X

uit

BERIGTEN WEGENS DE EERSTE PROV. ENZ. 181

aarde worden aangefpoord ons de uitbreiding van de leer der Christenen bevorderlijk te zijn. Verscheiden schepen worden in *Manilla* uitgerust, die een voor het geluk en de onafhankelijkheid der volken gunstig toeval van hun doel terug houdt. Eindelijk landen de vaders CORTIL en DUPFRON op *Sonforol* in het jaar 1710. Wind en stroom verwijderen weldra het schip; de zendelingen zijn verlaten, en verijdeld wordt iedere onderneming om hen te hulp te komen. *Aux Jésuites de France*. J: B. DU HALDE, Tom. VI. *Relation en forme de Journal*, Tom. VI. pag. 75. *Lettre du P. CAZIER*, Tom. XVI.

Pater CANTOVA verzamelt in 1722 op *Guaham* van de op de kust vervallen eilanders uit *Ulea* en *Lamureck* de volstandigste berigten wegens de *Karolines*, en ontwerpt eene kaart van deze eilanden die alle aandacht verdient; zijn hart ontvlamt in ijver om het Christendom op dezelve te verbreiden. *Lettre du P. J. A. CANTOVA*, Tom. XVIII, pag. 188 met de kaart.

De geschiedschrijvers van *Manilla* hebben deze geschiedenissen zorgvuldig uit de bronnen bijeen gebracht. *Historia de la Provincia de Philipinas, por el Padre PEDRO MURILLO VELARDE, de la Compania de Jesus*. Manila, 1749, Tom. II. *Historia general de Philipinas, por JUAN DE LA CONCEPCION*, Tom. IX. C. 4. pag. 151 en Tom. X. C. 9. pag. 239. Wij ontleenen hetgeen volgt uit het laatste werk.

Het gelukt CANTOVA tot de volkeren der *Karolines* gezonden te worden. Hij wordt in het jaar 1731 met Pater VICTOR UVALDUC van *Cuaham* naar *Mogmug* overgebracht, en eene Missie wordt op het eiland *Falalep* gevestigd. Pater VICTOR doet eene reis naar de *Marianes*. Toen hij met nieuwe hulp voor de Missie in 1753 wederkeert, is de plaats, waar dezelve geslaan had, verwoest en verlaten. Hij vervolgt zijne moeilijke reis naar *Manilla*. Zij vernamen van een' gevangenen, dien zij ontvoerden, dat tien dagen na het vertrek van Pater VICTOR, den 9den Julij 1731 Pater CANTOVA geroepen werd, onder voorwendfel van een' volwasfenen op *Mogmug* te doopen. Hij ging met twee soldaten er heen en vond alles in de wapenen. Zij zeiden dat hij eene nieuwe wet in de plaats van hunne oude wilde uitvoeren, en doorboorden hem met drie lanssteken, twee in de zijden en eene in het hart; zij doodden ingelijks de soldaten en wierpen hen in de zee, maar zij ontkleedden den Pater, en verwonderden zich dat hij zoo blank was en begroeven hem onder een klein dak. Naderhand overvielen zij onverziens de op *Falalep* teruggeblevenen; dezen konden slechts in de haast hunne kleine stukken afschieten, doodden dus vier Indianen

en

(*) Zoo begraven zij hunne eigene doden; de Pater werd als een vorst en het paar soldaten als lieden uit het volk behandeld.

en kwetsten anderen met het zwaard, maar hunne verdediging was vruchteloos. De gezamentlijke Spanjaards, die op het eiland waren, veertien in getal, werden gedood, en slechts een' jonge Tagaal gespaard, sacristain van den Pater, dien de chef van het eiland tot zijn' zoon aangenomen had.

Deze zelfde gevangene verklaarde dat de vertrouwenling des Paters, eene zekere DIGAL, dien hij op *Guaham* geloopt had, de voornaamste aanlegger van dit oproer geweest was. Op deze wijze eindigt de geschiedenis der Mistie op de *Karolines*.

Later worden wij met eene enkele groep dezer eilanden bekend gemaakt in het *Account of the Pelew islands, from the journals and communications of Captain HENRY WILSON, by GEORGE KEATE, Esq. 5 ed. Rondon 1803.*

BURNEY berigt in het 1ste *chapter* van het 5de deel zijner *Chronological History*, uitvoerig uit de bronnen hetgeen de *Karolines* betreft. Hij voert bij den dood van CANTOVA een gedenkschrift aan van den Gouverneur der *Philippines*, dat ons niet onder het oog gekomen is. Het 5de *chapter* behelst eene volstandige daarstelling van onze geographische kennis der eilanden, die de Spanjaards onder den naam *las Carolinas* begripen.

Wij vinden ons genoopt om de *Karolines*, waarbij de *Pelew-eilanden* en de westelijker gelegen groepen te tellen zijn, met de bijna op gelijke breedte oostelijker gelegene eilanden tot die, welken KRUSENSTERN naar de hoofdontdekkers van dezelve

de *Gilberts- en Marshals-eilanden* noemt, en met de *Marianes* in het noorden der *Karolines* onder een gezigt-punt en onder de benaming van westelijke of eerste provincie des grooten oceaans te vereenigen.

KRUSENSTERN heeft in zijne *Beiträgen zur Hydrographie*, Leipzig 1819, de ontdekkingen, die de nieuwere reizigers in deze zeeftreek gedaan hebben, onder verscheiden hoofdstukken verzameld en met groote geleerdheid afgehandeld. Hij heeft daarbij inzonderheid de *Memorias* van Don JOSEF ESPINOSA Y TELLO, Madrid, 1809, gebruikt.

TUCKEY heeft in zijne *Maritim Geography and Statistics*, Londen 1815, doordien hij de bronnen, volgens welken hij de ligging van twijfelachtige eilanden (*Lamurca*, *Ilogoleu*) bepaalt, verzuimt op te geven, zijn werk van alle vertrouwen beroofd.

ARROWSMITH'S *Chart of the Pacific Ocean* met de *additions to 1817* schijnt ons van grooter gezag.

Het is hier de plaats, daar wij ons zetten om onze eigen ondervindingen en verzamelde berigten, aangaande de eilanden en volkeren dezer Provincie, mede te deelen, wegens de nieuwe bronnen, die wij tot derzelver kennis aanvoeren, rekenfchap te geven.

Deze bronnen zijn de mededeelingen van onzen vriend en reisgenoot KADOE en die van Don LUIS DE TORRES op *Guaham*, die aan CANTOVA's brief en kaart aansluiten.

Wij hadden in het begin van 1817 in het uiterste

oosten dezer provincie op de groep *Otdia* en *Kawen* der eilandenketen *Radack* met het minzaam volk, dat dezelve bewoont, kennis gemaakt en vriendschap gelloten. Toen wij daarop de groep *A-ur* derzelfde eilandenketen invoeren, de inboorlingen op hunne kano's ons te gemoet kwamen, en zoödra wij het anker geworpen hadden, bij ons aan boord klommen, trad uit hun midden een man voor, die in verschillende opzigten zich van hen onderscheidde. Hij was niet regelmatig getatouced, gelijk de Radackers, maar had onduidelijke figuren van vischen en vogelen enkel en in rijen om de knie, aan de armen en op de schouders. Hij was van eene gedrongener gestalte, helderder kleur en gekroesder haar dan zij. Hij sprak ons aan in eene taal, die, van de Radaksche verschillende, ons volkomen vreemd klonk, en wij beproefden even vruchteloos de taal der *Sandwich-eilanden* met hem te spreken. Hij maakte ons begrijpelijk dat hij voornemens was op ons schip te blijven, en ons op de verdere reis te verzellen. Zijn verlangen werd hem toegeestaan. Hij bleef van het oogenblik af bij ons aan boord, ging op *A-ur* slechts eenmaal met verlof aan land, en volhardde bij ons; hij bleef onze trouwe medgezel, werd met de officieren gelijk gerekend en van allen bemind, tot onze terugkomst op *Raduck*, waar hij met een snel veranderd besluit verkoos zich neder te zetten, om de bewoner en uitdeeler onzer geschenken onder onze behoeftige gastvrienden te zijn. Niemand kon van den mensch-

lievenden geest onzer zending doordrongener zijn dan hij.

KADOE, een inboorling der eilandengroep *Ulea*, in het zuiden van *Guaham*, van eene onedele geboorte, maar de vertrouwling zijns Konings *TOUA*, die zijne verrigtingen op andere eilanden door hem bezorgen liet, had op vroegere reizen de keten der eilanden, met welken *Ulea* verkeert, in het westen tot aan de *Pelew-eilanden*, en in het oosten tot aan *Setoan* leeren kennen. Hij was op eene laatste reis van *Ulea* naar *Feis* met twee zijner landslieden en een' chef uit *Eap*, welke laatste naar zijn vaderland terugkeeren wilde, toen een storm hunne boot uit het vaarwater bragt. De reizigers, als wij hunner onvolkomene tijdrekening geloof mogen geven, zwierven acht maanden op de open zee. Drie maanden strekte hun zuinig gespaarde voorraad, vijf maanden onderhielden zij zich, zonder zoet water, enkel van vischen, die zij vingen. Om den dorst te leschen haalde KADOE, in de diepte der zee duikende, koele, en, zoo hij meende, ook minder zout water in eene kokoschaal op. De noord-oostpasfaat dreef hen eindelijk naar de groep *A-ur* van de keten *Radack*; waar zij zich in het westen van *Ulea* geloofden te bevinden. KADOE had van een' grijsaard op *Eap* kennis van *Radack* en *Ralick* gekregen. Reizigers van *Eap* zouden eens op *Radack*, en wel op de groep *A-ur* vervallen zijn, en van daar over *Nagor* en *Ulea* den terugweg naar *Eap* gevonden hebben. De namen *Radack* en *Ralick* waren insgelijks een' inboorling uit *Lamureck* bekend,

dien

dien wij op *Guaham* aantroffen. Er vervielen dikwijls booten uit *Ulea* en de omliggende eilanden op de oostelijke eilandenketens, en nog leven op de zuidelijke groep *Arno* der keten *Radack* vijf inboorlingen uit *Lamureck*, die een zelfde lot op denzelfden weg daar heen gevoerd heeft. De opperhoofden van *Radack* beschermden de vreemdelingen tegen de kwalijkgezinden van hun volk, wier hebzucht het ijzer, hetwelk genen bezaten, had gaande gemaakt. Men treft de edelmoediger gevoelens steeds bij de hoofden aan.

De inwoners van *Ulea*, die in ruimer omstandigheden en uitgebreider verkeer leven dan de *Radackers*, overtreffen hen in menig opzigt. *KADOE* stond in een zeker aanzien op *Radack*; hij mogt, toen wij deze eilanden bezochten, sedert omtrent vier jaren op dezelve aangeland zijn. Hij had twee vrouwen op *A-ur*, en bij de eene een' zoon, die reeds begon te spreken.

Onze verschijning verspreidde in *A-ur*, waar men nog geene Europeanen gezien had, schrik en ontsteltenis. *KADOE*, die veel gereisd en ondervonden had, en zich op dien tijd op een afgelegen eiland der groep bevond, werd dadelijk gebaald, en men vroeg hem om raad, hoe men de magtige vreemdelingen bejegenen zou, die men voor boosaardige menscheneters aanzag.

KADOE had van de Europeanen veel vernomen, zonder dat hij ooit een hunner schepen had gezien. Hij sprak zijnen vrienden moed in, waarschuwde hen

hen voor diefstal, en verzelde hen aan ons schip, met het vast besluit bij ons te blijven en in de hoop door ons weder in zijn lieve vaderland te geraken, daar er eens een Europeesch schip in *Ulea* geweest was, op een' tijd, dat hij zelf afwezig was.

Een zijner landslieden en lotgenoot beproefde vergeefs hem van zijn voornemen af te brengen, en zijne vrienden bestormden hem vruchteloos met angstige gebeden; hij was toen onverwrikbaar. Een andere medgezel van KADOE, het opperhoofd van *Eap*, dien wij in het gevolg van den Koning LAMARY bij *Udirick* aantroffen, nam hetzelfde besluit en voedde dezelfde hoop als onze vriend. Hij was een zwakke grijsaard; zijn verzoek vond geen gehoor. Het was moeilijk hem te bewegen om ons schip te verlaten, waarop hij schrijvende in de houding bleef liggen, door welke hij ons zijn verzoek had gezocht te verzinnelijken. Wij hielden hem zijn' ouderdom en de ongemakken der reis voor: hij bleef bij zijn voornemen; wij beduidden hem dat onze voorraad slechts op een zeker getal menschen berekend was: hij stelde ons voor onzen vriend KADOE hier te laten, en hem in diens plaats mede te nemen.

Wij moeten de gemakkelijke en welvoegelijke wijze roemen, waarmede KADOE zich naar onze gebruiken wist te schikken. De nieuwe betrekkingen, waarin hij zich verplaatst vond, waren moeilijk te be-

E
b
v
v
en
W
he
w
ne
per
na
ge
ne
vo
gan
ge
ver
flav
een
den
de
Hij
gebr
spoe
lijke
wete
Ka
drank
zich
liet.
de

beoordeelen, te behandelen. Hij, een man uit het volk, werd onvoorziens onder de rijke en magtige vreemdelingen gelijk een' hunner edelen aangezien, en de matrozen dienden hem als een' der officieren. Wij willen de mislagen niet verzwijgen, die hij in het eerst beging, maar die hij te spel en te ligt weder goed maakte, om strenge berisping te verdienen. Toen kort na zijne opneming onder ons opperhoofden van *Radack* bij ons aan boord kwamen, nam hij de houding en gebaarden aan, die slechts genen voegden: eene erglooze bespottung van hunnen kant was zijn verdiende loon; het gebeurde niet voor de tweedemaal. Hij zocht in het eerst den gang en de manieren des bevelhebbers naar te volgen, doch liet dit van zelve na. Het is niet te verwonderen dat hij de matrozen in het eerst voor slaven aanzag. Hij gebood eens den jongen hem een glas water te brengen; deze nam hem stil bij den arm, bragt hem bij het watervat en gaf hem de nap in de hand, waaruit de anderen dronken. Hij leide er zich op toe om zich onze zeden en gebruiken eigen te maken, naar welken hij zich spoedig leerde schikken, gelijk hij zich onze uiterlijke welvoeglijkheid in den omgang en aan tafel had weten eigen te maken.

KADOE leerde allengs de kracht onzer geestrijke dranken kennen. Men wil bemerkt hebben dat hij zich in het eerst brandewijn van de matrozen geven liet. Toen daarop een matroos gestraft werd, bedroefde men hem dat zulks geschiedde wegens het
hei-

heimelijk drinken van het vuur, gelijk hij den brandewijn noemde. Hij dronk nooit weder brandewijn, en wijn, waarvan hij veel hield, slechts met matigheid. Het gezigt van dronken menschen, dat hij op *Unalaska* had, maakte hem met zelfgevoel waakzaam over zich zelve. Hij bezwoer in het eerst den wind tot ons voordeel, naar het gebruik van *Eap*; wij lachten, en hij lachte mede om deze bezwingingen, die hij naderhand slechts uit scherts en om ons te vermaken herhaalde.

KADOE had gevoel, verstand en geest; hoe nader wij elkander leerden kennen, hoe liever wij hem kregen. Wij vonden slechts bij zijn aangenaam karakter eene zekere traagheid aan hem te bestrijden, die zich tegen onze oogmerken verzette. Hij wilde gaarne slechts zingen of slapen. Toen wij wegens de eilanden, die hij bereisd of waarvan hij kennis had, berigten van hem zochten te bekomen, beantwoorde hij slechts de vragen; die wij hem deden, en dezelfde vraag niet gaarne twee malen, terwijl hij zich beriep op hetgeen hij reeds gezegd had. Wanneer in den loop des gespreks iets nieuws te voorschijn kwam, dat wij hem verweten verzwegen te hebben, dan zeide hij gelaten: „Dat hebt „gij mij niet eer gevraagd.” Daarbij was zijn geheugen niet zeker; hij herinnerde zich alles slechts allengs, en wij geloofden tevens te bemerken dat de menigte en veelvuldigheid der voorwerpen, die zijne opmerkzaamheid bezig hielden, vroegere indrukken bij hem wegwischten. De liederen, die hij

EERSTE PROV. DES GROOTEN OCEAANS. 191

hij in verscheiden talen zong, en van de volken, onder welken hij verkeerde, geleerd had, waren, om zoo te spreken, het boek, waarin hij opheldering of bewijs zocht, van hetgeen hij zeide.

KADOE hield onder ons zijn journaal, volgens maanden, met knopen, die hij in eene snoer leide; doch dit journaal scheen ons slordig gehouden te worden, en wij konden uit zijne rekening niet wijs worden.

Hij was niet onleerzaam en niet zonder weetgierigheid. Hij scheen wel te begrijpen wat wij hem wgens de gedaante der aarde en onze nautische kunst aanschouwlijk zochten te maken; maar hij was zonder volharding, inspanning vermoeide hem, en hij keerde uitwijkend tot zijne liederen terug. Hij gaf zich eenige moeite om schrijven te leeren, waarvan hij het nut begrepen had, maar het wilde geheel niet gelukken. Wat men hem zeide om hem aan te moedigen benam hem ganschlijk den moed; hij beproefde het nu en dan weder, en liet het eindelijk geheel blijven.

Hij scheen hetgeen wij hem van de maatschappelijke orde in *Europa*, van onze zeden, gebruiken en kunsten berigten met open zin aan te nemen. Het gevoeligste was hij nogtans voor de vreedzame avontuurlijkheid onzer reis, waarmede hij het oogmerk verbond den ontdeekten volkeren mede te deelen wat voor hen goed en nuttig was; hij verftond zeker hoofdzakelijk daaronder hetgeen tot voedsel dient, maar erkende ook wel, dat onze
meer-

meerderheid op onze grootere kennis berustte, en hij eerde en diende, naar mogelijkheid, onzen onderzoeklust, zelfs wanneer deze ook menigen beschaafden onder ons zeer matig scheen.

Toen wij op *Unalaska* aangekomen waren, en hij deze barre, van alle boomien ontbloote aarde beschouwd had, spoedde hij zich om ons aan te sporen ettelijke kokosnoten die wij nog aan boord hadden, en waarbij hij nog eenigen geven wilde die hem behoorden, hier op gefelichte plaatsen te zaaijen. Hij drong, ons het gebrek der inwoners voorhoudende, op eene proefneming aan, en liet zich ongaarne overreden dat zulks volkomen nutteloos was.

De natuur trok het meest zijne opmerkzaamheid en nieuwsgierigheid. De runderen op *Unalaska*, die hem het eerst herinnerden, dat hij die vroeger op de *Pelew-eilanden* gezien had, hielden hem aanhoudend bezig, en hij liep hen dagelijks op de weide na.

Niets op de gansche reis vermaakte hem meer dan het gezigt der zeeleeuwen- en zeebeerenkudden op het eiland *St. George* (*).

Ge-

(*) Toen wij, van het eiland *St. George* aan boord teruggekeerd, ons wegens de zeeleeuwen onderhielden, met wier gang en geluid op eene grappige wijze naar te booten KADOE zich en ons vermaakte, werd hij met oogschijnlijken ernst gevraagd of hij ook hunne nesten en eije-

Gelijk KADOE gedurende de reis veronachtzaamde stukken ijzer, glascherven en al het door ons weg-geworpene, wat voor zijne landslieden waarde kon hebben, zorgvuldig oprapte en bewaarde, zocht hij op *Unalaska* aan den oever alle tot slijpsteenen bruikbare steenen op. Wij hebben dezen zachtmoedigen man slechts eenmaal in bedwongen gram-schap en gemelijkheid gezien; dit was toen hij in den loop der reis deze steenen op de plaats, waar hij die bewaard had, vergeefs zocht, en de klagt, die hij deswegens deed, weinig gehoor vond. Hij was in zijne welmenendheid gekrenkt.

KADOE was in zijne armoede milddadig en erkentelijk in zijn hart. Hij diende degeenen onder ons die hem beschonken hadden, en nam op *OWei-hee* de gelegenheid waar om door den verstandigen handel, dien hij met de kleine waren dreef, waarmede wij hem verrijkt hadden, ons en de matrozen, die hem hadden gediend, tegengeschenken te doen, die ieder naar zijn' smaak aangenaam waren. Hij hield niets voor zich zelve dan datgeen, waarmede hij zijnen landslieden dacht te bevoordeelen of te verblijden. Zoo had hij zijnen vrienden op *Radaak* alles achtergelaten, wat hij bezat, en slechts

feren onder de klippen aan het strand had opgenomen. Hoe onbedreven hij ook in de natuurlijke historie der zoogdieren was, bevreesde deze vraag hem toch, wier scherts hij dadelijk ontdekte en belachte.

flechts een enkel kleinood voor zich behouden, een halsfieraad, dat hij nog lang onder ons gedragen heeft. Hij vertrouwde ons eens met voeltinge oogen glimlachend de geheimzinnigheid van dezen halsband. Hij streed op *Tabual*, een eiland der groep *A-ur* van *Radack*, in de gelederen zijner gastvrienden tegen den uit *Meduro* en *Arno* ingevallen vijand; hij bekwam de overhand op zijn' vijand, en was voornemens den aan zijne voeten gevallen te doorboren, toen deszelfs dochter reddend te voorschijn sprong en zijn' arm wederhield. Zij bekwam van hem het leven haars vaders; dit meisje schonk hem hare liefde, en hij droeg tot eene gedachtenis aan haar het pand der liefde, dat zij op het slagveld hem vereerd had.

Wij moeten in *KADOE*'s karakter twee trekken inzonderheid opmerken, zijn' diep ingewortelden afkeer van den oorlog, den menschenmoord en de zachte schaamachtigheid, die hem zoo wel stond, en die hij onder ons nooit verloogchend heeft.

KADOE veraffichuwde het bloedvergieten en was niet lafhartig. Hij droeg voor op de borst de lidteekens der wonden, die hij in den verdedigingsoorlog op *Radack* bekomen had, en toen wij ons tot eene landing op het *St. Laurens-eiland* met wapens toerusteden, en hij onderrigt werd dat zulks niet tot een' vijandelijken aanval, maar tot zelfverdediging geschiedde, ingeval van noodweer onder een volk, welks karakter ons onbekend was, en waarmede wij enkel voornemens waren tot wederzijds

EERSTE PROV. DES GROOTEN OCEAANS. 195

zijds voordeel te handelen, begeerde hij wapens, een' sabel, waarmede hij ons des noods kon bijstaan, daar hij zich in het schieten op *Unalaska* nog niet genoegzaam geoefend had. Hij was van de vaste mening, die hij op *Eap* zich had ingeprent, dat men slechts daardoor grijze haren bekomt, dat men de menschenslagting in al hare gruwelen heeft bijgewoond.

KADOE toonde, ten aanzien van het andere geslacht eene voorbeeldige kieschheid. Hij hield zich verwijderd van de vrouw, die in het bezit van een' ander was. Hij had een juist gevoel van het welvoegelijke. Wat hij op *OWeihee* vernam mishaagde hem, en hij sprak vrij daarover, zoowel als over de zedenloosheid, die hij op de *Pelew-eilanden* heerschende gevonden had. In het vrije mannen-gesprek wist hij zich zoodanig te schikken, dat hij altijd binnen de hem aangewezen grenzen bleef.

Men vindt den vlugsten geest en den grootsten aanleg tot vernuft onder de volkeren, die het minst van de natuur vervreemd zijn, en inzonderheid waar de zachtheid des hemels den mensch een genotrijk leven gunt, KADOE was bij uitstek geestig, doch bleef in het schertsen binnen de behoorlijke palen, en hij wist met groote geschiktheid door kleine diensten of geschenken de geenen weder te bevredigen, met wie hij zich lustig maakte had.

Onze vriend betuigde ons, bij herhaling, in den loop van onze reis, dat hij voornemens was tot

aan het einde derzelve bij ons te blijven, en al zouden wij zelfs zijn geliefd vaderland *Ulea* vinden, niet van ons te scheiden, maar ons naar *Europa* te verzellen, van waar wij hem de terugreis naar *Ulea* konden belooven, daar de handel onze schepen geregeld naar de *Pelew-eilanden* voert, waar de booten van *Ulea* even geregeld verkeerden. Wij waren zelf nog van den anderen weg over *Guaham* onkundig. Maar hij koesterde den wensch, en deze zou op *Guaham* vervuld worden zijn, gelegenheid op een der hem bekende eilanden te vinden, om bericht naar *Eap* te zenden, wegens het lot en het tegenwoordig verblijf van het opperhoofd van dit eiland op *Radack*, opdat, meende hij, de zijnen een schip bouwden en hem aldaar opzochten. Hij hield zich ernstig met dit denkbeeld bezig.

Wij zochten op *OWeihee* nuttige dieren en gewassen, stekken en zaden van nuttige planten bij elkander te brengen, die wij op *Radack* beproeven wilden in te voeren. **KADOE** wist ons voornemen, en wij spoorden hem aan om zich hier in alles te laten onderrigten wat op *Radack* dienstig kon zijn, daar hij onzen vrienden onderwijzen en hen beduiden kon welk voordeel voor hen uit onze geschenken ontstaan zou, en hoe zij die aankweeken moesten. Hij begreep ons voornemen wel, maar het doel lag hem nog te ver, en ligtzinnigheid en traagheid lieten hem in dit wellustig verblijf een leer-

K.
h.
ge.
ke.
gin.
av.
zor.
onz.
nan.
ver.
spro.
uit.
C.
staan.
schei.
eiland.

EERSTE PROV. DES GROOTEN OCEAANS. 197

leertijd verwaarloozen, van wiens verzuim hij naderhand berouw had (*).

Wij kwamen op *Radack* en landden op *Otdia*, onder het gejuich der weinigen onzer vrienden, die niet mede in den oorlog getrokken waren. Van dit oogenblik af was KADOE ijverig bezig om bij het planten, zaaijen en het bezorgen der dieren ons met raad en daad de behulpzame hand te bieden, en den inboorlingen het noodige te verklaren en in te scherpen. Nog was hij vast voornemens bij ons te blijven.

Toen op *Otdia* al het noodige bezorgd was, ging KADOE naar *Ormed*, het eiland van het oude opperhoofd LAERGAZ, om aldaar ook een' tuin aan te leggen. Op deze expeditie, die in booten der Radackers werd uitgevoerd, liet ik hem alleen. Op *Ormed* gingen de uren van den dag met arbeiden en die des avonds in aangename gezelligheid om. De vrouwen zongen ons de vele liederen voor, die gedurende onze afwezigheid op ons gedicht en waarin onze namen aan de herinnering gewijd waren. KADOE verhaalde hen van zijne reizen, en mengde grappige sprookjes onder zijn verhaal; hij deelde geschenken uit, die hij gedurende de reis voor zijne vrienden

be-

(*) KADOE had de OWeiheërs gemakkelijk leeren verstaan, en hij maakte ons zelf op de overeenkomst van verscheiden woorden in hunne taal met die in de talen der eilanden van de eerste provincie opmerkzaam.

bereid had. Zoodra den anderen dag, de laatste van ons verblijf op *Radack*, de boot, die ons naar het schip voerde, onder zeil was, verklaarde **KADOE**, wiens vrolijke luim in bedaarden ernst overging, dat hij nu op *Otdia* bleef, en met den *Rurick* niet verder ging. Hij gaf zijn' vriend uitdrukkelijk last om dit nieuw onveranderlijk besluit den **Heer KÖTZEBUE** te melden, en, alie tegenvoorstellingen bestrijdende, zettede hij de redenen, die hem daartoe bewogen, uit elkander. Hij bleef op *Otdia* om hoeder en verzorger der dieren en planten te zijn, die zonder hem uit onkunde verwaarloosd wierden, en zonder nut voor de onverstandige menschen zouden bederven. Hij wilde bewerken dat onze geschenken voor de behoeftige Radackers genoegzaam voedsel opleverden, dat zij voortaan uit nood hunne kinderen niet meer behoefden te doden, en daarvan a liet en. Hij wilde er op werken dat tusfchen de zuidelijke en noordelijke groepen van *Radack* de vrede hersteld wierd, en de menschen elkander niet meer vermoordden. Hij wilde, wanneer de dieren en planten genoegzaam vermeerderd waren, een schip bouwen, en naar *Ralick* overgaan, om onze geschenken ook aldaar te verbreiden; hij wilde van den bevelhebber, terwijl hij hem alles wat hij van hem ontvangen had wedergaf, slechts eene spade, om de aarde te bearbeiden, en een en ander nuttig gereedschap verzoeken. Zijn ijzer wilde hij voor den magtigen **LAMARY** verbergen en des noodverdedigen. Hij rekende bij zijne onderneming op de

de medewerking van zijn' landsman en lotgenoot, dien hij uit *A-ur*, waar hij zich thans bevond, bij zich ontbieden wilde. Deze zou ook zijn kind medebrengen, dat, gelijk hij nu vernomen had, sedert zijn vertrek treurig was, om hem riep en niet wilde slapen. Zijne vrouwen hadden andere mannen genomen; slechts zijn kind lag hem op het teederste aan het hart.

Het berouwde KADOE in dezen tijd het leeren van veel nuttigs, het bereiden der baststoffen op *OWeihee*, enz. verzuimd te hebben, en hij verlangde in deze laatste oogenblikken nog over vele dingen raad, dien hij met groote opmerkzaamheid aanhoorde.

De boot, waarop wij onzen togt tegen den wind in volbragten, was een slechte zeiler; de zon neigde zich reeds naar den horizon, toen wij aan het schip kwamen, en de bevelhebber bevond zich juist aan boord. Toen het besluit van KADOE bekend geworden was, zag hij zich onverwacht in het bezit van onmetelijke schatten, van zoodanigen, die in dit gedeelte der wereld de begeerlijkheid der vorsten en natiën opwekken. De vriendschap werd bekend, die hij onder ons genoot, en men zag ieder stilzwijgend bezig met den hoop ijzer, gereedschappen en bruikbare voorwerpen, die voor hem bij elkander gebragt werden, uit den eigen voorraad te vermeerderen; matten en stoffen uit *OWeihee*, strooïeden, en derg. werden niet vergeten.

Toen KADOE zijn bed, zijne kleederen, zijn linnen, dat hij nu behield, bezig was tot een' bundel

zamen te pakken , zonderde hij zijne winterkleederen zorgvuldig af en bragt dezelve den matroos , die hem gediend had als een geschenk , hetwelk deze nogthans weigerde aan te nemen.

De zon was bereids ondergegaan , toen KADOE met zijn' rijkdom aan land overgebracht werd. De tijd liet niet toe hem eenig geschreven getuigenis te geven ; slechts een opschrift op eene koperen plaat , aan een' kokosboom op *Oidia* aangeplagen , behelst den naam des schips en de dagteekening.

KADOE werd aan de vergaderde inwoners van *Oidia* als onze man voorgesteld , wien onze dieren , onze plantingen waren aanbevolen , en die bovendien met onze geschenken aan LAMARY belast was. Er werd beloofd dat wij , die reeds driemaal op *Radack* geweest waren , na eenigen tijd zouden wederkeeren , om hem te bezoeken en rekenschap af te vragen. Tot bekrachtiging van deze belofte en tot een teeken van onze magt (wij hadden tot hiertoe slechts bliken van onze goedheid en vriendschap gegeven) werden , toen wij in den donkeren avond aan boord terug gekeerd waren , twee kanonschoten gedaan en een vuurpijl opgelaten. Toen wij den anderen morgen de ankers ligten , was onze vriend en reisgenoot aan den oever met de dieren bezig , en zag dikwijls naar ons over.

Een der liederen , die KADOE dikwijls onder ons zong , roemde in de taal van *Ulea* de namen SAMUEL , BORMANN (hij sprak MOREMAL uit) en LUIS. Dit lied had betrekking op het Europeesche schip , het-

hetwelk *Ulea* bezocht, op een' tijd dat KADOE zelf op reis was. *Waghal* kwam in de verhalen van KADOE voor als een groot land, alwaar zelfs runderen voorhanden waren, benevens ijzer en andere rijkdommen in overvloed, waarheen de Koning TOUA eens eene reis gedaan en van waar hij drie tweeponds kanonkogels medegebragt had.

Wij herkenden, zoodra wij op *Guaham* geland waren, dit *W.ghal* in dit eiland, en de LUIS van het bewuste lied trad ons vriendelijk te gemoet in den persoon van *Don LUIS DE TORRES*, van wien wij hier met innige liefde en erkentelijkheid zijner gedenkende, de volgende berigten naschrijven.

LUITO, een zeereiziger der in het zuiden van *Guaham* gelegen eilanden, wiens roem onder zijne landslieden voortleeft, vond in het jaar 1788 met twee booten den weg van *Waghal* of *Guaham* weder, waarvan een lied uit ouden tijd de kennis schijnt bewaard te hebben. Hij kwam, door den uitflag der eerste reis en het onthaal dat hij gevonden had aangemoedigd, in het jaar 1789 weder met vier booten, en verlangde van den Gouverneur verlof om jaarlijks weder te komen. De vier reizigers werden, toen zij zich tot de terugreis gereed maakten, oneens wegens den koers, dien zij zouden houden: zij scheidten van elkander. De zee gaf geen van allen aan zijn vaderland terug. Hierop werd de begonnen gemeenschap afgebroken.

In den zomer van het jaar 1804 ging het schip *Maria*, uit *Bosson*, Kapitein SAMUEL WILLIAMS

BOLL, Supercarga THOMAS BORMANN, van *Guaham* uit, op ontdekking om den trepang op de *Karolines* te zoeken. Don LUIS DE TORRES stapte als pasfagier aan boord der *Maria*, in de hoop om de eilanders, die hij lief gekregen had, weder te zien, hen goed te doen, te vernemen waarom zij nalieten *Guaham* te bezoeken, en hen tot wederkomen te bewegen. Op deze reis werden geographisch bepaald, volgens het journaal van Don LUIS:

Eene ondiepte van vierentwintig vademen, op $3^{\circ}, 20'$ N. B. en 149° , O. L. van *Greenwich*.

Het woeste eiland *Piguelao* (volgens Don LUIS DE TORRES) *Bigellé* (volgens KADOE), op $8^{\circ}, 6'$ N. B. en $147^{\circ}, 17'$ O. L. (ontbreekt bij CANTOVA).

De ondiepte *Oraitilipu* van twaalf vademen op gelijke breedte, op den halven weg naar het woeste eiland *Fallao* (Don LUIS DE TORRES) *Fahueu* (CANTOVA) *Fayo* (KADOE), op $8^{\circ}, 5'$ N. B. en $146^{\circ}, 45'$ O. L.

De kleine lage groep *Farruelap* (Don LUIS DE TORRES) *Faroilep* (CANTOVA) *Fatoilep* (KADOE), op $8^{\circ}, 3'$ N. B. en $144^{\circ} 30'$ O. L. en eindelijk

De groep *Guliai* (Don LUIS DE TORRES), *Ulee* (CANTOVA), *Ulea* (KADOE), *Ulé* (naar de uitspraak van *Radack*), op 7° N. B. en 144° O. L. in welke groep de *Maria* indrong en eenigen tijd vertoefde.

Don LUIS DE TORRES heeft op *Ulea*, welks taal hij verstaat, en welks beminnelijk volk hij hoogacht,

EERSTE PROV. DES GROOTEN OCEAANS. 203

acht, bij de onderrigten van dit volk de gelegenheid waargenomen om berigten aangaande hetzelfde te bekomen en de volken, waarmede hetzelfde verkeert. Hij heeft op *Ulea*, volgens opgave der erarendste zeelieden onder de inboorlingen, met inachtneming der streken, volgens welke zij zeilen, eene kaart ontworpen van alle hen bekende eilanden, wier overeenstemming met de hem onbekende kaart van *CANTOVA* opmerkelijk is. Hij heeft sints lang op *Guaham* in voortdurenden omgang met zijne vrienden aldaar geleefd, en jaarlijks de bekwame zeelieden, die de koopvaardijvloot uit *Lamureck* naar *Guaham* brengen, gezien. Het spijt ons dat wij uit den schat zijner ondervindingen en berigten, dien hij ons zoo gulhartig geopend heeft, slechts vlugtige oogenblikken gehad hebben om te putten, en wij verwachten van de Fransche expeditie onder den Kapitein *FREYCINET*, die een langer verblijf op *Guaham* beloofd wordt, en met wier geleerde deelnemers wij een gesprek aan de Kaap over dit onderwerp gehad hebben, eene nalezing, die veel rijker dan onze oogst uitvallen kan.

Don LUIS DE TORRES vernam op *Ulea* dat het wegblijven van *LUITO* in het jaar 1789 den Spanjaarden op *Guaham* misduid geworden was. De eilanders, beter onderrigt, beloofden den afgebroken handel weder aan te knopen, en hielden hun woord.

Een pasagier aan boord der *Maria*, een Engelschman, dien *Don LUIS JOHN* noemt, zettede zich

zich op *Ulea* neder. *KADOE* heeft na zijne terugkomst hem aldaar onder den naam van *LISOL* gekend; hij had eene vrouw genomen en een kind bij haar gewonnen. Volgens zijn berigt is later, op een' tijd dat *KADOE* nogmaals op reis was, deze *LISOL* met een schip weder afgehaald geworden. Volgens de naarsporingen van *Don LUIS* is dezelve op *Ulea* gestorven.

Don LUIS DE TORRES had op deze reis runderen en zwijnen en verscheiden eetbare gewassen op *Ulea* gezocht in te voeren. De inwoners hebben naderhand de runderen en zwijnen opzettelijk uitgerooid, dewijl zij voor hen niet alleen onnut maar ook schadelijk waren. De runderen weidden de jonge kokosboomen af, de zwijnen beschadigden de taroplantaadjen. Van de gewassen was slechts de ananas voortgekomen. Toen zij vrucht droeg, en de menschen zich daarover verheugden, hebben zij de plant, die ieder bezitten wilde, zoo dikwijls omgezet, dat dezelve ten laatste vergaan is.

Sedert de reis van *Don LUIS* heeft geen nieuw ongeval het wederaangeknoopte verkeer afgebroken. De Karoliners komen jaarlijks talrijker naar *Guaham*. Hunne vloot, uit booten van *Ulea* en omliggende groepen, uit *Lumareck* en *Setoan* bestaande, verzamelt zich in *Lamureck*. De reis wordt van daar in de maand April ondernomen. Men rekent tot aan *Fayo*, een woest eiland, aan hetwelk men een paar dagen vertoeft, twee dagen overtogt, van

Fayo

Fuyo naar *Guaham* drie dagen. De terugreis geschiedt insgelijks over *Fayo* en *Lamureck*. De tijd is in Mei, het laatst in Junij, alvorens de westmousson, die te vrezen is, invallen kan.

KADOE sprak van eene onderneming des Chefs van *Faitoilep*, om van deze groep onmiddelijk naar *Waghal* (*Guahum*) te zeilen. Hij dwaalde lang op zee, en kwam, zonder dit eiland gevonden te hebben, eindelijk op *Mogmug* aan, van waar hij weder naar huis keerde.

De vloot miste eens *Guaham*, en dreef onder den wind van dit eiland. De reizigers ontdekten bij tijds hunne dwaling, en bereikten, tegen den wind worstelende, slechts met eenige vertraging hun doel.

Deze verre reis volbragt eens eene zeer kleine boot, die slechts drie menschen voerde. Zij zeilde beter dan de twee grootere vaartuigen met welken zij kwam. De reiziger OLOPOL uit *Setoan* bragt dezelve aan *Don LUIS* tot een geschenk. OLOPOL stierf in *Agaña*. Wij hebben de boot aldaar nog gezien.

TOUA (*), de Koning van *Ulea*, kwam zelf in het jaar 1807 naar *Guaham*.

Het was ook in dit jaar of het volgende, dat eene boot van het oostelijk eiland *Tug* op *Guaham* ver-

(*) *Don LUIS DE TORRES* noemt hem *ROUA*, gelijk hij *Rug* het eiland noemt, dat wij, volgens *KADOE*, *Tug* schrijven.

verviel. Zij had vijftien menschen aan boord. De stuurman heette KULINGAN. De vreemdelingen werden goed ontvangen; maar eene procesfie, die in die dagen plaats had, en artilleriefalvo's veroorzaakte, verspreidde schrik en vrees onder hen; zij verborgen zich in het bosch, en gingen in denzelfden nacht, van allen voorraad ontbloot, weder in zee. Tot hun geluk ontmoette hen op deze vlugt de aanlandende flotille uit *Lamureck*, die hen van levensmiddelen voorzag en de noodige aanwijzing gaf tot hunne terugreis.

De vloot was in het jaar 1814 achttien zeilen sterk.

De Karoliners ruilen op *Guaham* ijzer, glaskoralen, lakens, enz. tegen booten, schelpen (*) en zeldzaamheden in; de trepang kan tot een' gewigtiger' tak van hunnen handel worden. Zij zelf worden, gedurende den tijd van hun verblijf op *Guaham*, op het gastvrijste door de inboorlingen behandeld.

Don LUIS DE TORRES heeft met genoeg en op zich genomen den vrienden van KADOE op *Ulea* zijn lot en verblijf te laten berigten, en hen in zijn' naam onze geschenken over te zenden. Hij heeft ons

(*) Deze schelpen, waaronder de schoonste soorten voorkomen, zendt de Gouverneur van *Guaham* naar *Mannilla*, van waar onze Museums en verzamelingen dezelve bekomen.

ons wijders berigt gegeven van een hoog groot eiland van een' onbekenden naam, hetwelk door den brigantyn *Santantonio de Manille*, Kapitein MANUEL DUBLON, op de reis van *Manilla* naar *Guaham* den 10den December 1814 op 7°, 20' N. B. en 151°, 55' O. L. is gezien geworden. Een zeer hooge berg verheft zich op hetzelfde.

Wij hadden KADOE een lied van *Feis* hooren zingen, hetwelk betrekking had tot een schip, waarmede de eilanders in het gezigt van hun eiland gehandeld hadden, zonder dat hij zich had opgehouden. Het bezong de namen JOSE MARIA EN SALVADOR. Wij vernamen op *Guaham* dat in het jaar 1808 of 1809 de *Modesto* uit *Manilla*, Kapitein JOSE MARIA FERNANDEZ, die de *Pelew-eilanden* opzocht om trépang in te zamelen, dezelve miste, en in het gezigt van *Feis* kwam. Toen daarop de *Modesto* de *Pelew-eilanden* bereikte, bevond zich aldaar een der inboorlingen van *Feis*, met wien men op zee verkeerd had; deze was, om den handel te bevorderen, het schip derwaarts vooruitgefeld. De Gouverneur der *Marianes*, Don JOSE DE MEDINILLA Y PINEDA bevond zich aan boord van den *Modesto*. Wij hebben op *Manilla* vergeefs getracht verdere berigten, aangaande deze reis, te bekomen.

Wij verhalen uit den mond van onzen vriend KADOE hier nog een voorval, dat belang wekken kan. Op *Eap* zijn eens zes witte kleederen dragende menschen op een met houten pennen zonder ijzer zamengevoegd vaarttuig aangeland. Dit vaarttuig

tuig was anders op de wijze der Europeeschen gebouwd. De vreemdelingen werden gastvrij ontvangen. Een hunner, BOÉLÉ genaamd, werd door LAMAN, opperhoofd van *Kattepar*, als zoon aangenomen. Deze bleef op het eiland, toen de overige vijf, na een verblijf van weinig maanden, weder in zee gingen. KADOE, die kort daarop te *Eap* kwam, heeft BOÉLÉ gekend. Hij ging op het eiland naakt, en was boven aan de lendenen getatoueerd.

De eilandenketen *Radack* zal ons thans bezig houden. Wij zullen hetgeen ons de eigen aanschouwing geleerd heeft door KADOES berigten aanvullen, welker geloofwaardigheid te bevestigen het laatste bezoek, dat wij onzen vrienden gaven, ons de gelegenheid gegeven heeft.

Aan *Radack* sluiten zich natuurlijk aan:

De eilandenketen *Ralick*, die, nabij in het westen gelegen, den Radackers volkomen bekend is.

De eilanden *Repith Urur* en

Bogha, van welken op zee verdwaalde menschen het bericht hebben overgebracht, en

De eilanden door het fregat *Cornwallis* in het jaar 1809 ontdekt, die ARROWSMITH geneigd is aan te zien voor het *Gaspar Rico* der oude kaarten. Eene noordelijk van *Radack* gelegen woeste groep, welke wij weder opgezocht hebben.

De

(*)
III.

De eilandenketens *Radack* en *Ralick* liggen in de zeeltrèek, die de *Marshals-eilanden* (*Lord Mulgraves range*) en naastgelegene eilanden beslaan.

Kapitein MARSHALL en Kapitein GILBERT hebben in het jaar 1788 dezelfde eilanden gezien. De eerste, dien KRUSENSTERN volgt, geeft hen (*) eene westelijker ligging dan de tweede, wiens origineele kaarten en journalen' ARROWSMITH bezit en volgt. Men kan geen geographischen wetenschappelijken arbeid over de eilanden van deze zeestreek ondernemen, zonder deze documenten te gebruiken. Het is, bij' de afwijkende bepalingen van beide Kapiteins, en bij de andere namen, die ieder aan de eilanden geeft, hunne opgaven met elkander en met de hier invallende ontdekkingen van andere zeereizigers te vergelijken, eene moeilijke taak, die voor bevoegder aardrijkskundigen bespaard blijft: die mogen beslissen, welken van de eilanden, die hier slechts onder de namen der inboorlingen (dezen hebben bestand) aangevoerd worden, vroeger onzen reizigers bekend geworden en welken der door hen geziene eilanden, ofschoon in de nabijheid van *Radack*, den Radackers evenwel onbekend gebleven zijn. De zeereiziger, die zich vergenoegt met de eilanden, welken hij ontdekt en wier ligging hij bepaalt, willekeurig te benoemen, schrijft zijn' naam in het zand; hij, die de wezenlijke namen zijner ont-

(*) *Voyage of Governor PHILLIP*. Lond. 1790. p. 218.

ontdekkingen verneemt en bewaart, verzekert zijn' arbeid, en helpt het gebouw werkelijk optrekken, waartoe de andere enkel steenen aanbrengt.

Wij hebben onder de Radackers geene kennis van de *Gilberts-eilanden*, dat is van eilanden in het zuiden van *Radack*, aangetroffen. Men wil, gelijk ons uit menige gronden, de streek der winden, enz. onvoldoende schijnt, *Repith Urur* daarheen verplaatfen.

In MARSHALLS berigt verschijnen ons de zuidelijke en noordelijke keten der door hem ontdekte eilanden in alles gelijkvormig en door hetzelfde volk bewoond, alleen dat de zuidelijker eilanden vruchten volkrijker zijn dan de noordelijker, gelijk wij op *Radack* zelven bevonden hebben, en hetgeen ons noopt om aan te nemen, dat zulks op alle archipels van deze zeestreek het geval is.

Los Pintados en *los Buenos Jardines* van ALVARO DE SAAVEDRA zijn op de breedte van 7°, 8° of 10° N. oogschijnlijk ver in het oosten van *Radack* gelegen. De beschrijving dezer eilanden, die van onze kaarten verdwenen zijn, en die van derzelve bewoners noopt ons hier hunner te gedenken.

Wij hebben op *Radack* de natuur zelve waargenomen en met het volk omgegaan. Vertrouwd met deze natuur en met dit volk, zullen de berigten, die wij van de *Karolines* mede te deelen hebben, ons aanschouwelijker onder het oog komen.

De *Karolines* zullen het onderwerp van een bijzonder opstel uitmaken. Wij zullen met onze vrienden

den KADOE en *Don LUIS DE TORRES* van *Ulea* af de omliggende eilanden pogen te overzien, en een beminnelijk volk, dat slechts in de kunsten des vredes ervaren is, op zijne moedige togten volgen. Wij zullen daarbij onze berigten met die der Jezuiten, en vooral met die van CANTOVA, zorgvuldig vergelijken.

Wij tellen hier deze eilanden slechts op, en deelen de ons voorkomende geografische opmerkingen mede. Dit gedeelte van onzen arbeid kan gelijk de kaart van *Tupaya* en de berigten, die QUIROS van de inboorlingen van *Taunaco* inzamelde, wenken bevatten, die voor toekomstige zeereizigers der opvolging niet geheel onwaardig mogten zijn.

De hier bijgevoegde kaarten van CANTOVA en *Don LUIS DE TORRES* zullen bijdragen om onze berigten op te helderen. De aangevoerde ontdekkingen der nieuweren zijn in de bronnen of in de voornoemde hydrographische werken, inzonderheid op de kaarten van ARROWSMITH en KRUSENSTERN naar te zien.

Ulea (KADOE), *Ole*, volgens de uitspraak van *Radack*, *Ulec* (CANTOVA), *Guliat* (TORRES), en volgens hem op 7° N. B. en 144° O. L. gelegen. (De dertien eilanden van WILSON met het schip *the Duff* in 1797 gezien, liggen op 7°, 16' N. B. en 144°, 30' O. L.)

Eene hoofdgroep van lage eilanden is in CANTOVA's oorspronkelijke kaart opgeteckend; KADOE heeft

ons vierentwintig genoemd en de geringere onbe-
woonden overgeflagen; namelijk:

Volgens KADOE.

Ulea.
Raur.
Pelliau.
Marion.
Thageliip.
Engeligarail.
Tarreman.
Falalis.
Futalis.
Lufagé.
Falelegé.
Falelemoriet.
Falelepalap.
Falocik.
Lollipellich.
Woefaso.
Lugalop.
Jefang.
Seliep.
Pugel.
Tabogap.
Tarremat.
Piel en

Ulimiré, de residentie van TOVA, het op-
perhoofd der eilandenketen en het vaderland van
KADOE.

Volgens CANTOVA.

Ulec.
Raur.
Peliao.
Mariaon.
Tajaulep.
Algrail.
Termet.
Falalis.
Faralies.
Otagu.
Falelmeta.

Fa-

EERSTE PROV. DES GROOTEN OCEAANS. 213

Fatoilep (KADOE), *Farroilep* (CANTOVA), *Faruclap* (TORRES), en volgens hem op 8°, 30' N. B. en 144°, 30' O. L. gelegen. Volgens CANTOVA, door JUAN RODRIGUEZ in het jaar 1696 tuschen den 10° en 11° N. B. gezien. Eene kleine lage groep van drie eilanden.

De bank van *St. Rosa*, nabij de zuidkust van *Guaham*, wier bestaan inzonderheid DAMPIER 1686, en herhaald JUAN RODRIGUEZ 1696 bewijzen, wordt niet meer gevonden, en in 1804 zeilde de *Maria* over de plaats, die zij op de kaarten beslaat.

Uetafsch is volgens KADOE eene ondiepte in het noorden van *Ulea*, die den zeereiziger, van *Feis* komende, tot een waarteecken dienen kan, om *Ulea* niet te missen. Men ziet nogtans op dezen togt *Uetafsch* niet, zoo men slechts rigtig stuurt. Het water is witgekleurd. De zee brandt niet.

Eurupugk (KADOE), *Eurrapuc* (CANTOVA) *Aurupig* (TORRES), eene geringe lage groep, van drie eilanden, waarvan twee zeer klein zijn, op geen grooten afstand van *Ulea*, volgens KADOE en CANTOVA naar het westen, en volgens TORRES naar het zuiden gelegen.

De *Two-islands* 1797 op ARROWSMITHS kaart schijnen ons, hoezeer afgelegen, hier ten minsten vermeld te moeten worden. Vergelijk ook *Sorol*.

De vier volgenden vormen eene keten, die van *Ulea* af, volgens CANTOVA naar het oos-

ten, en volgens TORRES naar het oost-zuid-oosten loopt.

Iviligk (KADOE), *Ifeluc* (TORRES) (de dertien eilanden of de twee lage eilanden van WILSON?) eene lage eilandengroep.

Elath (KADOE), *Elato* (CANTOVA); *Eluè* (TORRES). (De twee lage eilanden van WILSON?) eene kleine lage groep, waarvan slechts het eiland, naar hetwelk zij heet, aanmerkelijk is. De mindere zijn vier of vijf in getal.

Lamureck (KADOE), *Lamurrec* (CANTOVA) *Mugnac* (TORRES), *Lamurfée* bij KRUSENSTERN, dikwijls ook *Lamurca* genaamd, *Lamurrec* of *Falu* bij GOBIEN en op de kaart van SERRANO. (*Swedes-islands*, de zes eilanden van WILSON?) LUITO (bij KRUSENSTERN) bepaalt het getal der eilanden op dertien.

Eene hoofdgroep van lage eilanden. De namen *Puc*, *Falait* (*Falu* van SERRANO?) *Toas* en *Uleur*, op de kaart van CANTOVA, moeten op enkele eilanden toegepast worden; misschien ook *Olutel* of schoon bij *Elath* begrepen.

De *Banc de Falipy* van CANTOVA komt noch bij KADOE noch bij DON LUIS DE TORRES voor.

Setoan (KADOE), *Setoel* (CANTOVA), *Satahua!* (TORRES). (TUCKERS eiland *Wilson* op 7°, 21' N. B. en 146°, 48' O. L.?) Een laag, groot, alleenliggend eiland.

Ollimirau (KADOE), *Olimarau* (CANTOVA). Eene ge-

EERSTE PROV. DES GROOTEN OCEAANS. 215

geringe lage groep, die op de kaart van *Don Luis de Torres* ontbreekt. *KADOE* plaatst haar in het oosten van *Setoan*, *CANTOVA* in het noordwesten van *Lamureck*, op halfweg naar *Fayo*, eene ligging, die onjuist zijn moet, daar zij op de reis van *Lamureck* naar *Fayo* en *Guaham* niet aangedaan wordt, en er blijft, ingeval onze aanduiding van *WILSONS* eilanden juist is, tusfchen *Lamureck* en de noordelijker woeste eilanden voor eene andere groep geene ruimte. Wij zouden *Ollimirau* oostelijk of noordelijk van *Setoan* zoeken.

Fayo (*KADOE*), *Faheu* (*CANTOVA*), *Fallao* (*TORRES*) en volgens hem op 8°, 5' N. B. en 146° 45' O. L. gelegen (*). Een onbewoond eiland zonder vruchtboomen en zoetwater, hetwelk slechts na den regen in kuilen staan blijft. De bewoners van *Fatoilep*, *Ulea*, *Iyiligk*, *Elath*, *Lamureck* en *Olimirau* bezoeken hetzelfde om den schildpad- en vogelvangst.

Bigellé (*KADOE*), *Piguelao* (*TORRES*), en volgens de-

(*) *Fayo* zou dienvolgens 43' N. en 3' W. van *TUCKERS* eiland liggen, en zijn de *Swedes Islands Lamureck*, dan zou de vaart van deze groep over *Fayo* naar *Guaham* in twee en drie dagen onjuist verdeeld zijn; men moest *Fayo* in een' dag bereiken. Wij merken aan dat de reis van *Fayo* naar *Guaham*, een' afstand van 7° of 360 mijlen, in drie dagen of 72 uren af te leggen, een' gang van vijf knopen vooronderstelt; dit is 5 mijlen of 1½ Duitfche mijlen in een unr.

deze op 8°, 6' N. B. en 147°, 17' O. L. ontbreekt bij CANTOVA.

Een ander dergelijk eiland, dat insgelijks wegens de jagt, door de bewoners van *Elath*, *Lamureck* en *Olimirau* bezocht wordt,

Oraitilipu (TORRES), is eene ondiepte tusschen de beide (straksgemelde eilanden op 8°, 6" N. B.

Eene andere ondiepte, van vierentwintig vademmen, heeft *Don LUIS* op 8°, 20' N. B. en 149° O. L. bepaald.

De tot hertoe genoemde eilanden maken de tweede provincie van CANTOVA uit; die in zijn' tijd in de twee rijken van *Lamureck* en *Ulea* verdeeld was, maar thans den tamon of vorst van *Ulea* als eenig opperhoofd erkent. Deze tamon, met name TOUA, worat bovendien nog op ettelijken der oostelijke eilanden, die CANTOVA tot zijne eerste provincie reket, erkent, en namelijk, volgens KADOE, op *Saugk*, *Buluath* en het hooge land *Tug*. Volgens *Don LUIS DE TORRES* zullen deze eilanden na het overlijden van TOUA niet aan zijn' erfgenaam op *Ulea* toevallen, en dit Neptunisch rijk vervalt.

Op alle eilanden der tweede provincie van CANTOVA wordt eene en dezelfde taal gesproken.

De berigten, aangaande de oostelijke eilanden, die bij CANTOVA onder de vorsten van TORRES of *Hogoleu* de eerste provincie, *Cittac* genaamd, uitmaken, zijn het onvolledigst, en derzelve geographie op te helderen valt moeilijk.

KADOE was zelf op geen dezer eilanden geweest; hij

hij daar, immer naar de opgaande zon van *Ulea* af in eene iets naar het zuiden neigende rigting, vijf eilandengroepen of eilanden volgen.

Saugk (KADOE), *Sog* (TORRES) *Scheug*, of volgens de ligging *Schoug* (CANTOVA), eene lage groep.

Buluath (KADOE), *Puluat* (CANTOVA), *Poloat* (TORRES), een rif, op hetwelk slechts het eiland van dezen naam bewoond is. *Saugk* en *Buluath* hebben nog de taal van *Ulea*.

Tug (KADOE), *Rug* (TORRES), *Schaug*, of volgens de ligging *Schoug* (CANTOVA), liet eenige hooge land, van hetwelk KADOES berigten in het oosten gewagen. *Tug* heeft zeer hooge bergen, een' piek, volgens *Don LUIS*. De inwoners leven in oorlog met die van de afgelegen eilanden *Ciep* en *Vageval*. Hune taal is van die van *Ulea* zeer afwijkend. *Don LUIS DE TORRES* noemt haar eene bijzondere. KADOE heeft met de inwoners van *Tug* en *Buluath* op *Ulea* verkeer, waar zij de schatting brengen en handelen.

Sayonnemusoch en

Nugar, rijke lage eilandengroepen, die KADOE op verderen afstand naar dezelfde hemelstreek verplaatst. Ieder zou eene bijzondere taal hebben. Men kon in den naam *Nugar* dien van *Magor* (TORRES), *Magur* (CANTOVA) herkennen.

Toroa en

Fanopé zijn, volgens KADOE, lage eilandengroepen, die door dikwijls van daar op *Buluath* ver-

vallende zeelieden den bewoners van dit laatste eiland wel bekend zijn. Na een kort verblijf op *Buluath* hebben ettelijken dezer vreemdelingen beproefd den weg naar hun vaderland weder te vinden; zij waren na eene maand zwervens op *Buluath* aangekomen. De taal van *Ulea* wordt op *Toroa* en *Fanopé* gesproken.

In een lied dezer eilanders, hetwelk KADOE op *Ulea* van lieden uit *Buluath* geleerd heeft, wordt de kennis van

Malilegotot, eene ver afgelegen lage eilandengroep, bewaard, die hen door eene van daar hier vervallen boot bekend geworden is. Er wordt eene bijzondere taal gesproken, en de bewoners zouden menschenvleesch eten:

Wuguietsagerar is een zeer gevaarlijk rif, den bewoners van *Buluath* wel bekend, en naar hetwelk zij zich in hunne vaarten schijnen te rigten. Hetzelve zou op een aanmerkelijken afstand van hun eiland liggen. Hetzelve vormt een' halven cirkel, in welken men met groot gevaar zich ingefloten zou vnden. Men moet den ingang vermijden en het geheele rif ter zijde laten liggen.

Giep, Cuop (CANTOVA), en

Vageval zijn lage eilandengroepen op een' grooten afstand van *Tuch* en in oorlog met dit eiland. KADOE heeft geen verder bericht deswegens.

Lomuil en

Pullop zijn namen van eilanden, die hij zich eens herinnerd heeft op *Ulea* vernomen te hebben. De kaart

kaart van *Don LUIS DE TORRES* stemt in de hoofdschikking der eilanden van deze oostelijke provincie, gelijk in de meesten hunner namen, met die van *CANTOVA* overeen. Toen hij haar eerst ontwierp, ontbrak daarop het hoofdeiland *Torres* of *Hogoleu* (*CANTOVA*), dat ook op de kaart van *SERRANO* onder den naam *Torres* aangeteekend is, en waarvan de berigten van *KADOE* niets melden. Doch nadat hij de negentwintig eilanden van *MONTEVERDE* (met den *San Rafael*) in 1806 volgens hunne opgegeven lengte en breedte op dezelve toegebracht had, waar zij dan in den kring, die de provincie *Cittac* uitmaakt, de oostelijke plaats nagenoeg aanvult, die *Hogoleu* bij *CANTOVA* beslaat, heeft de bekwame zeereiziger *OLOPOL*, uit *Setoan*, aan deze eilanden den naam *Lugulus* gegeven, waarin men mischien *Hogoleu* herkennen moet.

CANTOVA heeft negentien eilanden, *Don LUIS*, met *Lugulus*, slechts zestien; hem ontbreken die, welken bij *CANTOVA* den kring in het zuid-oosten sluiten, vijf in getal, en hij heeft in den overigen omtrek drie nieuwen, tegen een dat hij mist; namelijk:

Volgens *CANTOVA*.

1. *Torres* of *Hogoleu*, in het oosten; en vandaar noordwaarts den kring vervolgende.

Volgens *Don LUIS*
DE *TORRES*.

1. *Lugulus*.

2. <i>Etel.</i>	2. <i>Pis.</i> (4. C.)
3. <i>Ruac.</i> (4. T.)	3. <i>Lemo.</i>
4. <i>Pis.</i> (2. T.)	4. <i>Ruac.</i> (3. C.)
5. <i>Lamoil.</i> (7. T.)	5. <i>Marilo.</i>
6. <i>Falalu.</i> (6. T.)	6. <i>Felalu.</i> (6. C.)
7. <i>Ulatu.</i> (8. T.)	7. <i>Namuhil.</i> (5. C.)
8. <i>Magur.</i> (9. T.)	8. <i>Fallao.</i> (7. C.)
9. <i>Uloul.</i> (11. T.)	9. <i>Magor.</i> (8. C.)
10. <i>Pullep.</i> (12. T.)	10. <i>Pifaras.</i>
11. <i>Pulluot</i> of <i>Leguischel</i> ,
in het westen, het
naast aan <i>Setoan</i> gele-
gen. (14. T.)	11. <i>Olol</i> , in het westen,
het naast aan <i>Seto-
an</i> gelegen.
12. <i>Temetem.</i> (13. T.)	12. <i>Pollap.</i> (10. C.)
13. <i>Schoug.</i> (16. T.)	13. <i>Tametam</i> , (12. C.)
14. <i>Scheug.</i> (15. T.)	14. <i>Poloat.</i> (11. C.)
15. <i>Pata.</i>	15. <i>Sog.</i> (14. C.)
16. <i>Peule.</i>	16. <i>Rug</i> , in het zuiden,
van waar de kring
openblijft.
17. <i>Fauf.</i>	
18. <i>Capeugeug.</i>	
19. <i>Cuop.</i>	

Het vergelijkend overzicht, hetwelk de bijgevoegde kaarten verschaffen, ontflaat ons van eene verdere uitelkanderzetting.

CANTOVA schrijft zijner provincie *Cittac* eene enkele taal toe, welke van die van *Ulea* verschillend is. Daarentegen is KADOES getuigenis ten minsten ten aanzien van *Buluath* en *Tug* overwegend.

CANTOVA laat ons nog ver in het oosten van *Cittac* eene

EERSTE PROV. DES GROOTEN OCEAANS. 221

eene groote menigte eilanden onbepaald bespeuren, onder welken hij slechts *Folupet* (*Fanopé*, KADOE) noemt en nader aanduidt. De haai zou aldaar aanbeden worden. Zeelieden van deze eilanden, die op de westelijker vervallen waren, hebben het berigt daarvan verbreid.

Wij keeren naar *Ulea* terug, om van daar de keten der westelijker eilanden over te tellen.

Feis, volgens KADOE en CANTOVA, *Veir*, volgens de uitspraak van *Radack*, *Fais*, volgens TORRES, en *Pais*, volgens de kaart van SERRANO, door de Nederlandsche vloot in 1626 gezien, ligt in het noord-westen van *Ulea*, en de reis derwaarts, die eene der moeilijksten schijnt te zijn, vereischt, volgens KADOES getuigenis, aan hetwelk wij overigens niet blindelings geloof geven, veertien dagen tijd. *Feis*, offchoon van dezelfde gedaante als de overige lage eilanden, is hooger en veel vruchtrijker dan allen. Drie eilanden, of jurisdictiën heten *Liteuteu*, *Soso* en *Vanco*. De chef van *Liteuteu* is onafhankelijk vorst van *Feis*.

Mogemug (KADOE), *Mogmug* (TORRES), *Egoi* of *Lumululutu* (CANTOVA). (Hij geeft den eersten naam aan de westelijke eilanden der groep of de eilanden boven den wind.) *Los Garbanzos* op zijne verbeterde kaart en bij JUAN DE LA CONCEPCION *Ulithi* op *Eap* gheten, door BERNARD DE EGUI in het jaar 1712 ontdekt, de groep op welke CANTOVA als zendeling ging en den dood vond.

Eene hoofdgroep van lage eilanden en oogschijn-
rijk

*Medencang.**Marurul.**Malauli.**Tongrofs.**Malemat.**Tarembag.**Soug.**Elipig.**Eo.**Eoo.**Lafs.*

Fcis en *Mogemug* maken, volgens CANTOVA, de derde provincie uit, waaraan eene bijzondere taal toegeschreven wordt, aldaar wordt echter de taal van *Ula* met slechts weinig veranderingen gesproken.

Eap (KADOE), *Tap* (CANTOVA), *Tapa* (TORRES), *Ala-cap* (*), gezien door de Nederlandsche vloot in 1625, door FUNNEL en zijne reisgenooten in 1705, en door den *Exeter* in 1793, naar wiens bepaling dit eiland thans op de kaarten aangeduid wordt. Een hoog en aanmerkelijk eiland, hetwelk nogtans, gelijk de *Pelew-eilanden*, geene zeer aanzienlijke bergen heeft. Hetzelve stond voormaals onder een opperhoofd en genoot den vrede; thans is er oorlog tuschen de hoofden der onderscheiden districten, waarvan KADOE ons zesenvoertig heeft opgeteld; namelijk:

Kat.

(*) *Account of the Pelew-islands*. p. 21, rem.

Kattepar, Sigel, Sumop, Samuel, Litol, Suomen, Palao, Ruumu, Girrigai, Alhebut, Tugor, Urang, Maloai, Rumu, Gilifith, Inif, Ugal, Umalai, Sawuith, Magetagi, Elauth, Toauwai, Ngari, Gurum, Tabonesi, Sumenaki, Sabogel, Sumusalai, Tainefar, Thorta, Unau, Maloai, Taumui, Sul, Suteuil, Tap, Ulienger, Wutel, Laipilau, Sullang, Theta, Urieng, Meit, Feidel, Tumunapilau, Sop, enz. Kleinere eilanden langs de kust van *Eap* zijn zonder namen en inwoners.

Eap heeft eene bijzondere taal, die nog op de volgende groep gesproken wordt :

Ngoli (KADOE), *Ngolog* (TORRES), *Ngoly* (CANTOVA), eene kleine lage groep, op geringen afstand van *Eap* naar het zuiden en op den weg naar *Pelli*. Zij heeft slechts drie eilanden, van welken enkel dat, naar hetwelk de groep heet, bewoond is, en niet over de dertig inwoners telt. De namen *Petangaras* en *Laddo* bij CANTOVA hebben betrekking op de andere eilanden der groep, en de naam *Laddo* heeft op menige nieuwere kaarten de overhand behouden.

Tusschen *Eap* en de *Pelew-eilanden* zijn met *Ngoli* te vergelijken de eilanden *de los Reyes* (SAAVEDRA 1528), *de los Matelotes* (VILLALOBOS 1542), de door HUNTER in 1791 en de in 1796 geziene eilanden. Die van HUNTER schijnen ons aan de ligging van *Ngoli* het meest te beantwoorden. De *Islas de Sequira* 1526 betreft BURNEY met

met waarschijnlijkheid tot de *los Martires* der Spanjaar-
len 1802, westelijker dan de *Pelew-eilanden* gelegen.

Pelli (KADOE), naar de uitspraak van *Ulea* en volgens hem juister *Walau*; *Pannog* (TORRES) *Palcu* en *Palaos* (CANTOVA), *Pelew-eilanden* (WILSON), *Los Arrecifes* van VILLALOBOS 1542, de *Dixen-eilanden* van FRANCIS DRAKE 1579, een archipel van hooge eilanden, in twee rijken verdeeld, die voortdurend in oorlog zijn. De *Pelew-eilanden* zijn ons volkomen bekend, en worden regelmatig door onze schepen bezocht. De taal is eene bijzondere, en zelfs het volk schijnt in menig opzigt van de Karoliners onderscheiden.

De kaart van *Don LUIS DE TORRES* is hier begrensd, en CANTOVA heeft nog slechts de *Andries-eilanden* in het zuid-westen der *Palaos*.

KADOE telt nog in deze rigting:

Lamuniur (KADOE), *Lamuliur* (P. CLAIN). Men vergelijkte de twijfelachtige *St. Jans eilanden*.

Sonforol (KADOE), en *Relation et Lettres édifiantes*, Tom. XI, p. 75, gelijk ook op de daarbij gevoegde kaart staat. *Sonrol* bij CANTOVA; beide namen heeft JUAN DE LA CONCEPTION behouden.

Kathogube (KADOE), *Codocopuci* (CANTOVA). Deze beiden zijn de *St. Andries-eilanden*, op welke eersten de zendelingen CORTIL en DUPERON in het jaar 1710 teruggelaten werden en verdwenen. Zij verschijnen in de zendelingsberigten als eilanden van eene en dezelfde groep, en KADOE, die ze scheidt en derzelve afstand van elkander in dagreizen op-

III. DEEL.

P

geeft,

geeft, heeft hier, bij eilanden, die hij zelf niet bereisd heeft, geen gezag.

Wull (KADOE), *Poulo* of *Pulo* der zendelingsberigten, volgens welken dit eiland Z. $\frac{1}{4}$ Z. W. van *Sonforol* ligt. Vergelijk het *Current-island* van CARTERET.

Merir (KADOE), *Merieres* der zendelingsberigten, volgens welken dit eiland Z. $\frac{1}{4}$ Z. O. van *Sonforol* ligt. Vergelijk *Warren-Hastings-island*.

De namen van beide laatste eilanden, *Pulo Maria* en *Pulo Ana* op de kaart bij JUAN DE LA CONCEPCION, en *Pulo Mariere* en *Pulo Anna* op andere kaarten zijn uit verschillende talen bedorven zamengeseld. Het Maleitsche woord *Pulo*, voor eiland, is den Europeanen in den Maleitschen archipel gemeenzaam.

Alle genoemde eilanden in het zuid-westen der *Palaos* zijn lage eilanden of eilandengroepen, wier vreedzame vriendelijke inwoners de taal van *Ulea* spreken. Het gebeurde bij *Sonforol*, waar eilanders uit *Ulea* en *Lamureck* den Spanjaarden als tolken dienden, bevestigen hierin KADOES gezegde.

Volgens KADOE gaan de koopvaardijbooten uit *Ulea* naar deze eilanden, namelijk tot naar *Merir* over de keten der noordelijker eilanden, gelijk wij die van *Ulea* af vervolgd hebben; maar zij komen van *Merir* naar *Ulea* langs een' anderen weg terug, namelijk over

Sorol of *Sonrol* (KADOE); (niet het *Sonrol* der *St. Andries-eilanden*), *Zaraol* (CANTOVA), volgens wien

wien hetzelfde onder het gebied van *Mogemug* staat, en vijftien uren van daar verwijderd ligt. Hetzelfde is op zijne kaart aangeteekend, maar de naam weggelaten.

Eene kleine groep van twee eilanden in het zuiden en op geen grooten afstand van *Mogemug*. Vergelijk de *Philip-Islands* van HUNTER 1791 en de *Two-Islands* 1791, die wij bereids met meer waarschijnlijkheid bij *Eurupugk* hebben aangevoerd.

Sorol schijnt naar het zeggen van KADOE uit *Mogemug* bevolkt geworden te zijn, en onder deszelfs heerschappij gestaan te hebben. Thans is hetzelfde schier ontvolkt. De overlevering vermeldt nog

Lugulot, eene lage eilandengroep van welke eene boot, die naar

Umaluguth, een afgelegen woest eiland, op den schildpadvangst voer, op *Sorol* verviel. De vreemdelingen bestonden te rooven; de twist, die daaruit ontstond, werd bloedig. Het opperhoofd van *Sorol*, benevens zeven mannen en vijf vrouwen van de zijnen werden gedood; van de zijde der vreemdelingen vier mannen. Naderhand gingen nog eenige der inwoners van *Sorol* te scheep derwaarts, die niet weder gekeerd zijn. Op de groep bleven ten laatsten slechts een man en eenige vrouwen achter.

Wij kunnen wegens de ligging dezer eilanden een vermoeden opgeven.

Don LUIS DE TORRES heeft ons in staat gesteld om de ontdekkingen van *WILSON* aan boord van *The Duff* 1767 onder de *Karolines* op te zoeken en

wij hellen er toe over om in zijne volkrijke en welbemiddelde dertien eilandengroepen, offchoon het getal der eilanden, waaronder hij slechts zes grooteren telt, niet uitkomt, *Ulea* te herkennen. Wanneer wij ons in onze voorondertelling niet bedriegen, dan loopt de eilandenketen van *Ulea* naar *Seloan* (dertien eilandengroepen en TUCKERS eiland) onder den 7° N. B. van het westen naar het oosten in de rigting, die zij in CANTOVA's kaart heeft, en niet van het west-noord-westen naar het oost-zuid-oosten, gelijk *Don LUIS DE TORRES* haar aangeteekend heeft. Deze keten beslaat wijders slechts omtrent drie lengtegraden, in plaats dat zij zich tot meer dan vijf zou uitstrekken.

De betrekkelijke ligging der eilanden tot elkander laat zich uit de opgaven der inboorlingen ligter afnemen dan derzelve afstand. De streken laten zich met bepaaldheid opgeven, de afstanden slechts naar den tijd, die tot de reis vereischt wordt, en zelfs daarin ontbreekt hier alle maat van tijd. CANTOVA schijnt bij het ontwerpen van zijne kaart, gelijk *Don LUIS DE TORRES*, van *Ulea*, dat hij rigting in het zuiden van *Guaham* geplaatst had, uitgegaan te zijn. Beiden hadden voor het westelijk gedeelte bepaalde punten, tuschen welken hen slechts overbleef de overige eilanden te schikken. Doch niet alzo voor het oostelijk gedeelte, waar de ruimte zich onbegrensd voor hen opende. De toevallige overeenstemming van den maatstaf, dien zij aangenomen hadden, is te bewonderen. Wanneer wij

nu

EERSTE PROV. DER GROOTEN OCEAANS. 229

nu het recht hebben om de verjongingsfchaal, die ons de ontdekkingen van WILSON aan de hand geven, op de provincie *Cittac* toe te pasfen, dan zal dezelve nagenoeg tusschen 148° en 152° O. L. van *Greenwich* en $5\frac{1}{2}^{\circ}$ en $8\frac{1}{2}^{\circ}$ N. B. te zoeken zijn. En hier vinden wij vinderdaad dat verscheiden eilanden door onze zeercizigers binnen de opgegeven grenzen ontdekt zijn geworden; namelijk:

De door Kapitein MULGRAVE in 1793 en *Don JUAN IBARGOITIA* in 1801 geziene eilanden, die de laatste, zonder gronden daarvoor op te geven, en ARROWSMITH voor de *Quirosus* of *St. Bartholome* houden, een groot matig hoog eiland, hetwelk QUIROS, na den dood van MENDANA, in 1595 ontdekte. Wij merken aan dat zich lage eilandergroepen nabij in het westen der *Quirosus* moeten bevinden.

Het eiland *Cota*, 1801.

Een laag eiland, gezien in 1796.

Los Martires.

De ondiepte van *Don LUIS DE TORRES*, in de *Maria*, 1804.

De ongenoemden van ESPINOSAS kaart en het hooge land van MANUEL DUBLON in den *Santantonia*, 1814.

Het zamentreffen van MONTEVERDE met *Lugulus* op de kaart van *Don LUIS DE TORRES* is enkel voor eene misleiding te houden. Wij zijn daarentegen niet ongenegen met BURNEY *Hogolcu* en de *Quirosus* te vereenigen; maar wij gelooven dit eiland van de

plaats, waar hij hetzelfde stelt, en waar de lage groep *Augustin* van F. TOMPSON 1773 werkelijk ligt, westwaarts te moeten verplaatfen. De ligging van het eiland *Dublon*, dat, gelijk *Tug*, met een' hoogen piek befehreven wordt, schijnt ons aan de *Quirofas* of *Hogoleu* te beantwoorden, terwijl IBARGOITIA de *Quirofas* in een eiland herkent, dat ons de plaats schijnt te beflaan, waarin wij *Tug* eer gezocht hadden.

In het oosten van *Cittac* blijft tot aan de eilandketens *Ralick* en *Radack* eene tusfchenruimte van bijna 15°, waarin ons de onbepaalde berigten van CANTOVA nog menige eilanden doen vermoeden, en waarin onze zeereizigers werkelijk reeds verscheiden ontdekt hebben. Wij merken alleen aan dat zich daaronder, en wel ten oosten, nog hooge eilanden bevinden, als daar zijn *Strong-island* (*Teyoa* van ARROWSMITH), dat zich tot een' hoogen berg verheffen zou, en *Hope*, 1807. Het eiland *Sz. Bartholomé* van LOYASA, 1526 ligt noordelijker, insgelijks een hoog land, in welks westen zich lage eilanden bevinden. Men heeft verkeerdelijk de door de Nederlandsche vloot geziene eilanden daaronder betrokken.

De booten van de provincie *Ulea* en *Eap*, die op *Radack* vervallen zijn, leeren ons dat de moufons veel verder naar het oosten strekken dan wij geleefd hadden.

De zeereizigers dezer eilanden, die van *Radack* den weg naar hun vaderland wedervinden, en van den

EERSTE PROV. DES GROOTEN OCEAANS. 231

den anderen kant naar de *Philippines* varen en van daar terugkeeren, toonen ons dat hunne schepvaart eene ruimte van omtrent vijfenveertig lengtegraden omvat, hetgeen bijna de grootste breedte des *Allantischen Oceaans* bedraagt.

RADACK. RALICK, REPITH-URUR, BÖGIA,
DE CORNWALLIS-EILANDEN.

Wij hadden op *Radack* gelegenheid om de vorming der lage koraaleilanden nader te onderzoeken en onze vroegere waarneming over dit onderwerp aan te vullen en te verbeteren.

Wij verbeelden ons eene eilandengroep van deze gedaante als eene rotsmasfa, die zich met lijnrechte wanden uit de onmetelijke diepte des oceaans verheft, en boven, digt aan den waterspiegel, een overstroomd *plateau* vormt. Een door de natuur rondom aan den rand dezer vlakte aangebrachte breede dam verkeert hetzelfde in een bassin. Deze dam, het rif, is meestal aan de zijde van den omtrek, die naar den wind toegekeerd is, eenigzins verhoogd, en steekt dan bij de ebbe, gelijk een breede kunstweg, uit het water omhoog. Op deze zijde, en inzonderheid aan de uitspringende hoeken, verzamelen zich de meeste eilanden op den rug des dams; onder den wind, integendeel, duikt dezelve

meest onder water. Hij is daar plekswijze afgebroken en zijne openingen leveren dikwijls vaarwegen voor zelfs grooter schepen op, door welken zij met den stroom het binnenste baslin kunnen invaren. Binnen deze dooryaarten liggen dikwijls enkele rotsbanken, die als brokflukken van den ingefcheurden muur of aanduidingen van denzelven zijn. Andere dergelijke banken liggen hier en daar in het binnenste des baslins verspreid. Zij sehijnen van gelijke gesteldheid als de ringmuur te zijn, maar steken nooit boven den waterspiegel uit. De binnensee (de lagune) had in de aanmerkelijke groep *Kawen* vijfentwintig tot tweeëndertig vademen diepte, in de geringere *Eilu* bij menigvuldige ondiepten bij de tweeëntwintig vademen. De grond is fijn of grof koraalzand en plekswijze koralen. De zee is reeds bij deze diepte met het donkerblauw gekleurd, dat de zuivere wateren van dezen oceaon onderscheidt. Het oog onderscheidt de ondiepten van verre en het dieplood wordt ontbeerlijk.

Het gedeelte des rifs, dat uit het water steekt of onderzocht kan worden, bestaat uit bijna lijnregte lagen van een' harten, moeilijk te breken kalksteen, die nu uit grovere dan fijnere madreporenhuizen met bijgemengde sehelpen en echinustekels zamengesteld is, en die in groote sehijven breekt, die sterk onder den hamerflag klinken. De steen bevat de lithophieten slechts als sehalen, en geenszins in den staat waarin zij gewassen zijn en geleefd hebben.

De oppervlakte des dams is aan zijnen naar de zee

zee toegekeerden rand, door het uitrollen der brandende golven geveegd en glad gemaakt. Op den uitersten rand zelve, waar de branding aanslaat, zijn blokken van den steen uit hunnen stand gerukt.

Zoodanige blokken bevinden zich weder op de zijde die naar de lagune ligt, hier en daar verspreid. Deze zijde is steil, en de minder scherp geteekende rand ligt onder het water. De lagen naar binnen toe schijnen steil te zijn, en de bovenste lagen niet zoover te reiken als die, op welken zij rusten. De ankerplaatsen, die men in de lagune, onder bedekking der windwaarts gelegene hoofdeilanden der groepen bij vier tot zes vadem diepte vindt, zijn aan zoodanig eene afsluining der steenlagen te danken. Doch meestal valt binnen en langs het rif het dieplood van twee tot drie vadem diepte onmiddelijk op twintig tot vierenveertig, en men kan eene linie vervolgen, op welken men van de eene zijde der boot den grond ziet, en van de andere de donkerblauwe diepte.

Een fijn wit zand, uit madreporenhuizen, bedekt de met water bespoelde afsluining des dams. Eenige soorten van sierlijk getakte madreporen of milleporen verhellen zich plekswijze uit dezen grond, in welken zij met knollenvormige wortelen vastzitten. Anderen wasfen aan de steenwanden van grootere kloven, wier grond met zand gevuld is, en onder dezen ook de *Tubipora musica*, die wij in den levenden toestand gezien, en wier voortbren-

ger wij voor een' slervormigen achtdeelig opschietenden polypus herkend hebben. Soorten, die den steen overtrekken, of zich koekvormig aanzetten, (*astrea*), komen in steeds bewaterde uitholingen des bodems dicht aan de branding voor. De roode kleur des rifs onder de branding komt van eene *Nullipora* voort, die overal, waar golven slaan, den steen overtrekt, en zich onder gunstige omstandigheden stalactietvormig aanzet. Kleur en zijdeachtige glans, die in de lucht vergankelijk zijn, noopten ons dadelijk eene dierlijke natuur toe te kennen en de behandeling des gebleekten scelets met verdund salpeterzuur bevestigde ons op analogie gegrond oordeel. Het vlugtig oog onderscheidt slechts aan de kleuring en een zeker sluweelachtig aanzien de lithophietensoorten met fijnere poriën in den levenden toestand van hunne doode uitgebleekte sceletten. Wij hebben enkel de *Millepora caerulea* en de *Tubipora musica*, en een geel-rood-bruinachtige *Distichopora* met op zich zelve gekleurde sceletten gevonden, maar de laatste nooit levend waargenomen. De soorten met sterren of lamellen hebben grootere bemerkbare polypen. Zoo overtrekken de eindtakken eener *Caryophyllia*, die wij ook boven de linie des laagsten waterstands levend hebben aangetroffen, een actiniaachtig dier, stam en wortel schijnen uitgebleekt en gestorven. Men ziet aan de lithophieten dikwijls levende takken of deelen bij andere gestorvenen bestaan, en de soorten, die zich anders kogelvormig aanzetten, vormen op plaat-

plaatfen, waar zand aangevoerd wordt, vlakke fchijven met verhoogden rand, terwijl het zand het bovenfte deel doodt en zij slechts aan den omtrek leven en voortwafelen. De ontzaglijke mafas uit een gewas, die men hier en daar op de eilanden of op de riffen als gerolde rotsbanken aantreft, zijn in de flille diepte des oceaans voortgebragt. Boven onder afwifelende inwerkingen kunnen slechts vormen van geringe grootte ontftaan. Eene breedledige *Corallina* heeft in den levenden toefland eene vegetabilifche groene kleur, die zij, uitgedroogd, verliest. Er komt slechts eene kleine onaanzienlijke foort van *Fucus* voor, die nog onbefchreven is, *Fucus radaccenfis* Mert. (*).

Het zand, hetweik op de inwendige af fchuining des rif s afgezet wordt, hoopt zich daar tot banken op. Uit zandbanken worden eilanden. Deze zijn, gelijk wij bereids aangemerkt hebben, menigvuldiger, van grooteren omvang, en rijker aan groeiaarde op de windzijde en aan de uitfpringende hoeken der groep. Geringere, als het ware beginnende eilanden zijn op het rif naar binnen gelegen, en het binnenmeer befoelt steeds hun ftrand. Eenige eilanden rusten op fteenlagen, die fchuins naar de binnenzee af dalen.

(*) De wieren, die den lagen eilanden ganschlijk fchijnen te ontbreken, worden op de riffen aan den voet des hoogen lands wedergevonden. Wij hebben op de riffen van *Oiwchee* den *Fucus natans*, verfcheiden ulveu enz. verzameld.

len. Vervolgens bemantelt meest deze lagen, waar zij naar de buitenzee aan het licht moesten komen, eene andere laag van hetzelfde gesteente, hetwelk uit grovere madreporenbrokken bestaat, en aan zijne oppervlakte ongelijk en beknabbeld schijnt. Deze uitwendige laag is dikwijls gebrakkeld en ligt in groote tafels buiten de laag. Men bemerkt bij andere eilanden op de buiten- en binnenzijde slechts mantelvormige lagen, de vorming schijnt nieuw, en lagen van zand wisselen meest met die van kalksteen af. Dit is aan het strand der binnensee altijd het geval.

Een op dezen grond opgeworpen dam van groote madreporenrollen vormt naar de branding toe den uitersten rand der eilanden; het binnenste derzelven bevat verlagingen en geringe heuvels. Naar het strand der binnensee is de bodem eenigzins verhoogd en van fijn zand. Op het eiland *Otdia*, groep van denzelfden naam, grijpt de binnensee aan eene plaats op het land weder in, en *Lythrum pemphis* houdt zich met ontbloote wortelen op de door het water bespoelde rotsen vast. Op *Otdia* bevindt zich in het midden een meer van zoet water, en op *Tabual*, groep *A-ur*, een moerasfige grond. Op de grootere eilanden is aan zoet water geen gebrek; het welt genoegzaam in de kuilen op, die men te dien einde graaft.

Op den koraaldam, die de eilanden van buiten omzoomt, wasfen vooreerst *Scayola Königii* en *Tournefortia Sericea*: deze beschermende struiken ver-

verheffen zich allengs, en bieden naar buiten aan den wind met dicht ineengevlochten takken eene schuinſche vlakke aan, onder welker bedekking zich het bosch of het gewas van binnen verheft. De pandanus en met hem, waar de aarde rijker is, eene *Cerbera*, maken het hoofdbestanddeel der vegetatie uit. *Guettarda spectosa*, *Morinda citrifolia*, *Terminalia moluccensis* zijn op alle eilanden gemeen; *Hernandia sonora* ontbreekt op de rijkeren zelden, *Calophyllum inophyllum*, *Dodonea viscosa*, *Cordia sebestena*, enz. komen enkel voor; op de noordelijker behoeftiger groepen wasfen *Lythrum pemphis* en *Suriani maritima* aan het strand der binnenzee op dor zand. Zij ontbreken op *Kawen* en *Aur*. De oever der binnenzee alleen is bewoonbaar voor den mensch, en hij bouwt daar zijne hutten onder de kokosboomen, die hij geplant heeft.

De Flora van dit eiland is behoeftig; wij hebben op de keten *Radack* slechts negenenvijftig plantensoorten gevonden, die, welken slechts aangebouwd voorkomen, zeven in getal, medegerekend. Drieëntwintig van dit getal, waaronder vijf gecultiveerden, hadden wij bereids op *OWeihee* aangetroffen, en twaalf, den kokosboom medegerekend, op het eiland *Romanzoff*, waar in het geheel slechts negentien soorten verzameld werden. Wij vonden bij de twintig van dezelve op *Guaham* weder. Wij merken aan dat noch oranjeſ noch koolpalmen, voortbrengſelen, die men op twijfelachtige aanduidingen aan de *Mulgrave-eilanden* toegeſchreven heeft,

heeft, op de keten *Radack*, voor zoover wij die hebben leeren kennen, voorkomen (*).

Wij zijn niet van gevoelen dat de Flora van *Radack* tot het bovenaangevoerd geral planten bepaald is; wij gelooven veeleer dat zelfs op de groepen, die wij bezocht hebben, en van welken wij niet alle eilanden konden onderzoeken, ettelijke foorten onzer naarsporingen ontgaan zijn; maar inzonderheid dat de zuidelijker groepen, die wij niet gezien hebben (*Arno*, *Meduro* en *Mille*) bij oudere vegetatie en rijkere bodem, verscheiden gewassen moeten voortbrengen, die op de behoeftiger noordelijken geheel ontbreken. De vegetatie schijnt op deze eilandketen in het zuiden begonnen te hebben, en de mensch hare voortgangen naar het noorden gevolgd te zijn.

Bigar, nog woest en zonder zoet water, wordt enkel wegens den schildpad- en vogelvangst bezocht. *Udirick*, een rif van geringen omvang, en arm aan land, heeft slechts twee bewoonde eilanden. Op dezelve verheft zich wel de kokosboom boven het overige woud, maar evenwel schijnt de vegetatie behoefstig en de broodboom is zeldzaam. *Tegi*, bij *Udirick*, woest en schraal begroend, is nauwelijks bij name onder het volk van *Radack* bekend.

Ei-

(*) Zie *Voyage of Governor PHILLIP*, 2 ed. Lond. 1790 p. 218 en de Reis van Kapitein MARSHALL met den *Scarborough*.

Eilu (misschien beter *Eilug*) is de armoedigste van alle groepen, op welken wij geland zijn. *Udirick* en *Eilu* halen hunne behoefte aan aromé, eene plant, die hen ontbreekt, van de westelijker liggende groep *Ligiep*. Op *Ligiep* ontbreekt de broodboom, en de kokosboom verheft zich niet boven het woud. *Temo*, op halfweg naar *Ligiep*, is een klein woest eiland, op hetwelk op de reis derwaarts vernacht wordt. *Mesid*, een oostwaarts van de keten af liggend eiland, van omtrent twee mijlen in deszelfs grootste doorsnede, leverde op de zijde onder den wind, van welken wij hetzelfde naderden, geenszins het gezicht eener bijzonder welige vegetatie op. Men ziet slechts enkele kokosboomen zich uit deszelfs midden verheffen, en het zoet water, dat ons om te drinken aangeboden werd, was buitengemeen slecht. Desniettemin onderscheidt hetzelfde zich van al de groepen van *Radack*, die wij bezocht hebben, door deszelfs sterkere bevolking; wij schatteden ten minsten op honderd het getal der bij onze nadering op kano's en aan het strand verzamelde menschen. De aanmerkelijke groep *Otdia*, die wij het naauwkeurigst hebben leeren kennen, heeft, vrouwen en kinderen medegerekend, naauwlijks een gelijk getal bewoners. Men ziet op *Otdia* slechts op een eiland oude hoogstammige kokosboomen, en slechts op dit eene verscheiden wortelen en sporen van vroeger verdorde boomen. *Enegup*, bij *Otdia*, is eene armoedige, onbeduidende groep, door slechts vijf mannen en eenige vrouwen bewoond.

woond. Wij vonden *Kawen*, de grootste der door ons geziene groepen, in ouder cultuur en bloeiender toestand. De Flora verrijkte zich met verscheiden planten, en wij ontdekten aldaar voor het eerst den pisang, die onlangs aangeplant schein geworden te zijn. Het eiland *Tabual*, het eenige der groep *A-ur*, waarop wij geland zijn, vertoonde zich in een' ongewonen bloei. Achter een dicht woud van hoogstammige kokospalmen zijn in de verlagingen plantsoenen van bananen en arum, en ettelijke planten wasfen aldaar, die op de andere groepen vreemd zijn. De zuidelijke groepen *Meduro*, *Arno* en *Mille* zouden aan bananen en wortelen rijker zijn, en beide eersten vergelyken zich alleen met de overige der keten zamengenomen in bevolking en magt. *Limmofalulu*, in het noorden van *Arno*, is een rif, eene klip, waarop de zee brandt, en die den zeereizigers van *Radaek* tot een waarteeken dient.

Het gezigt van al deze groepen en derzelver enkele eilanden heeft eene vermoeiende ceetoonigheid. Men zou bezwaarlijk van de buitenzee, daar, waar de kokospalm zich niet boven het woud verheft, de tegeawoordigheid van den mensch vermoeden. Men ziet van binnen zijne nederzettingen en de vorderingen zijner bebouwing. Een eiland slechts der groep *Otdia* onderscheidde zich, en trok reeds in de buitenzee onze opmerkzaamheid tot zich door den anschijn van verhoogd land. Hetzelve verhief zich als een schoonbegroende heuvel boven den
spie-

(*)
verfe
als m

(†)
III

spiegel der golven. Dit eiland beslaat een' uitspringenden hoek des noordelijken rifs; het heeft, van andere eilanden in gedaante verschillende, eene geringere breedte en meer diepte, terwijl het zich op een punt uitstrekt, die het rif aldaar naar de binnenzee toe vormt. De stroomingen dezer zee bewerken ook aan het strand, dat hetzelfde bespoelt, eene sterke branding. Wat berg schijnt is bosch. Een boom, dien de omstandigheden niet toelieten te bepalen, bereikt daar, op een' lagen grond van madreporenklompen, eene verbazende hoogte en dikte. Op andere eilanden, waar hij insgelijks voorkomt, geraakt hij tot geene aanmerkelijke grootte. Omgevalen boomen hebben dikwijls hunne omhoog gerigte wortelen weder tot takken omgevormd, terwijl hunne nederliggende kruinen wortels schoten (*), een verschijnsel, dat anders op *Radack* niet zeldzaam is, en orkanen vermoeden doet. Het naar den rand des eilands toe lage woud schijnt deszelfs toenemende uitbreiding aan te duiden. De pandanus is verdrongen, niets lokt op deze plaats de menschen aan. Eene zeezwaluw (*Sterna folida*) nestelt bij ontelbare scharen in de hooge toppen (†).

Het

(*) Dit is zulk een groot wonder niet; men kan dit verschijnsel waarnemen aan onzen gewonen aalbesfenboom, als men hem met de kruin in den grond zet.

VERT.

(†) Op *Enegap* zagen wij ook boven een eiland, dat
III. DEEL. Q zich

Het nuttigste gewas dezer eilandenketen is de gemeene pandanus der *Zuid-zee-eilanden* (*Wob*). Hij wast wild op het dorste zand, waar de vegetatie eerst begint, en mest den grond door de vele bladen, die hij afwerpt. Hij woekert in de vochtige verlagingsen van rijkere eilanden. Hij worût bovendien opzettelijk aangebouwd, talrijke wilden met veredelde vruchten, die aan de cultuur toe te schrijven zijn, worden door asleggers voortgeplant. Derzelver zaad brengt den oorspronlijken vorm (den *Eruan*) weder voort (*). De vrucht van den pandanus

zich overigens van de anderen niet onderscheidt, denzelfden vogel in even ontelbare vlugtzwermen.

(*) Men telt van deze basterdsoorten over de twintig, en onderscheidt ze aan de uiterlijke gedaante der vrucht, of der zamengefelde steenvruchten, die zij dragen, en aan het getal der in elk vervatte enkele vruchten of kernen. De mannelijke boom heet *Digar*, de wildwasfende vrouwelijke *Eruan*. De basterden zijn: *Buger*, *Bugien*, *Eilugk*, *Undaim*, *Erugk*, *Lerro*, *Adiburik*, *Eideboton*, *Ta benebogk*, *Rabilebil*, *Tumulifien*, *Lugulugubilan*, *Ulidien*, enz. (Die wij in 1816 van *Udiriek* kregen was *Lerro*; de pandanus op het eiland *Romanzoff Eruan*). Het gedeelte der vrucht, waaruit op *Radack* en *Ralick* de menschen hun voedsel trekken, wordt op de *Sandwich*-, *Marquizen*- en *Vrienden-eilanden* tot welriekende goudkleurige kranfen gebezigd. Wij merken in het voorbijgaan aan, dat de pandanusfoort een verder moeilijk onderzoek vereischt, daar de karakters, die de meeste kruidkundigen gekozen hebben, om de soorten, die zij opgeven, te onderscheiden

danus maakt op *Radack* het volksvoedsel uit. De zamengestelde vezelige steenvruchten, waarin de kogelvormige vrucht zit, bevatten aan haren basis, het punt harer aanhechting, een geurig sap. Men klopt eerst, om dit sap te nuttigen, de vrucht met een steen, kaauwt vervolgens de vezels, en zuigt ze in den mond uit. Men bakt ook de vrucht in kuilen, op de wijze der *Zuid-zee-eilanden*, niet zoo zeer om ze in dien toestand te nuttigen als wel om *Mogun* daaruit te bereiden, eene drooge geurige confituur, die, als een kostbare voorraad, voor zeereizen bespaard wordt. Bij de bereiding van den *Mogun* zijn al de leden van een of meer huisgezinnen bezig. Uit de schaalvruchten wordt, wanneer zij uit de bakkuilen komen, het verdikte sap boven eene schelp uitgedrukt, vervolgens op een met bladen belegd rooster over een zacht kolenvuur in de zon gezet en gedroogd. De dunne schijf wordt, zoodra zij genoegzaam droog is, dicht zamengerold en de rol in bladen gewikkeld en ombonden. De amandel dezer vrucht is smakelijk, maar moeilijk te winnen, en wordt dikwijls verwaarloosd. Uit de bladen van den pandanus vervaardigen de vrouwen alle soorten van matten, zoowel de vierkanten met sierlijke randen,

derzoecken, van geen gewigt zijn. LOUREIRO merkt uitdrukkelijk aan in zijne *Flora Cochinchin.* dat de vrucht van den *Pandanus odoratissimus* oneetbaar is.

den, die tot schorten dienen, als die, welken tot scheepszeilen gebruikt worden, en de dikkeren, waaruit het leger bestaat.

Na den pandanus behoort den kokosboom (*Ni*) de tweede rang. Niet alleen zijne noot, die drank en spijs, vaten en olie tot huislijk gebruik oplevert, maakt hem nuttig, maar ook hoofdzakelijk de bast om denzelve, waaruit snoeren en touwen vervaardigd worden. Op den pandanus berust het voedsel, op den kokosboom de scheepvaart des volks. De vervaardiging der snoeren en touwen is een arbeid der mannen, en men ziet zelfs de eerste chefs zich daarmede bezig houden. De vezelen van den bast worden in zoetwaterkuilen geweekt en los gemaakt. De snoer wordt tevens met de twee draden, waaruit zij bestaat, gesponnen, terwijl bij ieder draad voorloopig bereide vezels ingedraaid worden. Het hout van den ouden kokosboom, tot pulver gewreven, en met het sap der schaal van de onrijpe noot tot een deeg gemengd, wordt, in kokoschalen gekookt of op het vuur geroest, tot eene spijs bereid. Kokoschalen zijn de eenige vaten, waarin de menschen water bij zich kunnen dragen; zij worden in gevlochten langwerpige, bijzonder daartoe bestemde korven, met de opening naar boven, naast elkander geschikt, bewaard. De kokosboom wordt overal op bewoonde en onbewoonde eilanden aangeplant en vermeerderd; maar bij de vele jonge plantsoenen, die men aantreft, ziet men hem enkel op bewoonde eilanden vruchten dragen, en slechts op

op weinigen, en wel op de zuidelijker groepen zijne kruin hoog in de lucht wiegen. De kokosnoot draagt op *Radack* slechts zeer kleine noten.

De broodboom (*Mü*) is op *Radack* niet zeer gemeen; men vindt hem slechts in het vochtige binnenland van bewoonde eilanden aangeplant; oude boomen bevinden zich nogtans op ettelijken der armeren. Zijn hout is even als zijne vrucht zeer kostbaar; daaruit wordt de kiel tot de booten gelegd; de overige planken worden meest uit drijfhout bearbeid. Zij worden met snoeren van kokosbast zamengevoegd, en de voegen met pandanusbladen gekalefaat. De broodboom levert bovendien eene harst, die onderscheidenlijk gebruikt wordt. Er zijn van den broodboom, gelijk van alle gecultiveerde gewassen, verscheiden basterden. De eenige hier voorkomende is van de oorspronkelijke gedaante weinig afgeweken, deszelfs vrucht is klein en de zaadkorlen daarin dikwijls volwasfen.

Uit de schors van drie verschillende plantenfoorten wordt een bruikbare bast gewonnen. De voornaamste is eene struik uit de familie der netelen (eene *Boemeria?*) de *Aromé*, die slechts op beteren vochtigeren grond wast.

De *Aromé* levert een' witten draad van uitnemende fijnheid en sterkte. De *Atahat* (*Triumphetta procumbens Forst.*), is eene kruipende plant, uit het geslacht der linden; zij is gemeen en overtrekt met de *Casfyta* het dorste zand. Uit haren brui-

nen bast worden meest de mannenfchorten vervaardigd, die uit loshangende baststroken, om een' gordel van matwerk genaaid, bestaan. Daaruit worden ook randverfieriingen in de fijnere matten ingevlochten. De fijne witte bast van den *Hibiscus populneus* (Lo), dien wij op *Radaek* slechts op de groep *A-ur* gevonden hebben, heeft hetzelfde gebruik. Op de *Sandwich-eilanden* en op andere plaatsen worden touwen uit dezen bast vervaardigd.

Uit den knolligen wortel der hier zeer menigvuldige *Tacca pinnatifida* wordt een voedzaam meel gewonnen, doch hetwelk zelden bereid en weinig gebruikt schijnt te worden.

Drie tarofoorten (*Caladium*), *Arum esculentum*, *marcorrhizon* en *sagittifolium*, de banane en *Rhizophora gymnorhiza* worden enkel hier en daar op verscheiden groepen en eilanden aangebouwd. Wij vonden hier nergens den diepen moergrond, dien zij noodig hebben, om hunne wortelen uit te spreiden, en zijn op deze eilanden niet geschikt om een wezenlijk gedeelte van het volksvoedsel uit te maken.

Behalve deze gewassen worden nog twee der zeldzamer wild voorkomende algemeen om de woningen aangeplant, eene *Sida* en een *Crinum*, wier welriekende bloemen met die der *Guettarda speciosa*, der *Volcaneria inermis* en op *A-ur* de *Ixora coccinea* in bevallige kransen om het lange opgebonden haar en in de ooren gedragen worden. Smaak in
geu-

geuren en opschik onderscheidt het behoeftige volk van *Radack*.

De zee spoelt op de riffen van *Radack* noordsehe pijnstammen en boomen der heete luchtstreken (palmen, bamboes) aan. Zij voorziet den inboorlingen niet alleen van scheepstimmerhout, maar voert hen ook op wrakken van Europeesche schepen ijzer toe. Om het hout te bearbeiten trossen wij bij hen geene andere gereedschappen aan, van het langs dezen weg bekomen kostbare metaal, en vonden zelfs, toen wij het gezegde van onzen vriend in twijfel trokken, zoodanig een stuk hout met ingeslagen nagels aan het strand van een onder de wind liggend eiland der groep *Otdia*. Zij bekomen nog op gelijke wijze een' anderen schat, harde, tot slijpen bruikbare steenen; zij worden uit de wortelen en holten der boomen opgezocht, die de zee aanspoelt. Ijzer en steenen behooren de chefs, aan wie zij, tegen eene belooning en op eene bepaalde straf, moeten afgeleverd worden.

De zee brengt dezen eilanden de zaden en vruchten van vele boomen aan, die op dezelve nog niet gevonden worden. De meesten dezer zaden schijnen nog de vatbaarheid tot kiemen niet verloren te hebben, en wij hebben dikwijls den schoot der aarde het haar toegedachte geschenk vroom aanvertrouwd. Wij hebben dezelve verzameld, en daaronder de vruchten van pandanussoorten gevonden, die slechts op de grootere in het westen gelegen eilanden voorkomen, die der *Barringtonia speciosa*, de *Alcuri-*

tes triloba en andere boomen, die tot de gemeenschappelijke Flora van *Polynefië* behooren, en die wij het naast in het westen op de *Mariane-eilanden* aangetroffen hebben. Het grootst gedeelte dezer zaden behoort tot de boomachtige of rankende lianes, die overal tusſchen de keerkringen even menigvuldig zijn. Het zaad der *Guilandia bonduc* komt daaronder dikwijls voor, en wij hebben de plant zelve slechts eenmaal op de groep *Oidia*, en wel op een onder den wind gelegen eiland aangetroffen. Wij merken aan dat zaden, die met den vloed over het rif gedreven worden, op de binnenzijde van een eiland onder den wind aanlanden, meer bedekking, betere aarde en tot hunne opkomst gunstiger omtandigheden aantreffen dan die, welken de branding op het buitenſte des eilands uitwerpt.

Men vindt dikwijls gerolden puimſteen onder de uitwerpfelen der zee en digtgebalde maſſa's der *Casfyta*, gelijk die, welke de *Zostera marina* op eenigen onzer kusten vormt, en die men in *Frankrijk* aan de *Middelandsche Zee Pelotte de mer* noemt.

Behalve de zoogdieren, die de zee bewonen, de dolphijnen, die de *Radackers* slechts zelden enkel afmaken, daar zij niet talrijk en magtig genoeg zijn om ze, gelijk andere eilanders, bij troepen te omringen, in hunne riffen te drijven en te vangen, de cachelot (*) en de zeldzamer walviſch, wordt

(*) Wij hebben in het jaar 1807 een' *Phyſeter macrocephalus* bij *Radack* gezien,

wordt op *Radack* slechts de algemeen verspreide rat gevonden, die zich, daar hij geen vijand te duchten heeft, op eene verschrikkelijke wijze vermenigvuldigd heeft. KADOE, die zich verbeekdt dat de rat zich slechts in het gevolg van den mensch onthoudt, beweert dat hij zich niet op *Bigar* bevindt. Men vervolgt op de bewoonde groepen, inzonderheid op *A-ur*, somwijlen deze lastige dieren; men laat hen zich om eenig lokaas verzamelen, dat half door vuurkuilen omringd is, en drijft hen dan in het vuur. De rat wordt op *Udirick* door de vrouwen gegeten, en ook op *Otdia* hebben onze matrozen de vrouwen dit dier zien eten.

De hoenders bevinden zich op *Radack* wild of verwilderd; zij dienen slechts op *Udirick* tot spijze, en worden op andere groepen enkel tot vermaak gevangen en tam gemaakt; zonder dat men er nut van weet te trekken. Men vindt hier en daar om de woningen een' haan, die, met eene koord om den poot aan een' paal gebonden, aan den vechthaan der Tagalen herinnert. Een kleine witte reiger wordt insgelijks getemd. Buiten den haan en de duif der Zuid-zee (*Columba australis*), komen er slechts woud- en watervogels voor, en dezen zijn op de bewoonde groepen niet in een groot aantal. Het menigvuldigst is de zeezwaluw (*Sterna stolidus*), die zich gaarne in de nabijheid der branding onthoudt.

De zeeschildpad wordt op *Bigar* gevangen; uit de

klasse der amphibiën komen bovendien vier kleine soorten van haagdisfen op *Radack* voor.

De lagunen in het binnenste der eilandengroepen zijn arm aan vischen. Men treft buiten om de riffen en aan derzelve ingangen troepen van haaijen aan, die slechts zelden in de binnensee dringen; deze dieren zouden bij *Bigar* voor de menschen onschadelijk zijn. Wij hebben bij den ingang van *Eilu* bonieten gevangen. De vliegende visch is in de nabijheid der lage eilanden het menigvuldigst. De Radackers vervolgen hem 's nachts bij vuurlicht. Er komen verscheiden soorten van vischen voor, die niet gegeten worden, en wier nuttiging voor dodelijk geldt. KADOE bragt ons voorbeelden bij van hierop gevolgde vergiftigingen. Dezelfde soorten worden op *Ulea*, nadat men een inwendig gedeelte (de lever?) er uit genomen heeft, gegeten, en ettelijke, namelijk Diodon- en Tetrodonsoorten, gelden aldaar zelfs voor lekkere beetjes. Onder de vergiftige vischen van *Radack* worden twee roggen (*Raja*) aangevoerd, die eene buitengewone grootte bereiken, de eene heeft, gelijk de *Raja aquila* en de *Raja postinaca*, een' grooten stekel aan den staart, de andere heeft er vijf. Beiden zouden, volgens KADOE, de stekels van zich schieten, die, na derzelve verlies, binnen twintig dagen weder aangroeijen. Men valt hen slechts van voren aan. Zij worden om de huid, die dient om de trommels te bespannen, gevangen. Beiden soorten worden op *Ulea* gegeten.

Men

Men treft eene menigvuldigheid aan, zoowel van eenfchalige als tweefchalige fchelpen. Sommigen worden gegeten en de fchalen van eenigen onderfcheidenlijk gebruikt. De Tritonshoorn dient als feintrompet. De *Chamagigas* en andere groote tweefchalige fchelpen dienen tot vaten, en ook worden f nijwerktuigen daaruit vervaardigt; het paarlemoer wordt tot mesfen gefcherpt, en kleinere flakkenfoorten worden tot fieraad om het hoofd en den hals gedragen.

Onder de kreeften zijn verſcheiden kleine pagurysfoorten bemerkbaar, die in geleende huizen van allerhande zeeſlakken tot in het binnenſte der eilanden hun voedsel zoeken.

Aan naakte molusken, wormen en zoophieten is de Fauna bij uitſtek rijk. Wij bemerkten een' inktviſch, ettelijke ſchoone foorten van zeeëgels en zeeſterren, ettelijke meduſa's, doch dezen niet in alle groepen, verſcheiden holothuriën. De behoefte, om voedsel verlegen Radackers hebben in overvloed op hunne riſſen een der dieren (den *Trepang*), naar welken de Chineefche welluſtelingen zoo begeerig zijn, en lijden dikwijls gebrek, zonder nog beproefd te hebben om den honger met dezen walglijken worm te ſtillen. De zee werpt menigvuldig eene kleine *Physalis* (*Physalis pelagica* Tilf.) op de riſſen uit. Een worm doorboort de rots onder de linie van den hoogſten waterſtand en leeft in het binnenſte des kalkſteens, en onze gemeene regenworm is ook op deze afgelegene eilanden inheemſch.

In-

Infecten zijn er slechts zeer weinigen; wij zagen slechts de *Scolopendra morsitans* en den *Scorpio austral asiae*, voor welken de inboorlingen geen schroom betoonen, en wiens steek, volgens KADOE, eene plaatslijke kortstondige blaar veroorzaken zou.

De inwoners van *Radack* zijn noch groot van gewas noch van buitengemeene ligchaamskrachten. Zij zijn, offchoon schraal, welgemaakt en gezond, en schijnen in vrolijke opgeruimdheid een' hoogen ouderdom te bereiken (*). De kinderen worden lang gezoogd en nemen de borst nog, wanneer zij reeds kunnen spreken en loopen. De Radackers zijn donkerder van kleur dan de O Weiheërs, van wie zij zich voordeelig onderscheiden door grootere zindelijkheid der huid, die noch het gebruik der *Kava* noch anders aldaar heerschende ziekten hinderlijk zijn. Beide geslachten dragen hun lang fraai zwart haar net en zindelijk van achter opgebonden. Bij kinderen hangt het vrij en lokkig neder. De man-

(*) Wij moeten eene natuurlijke misvormdheid vermelden, die wij bij verscheiden vrouwen der chefs van verscheidene groepen en bij een' jongen chef der groep *Eilu* bespeurd hebben. De *Ulna* schijnt in de bogt der hand naar boven uitgerekt, en de gekromde in ziju' wasdom meer of min gestremde voorarm is bij sommigen slechts spannen lang; de hand is klein en naar buiten gebogen. Een kind op *Ordia* had eene dubbele rij tanden in den mond. Nog kunnen wij een voorbeeld van doofstomheid aanvoeren.

(*)
Tabua
hing.
(†)
deze

mannen laten de baard groeijen, die lang, maar niet zeer dicht wordt (*). Zij hebben, over het algemeen, de tanden, door de soort van hun volksvoedsel, door het kaauwen van de houtigdradige vrucht van den pandanus bedorven en de voorsten dikwijls uitgebroken. Dit is bij de chefs minder het geval, voor wie gewoonlijk het sap der vrucht boven eene schelp uitgeschraapt en afgescheiden wordt. Mannen en vrouwen dragen in de doorboorde oorlellen een gerold pandanusblad; deze rol heeft bij de mannen drie of vier duimen in de doorsnede, bij de vrouwen de helft; zij wordt somwijlen met een sijn schildpadblad overtrokken. Sommige oude lieden hebben bovendien den bovenrand der oorlel tot het insteken van bloemen doorboord.

De kunstrijk sierlijke tatouering (†) is volgens het geslacht onderscheiden, bij ieder gelijkvormig. Zij vormt bij de mannen over de schouders en borst een' aan den navel toegepunte driehoek, die uit kleinere onderscheiden verbonden streepen bestaat. Dergelijke welgeordende horizontale streepen beslaan den rug en den buik. Bij de vrouwen zijn slechts de schouders en de armen getatouerd. Behal-

(*) Men verhaalde ons van een' in het gevecht op *Tabual* gesneuveld' man, wiens baard hem tot op de knien hing.

(†) Wij hadden in het voorjaar van 1816 op *Udirick* deze tatouering voorbijgezien.

halve deze regelmatige teekening, die aan volwasfenen eerst uitgevoerd wordt, en slechts bij weinigen ontbreekt, hebben allen als kinderen reeds aan lendenen en armen, maar zelden in het gezicht, groepen van teekens of streepen getatoueed. Wij bemerkten eenige malen onder deze teekens het kruis der Roomschen (†). De getatoueerde plaats is zeer donker, fcherp geteekend en boven de huid verheven (*).

Het kleed der mannen bestaat in den gordel met hangende baststrooken, die dikwijls door eene kleine vierkante mat als fhort verzeld is. De vrouwen dragen twee langere matten met eene snoer om de heupen vastgemaakt; de meisjes vroeg eene kleinere fhort. De mannen dragen dikwijls, buiten de bloemen en fchelpkranfen, een halsfierraad van geregen dolphijnstanden, met vooraan hangende platen van beenderen deszelfden diers, of van fchildpad. Tot dezen opfchik worden ook dunne ronde mosfelfchelpen en kokosfchalen gebruikt. Wij hebben ook onder hunnen opfchik de vederen van den fregatvogel en armbanden uit de fchaal eener eenfchalige mosfel geflepen aangetroffen.

De

(*) Inboorlingen der *Mulgrave-eilanden*, die aan boord der *Charlotte* kwamen, droegen naar de wijze der Spanjaards een kruis aan den hals. Wij hebben dit vierfchiel op *Radack* niet aangetroffen en vergeefs getracht in het ftraksgemelde teeken eenige betrekking tot Christenen en Europeanen te ontdekken.

(*)
zonder

(†)
Deel,

De Irus of chefs onderscheiden zich dikwijls door eene rijziger gefalte, doch nooit door eene buitengewone dikte des ligchaams (*). De tatouering strekt zich meest bij hen uit tot ligchaamsdeelen, die bij den gemeenen man verschoond blijven, de zijden, de lendenen, den hals of de armen.

De woningen der Radackers bestaan enkel uit een door vier palen gedragen dak, dat met eene zoldering voorzien is (†). Men kan onder dezelve slechts zitten. Men klimt door eene vierkante opening in de bovenste ruimte, waarin de kleine bezitting bewaard wordt. Men slaapt op dezen zolder of beneden in de open ruimte, en eenige tentvormige open hutten dienen tot afgezonderde slaappleatsen. De daken zijn van kokos- of pandanusbladen; de vloer is bebrooid met sijn aan het strand opgezocht koraalzand en gebroken schelpen. Eene grove mat dient tot bed en een blok hout tot hoofdkussen.

In het eerst hielden wij deze woningen, die wij ook dikwijls verlaten vonden, niet voor de bestendige verblijven der menschen. Dikwijls trekken zij in hunne kunstrijke booten met have en gezin nu naar het eene dan naar het andere eiland, en zoo ver-

(*) De Chef der groep *Ligiep* maakt hierin eene uitzondering, en is een uitnemend vet man.

(†) Zie de afbeelding van zoodanig eene woning II Deel, bl. 144.

verzamelde zich, toen wij eerst met hen gemeenzaam waren, telkens het grootste gedeelte der bevolking van eene groep in onze nabijheid.

De wildwasfende pandanus fchijnt een gemeenfchappelijk goed te zijn. Een bosje bladeren van dezen boom, ten teeken van eigendom, aan den tak gebonden, waaraan eene vrucht rijpt, verzekert hem, die haar ontdekt heeft, zijn regt daarop. Wij hebben dikwijls, en inzonderheid op de armoediger noordelijke groepen, deze vrucht, bijna het eenig voedsel der Radaackers, geheel onrijp zien eten. De kokosboomen zijn een bijzonder eigendom. Men ziet dikwijls die, welken in de nabijheid der woningen met rijpende noten beladen zijn, met een om dezelve, door zamenknopen der tegenover elkan-der ftaande blaadjes, vastgemaakt kokosblad, dat door ruifchen het inklimmen verraden zou, verzekerd. Op de volkrijker groep *Kaven* en *A-ur* zijn dikwijls boomgaarden, in plaats van omtuining, met eere fnoer omtrokken.

Buiten de zorg voor hun voedsel houden onze vrienden zich flechts bezig met hunne fcheepvaart en hun gezang. Hun liefst en eenigst goed zijn hunne booten en hunne trommel, die reeds hun kinderspeelgoed uitmaken. Zij voeren inzonderheid 's avonds, om een helderbrandend vuur vergaderd, hunne liederdansen uit. Bedwelvende vreugd bevangt dan allen, en aller ftemmen vermengen zich tot een koor. Deze liederen gelijken die der *OWeiheers*, maar zij zijn ruwer, harder, en de allengs rijzen-

z
g
ne
wa
be
tig
dri
me
hen
die
Wij
nen
ten
den
trou
de
Wij
nood
waar
ons
wij
fchene
en br
wanne
ten w
Wann
betrek
III.

zende toonen des gezangs ontaarden allengs in gegescheeuw.

Wij leerden het eerst, en hoofdzakelijk op de groep *Oidia*, het beminnelijk volk van *Radack* kennen. De menschen, die ons vriendelijk uitnoodigend te gemoet kwamen, schenen ons een' tijd lang wegens onze meerderheid te schuwen. De chefs bewezen den meesten moed, de grootste omzigtigheid. Vertrouwen maakte onze vrienden nooit dringend of lastig. De vergelijking van onzen onmetelijken rijkdom en hunne behoefteigheid verlaagde hen nooit tot bedelen, verleide hen zelden tot diefstal, liet hen nooit de goede trouw verbreken. Wij doorwandelden dagelijks eenzaam, zonder wapenen, hunne eilanden, sliepen bij weggelegde schatten (mesfen en ijzer) onde hunne daken, verwijderden ons op langere togten op hunne booten, en vertrouwden ons aan hunne hoede, gelijk wij ons aan de wakende bescherming der wetten vertrouwen. Wij ruilden met hen, daartoe eerst door hen uitgenoodigd, onze namen. De menschen kwamen ons waar wij verschenen, gastvrij te gemoet, en reikten ons kokosnoten. Wij handelden op *Oidia* niet; wij beschonken en werden beschonken. Enkelen schenen tot geven denzelfden lust te hebben als wij, en bragten ons nog met veel kiescheid geschenken, wanneer er geene tegengeschenken meer te verwachten waren. Anderen gedroegen zich baatzuchtiger. Wanneer ongehoorde voorvallen nooit overdachte betrekkingen aanvoeren en het gebruik zwijgt, moet

het eigendommelijk karakter van den mensch zich zelfstandig openbaren. De vrouwen gedroegen zich schaamachtig en terughoudend; zij verwijderden zich, toen wij ons het eerst vertoonden, en kwamen slechts onder de bescherming der mannen weder te voorschijn. Tegen onze kleine geschenken, ringen, glaskoralen, die zij minder dan welriekende hout-splinters van Engelsche potloden schenen te achten, reikten zij ons op eene bevallige wijze den opschik, dien zij juist droegen, hare schelp- en bloemkransen. Geene vrouw van *Radack* is ooit bij ons aan boord gekomen.

Overal vertoonde zich het beeld des vredes bij een opkomend volk. Wij zagen nieuwe plantaadjen, vorderenden landbouw, vele opwasfende kinderen, bij een gering menschengetal, tedere zorgvuldigheid der vaders voor hunne kinderen, bevallige zeden, gelijkheid in den omgang tusfchen vorsten en onderdanen, geene laagheden jegens magtigen; en bij grootere armoede en minder zelfvertrouwen geene der ondeugden doorstralen, die de volkeren van het oostelijker *Poijnefë* onteeren.

Wij vernamen het eerst op *A-ur* dat deze zich kommerlijk voedende menschen ook hunne oorlogen voeren, dat heersch- en veroveringszucht ook over hen dezen vloek gebragt hebben. Zij noodigden ons uit om met ons vreeslijk ijzer (de verderflijke uitwerkingen van andere wapenen hadden zij door ons niet leeren kennen) ons in hunne bloedige twisten als de magten des noodlots te mengen.

De

De geweldige LAMARY is van *Meduro* uitgetrokken om zich alle noordelijke eilanden van *Radack* met de wapenen te onderwerpen. Hij heerscht thans over *A-ur*, *Kawen* en het noordel der keten, en heeft zijn' zetel op *A-ur*. Die van *Medura* en *Arno* voeren tegen hem en zijn rijk den oorlog. Hunne sloopvogten op dertig booten elk met zes tot tien koppen bemand, hebben zich tot *Otdia* uitgestrekt. Het laatste gevecht op *Tabual* heeft vier menschen het leven gekost; drie van de zijde van *Meduro*, en een van de zijde van *A-ur*. In een' vroegeren krijgstogt waren op hetzelfde eiland bij de twintig van wederzijden gesneuveld.

LAMARY bereisde in het begin van 1817 de eilanden van zijn gebied, om zijnen oorlogseskader, ook bij de dertig booten sterk, op *A-ur* zamen te roepen, van waar hij tegen *Meduro* trekken wilde. Wij verwachtten dezen vorst op *Eilu* aan te treffen; hij was bereids op *Udirick*, bij welke groep hij ons in zijne boot op de open zee bezocht. Toen wij tegen het einde deszelfden jaars op *Otdia* wederkwamen, was de krijgsmagt op *A-ur* verzameld. LAMARY had het eiland *Mesid* gemist, en, op andere groepen vervallen, afgezien van de versterking, die hij van daar te verwachten had.

Wij zullen hetgeen van den godsdienst, de gezellige orde, de zeden en gebruiken van onze vrienden tot onze kennis gekomen is uitvoerig berichten.

De bewoners van *Radack* vereeren een' onzigt-

baren god, en brengen hem, zonder priester en tempels, eenvoudige offers van vruchten. In de taal beteekent *Jaegach*, God: de naam van den god is ANIS. Bij ondernemende oorlogen en dergelijke gelegenheden, hebben plegtige offeranden plaats. De verrigting van dezelve geschiedt in de open lucht. Een uit de vergadering, niet de chef, wijdt den god de vruchten door omhooghouden en aanroepen; het formulier is *Gidien Anis mne jco!* het laatste woord herhaalt het verzamelde volk. Wanneer een huisvader op den vischvangst uitvaart, of iets voor hem gewigtigs onderneemt, dan offert hij onder de zijnen. Er zijn op verscheiden eilanden heilige boomen, kokospalmen, in wier kruin ANIS nederdaalt. Om den voet van zoodanig een' boom zijn vier balken in het vierkant nedergelegd. Het schijnt niet verboden te zijn, in de ruimte, die zij beslaan, te treden, en de vruchten des booms worden van de menschen gegeten.

De bewerking van het tatoueren staat in betrekking met het godsdienstig geloof, en mag zonder zekere goddelijke teekens niet gedaan worden (*).

De

(*) Onze vrienden weigerden ons steeds onder verschillende voorwendsels ons dit sieraad mede te deelen. Zij wierpen ons dikwijls de bedenkelijke gevolgen voor, het opzwellen der ledematen, de zware ziekte, enz. Eens bestelde een chef op *A-ur* een' van ons, om hem den anderen morgen te tatoueren; doch den anderen morgen wist hij zich daarvan op allerlei wijze te versoonen.

De geenen die getatouced begeren te worden, brengen den nacht door in een huis, waar de chef, die de bewerking verrigten moet, den god bezweert; een verneembaar geluid, een sluiten, zou zijne toestemming te kennen geven. Blijft dit teeken achter, dan wordt de bewerking nagelaten; waarom zij aan sommigen nooit volbragt wordt. Ingeval van overtreding zou de zee het eiland overstroomen en het geheele land vergaan. Van de zee bedreigt welbekend gevaar alleen deze eilanden, en het godsdienstig geloof zwaait dikwijls deze roede over de menschen. Maar daartegen helpen bezweringen. KADOE heeft op *Radack* de zee tot aan den voet der kokosboomen zien rijzen; maar zij werd bij tijds bezworen en trad in hare grenzen terug. Hij noemde ons twee mannen en eene vrouw, die op *Radack* deze bezwering verstaan.

De woeste eilandengroep *Bigar* heeft haren bijzonderen god. De god van *Bigar* is blind; hij heeft twee jonge zonen, met name NIGABUIL, en de menschen, die *Bigar* bezoeken, noemen elkander, zoolang zij daar zijn, NIGABUIL, opdat de blinde god hen voor zijne zonen houde en goed doe. ANIS mag op *Bigar* niet aangeropen worden: de god zou hem, die zulks deed, met zware krankheid en den dood straffen. Onder een' boom worden op *Bigar* vruchten, kokos, enz. geofferd. Wel en zonder haperen uitgesproken bezweringsformulieren doen water in de kuilen ontstaan; doch is het gevolg ongunstig, dan is er iets verzien geworden, en

de woorden zijn niet goed opgezegd. *C'est tout comme chez nous* (*). Bij *Bigar* mogen de haaijden menschen geen leed doen; de god laat dit niet toe. Van alle groepen van *Radaack* wordt *Bigar* over *Udirick* bezocht, slechts die van *Eilu* mogen zulks niet onmiddelijk doen. Zij moeten eene maand op *Udirick* vertoeven, eer zij er heen varen, en na de terugkomst weder eene maand op dezelfde groep blijven, eer zij van den medegebragten voorraad nuttigen. Deze voorraad bestaat in vleesch van vogels en schildpadden, hetwelk eerst gebakken en dan in de zon gedroogd wordt. Het gebruik van zout is op *Radaack* onbekend.

De huwelijken, het begraven der doden en de feesten, die bij verscheiden gelegenheden gehouden worden, schijnen buiten betrekking met den godsdienst te zijn. Aangaande het begrip van voortdoring na den dood is het ons niet gelukt van *KADOE* eenig berigt te bekomen.

Hoewel den opperhoofden geen bijzonderen eerbied bewezen wordt, oefenen zij toch over allen eigendom een willekeurig regt uit. Wij zagen zelfs door ons beschonken chefs onze geschenken voor magtiger verbergen. Zij schijnen in verschillende graden aan elkander ondergeschikt te zijn, zonder dat wij deze betrekkingen regt hebben kunnen doorgronden.

RA-

(*) Dierlijk magnetismus, sympathie, wonderdoctors, en wat niet al!

RARICK was de magtigste op *Oidia*; zijn vader SAUR-AUR, misschien de wezenlijke chef der groep, woonde op *A-ur*. RARICK en zijn zoon, een knaap van omtrent tien jaren, droegen alleen ettelijke stroken van pandanusbladen, waarin knopen gelegd waren, om den hals, en dit scheen een voorregt te zijn. Wij hebben dergelijke stroken in de woningen van opperhoofden zien hangen, die, gelijk gedroogde vischkoppen, onrijpe kokosnoten en steenen, het aanzien van gewijde voorwerpen hadden. De erfopvolging is niet onmiddelijk van den vader op den zoon, maar van den ouder² broeder op den jongeren, tot na het afsterven van allen de eerstgeboren zoon des eersten weder aan de beurt komt; vrouwen zijn uitgesloten. Waar een chef op een eiland aanvaart, wordt van zijne boot een teeken gegeven, en in zijne behoeften wordt met het best voorhandene voorzien. Dit teeken geeft de geen, die zich op het voorste gedeelte des vaartuigs bevindt met het opheffen van den rechterarm, terwijl hij roept. Dit werd ook in acht genomen, wanneer officieren der expeditie in booten der inwoners voeren. De opperhoofden onderscheiden zich door vrijer bewegingen in hunnen gang, die de gemeene man niet naarvolgen mag.

Tot den oorlog roepen de vorsten hunne manschappen op; de chef van iedere groep voegt zich met zijne booten bij het eskader, en men onderneemt eene vijandelijke groep te overvallen. Slechts aan land wordt gevochten. De vrouwen nemen

deel in den oorlog, niet alleen waar het er op aankomt den vijand van eigen grond af te weren, maar ook bij den aanval, en zij maken een wezenlijk gedeelte der krijgsmagt uit. De mannen staan in den slag vooraan; hunne wapens zijn de slinger, dien zij zonder behendigheid gebruiken, en een aan beide einden scherpgepunte staf, die, weggeworpen, zich draaijende in de lucht voortbeweegt, en met het einde, waarop hij nederkomt, zich inboort. Voorts de werpspiets, een vijf voeten lange stok, die gepunt en met weerhaken of haaitanden voorzien is. Wij hebben een kort krom houten zwaard, welks beide sneden met haaitanden voorzien waren, slechts op *Mesid* gezien. De vrouwen roeren, op bevel des aanvoerders, de trommel, eerst in eene langzame maat, (*Ringespinem*), wanneer de strijders van verre naar elkander werpen, vervolgens in verdubbelde rasfe slagen (*Pinnememe*), wanneer man tegen man handgemeen is. De vrouwen werpen steenen uit de bloote hand, zij staan in den strijd hare mannen en vaders bij, en werpen zich verzoenend en reddend tusfchen hem en den zegevierenden vijand. Gevangene vrouwen worden gespaard; mannen worden niet gevangen genomen. De man neemt den naam des vijands aan, dien hij in het gevecht verlaat. Ingenomen cilanden worden van alle vruchten beroofd, maar de boomen verschoond.

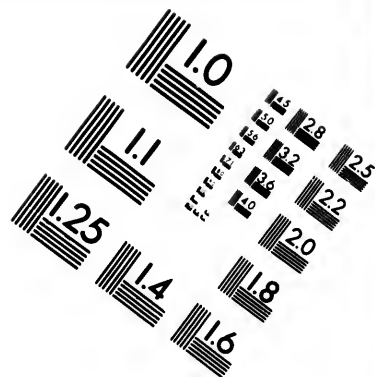
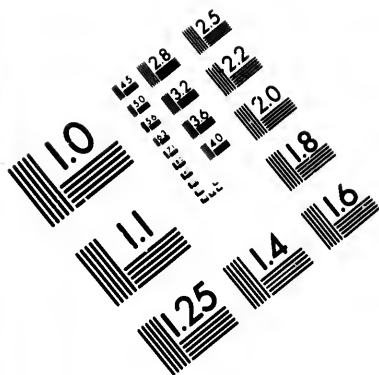
De huwelijken berusten op vrijwillige overeenkomst, en kunnen zoo gemakkelijk ontbonden als geloten worden. Een man kan verscheiden vrouwen

wen hebben. De vrouw is de gezellin des mans, en schijnt in billijke verhouding tot het hoofd des huisgezins zich aan hem zelfstandig en vrij te onderwerpen. Bij het reizen gaan de mannen befehrend vooraan, en de vrouwen volgen hen. Waar gesproken wordt, spreken de mannen het eerst, de vrouwen nemen, gevraagd, deel aan het gesprek, en er wordt naar haar geluisterd. De trommel, die in allen de vreugd opwekt, is in hare hand. Ongehuwden genieten onder bescherming der zeden eene betamelijke vrijheid. Het meisje bedingt geschenken van den man, maar de slajer der schaamachtigheid is over alle betrekkingen, die beide geslachten vereenigen, verspreid. Wij merken aan dat de zelfs onder mannen op de *Karolines*, gelijk op de eilanden van het oostelijk *Polynesië* gebruikelijke liefkozing, door het aanraken der neuzen, op *Radack* alleen tusschen man en vrouw, en slechts op vertrouwelijke plaatsen gebruikelijk is.

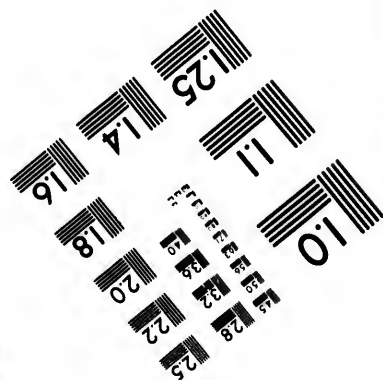
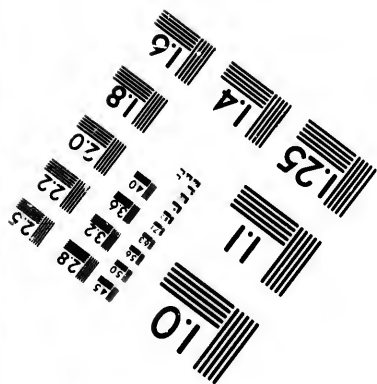
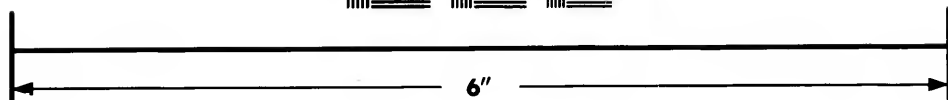
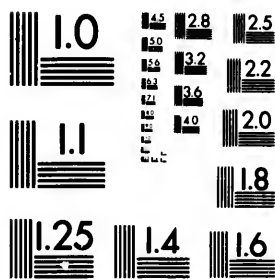
De band der boezemvriendschap tusschen twee mannen, die op alie eilanden der tweede provincie wedergevoerd wordt, legt op *Radack* den vriend de verpligting op zijn' vriend zijne vrouw mede te deelen, maar verpligt hem niet tot bloedwraak.

Wij vermelden huiverende en met afgrijzen eene wet, wier grond ons *KADOE* in het dringend gebrek en de onvruchtbaarheid der liefmoederlijke aarde heeft aangewezen. Iedere moeder mag slechts drie kinderen opvoeden; het vierde dat zij baart, en elk daarop volgende, moet zij zelve levend begraven.

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

1.5 2.8
2.0 3.2
3.6 4.0
4.5 5.0
5.6 6.3
7.1 8.0
9.0 10.0

11
10
1.5 2.8
2.0 3.2
3.6 4.0
4.5 5.0
5.6 6.3
7.1 8.0
9.0 10.0

ven. Aan dezen gruwel zijn de gezinnen der opperhoofden niet onderworpen. Onechte kinderen worden overigens gelijk de echten opgevoed. Wanneer zij kunnen loopen neemt de vader hen tot zich. Wanneer geen vader zijn kind erkent, behoudt het de moeder. Wanneer de moeder sterft, neemt eene andere vrouw het kind aan.

De lijken der gestorvenen worden in eene zittende houding met snoeren geheel omwikkeld. De opperhoofden worden op de eilanden begraven. Eene met groote steenen afgemeten vierkante ruimte duidt onder de palmen aan het binnenstrand de plaats aan; die uit het volk worden in zee geworpen. Ontrent de in den slag gefireuvelde vijanden vindt, volgens hunnen rang, dezelfde handelwijze plaats. Een ingestoken staf met ringvormige insneden duidt het graf aan der kinderen, die niet in het leven mogten blijven. wij hebben zelf beide soorten van begravenissen gezien.

Voor langen tijd heeft zich een Europeesch schip bij *Kawen* vertoond, en een' dag lang, zonder eene landing te beproeven, in de nabijheid van deze groep vertoefd. Het opperhoofd SAUR-AUR, onze gastheer op *Tabual*, is aan boord van dit schip geweest. (Wij merken aan dat hij toen LAELIDJU heette, terwijl hij sedert zijn' tegenwoordigen naam door vriendschappelijke ruiling van een' chef der eilandenketen *Ralick* gekregen heeft, die nu in zijne plaats LAELIDJU genoemd wordt). De inboorlingen hebben van dit schip ijzer en glascherven ingehandeld.

delp. KADOE bezat zelf op *A-ur* twee van deze scherven, en herinnerde zich dezelve bij gelegenheid van dergelijken, die hij onder ons voor zijne vrienden bewaarde (*). Geen lied heeft de gedachtenis van dit schip bewaard, geene namen zijn aan de vergetelheid ontrukkt.

Wij zijn de eerste Europeanen, die op *Radack* geland zijn, en dit beminnelijk volk hebben leeren kennen. Wij hebben uit grondbeginsel en genegenheid, uit werkelijke innige liefde, niets nagelaten van hetgeen wij voor dit volk konden doen. Wij hadden bij ons eerste bezoek onzen vrienden op *Otdia* in het bezit gesteld van zwijnen, geiten en tamme hoenders, er waren yams geplant en meloenen en watermeloenen waren opgekomen en tierden goed. Wij vonden, toen wij na weinig maanden terug kwamen, de plaats des tuins op *Otdia* verwoest en ledig. Niet een vreemd onkruid was, om ons goed oogmerk te betuigen, er overgebleven. De zwijnen waren van dorst gestorven, de hoenders waren niet meer voorhanden, LAMARY had de geiten naar *A-ur* overgebracht, en ook de yams, die alleen de vijandelijke ratten wederstaan, derwaarts verplant. De oude Chef LAERGASZ had op een eiland van zijn gebied andere door ons aldaar geplante yams ontdekt. Hij had deze wortelen welsmakend gevonden, en,

na-

(*) Men kan het hout met glascherven schaven, die zij, als wij de schaaf, gebruiken. Zij hebben voor hen eene wezenlijke waarde.

nadat hij ze gegeten had, het kruid zorgvuldig weder geplant. Deze handelwijze, die bij het teelen van den taro in acht genomen wordt, had zijn vrouwen bedrogen.

Het eigenlijk doel van ons tweede bezoek was onzen vrienden weldadig te zijn. Wij bragten hen geiten, zwijnen, honden, katten, tamme hoenders, patatten van de *Sandwich-eilanden* (*Ipomœa tuberosa*, Lour. Fl. Coch.), meloenen, watermeloenen, kalbasfen van onderscheiden foorten, zoodanigen, waarvan de vrucht tot nuttige vaten gebruikt, en anderen, waarvan zij gegeten wordt, het suikerriet, de wijndruif, de ananas, den appelboom der *Sandwich-eilanden*, den theeboom, den citroenboom en de zaden van verscheiden op de *Sandwich-eilanden* bruikbare boomen, kukui (*Aleurites triloba*), wiens noten als kaarsen gebrand worden, en olie en verfstof leveren, twee der struiksoorten, wier bast tot het vervaardigen van stoffen dient, enz.

Wij hebben met een gevoel van zelfvoldoening de zaden in den grond gelegd, die onze vriend KADOE op zich genomen heeft op te kweeken. Moge KADOE in zijn schoon beroep met wijsheid en kracht te werk gaan, moge hem gelukken wat zonder hem niet te hopen stond, moge de goede het goede, dat hij wil, bewerken, moge hij, de weldoener van een beminnelijk volk, deszelfs welvaart grondvesten, hetzelfde vreedzaam en doelmatig tot het betere leiden, en weldra bewegen om eene onnatuurlijke wet af

af te schaffen, die slechts haren grond in den nood had!

Wij moeten het bekennen, onze vriend staat aan den nijd zijner gelijken, aan de begeerlijkheid en magt zijner vorsten bloot, en de schatten, waarmede onze liefde hem overhoopte, trekken het onweder boven zijn hoofd te zamen. Onze bekommering kan nog verder gaan. De werkelijke rijkdom aan ijzer, dien wij op *Radack* verkwist hebben, kan tusfchen het zuiden en het noorden dezer keten en tusfchen haar en *Ralick* de bron van een' verderflijken oorlog worden, en bloedstorting de vrucht van onze mildheid zijn.

De behoefte en gevaar dreigende rissen van *Radack* hebben niets dat de Europeanen kan aanlokken, en wij wenschen onze kinderlijke vrienden geluk met hunne afgefcheidenheid. Het aantrekkelijke hunner zeden, de lieve fchaamte, die hen verfiert, zijn bloefems der natuur, die op geen begrip van deugd gegrond zijn. Zij zouden zich ligt aan onze ondeugden overgeven, en als slagtoffers onzer lusten onze verachting tot zich trekken.

Ralick is nabij in het westen van *Radack* eene dergelijke keten van lage eilandengroepen, wier geographie zelfs de vrouwen op *Radack* bekend is. *Ralick* is vruchtbaarder en bevolkter dan *Radack*. Het volk, de taal en de tatouering zijn dezelfden. Er worden geene kinderen vermoord. De menschen zijn bemiddelder, veel gevoeder dan op *Radack*; zij dragen een nog grooter oorsierfel; eenige mannen

namelijk kunnen de uitgerekte oorrellen boven het hoofd tot elkander brengen.

Tusschen beide eilandenketens vinden reizen, vijandelijke en vriendschappelijke aanrakingen plaats. Een chef van *Eilu* vertoonde ons lidteekens van wonden, die hij op *Radack* bekomen had. *Ralick* heeft op vijftig booten oorlog in *Radack* gevoerd. Er voeren opperhoofden van *Radack* over, en de vriendschappelijke betrekkingen werden hersteld.

Er is eens een Europeesch schip naar *Ralick* gekomen. Dit schip zou een' langen tijd (men zegt een jaar) in *Odja*, eene hoofdgroep dezer keten, ten anker gelegen hebben.

Wij vermoeden dan insgelijks dat de zuidelijker groepen de rijkeren zijn. Niet alle voortbrengselen, bananen, wortelen, enz. komen op alle groepen voor.

Repith-Urur wordt ons als eene aanmerkelijke groep van lage eilanden gefchetst, door menigvuldige van daar op hunne riffen vervallen booten den inwoners van *Radack* bekend. De booten en de dragt der menschen zijn op *Repith-Urur* dezelfden als op *Radack*. De taal is eene bijzondere, de tatering is onderscheiden; zij beslaat de zijden des ligchaams, en strekt zich uit tot het uiterste der lendenen en beenen. Huisdieren zijn er niet; de broodvrucht, de kokos, de bananen, wortelen, en, gelijk op *Radack*, de vrucht van den pandanus, dienen tot voedsel.

De inboorlingen van *Repith-Urur* leven in voort-
du-

durenden oorlog onder elkander. De man heeft aanhoudend de wapenen in de hand, en wanneer hij zich nederzet om te eten, legt hij zijne werpspiets aan zijne rechterhand en eene andere aan zijne linker naast zich. Op *Repith-Urur* wordt menschenvleesch gegeten.

Voor langen tijd kwamen op het eiland *Relich* der keten *Ralick* eens vijf menschen uit *Repith-Urur* op eene boot aan. Zij vischten en vingden niets; aan vruchten was geen gebrek. Zij slagden een' hunner, braadden hem en aten hem op. Een tweede werd even zoo geslagt en gegeten. De bewoners van *Relich* bedwongen en doodden de drie overigen.

Op het eiland *Airick* der groep *Kawen* leven een man en eene vrouw, op de groep *Arno* twee mannen en eene vrouw uit *Repith-Urur*, die in booten naar *Radack* gedreven zijn. Eene tweede vrouw, die de laatste nog bij zich hadden, was op zee onder het lange zwerven van dorst gestorven. Deze vijf menschen waren reeds voor KADOES aankomst op *Radack*. In zijn' tijd zijn nog twee booten te gelijk uit *Repith-Urur* op de groep *A-ur*, waar hij zich bevond, aangeland; in ieder was een man en eene vrouw. Zij waren, volgens hun zeggen, sedert negen maanden op zee geweest, en hadden vijf maanden lang van den vischvangst zonder versch water geleefd. De inboorlingen van *Radack* wilden tegen deze menscheneters de wapenen opvatten; maar de opperhoofden beschermden

de

de vreemdelingen. Een chef op *Tabual* heeft een man en eene vrouw tot zich genomen, een chef op *A-ur* de anderen.

Bogha is de naam van eene geringe lage eilandengroep, die den Radackers door het volgende voorval bekend is geworden. Eene vrouw van *Bogha* werd, toen zij langs het rif van een eiland dezer groep naar het andere eene lading kokos voer, door den vloed weggespoeld. Hare kokos dienden haar tot een vlot, en droegen haar. Zij dreef met wind en stroom *Bigar* voorbij, en werd den vijfden dag op *Udirick* aan land geworpen. Deze vrouw leeft nog op het eiland *Tabual*. *Bogha* komt ons in zijne afgezonderdheid voor als de zetel eener kolonie van *Radack*, welks taal aldaar gesproken wordt.

De door Kapitein JOHNSTON, op het fregat *Cornwallis*, in het jaar 1807, geziene en door ons weder opgezochte eilanden in het noord-oosten van *Radack* (*), vormen eene lage sikkelvormige groep van geringen omtrek, wier ronding naar den wind gekeerd is. Slechts op de windzijde heeft zich aarde op het rif verzameld. Het steekt meest onder den wind naakt uit de golven omhoog, en daalt af tot deszelfs ingang in de binnenzee. De eilanden

vor-

(*) Dezelfden, volgens KRUSENSTERN'S *Beiträgen zur Hydrographie*, p. 114, N°. 24, en p. 119, die FERDINAND QUINTANA op het schip *Maria*, 1796, en de Nederlandsche vloot, in 1625, gezien hebben, gelijk ook het *Gaspar Rico* der oude kaarten.

vormen eene dicht gedrongen keten, maar de vegetatie schijnt op dezelveu behoeftig en de kokosboom schiet nergens op.

Het woeste aanzien dezer groep en de menigte der fregatvogels, die ons in derzelver nabijheid omzwermden, en op de roode wimpels van ons schip als op een' prooi aanschoten, overtuigde ons dat zij werkelijk onbewoond zijn, en wij kunnen het met onzen vriend KADOË niet eens zijn, die in dezelveu *Bogha* heeft willen herkennen. De noord-oostpassaat en de sterke westelijke strooming, die wij op de vaart van *Udirick* derwaarts ondervonden, gelijk zij in deze zeeftreck met bestendigheid te verwachten is, wijzen, bij de geschiedenis der vrouw op *Tabual*, eene oostelijker ligging der groep *Bogha* aan. Zij moest misfehien nog oostelijk van de *C* or *Udirick* en *Bigar* aangegeven rigting op geringeren afstand van *Radack* te zoeken zijn.

Dat op *Bogha* de boomen zeer laag waren en de menschen geene booten bezaten, mag uit de opgevatte mening van onzen vriend, dat de voor hem liggende eilanden juist *Bogha* waren, in zijne beschrijving dezer groep overgeslagen zijn, van welke hij eerst bij deze gelegenheid begon te verhalen.

 DE KAROLINES.

De fcherpzinnige PEDRO FERNANDEZ DE QUIROS wilde in 1605 zuidwaarts naar de moeder van zoo-vele eilanden onderzoeken, die men reeds in den grooten oceaan ontdekt had. Wij hebben deze moeder in het vaste land ontdekt, in welks oosten men ze aantreft, gelijk men de zeevogels boven den wind der klippen ontmoet, die hun moederland zijn, en naar welken zij 's avonds met zonnenondergang tot hunne nesten terugkeeren.

Dit beeld, herwelk bijzonder treffend op de eilanden der eerste provincie past, heeft zich ons weder opgedrongen, toen wij van het oostelijk verwijderd *Radack* op de westelijker *Karolines* van het verdwaalde kind tot de kinderen in den schoot der moeder zijn teruggekeerd. Eene rijkere natuur ontvangt ons, en hetzelfde volk is bij dezelfde beminnelijkheid beschaafder.

De zeeftreek, die de *Karolines* beslaan, is aan hevige stormen onderworpen, die meest de afwising der mousfons aanduiden. De orkanen, die de Spanjaards op de *Philippines* en *Marianes* met het Tagaalfche woord *Bagyo* noemen, verwoesten somwijlen op de lage eilanden alle vruchten, zoodat de menschen genoodzaakt zijn een' tijd lang van den
 visch-

viachvangst alleen te leven; zij bedreigen de eilanden zelfs, tegen welken zij de zee opjagen. KADOE heeft op *Mogemug* een' orkaan beleefd, waarbij de zee een wel onbewoond, maar nochtans met kokos- en broodboomen bewasfen eiland wegspoelde.

De Heer WILSON fchetst ons een tafereel van de *Pelew-eilanden* en derzelver voortbrengfelen. *Eap*, het andere westelijke hooge land der *Karolines*, verschijnt ons, offchoon zonder hooge toppen, als de zetel van volkanische krachten. De aardbevingen zijn menigvuldig en sterk, zelfs worden de ligtgebouwde huizen der inboorlingen daardoor omgestort. De koraalriffen van *Mogemug* en *Ulea* worden, wanneer op *Eap* de aarde schudt, gefchokt, doch met minder geweld. KADOE heeft zulks van *Feis* niet vernomen. Volgens zijne waarneming zijn op *Eap* de nachten bij even warme dagen veel koeler dan op *Ulea*. *Eap* brengt flijpsteen voort, die de bewoners der oostelijker lage eilanden van daar halen. Zij zijn een vriendelijker gefchenk der natuur dan het zilver; hetwelk CANTOVA aan deze eilanden op het getuigenis van den aldaar geboren CAYAL toefchrijft. KADOE verklaart ons deze overlevering. Een witte fteen wordt in de bergen van *Eap* gevonden, waarop de opperhoofden een uitsluitend regt hebben. Hunne eerzetels zijn daarvan gemaakt; een blok vormt de zitting, een ander den rug. KADOE heeft dezen fteen gezien; hij is geen zilver, geen metaal. Een geele fteen heeft op *Pelli* (de *Pelew-*

eilanden) gelijke waarde. Men herinnere zich uit WILSON den als krijgstrophee ontvoerden zetel eens opperhoofds. Eene portebakkersaarde wordt op *Eap*, even als op *Pelli*, gebezigd om langwerpige vaten daaruit te bakken.

De verscheiden bruikbare palmen der *Philippines* (*Palma brava*, *Palma de cabello negro*), die onder de gewassen der *Pelew-eilanden* geteld worden, laten ons den rijkdom hunner Flora afmeten. *Eap* geniet met *Pelli* de voorregten van een hoog land. Wij vinden onder de voortbrengselen van *Eap* den *Areca* palm (*Areca catheca*), den bamboes, drie in de gebergten wasfende boomsoorten, uit wier hout men booten bouwt, waartoe op de lage eilanden de broodboom gebruikt wordt. De *Aleurites triloba*, de kruidnagelboom (*Caryophyllus aromatica*), die niet slechts niet geacht, maar zelfs veracht wordt, en benevens twee andere boomen, die nuteloos en bitter van smaak zijn, ter vergelijking van flechtheid en lelijkheid dient. De oranjeboom, het suikerriet en eindelijk de curcuma, die zeker ook op *Ulea* en de lage eilanden voorkomt, maar in groote menigte op *Eap*. KADOE herkende op de *Sandwich-eilanden* en onder de op de riffen van *Radack* uitgetroide zaden vele soorten, die deels op *Eap*, deels op de lage eilanden der *Karolines* inheemsch zijn. *Feis* bezit onder alle lage eilanden den vruchtbaarsten bodem en de rijkste Flora. De wegens zijn veelvoudig nut uit *Eap* verplante bamboes is aldaar goed voortgekomen. De andere eilanden

la
er
ve
en
ro
ov
vro
tel
lag
van
aan
hoo
len
en
flage
zich
volg
arum
wel
eilan
foort
gewo

(*)
tes,
lippin
fayas
bouw
(*)
verkee

landengroepen halen hare behoeften uit *Eap*. *Ulea* en de gezaumentlijke lage eilanden dezer zee brengen vele plantenfoorten voort, die op *Radack* niet zijn, en hebben eene veel weliger natuur. *Don Luis de Torres* heeft zelfs planten van *Ulea* naar *Guaham* overgebracht, die der Flora van dit hooge land vreemd waren.

Al deze eilanden zijn rijk aan broodboomen, wortelen en bananen. Het volksvoedsel schijnt op de lage eilanden in de broodvrucht te bestaan, waarvan verscheiden bijsoorten onder verschillende namen aangekweekt worden. De wortelen maken op de hooge eilanden het volksvoedsel uit. De aardappelen (*Camotes*) (*), die *CAYAL*, drie zijner broeders en zijn vader *CORR* van de *Philippines*, waar zij verslagen werden, naar *Eap* overbragten, vanwaar zij zich op andere eilanden verspreid hebben, komen volgens *KADOE* op *Ulea* niet voort. De wortel der arumfoorten bereikt slechts op het hooge land, en wel op *Feis*, zijnen vollen wasdom. Op de *Pelew-eilanden* worden verscheiden variteiten van eene soort aangebouwd van welken ettelijken eene buitengewoone grootte bereiken (†). De pandanus wast op

(*) De Spanjaarden noemen de eetbare wortelen *Camotes*, en het schijnt dat zij dit woord uit de taal der *Philippines* ontleend hebben. De *Camote* der Tagalen en *Bisayas* was op deze eilanden voor de verovering aangebouwd.

(†) In het *Account of the Pelew-islands* staat overal verkeerdelijk yams (*Dioscorea*), voor taro (*Arum Lin.*)

op alle *Karolines*, zonder dat zijne vrucht gegeten of tot opschik gebruikt wordt. Er komt geene der veredelde bijsoorten voor. De landbouw op *Eap* moet onvergelykelyk zijn. Drijvende tarotuinchen worden aldaar op het water op hout- en bamboesvloten kunstig aangelegd.

De pifang wordt niet zoozeer om de vrucht als om zijne vezelen aangekweekt, waaruit de vrouwen sierlijke matachtige stoffen weten te weven of te vlechten. De stukken dezer stoffen zijn in de gedaante van een' Turkschen shawl, eene el breed en eenige ellen lang. Ingeflaggen zwarte draden vormen sierlijke doorgewerkte patronen aan wederzijden, en de draden der sbering hangen als franjes aan het einde. Deze stoffen worden somwijlen met curcuma geverfd. In de reis van Kapitein JAMES WILSON, die in 1797 met de eilanden der provincie van *Ulea* verkeerde, worden deze stoffen beschreven, en de kunst van dezelve te vervaardigen zonder eenigen grond aan de onderrigtigen der Spaansche zendelingen toegeschreven (*). De bananeplant wordt volgens KADOE meest, eer zij vruchten gedragen heeft, afgesneden, om de vezel te bekomen. Eene andere plant, eene *Mal-*

va-

(*) Wij verklaren het ons ligt dat de inboorlingen het ijzer met den naam verlangden, onder welken LUITO negen jaren vroeger veel van de Europeanen op *Guaham* bekomen had (*Loeloe*, *Chamoa*, voor *Parri*, *Ulea*). Maar wij begrijpen niet dat de medegedeelde getalen uit geen der ons bekende dialecten dezer zee zijn. Wij herkennen slechts de algemeene wortelen des taalstams daarin.

yacca, levert een' bast, die insgelijks op eenige eilanden tot dergelijke stoffen bearbeid wordt (*).

De papier-moerbeziënboom en de baststoffen van *O'Weihee* waren KADOE even onbekend (†). De curcumawortel wordt tot een pulver geraspt, hetwelk een' aanmerkelijken handeltak van *Eap* uitmaakt. Zich de huid met dit pulver te verwen is van *Tug* in het oosten tot *Pelli* in het westen een algemeen gebruik, dat op de zuid-westelijk van de *Pelow-eilanden* gelegen groepen niet heerscht, en ook op de *Marianes* niet heerschte. Zoo versieren de vrouwen zich altijd, en de mannen bij feesten, of, waar oorlog is, tot den strijd, zoo worden de lijken bij de begravenis versierd. Het gebruik betel te kaauwen en de tanden zwart te verwen is enkel tot *Pelli*, *Ngoli*, *Eap* en de *Marianes*, waar hetzelfde ook oorspronkelijk is, bepaald. Zoete fyroop wordt uit het sap der kokospalmen slechts op de *Pelow-eilanden* gewonnen. Het drinken van de *Kava* en

(†) Eene plaats in CANTOVA's brief bevestigt ons in het vermoeden dat de onvruchtbare bananefoort, die op de *Philippines* wegens haar vlas aangekweekt wordt, zich insgelijks op de *Karolines* bevindt. *Mettre en oeuvre une espèce de plane sauvage et un autre qui s'appelle Balibago, pour en faire de la toile.*

(*) Eene plaats bij FIGAFETTA brengt ons op het vermoeden dat de kleine schorten der vrouwen op de *Marianes* baststof geweest is. *Toile ou plutôt écorce mince comme du papier, que l'on tire de l'aubier du palmier*, pag. 61 der Fransche uitgave.

het gebruik van zout zijn allen deze eilanden even vreemd.

Er bevinden zich op geen der eilanden der eerste provincie van den grooten oceaan geene andere huisdieren dan die welken de Europeanen derwaarts gebragt hebben. Wij laten WILSON, wegens de *Pelew-eilanden* berigten. Volgens KADOE is voor zeer langen tijd, een groot schip op *Mogemug* gekomen, hetwelk aldaar zelfs katten achtergelaten heeft. De soort dezer dieren heeft zich van *Mogemug* af, naar het westen tot *Pelli* en naar het oosten tot *Ulea* verspreid. Zij worden op deze eilanden met den Spaanschen naam *Gato* benoemd. Van een' hoog bejaarden grijaard op *Mogemug* hebben lieden uit *Eap* en uit *Ulea*, heeft KADOE zelf in de taal dier vreemdelingen van een tot tien hooren tellen. Zoo- ver telt hij werkelijk in het Spaansch met vaardigheid en eene zuivere uitspraak. Hij heeft wijders op *Mogemug* twee groote aarden vaten gezien, drie of vier voeten hoog, die van dit schip afkomstig waren. Wij hebben anders van CANTOVA's mislie op *Mogemug* geen ander aandenken opgespoord. Van het op het eiland *Faloilep* achtergebleven geslacht heeft KADOE niets vernomen (*).

De *Trichechus dugong* komt in de wateren der *Pelew-eilanden*, gelijk in die der *Philippines*, voor.

CAN-

(*) CASCHATEL, Chef van *Mogemug*, ten tijde des briefs van CANTOVA, was KADOE bij naam als een langgestorven opperhoofd dezer groep wel bekend.

den
hij
ber
phij
zee
gew
in g
visi
hetz
zij
men
den
den
de d
Syll
heeft
er w
getal
Ulea
een
op a
dolph
op ;
en zij

(*)
netten
en ver

CANTOVA gewaagt van de jacht, die de bewoners der lage eilanden op den walvisch maken. Hetgeen hij deswegens berigt, mogt wel op de dolphijnenjagt betrekkelijk zijn. Er komen drie foorten van dolphijnen met witte, roode en zwarte buiken in deze zeefstreek voor. Wanneer die van *Ulea* deze dieren gewaar worden, gaan kleine booten, bij de tachtig in getal, in zee, omfingelen de troep, drijven de visfchen naar land, en fmijten hen, wanneer zij hetzelfde genoegzaam genaderd zijn, met steenen, tot zij zich op het strand werpen. Op deze wijze wordt men dezelfen in een groot getal magtig. Zij worden gegeten. Bij het fmijden zijn kunstmatige sneden in acht te nemen; eene valsche snede verwijdert de dieren voor een' zekeren tijd van het eiland. Op *Svilick*, waar het rif slechts een' smallen ingang heeft, worden de dieren in de lagune gedreven, en er wordt geen van gedood, voor een genoegzaam getal (omtrent vijftig) bij elkander zijn. Op de tot *Ulea* behoorende eilanden wordt deze parforcejagt met een bijzonder goed gevolg geöfend. Men verstaat op andere eilanden de kunst zoo goed niet. De dolphijnen komen fomwijlen de rivieren van *Eap* op; men sluit hen dan den terugweg af met netten, en zij worden geharpoeneerd (*).

Het

(*) Die van *Eap* hebben tot den vischvangst grooter netten, hoedanigen op de lage eilanden niet gebruikelijk en vermoedelijk ook niet bruikbaar zijn.

Het hoen bevindt zich op alle *Karoline-eilanden*, zonder dat men er nut van weet te trekken. Wij moeten tegen CANTOVA, die ons berigt van inboorlingen van *Eap* zelve mededeelt, en zegt dat eene foort van krokodillen aldaar aanbeden of vereerd werd, het getuigenis van KADOE uitdrukkelijk aanvoeren.

Op *Pelli* (de *Pelew-eilanden*) komt eene foort van krokodil voor, *Ga-ut* genaamd (*Te-use* volgens WILSON). De *Ga-ut* onthoudt zich bestendig in het water, en heeft een' zamengedrukten staart. Het kinderstemachtig geluid, dat dit gevaarlijk dier voortbrengt, zou onkundigen ligt misleiden. Er heeft zich slechts eenmaal aldaar een vertoond, en is gedood geworden, nadat hij eene vrouw verflonden had.

Eene groote foort van haagdis, *Kaluy* genaamd, komt op *Pelli* en *Eap* voor, en wel uitsluitend op deze eilanden; maar niet op *Feis*. De *Kaluy* is veel kleiner dan de *Ga-ut*, en zijn staart is rond. Hij gaat wel in het water, waar hij voor den mensch gevaarlijk worden kan, en eet vischen; doch hij onthoudt zich meest op het land, en kruipt op de boomen, waar hij gedurende de hitte van den dag slaapt. KADOE herkende den *Kaluy* in de afbeelding der *Lacerta monitor*, die SONNINI en LATREILLE in de *Suites à BUFFON* geven. Het vleesch van dit dier geldt op *Eap* voor vergiftig, en wordt niet gegeten; de inboorlingen gelooven dat men er van sterven zou; maar zij doden het dier

dier waar zij kunnen. BOCLÉ, de aangenomen zoon des opperhoofds en priester des gebieds *Cat-tepar*, en zijne medgezellen (vermoedelijk Europeanen) aten het vleesch zonder nadeelige gevolgen.

Onder de insecten van *Eap*, die op andere eilanden niet voorkomen, voert KADOE een' zeer grooten scorpioen aan, wiens voorgewende dodelijke steek door het sap van kruiden geheeld wordt, en eene kleine soort van *Vampyres*, die slechts in sommige districten aangetroffen wordt. De vlo was KADOE, eer hij bij ons kwam, volkomen onbekend.

Ijzer wordt van aangespoelde scheepswrakken op *Ulea*, *Eap* en andere eilanden in grooter menigte dan op *Radack* gewonnen. Het zou in het zuidwesten van *Pelli* geheel niet voorkomen. Het drijfhout wordt overal veronachtzaamd.

CANTOVA gewaagt van een mengfel van verscheiden menschenrasfen op de *Karolines*, van welke onze berigten zwijgen. Welligt mogten *Papuas* uit de zuidelijker landen door eenig toeval en sommige Europeanen, MARTIN LOPEZ en zijne medgezellen, of anderen, langs andere wegen, op dit eiland geraakt zijn, gelijk zulks meermaals gebeurd is. Maar het ras der inboorlingen is dat, hetwelk op alle eilanden des grooten oceaans verspreid is. Hun haar schijnt gekroesder te zijn dan dat der *Radackers*. Zij laten het lang wasfen, en stellen op dit natuurlijk sieraad een' bijzonderen prijs. Het wordt slechts op *Eap* den kinderen afgesneden.

Volgens KADØES waarneming zijn de bewoners
van

van het gebied *Sammagi*, op *Eap*, uitnemend klein van gewas. Misgehoorten en natuurlijke gebreken zijn volgens hem op dit eiland buitengemeen menigvuldig; hij voerde ons als voorbeelden aan een' man zonder armen, wiens hoofd ongemeen groot was, een' zonder handen, een' ander zonder duimen, een' met slechts een been, hazenmonden en doofstommen (*). Zelfs minder in het oog vallende gebreken zijn op andere eilanden veel zeldzamer. Eene ziekte, die de Europeanen op de meeste eilanden der *Zuid-zee* verbreid hebben, schijnt volgens KADOE op *Ulea* niet onbekend te zijn.

De menschen zijn over het algemeen op *Ulea* welgevoeder en sterker dan op *Radack*. De tatouering is overal willekeurig, en staat in geene betrekking met het godsdienstig geloof. De opperhoofden zijn meer dan het volk getatoueed. Een stuk bananenstof, nagenoeg als het *Maro* van *OWeihee* en *OTahiti* gedragen, is het gebruikelijke kleed; slechts op *Pelli* gaan de mannen geheel naakt, gelijk ook voormaals op de *Marianes* het geval was. Het oorfierraad de Radackers wordt slechts op *Pelli* niet gedragen. De neusvleugels worden tot het insteken van welriekende bloemen doorboord. De armband uit de beenderen van den *Trichechus dugong*, dien de opperhoofden der *Pelew-eilanden* dra-

(*) Ook op *Eap* heeft KADOE een' monsterachtigen *Kahuy* gezien, die twee staarten en twee tongen had.

drag
van
die
L
zou
weg
perh
lew-
leere
W
zelfs
V
zijn,
volke
van
Feis
van
nemen
ten h
de bo
laat
Maria
hoeve

(*)
met v
den w
schen i
groepen
deze e

dragen, is uit WILSON bekend. De opperhoofden van *Eap* dragen een' dergelijken breedere armband, die uit eene schelp geslepen is.

De huizen zijn overal groot en gefloten; men kan zonder zich te bukken de deuren ingaan. Bestrate wegen en vierkante pleinen voor de huizen der opperhoofden bevinden zich op *Eap* gelijk op de *Pelew-eilanden*, waar wij die door WILSON hebben leeren kennen.

Wij moeten dit moedige zeevolk het eerst op deszelfs booten beschouwen.

Van dezelfde bouwwijze met de booten van *Ulea* zijn, volgens KADOE, die van *Nugor* en *Tug*, wier volkeren door hunne talen afgezonderd zijn, en die van de eveneens sprekende lage eilanden tot *Ulea*, *Feis* en *Mogemug*. De anders sprekende inwoners van *Savonnemusoch* tusschen *Nugor* en *Tug* ondernemen geene verre zeezeizen, en mogten andere booten hebben. De vergelijking, die CANTOVA tusschen de booten der *Karolines* en die der *Marianes* maakt, laat ons op deze terug besluiten. De booten der *Marianes* waren gelijkvormig aan die van *Ulea*, hoewel beter zeilers (*).

De

(*) De twee booten, die CANTOVA gezien heeft, waren met vier anderen op de reis van *Fatoilep* naar *Ulea* door den westenwind verstrooid geworden. De meeste menschen in dezelve waren inboorlingen van beide genoemde groepen, en wij nemen aan, dat de booten zelve van deze eilanden geweest zijn. De eerste groote boot, die vier.

De bouwwijze der booten van *Eap* en *Ngolt* wijkt weinig van die van *Ulea* af. Maar de inboorlingen van *Eap* gebruiken gaarne booten uit *Ulea*, die zij zich langs den weg des handels verschaffen. *Pelli* heeft eene bijzondere bouwwijze, en de lage eilanden in het zuid-oosten van *Pelli* weder eene andere. *Pelli* en deze eilanden staan in de scheepvaart achter, en hunne booten bezoeken de oostelijker eilanden niet.

De stoutste zeelieden zijn de inboorlingen van *Ulea* en de omliggende eilanden, die ook *CANTOVA* voorbeschaafter en geschikter houdt (*). De drijfveer der

vierentwintig menschen droeg, drie kajuiten had, en wegens hare merkwaardigheid zorgvuldig beschreven werd, heet *une barque étrangère peu différente des barques marianoises, mais plus haute*; de andere kleinere *une barque étrangère quoique semblable à celle des isles Marianes*. Het heet verder, waar de afstand der eilanden van elkander geschat zal worden: *J'ai fait attention à la construction de leurs barques, qui n'ont pas la légèreté de celles des Marianes*, en wij gelooven op zijne plaats bewezen te hebben, dat, waar geen andere maatstaf gegeven was, de afstanden nog te groot genomen zijn geworden. *Ulea* is zelf op geringeren afstand van *Guaham* geplaatst, oogschijnlijk wegens de valsche bepaling van *Fatoilep* door *JUAN RODRIGUEZ* in 1696, op welke *CANTOVA* zich verlaten heeft.

(*) *Les habitans de l'isle d'Ulea et des isles voisines m'ont paru plus civilisés et plus raisonnables que les autres.*

de
des
pu
Gu
bo
Fo
ger
hel
hur
len
ook
wor
eilan
herv
cure
deng
ontb
vijf
reis
in p
T
kenn
latiën
heeft
Zij
gang

(*
ken.
pauz

der scheepvaart is de handel. De hoofdvoorwerpen des handels zijn ijzer, booten, stoffen en curcumapulver. Wij hebben elders van den handel met *Guaham* gesproken, alwaar de Uleërs hoofdzakelijk booten tegen ijzer verkoopen. De bewoners van *Fcis*, *Eap* en *Mogemug* halen booten van *Ulea* tegen curcumapoeder. Die van de oostelijkere eilanden hebben den broodboom in overvloed, en bouwen al hunne vaartuigen zelf; die van *Nugor* en *Tug* halen in *Ulea* ijzer tegen stoffen; die van *Ulea* varen ook op *Tug* en *Nugor*, en die van *Sayonnemusoch* worden op deze reizen bezocht, zonder zelf andere eilanden te bezoeken. Op *Pelli* wordt het ijzer, hetwelk de Europeanen derwaarts brengen, tegen curcuma ingeruild. Op de zuid-westelijker eilandengroepen worden stoffen tegen ijzer, hetwelk hen ontbreekt, verhandeld. Een eskader van tien zeilen, vijf van *Mogemug* en vijf van *Eap*, volbragt deze reis; de zeereizigers zelve heeft KADOE op *Eap* in perfoon gekend.

Tot geleidster bij hunne scheepvaart dient hen de kennis der sterren, die zij in verscheiden constellatiën verdeelen, die ieder haren bijzonderen naam heeft (*).

Zij schijnen op iederen togt den op- of ondergang van een ander gesternte waar te nemen. Eene kwa-

(*) Volgens CANTOVA wordt de sterrekunde onderwezen. *Le maitre à une sphère, où sont tracés les principaux astres.*

kwalijkbegrepen uitdrukking van CANTOVA heeft hen verkeerdelijk de kennis der kompasnaald doen toeschrijven (*). CANTOVA meent slechts de verdeling des gezigtkrings in twaalf punten, gelijk wij die, benevens andere benamingen der windstreken, in onze woordenlijst volgens *Don LUIS DE TORRES EN KADOE* medegedeeld hebben (†). De stuurman eener boot legt, volgens *Don LUIS DE TORRES*, een stukje hout, een' kleinen staf, vlak voor zich neder, en gelooft door hetzelfde geleid te worden, gelijk wij door het kompas. Het is ons niet onbegrijpelijk dat deze staf, in het oogenblik der waarneming gesteld, in het gebied van zeer bestendige winden dienen kunnen, om den tegen den wind te houden koers te verzinnelijken.

Men telt op de *Karolines* dagen en maanden, en verdeelt het jaar volgens de wederkomst en het verdwijnen der gesternten in zijne seizoenen; maar niemand telt de jaren: het voorledene is immers voorbij; het lied noemt de namen die der geheugenis waardig schenen, en zorgloos leeft men met de dagen voort.

KADOE wist evenmin zijn' eigen ouderdom als ieder eilander van het oostelijk *Polynesië*. Het leven dezer eilanders, onbedachtzaam, stoutmoedig en

(*) *Ils le servent d'une boussole qui a douze aires de vent.*

(†) Hiervoor bl. 134.

en
van
nen
zeld
der
men
vree
zelfs
de S
opge
Op
zigtb
afbee
lijk v
DOE
bedre
veel
critiek
woord
Fagea
vertale
scheide
worden
De
Ngoli
van E
eiland
Men
vaders
ren ov
III.

en den drang des oogenblikk gehoorzamende, is van vele der kwalen bevrijd, die het onze ondermijnen. Toen wij KADOE van den onder ons niet zeldzamen zelfmoord verhaalden, vond hij dit een der belagchelijkste dingen, die hij van ons vernomen had. Maar zij zijn toch onlijdzaam onder vreemde verdrücking, en de geschiedenis heeft den zelfmoord van de inwoners der *Mariancs*, onder de Spanjaarden (de verkondigers des evangeliums!!) opgeteekend.

Op alle *Karoline-eilanden* worden slechts aan onzichtbare hemelsche goden geloofd. Nergens worden afbeeldingen van goden gemaakt, nergens menschelijk werk of lichamelijke voorwerpen vereerd. KADOE was in de godenkennis van zijn volk weinig bedreven. Wat wij van hem hier naverhalen, laat veel te wenschen over, en is mischien aan de critiek onderworpen. Wij hebben volgens hem het woord *Tautup* (*Tahutup*, CANTOVA), op *Radack Fageach*, door het woord god geloofd te moeten vertalen. Volgens CANTOVA zijn de *Tahutup* afgescheiden zielen, die als beschermgeesten aangemerkt worden.

De god (*Tautup*) van *Ulea*, *Mogemug*, *Eap* en *Ngoli* heet ENGALAP, die van *Fcis RONGALA*, die van *Elath* en *Lamureck* FUSS, die van het woeste eiland *Fajo* LAGÉ.

Menschen hebben ENGALAP nooit gezien. De vaders hebben de kennis van hem aan hunne kinderen overgeleverd. Hij bezoekt afwistelend de eilan-

den, waar hij erkend wordt. De tijd zijner tegenwoordigheid schijnt die der vruchtbaarheid te zijn. Hij is met RONGALA, den god van *Feis*, door vriendschap verbonden; zij bezoeken gastvrij elkan- der. Met FUS8, den god van *Lamureck*, schijnt hij in geene betrekking te staan.

Er zijn op *Ulea* en de oostelijker eilanden noch tempels noch priesters, en er hebben geene plegtige offeranden plaats. Op *Mogemug*, *Eap* en *Ngoli* zijn bijzondere tempels gebouwd, er worden offeranden verrigt en er heeft een eerdienst plaats.

KANOE heeft ons berigt gelijk hij het op *Eap*, waar hij zich lang ophield, bevonden heeft, en bewert dat het op de naaste groepen even zoo ge- steld is. Beide geslachten hebben andere tempels en andere offertijden. Bij de offers der vrouwen is geen man tegenwoordig. Bij de offers der mannen is de chef de offeraar. Hij wijdt den god door omhooghou- den en aanroepen eene vrucht van iedere soort en een' visch. Het formulier is: *Wareganam gure, Tautup!* het volk herhaalt het laatste woord. De geofferde vruchten worden niet genuttigd, maar in den tempel nedergelegd. De menschen blijven tot deze offeranden eene maand lang in den tempel vergaderd en afge- scheiden, alwaar zij hun voedsel van buiten bekomen. Ieder wijdt van alle vruchten of vischen, die hij ge- durende dien tijd nuttigt, den eersten beet volgens bovengenoemd gebruik, en werpt hetzelfde dan on- genuttigd weg. Gezangen of dansen hebben in den tempel geene plaats. Deze plegtigheid wordt afwis- se-

fe
ee
de
hij
off
ter

zij
zig
me
zij
lijk

V

TOR
dien
afta
iets
volk

In

ALU
fpron
vang
gehet
gehoo

(*)

van A
der g
ders v

felend eene maand in een gebied en de volgende in een ander gehouden. **KADOB** heeft als een vreemdeling den dienst in den tempel niet bijgewoond; hij is er nooit in geweest. De ingang is buiten de offertijden iedereen' behalve den chef en den priester verboden.

RONGALA heeft te *Fets* geen tempel, maar er zijn tijden dat hij op het eiland nederdaalt, en onzichtbaar in het woud aanwezig is. Dan mogen de menschen niet luid spreken of gaan; dan naderen zij het woud alleen met curcuma geverfd en scestelijk opgeschikt.

Wij deelen de godenleer, volgens *Don LUIS DE TORRES*, getrouw en uitvoerig mede. **CANTOVA**, dien wij hier verzoeken te vergelijken, verhaalt de afstamming der goden bijna op dezelfde wijze en iets volstandiger. De lieflijke mythe van **OLIFAT** is volkomen nieuw.

In den hemel worden drie perfoonen aanbeden, **ALUELAP**, **LUGELENG** en **OLIFAT**; maar de oorsprong van alle dingen is als volgt. Voor den aanvang der tijden was er eene godenvrouw, **LIGOPOEP** geheten; deze wordt voor de schepperin der wereld gehouden (*). Zij baarde **ALUELAP**, den heer van
al-

(*) Volgens **CANTOVA LIGUPUND**, zuster, en niet moeder van **ALUELAP**, schepperin der menschen. Maar de eerster der goden zijn **SABUCUR** en zijne vrouw **HAMELUL**, ouders van **ALUELAP** en **LIGOPOEP**.

alle wetenschap, den heer der heerlijkheid, den vader van LUGELENG (*); wie nochtans LUGELENGs moeder en hoe diens geboorte geweest is weet men niet. LUGELENG had twee vrouwen, eene in den hemel en eene op de aarde; de hemelsche heette HAMELUL, de aardfche TARISSO, die in schoonheid en andere natuurlijke gaven zonder gelijk was.

TARISSO baarde OLIFAT (†), na vier dagen zwangerschap, uit hare hersenpan. OLIFAT liep dadelijk na zijne geboorte weg, en men volgde hem na, om hem van het bloed te reinigen; maar hij zeide dat hij het zelf wilde doen, en leed niet dat men hem aanraakte. Hij reinigde zich tegen de stammen der palmboomen, die hij voorbij liep, waardoor zij eene roode kleur behouden hebben. Men riep hem toe en vervolgde hem, om hem de navelstreng af te snijden, maar hij beet haar zelf af; hij zeide dat hij voor zich zelven wilde zorgen, en liet zich van geen sterveling aanraken. Hij bedacht dat het gebruik was eerstgeborenen melk der jonge kokosnoot

(*) LAGUEILENG, volgens CANTOVA, die zijne moeder LETEUHIEUIL noemt, geboortig uit *Ulea*.

(†) OULEFAT, volgens CANTOVA; hij noemt de vrouwen van LUGUEILENG niet, maar laat de aardfche moeder van OULEFAT uit het eiland *Falalu* der provincie van *Hogoleu* geboortig zijn. Dit eiland is KADOE onbekend; het heet *Felalu* op de kaart van Don LUIS DE TORRES.

noot te laten drinken , en kwam bij zijne moeder , die hem den kokos reikte om te drinken. Hij dronk en sloeg de oogen ten hemel , waarin hij zijn' vader LUGELENG ontdekte , die hem riep. Toen volgde hij zijn' vaders roepstem en zijne moeder mede. Alzoo scheidden beiden van de wereld. Toen OLIFAT in den hemel aangeland was , ontmoette hij aldaar verscheiden kinderen , die met een' haai speelden , dien zij eene snoer om den staart gebonden hadden. Hij veinsde , om onbekend te blijven , melaatsch te zijn. Toen bleven de kinderen ver van hem , en raakten hem niet aan. Hij begeerde van hen den visch , om ook daarmede te spelen , en zij weigerden hem denzelve. Een nogtans erbarmde zich , en reikte hem de snoer , waaraan de visch gebonden was. Hij speelde eene poos daarmede , en gaf hem toen den kinderen weder , hen vermanende niet te te vrezen , maar voort te spelen , alzoo de visch hen geen kwaad doen zou ; maar hij beet allen , behalve hem die zich jegens OLIFAT beleefd getroond had. OLIFAT had den haai , die geene tanden had en onschadelijk was , gevloekt. Toen ging hij verder door den hemel , zijnen vloed over allen uitsprekende , dewijl men hem in zijne heerlijkheid kwetste. Daar niemand hem kende , en hij tot zijn' vader nog niet gekomen was , die alleen hem herkennen kon , leide men het op zijn leven toe. Hij kwam aan eene plaats waar een groot huis gebouwd werd ; hij verlangde van de werklieden een mes , om kokosbladen voor het dak te helpen snijden ; maar

zij weigerden het hem; een nogtans reikte hem er een, en hij sneed eene vrucht bladen; maar hij vervloekte alle werklieden, op dengeen na die hem behulpzaam geweest was, zoodat zij bewegingloos tot standbeelden verstijfden. Maar LUGELENG, de bouwheer, vernam naar de werklieden, en hem werd berigt dat zij allen verstijfd waren. Hieruit vernamen LUGELENG en ALUELAP dat OLIFAT in den hemel wandelde. Zij vroegen den man, die nog ijverig kokosbladen tot het dak aandroeg, of hij iets om zich heen gezien had; hij antwoordde dat hij niets had gezien, dan een candoeroe (eene foort van strandlooper), in welken OLIFAT zich herschappen had. Zij zonden den man heen, om den candoeroe te roepen; doch toen hij zulks deed, verschrikte de vogel voor zijne stem, en vloog weg. De man berigtte zulks, en de goden vroegen hem, wat hij dan tegen den vogel gezegd had, hij antwoordde, dat hij hem had geboden te komen. Zij zonden hem nogmaals uit, en zeiden dat hij den vogel gebieden moest zich te verwijderen, dewijl hij den goden hinderlijk was. Hij deed alzoo, en de vogel deed dadelijk hetgeen hem verboden werd. Zoodra hij zich gezet had, gebood LUGELENG de arbeiders, die in het bosch verstijfd waren, bij elkander te roepen, en dezen kwamen weldra, tot verwondering der omstaanders; LUGELENG en ALUELAP wisten alleen dat de vogel OLIFAT was.

De arbeiders gingen nu met den bouw voort, en groeven diepe gaten in den bodem, om de stijlen

len daarin te zetten. Dit scheen dengeenen, die het er op toegelegd hadden om OLIFAT te doden, wegens de vele onheilen, die hij had aangerigt, eene goede gelegenheid te zijn; maar OLIFAT wist hun voornemen, en voerde gekleurde aarde bij zich, kolen en de rib van een palmbiad. Hij groef nu aan den kuil, en maakte beneden eene zijholte om zich daarin te verbergen. Zij geloofden dat het nu tijd was, wierpen den stijl er in en aarde aan deszelfs voet, om hem dus te verpletten. Maar hij redde zich in de zijholte, spoog de gekleurde aarde uit, en zij meenden, dat het zijn bloed was; hij spoog de kolen uit, en zij meenden dat het de gal was. Zij geloofden dat hij nu dood was. Met de palmrib baande OLIFAT zich een' weg midden door den stijl, en ontkwam. Hij leide zich als eene balk dwars over den stijl, waaruit hij gekomen was, en werd niet bemerkt. Toen nu het dagwerk volbragt was, gingen de werklieden hunnen maaltijd houden. OLIFAT zond eene mier heen, om hem een weinig kokos te halen; zij bragt hem een kruimpje daarvan, naar hare krachten. Hij maakte hetzelfde door zijne magt tot eené gansche noot, en riep toen luid; „Geeft „acht daar beneden! ik wil mijnen kokos spou- „wen.” Zij werden hem bij dezen uitroep gewaar, en verwonderden zich zeer dat hij in het leven gebleven was. Zij hielden hem voor ALUS, den boozen geest (*). Zij bleven bij hun voornemen,

van

(*) Naam dien zij aan den duivel geven.

van hem om te brengen, en zeiden tegen hem dat hij slechts zijn' maaltijd eindigen zou; zij wilden hem iets te doen geven. Zij zonden hem naar het huis des donders, om denzelveu zijn eten te brengen. OLIFAT nam een riet mede, en ging getroost heen. Hij kwam bij den donder in huis, en zeide ruw en meesterachtig tegen hem: „Ik heb mij vermoeid „met u het eten voor uwen misvormden mond te „brengen.” Hij gaf het eten af en ging heen. De donder wilde op hem aanvallen, maar hij verborg zich in zijn riet. De donder kon hem niet vinden, en liet af met hem te vervolgen. OLIFAT kwam weder te voorschijn, en verwekte, daar hij uit deze beproeving onbeschadigd terug keerde, des te grooter bewondering. De werklieden zonden hem nogmaals heen om den visch FELA zijn eten te brengen (*). OLIFAT trad in het huis van den visch FELA, en daar hij zelf niet tegenwoordig was, wierp hij dengeenen, die er waren, het eten toe, zeggende: „Neemt aan!” en ging heen. Toen de visch te huis kwam, vroeg hij wie het eten gebragt had. Het gezin verhaalde hem dat iemand hen het eten had gegeven, maar dat zij niet wisten wie hij was of waarheen hij was gegaan. De visch begon nu een' angel aan eene lange lijn naar alle winden uit te werpen, en toen hij ten laatsten den angel naar het noorden uitwierp, haalde hij OLI-

FAT

(*) Dit is een visch, wiens bovenkaak veel korter is dan de benedenkaak.

FAT
dat
dat
die i
hij
zoorn
men.
te h
had.
wees
den
en b
die l
en o
zich
nen.

An
zeven
LITE

Op
loof l
loof d
zou a

Wi
voorn
was d
ping

(*)

FAT binnen. Toen bragt hij hem ter dood. Nadat vier of vijf dagen verloopen waren, zonder dat OLIFAT weder verscheen; troostten zij zich, die in den hemel hem vervolgden, en meenden dat hij nu dood was. Maar LUGELENG zocht zijn' zoon, en vond hem eindelijk ontzield en vol wormen. Hij hield hem in zijne armen omhoog en wakte hem weder op. Hij vroeg hem wie hem gedood had. OLIFAT antwoordde dat hij niet dood geweest was, maar geflapan had. LUGELENG riep den visch FELA tot zich, floeg hem op den kop, en brak hem de bovenkaak: vandaar de gedaante, die hij tegenwoordig heeft. LUGELENG, ALUELAP en OLIFAT gingen nu de heerlijkheid in, waar zij zich bezig houden met de geregtigheid uit te oefenen.

Anderen brengen het getal der hemellingen op zeven; namelijk: LIGOPOEP, HAUTAL, ALUELAP, LITEFEO, LUELAGAP, LUGELENG en OLIFAT.

Op de vraag, of andere eilanden een ander geloof hadden, antwoordden eenigen, dat dit het geloof der geheele wereld was, en de wereld vergaan zou als ALUELAP dit besloot.

Wij voeren ter vergelijking nog de leer aan der voormalige bewoners der *Marians* (*). PUNTAN was een zeer scherpzinnig man, die voor de schepping des hemels en der aarde in de ledige ruimte

leef-

(*) VELARDE, T. II. pag. 291.

leefde. Deze droeg, toen hij kwam te sterven, zijner zuster op, dat zij uit zijne borst en schouders den hemel en de aarde, uit zijne oogen de zon en de maan, en uit zijne wenkbraauwen den regenboog vervaardigen zou (*).

Hoewel op *Ulea* geen openbare dienst der goden of der godheid plaats heeft, zijn toch, volgens *Don LUIS DE TORRES*, de menschen niet zonder godsdienstig gevoel. Somwijlen legt men vruchten als offers aan den onzichtbaren neder, en het wordt niemand kwalijk genomen, dat hij dit offer opneemt en nuttigt.

CANTOVA gewaagt van eene bijzondere wijze van het lot te ondervragen. De handelwijze is daarbij de volgende: Men scheurt uit een kokosblaadje van

(*) In onze Noordfche mythologie leest men:

Or Ymis holdi
 Var iörth vm scavpvth
 Enn or beinam biörg,
 Himinn or havfi
 Ins hrimkalda iotvnnis,
 Enn or sveita fiör.

Vafthrusdismal XXI Edda saemandur, p. 13.

Uit Ymers vleesch
 Werd de aarde geschapen,
 Maar uit zijn gebeente rotsen,
 De hemel uit den schedel
 Van den ijskouden reus,
 Maar uit zijn bloed de zee.

iedere
 syllab
 zegt,
 pen in
 het lo
 den h
 duim
 binnen
 den ri
 der ha
 knopen
 duim.
 hand u
 gers ce
 van af
 gunstig

Er v
 veel bij
 ook mer
 het snij
 in overv
 de kind
 iemand
 zoodat
 den naa
 den kop
 geen een
 mogen
 een' der
 deren nu

iedere zijde der rib twee stroken, terwijl men de syllaben *Puê, puê, puê* snel achter elkander opzegt, legt dan schiekelijk, en zonder te tellen, knopen in ieder' strook, terwijl men de vraag, die men het lot voor te dragen heeft, met duidelijke woorden herhaalt. De eerste strook wordt tusfchen den duim en den ringvinger met vier knopen naar het binnenfte der hand genomen, de tweede tusfchen den ring- en middelsten vinger naar het binnenfte der hand, gelijk de andere, met een afnemend getal knopen tusfchen den middelsten en wijsvinger en duim. Naarmate nu het getal der naar den rug der hand uithangende knopen met de getallen der vingers een, twee, drie en vier, zamentreft of daarvan afwijkt, verklaart het lot zich gunstig of ongunstig.

Er worden op *Ulea*, gelijk onder alle volkeren, veel bijgeloovige gebruiken in acht genomen, en ook menige bezwering gaat in zwang. Wij hebben het snijden des dolphijs vermeld. Er wordt hier in overvloed een kleine visch gevangen, waarmede de kinderen niet mogen spelen. Gebeurde het dat iemand een' dezer vischen bij den staart aanvatte, zoodat de kop naar beneden hing, dan zouden bij den naasten vischvangst alle vischen even zoo met den kop naar omlaag de diepte zoeken, en er kon geen een gevangen worden. Verscheiden menschen mogen niet van dezelfde bananentros eten; wie een' der bananen gegeten heeft, mag alleen de anderen nuttigen. Op het woeste eiland *Fajo* wordt,

ge-

gelijk op *Bigar*, het zoet water in de waterkuilen besproken. Er is eene foort van zwarte vogels, die op dit eiland als heilig aangemerkt en niet gedood mogen worden.

Die van *Eap* zijn wegens hunne tooverkunst berucht. Zij verstaan den wind te bespreken, den storm te bezweren, dat hij zwijge, en bij stilte den wind uit eene gunstige streek op te roepen. Zij verstaan, terwijl zij met bezwingen een kruid in de zee werpen, de golven op te ruijen en vreeslijke stormen te verwekken. Aan zoodanige stormen wordt het vergaan van vele vaartuigen uit *Mogemug* en *Feis* toegeschreven, ja de allengsche ontvolking dezer eilanden. In een zoet water des gebieds *Sutemil* bevinden zich twee vischen, slechts eenige spannen lang, maar eeuwen oud; zij houden zich bestendig, in eene linie, met de koppen naar elkander gekeerd. Wanneer men den eenen bij toeval met iets aanraakt, zoodat hij zich voorwaarts beweegt, en beiden elkander voorbij schieten, dan wordt het eiland tot in deszelfs grondslagen geschokt, en de aardbeving bedaart niet, voor beiden hunne gewone plaatting aangenomen hebben. Boven deze vischen en het water, waarin zij zich bevinden, is een huis gebouwd; hetzelfde bewaken de chefs, bij wier dood dikwijls eene aardbeving plaats heeft.

Een zekere EONOPEI (hij is thans dood, en zijn zoon TAMANAGACK is een chef van het gebied *Eleal*) wees eens onzen vriend KADOE een merkwaardig proefftuk van zijne kunst. EONOPEI be-

reid-

reidde uit tarodeeg eene ronde platte koek. Het was nacht en maanschijn. Hij begon, onder bezweringen, van zijne koek te eten. Naarmate hij van derzelve schijf afbeet, werd ook de schijf der maan aangetast, en allengs geheel sikkelvormig uitgebeten. Toen hij op deze wijze een' tijd lang magisch aan de maan geknabbeld had, veranderde hij zijne handelwijze en bezweringen. Hij begon het overig gebleven weeke deeg zijner koek wederom tot de gedaante van eene ronde schijf te kneeden, waarbij de maansikkel zich allengs weder aanvulde en de maan eindelijk weder vol scheen. KADOE zat ondertuschen dicht bij den bezwoerder, beschouwde alles, de maan en de koek, met de grootste opmerkzaamheid, en zag met verwondering, hoe de ronding van beiden eerst verbroken en toen weder aangevuld werd. Wij laten het aan verlichte uitleggers over, het onverdacht verhaal van onzen vriend door eene maanclips te verklaren, welke nogtans op *Eap* niet wel als vooruitberekend vooronderfeld kan worden.

Feesten en maaltijden, die bij verscheiden gelegenheden, het doorboren van de ooren der kinderen, het afsnijden van hun haar, het tatoueren, enz. op *Eap* plaats vinden, schijnen niets godsdienstigs te hebben.

Gezang en dans, meest onaffcheidelijk, maken de voornaamste vermakelijkheid uit. Er zijn verscheiden soorten van feestspelen, die door de onderscheiden gellachten, of door beiden te gelijk uitgevoerd

voerd worden, en waarvan ieder een ander karakter en een' bijzonderen naam heeft; maar deze gezangen worden door geen muzikinstrument begeleid, en zelfs de trommel is op de *Karolines* onbekend.

De hoofden schijnen, volgens eene soort van leenstelsel, aan elkander ondergeschikt te zijn. De mening verheft hen hoog boven het gemeene volk, en hen worden buitengemeene eerbewijzingen betoond, die ons uit *CANTOVA's* brieven, en, voor *Pelli*, uit het *Account of the Pclew-islands* bekend zijn. Men buigt zich voor hen ter aarde en kruipt slechts naar hen toe. In het gezigt van het eiland *Mogemug*, de residentie van het opperhoofd der groep van dezen naam, strijken de booten de zeilen. Deze vereeniging der adellijke, mischien goddelijke afstamming, schijnt in de zuiver menschlijke betrekkingen niet te vallen, die onaangezien de rangverschillen, tuschen opperhoofd en onderdaan plaats vindt. De opperhoofden hebben een groot gezag, en oefenen de straffende gerechtigheid volgens de rondregels der strenge wedervergelding; oog om oog, tand om tand.

De misdadigen worden, volgens *CANTOVA*, slechts door verbanning gestraft. Wij verhalen uit den mond van onzen vriend *KADOE* eene geschiedenis, waaruit blijkbaar wordt dat met groote zachtheid de misdaad minder geboet, dan belet moet worden. Wij verbeelden ons het volksprookje: *Fin voleur*, uit den mond onzer bakkers te vernemen.

Op een eiland van *Mogemug* werden de boomen geregeld van hunne beste vruchten beroofd, zonder dat

dat d
ten,
werde
knaap
Zij tu
Maar
zijne
op, e
de slim
en hij
een af
naauwe
leverde
speurde
ne bo
Eeniger
vonden
van de
boomsta
nachten
tuig, en
hadden
hoe het
naar het
hem. N
en geroep
rug, en
doorflepe
Sorol ge
rijen niet

dat de menschen , die elkander opmerkzaam bewaakten , in langen tijd den dief konden ontdekken. Zij werden eindelijk gewaar dat een oogschijnlijk vrome knaap alle nachten opstond , en den diefstal pleegde. Zij tuchtigden hem , en hielden hem in het oog. Maar hij bedroog hunne waakzaamheid , en liet van zijne gewoonte niet af. Zij sloten hem 's nachts op , en bonden hem de handen op den rug ; maar de slimme dief wist al hunne voorzorg te verijdelen , en hij stal even als te voren. Zij bragten hem op een afgelegen onbewoond eiland der groep , dat nauwelijks het voedsel voor een' enkel mensch opleverde , en lieten hem daar alleen ; maar zij bespeurden weldra dat zulks niet gebaat had , en hunne boomen , even als te voren , beroofd werden. Eenigen voeren over naar het woeste eiland , en vonden den jongen mensch in grooten overvloed van de vruchten huns eigendoms smullende. Een boomstam diende hem tot boot , en hij voer alle nachten op zijn' roof uit. Zij vernielden dit vaarttuig , en lieten hem aan zijne eenzaamheid over. Nu hadden zij rust. Zij wilden na eenigen tijd weten hoe het hem ging , en sommigen voeren wederom naar het eiland. Zij zagen en hoorden niets van hem. Nadat zij vergeefs in het bosch hem gezocht en geroepen hadden , keerden zij naar het strand terug , en vonden nu hunne boot niet meer. De doorslepen dief was daarmede in zee gegaan , en naar *Sorol* gezeild. Hij liet op deze groep zijne dieverijen niet na , maar was op grooter ondernemingen

be-

bedacht. Hij haalde den chef van *Sorol* over tot een' aanslag op *Mogemug*. Hij zou bij eene nachtelijke overrompeling de hoofden doden, en zich het oppergezag aanmatigen. De zamengezwoorenen kwamen bij dag in het gezicht van *Mogemug*; zij streken de zeilen, om den nacht in de hooge zee af te wachten. De boot was evenwel bemerkt geworden, en zij werden, toen zij landden, onringd. De verrader werd gedood. Die van *Sorol* trokken vrij naar hun eiland terug.

De erfopvolging gaat op *Ulea* en *Eap*, gelijk op *Radack*, eerst op de broeders, en dan op de zonen des eerstgeborenen over.

Volgens KADOE moeten de chefs hunnen eerstgeborenen den naam huns vaders, den tweeden zoon den naam des vaders hunner vrouw, den derden weder den naam huns vaders geven, enz. daarentegen geven de onderdanen hunnen eerstgeborenen den naam des vaders hunner vrouw en den anderen kinderen andere namen, en zoo zou het ook op *Radack* in acht genomen worden. Volgens DON LUIS DE TORRES ligt in den naam de aanduiding der maagfchap, en daaraan kan men onderscheiden wiens zoon of kleinzoon iemand is.

De vriendfchappelijke naamverwifeling, een algemeen gebruik van het oostelijk *Polynesië*, is op de *Karolines* onbekend, en KADOE ontkende in het eerst dat zulks ook op *Radack* gebruikelijk was, offchoon hij zelf naderhand voorbeelden daarvan aanvoerde.

De huwelijken worden zonder plegtigheid gefloten,

ten
hij
sche
lijkh
vade
plaat
der
dan
kend.
zijner
uiterl
De v
den z
der f
zijne
wonen
gezege
kind z
dack,
uitdruk
chef,
zijne p
is, doe
len va
Getrou
leen aa
flaat he
brengen
door.
zou de
III. D

ten. De man geeft den vader van het meisje, dat hij ten huwelijk neemt, eenige geschenken in vischen, vruchten en dergelijke dingen. De aanzienlijkheid dezer gift rigt zich naar den rang van den vader der bruid, want er vinden ook huwelijken plaats tusschen ongelijkgeborenen. Is alleen de vader of alleen de moeder uit de klasse der hoofden, dan worden de kinderen ook tot deze klasse gerekend. In het eerste geval betoont de man en vader zijner vrouw en zijnen bij haar geteelde kinderen de uiterlijke eerbewijzingen, die haren rang toekomen. De veelwijverij is toegelaten. De huwelijken worden zonder formaliteiten gescheiden, gelijk zij zonder formaliteiten gesloten worden. De man zendt zijne vrouw aan haren vader terug. De mannen wonen hunne vrouwen ook bij, wanneer zij in een' gezegenden toestand zijn, maar niet wanneer zij een kind zoogen. Het laatste geschiedt slechts op *Radack*, het eerste wordt, tegen *WILSONS* getuigenis, uitdrukkelijk van *Pelli* beveerd. Aldaar laat een chef, die gewoonlijk verscheiden vrouwen heeft, zijne plaats bij die zijner vrouwen, die in dit geval is, door een' uitgelezen man bekleeden. Wij zullen van het gebruik van *Pelli* bijzonder spreken. Getrouwde vrouwen zijn op de overige eilanden alleen aan hare mannen overgegeven; ongetrouwden staat het gebruik toe hare vrijheid te genieten; zij brengen in bijzondere groote huizen de nachten door. De kindermoord is ongehoord: de vorst zou de onnatuurlijke moeder met den dood straffen.

Wat wij van de begrafenis der doden op *Radack* berigt hebben, is ook op *Ulea* en de oostelijker gelegen eilanden gebruikelijk. Op *Feis*, *Mogemug* en *Eap* worden, volgens KADOE, de lijken van allen, zonder onderscheid van geboorte, op de eilanden begraven. Wij zien nogtans op *Mogemug*, na het groote treurspel, dat de geschiedenis der Karolinische misfie besluit, ten aanzien der verslagen vreemdelingen de gebruiken van *Ulea* in acht nemen, en moeten gelooven dat KADOE, met betrekking tot *Mogemug*, dwaalt. Op *Eap* zijn de begraafplaatsen in het gebergte. De bergbewoners halen de lijken der in het dal gestorvenen af, en bekomen voor dezen dienst een geschenk in vruchten, wortelen, enz. Het schijnt dat geen der nabestaanden het lijk volgt.

Een onverbrekelijk verbond van vriendschap wordt op al deze eilanden bij uitfluiting tussehen twee mannen gesloten, hetwelk met eene bijzondere kracht de verbondenen jegens elkander verplicht. De chef en de geringe man kunnen dit verbond ook aangaan, onaangezien het onderscheid van rang, wiens regt onverminderd blijft. Hoewel deze vriendschap op al deze eilanden wedergevonden wordt, is zij toch op verscheiden plaatsen met bijzondere regten en pligten verbonden. Op *Eap* moet bij iedere zaak de vriend voor zijn' vriend instaan, en wanneer hem onrecht geschiedt of hij gedood wordt, ligt de plicht der wraak op hem. Bij dezelfde verplichtingen komt op *Ulea* nog eene nieuwe; wanneer de vriend

vriend zijn' vriend om gastvrijheid aanspreekt, dan staat deze hem voor den tijd van zijn bezoek zijne vrouw af, hetgeen op *Feis* en westelijker niet geschiedt. Wij hebben gezien, dat op *Raduck* de pligt in het eerste opzigt onverbindelijker en in het andere dezelfde is als op *Ulea*.

Het aanraken met den neus is, als op de eilanden van het oostelijk *Polynesië*, de gebruikelijke beuiging van genegenheid.

Den oorlog kennen onder de *Karolines* slechts *Pelli*, *Eap*, *Tug* en de afgelegene eilanden, waarmede *Tug* in oorlog is. De overige eilanden genieten, als *Ulea*, een' ongehoorden vrede. „Daar,” herhaalde dikwijls en gaarne de goedgehartige KADOE, „daar weet men niets van oorlog, daar doodt de man den man niet; en wie den krijg ziet, dien „wordt het haar wit.” Op *Eap* heeft niet altijd de oorlog geheerscht. Eertijds erkende het eiland het gezag eens opperhoofds, en het was vrede; maar sedert GURR, de laatste alleenheerscher, niet meer is, beslissen dikwijls de hoofden der onderscheiden districten hunne oneenigheden op eene bloedige wijze. Waar eene overtreding, eene belediging geschiedt, wordt de tritonshoorn geblazen. Beide partijen trekken gewapend tegen elkander op. Men onderhandelt. Waar voldoening geweigerd en geen vergelijk tot stand komt, wordt gevochten. De oorlog duurt tot van weerskanten een uit de klasse der chefs gevallen is, en de tegenpartij van zijn bloedig vleesch geproofd heeft; ieder brengt

flechts een stukje aan den mond. Dit is eene onvermijdbare formaliteit. Als deze ceremonie vervuld is, wordt de vrede weder gemaakt, en huwelijken tusfchen beide districten bezegelen denzelfven. Het karakter dezer eilanders is nogtans zacht en gastvrij, gelijk op de andere eilandengroepen. De vreemdeling op *Eap* en *Pelli* gaat ongehinderd door de krijgvoerende partijen, en geniet van beiden een even vriendelijk onthaal. Die van *Eap* werpen de werpspiets door middel van een gootvormig stuk bamboes, waarin het ongewapende einde gelegd en bij het werpen er uitgestoten wordt. Zij treffen zoo op een' buitengewonen afstand. Dit wapen fchijnt met dat der Aleuten en noordelijke Esquimaux overeen te komen. Zij hebben ook den tweepuntigen werpstaf der Radackers. Dezelfde werpspiets wordt, wanneer de strijdenden elkander genaderd zijn, regtuit met de hand geworpen. Ten laafden wordt daarmede man tegen man gevochten. De chef beftuurt met den tritonshoorn het gevecht. De krijgsmagt trekt op booten en vloten van bamboes naar het vijandelijke gebied. Men zoekt de landing te beletten. Op het land hebben de befliffchende gevechten plaats.

Die van *Tug* gebruiken in de nabijheid de werpspiets, maar in de verte den slinger. Hun worp is ver en zeker; zij behandelen dit wapen met eene bewonderenswaardige vaardigheid. Zij dragen ook in vredeftijd hetzelfde fteeds om het hoofd gebonden, en gebruiken het om vogels te doden, vruchten van de
boo-

boomen af te werpen , en dergelijken. KADOÉ had op *Ulea* van inboorlingen uit *Tug* den slinger leeren gebruiken , en hij verdreef onder ons dikwijls den tijd met deze oefening , waarin hij overigens zeer ongeschikt was.

Don LUIS DE TORRES prees in zijne vrienden van *Ulea* hetgeen wij in onze vrienden van *Radack* prijzen. Zij zijn goedaardig, vriendelijk, gastvrij en schaamachtig. Nimmer is eene vrouw aan boord der *Maria* geklommen. Zij zijn gemoedelijk, liefderijk, mild en dankbaar. Het voorwerp, een nuttig werktuig, bij voorbeeld, dat zij uit eene waarde hand als geschenk ontvingen, krijgt en behoud tot eene gedachtenis onder hen den naam des geenen, die het hen geschonken heeft. Zoo wilde KADOÉ den dieren en planten, die wij aldaar achterlieten, tot eene eeuwige gedachtenis aan ons, onze namen geven.

Van de inboorlingen der *Pelew-cilanden* (*Palaos*, *Panlog*) schetst CANTOVA ons een afschrikkend tafereel (*). Het zijn, volgens de berigten, die hij inge-

(*) *Peuple nombreux, mais inhumain et barbare; les hommes et les femmes y sont entièrement nus et se repaissent de chair humaine. Les Indiens des Carolines regardent cette nation avec horreur, comme l'ennemie du genre humain et avec laquelle il est dangereux d'avoir le moindre commerce. Ce rapport me paraît fidèle et très-conforme à ce que nous en a appris le P. BERNARD MESSIA, comme on*

gewonnen heeft, wreede menscheneters. Zij verschtijnen evenwel in de berigten van den erkentelijken HENRY WILSON, die aan hunne grootmoedige gastvrijheid de terugreis naar zijn vaderland te danken had, in het gunstigste licht, en het blijkt inderdaad dat zij de meesten der deugden uitgeoefend hebben, die hij hen toeschrijft. Wij leven met WILSON onder dit volk, zien met eigen oogen en oordeelen zelven. Sedert WILSON hebben de Engelschen, Spanjaarden en Amerikanen de *Pelew-eilanden* onbeschroomd bezocht, verscheiden Europeanen hebben zich aldaar nedergezet, en de trepang wordt aanhoudend op derzelver riffen voor de markt van *Canton* verzonden. KADOE is van *Ulea* naar de *Pelew-eilanden* gegaan, en zijn oordeel geeft ons eene vergelijking van beide volken aan de hand. Deze vergelijking valt, als het oordeel van onzen vriend, ongunstig voor de inwoners van *Pelli* uit. KADOE berispt inzonderheid, dat hij hen van alle schaamte ontbloot gevonden heeft, zoodat zij de natuurdrift dierlijk voor ieders oogen voldeden. Hij wekte bij ons een beeld op van diepe verdorvenheid, gelijk het op de *Sandwich-eilanden* te huis is.

Eenige bladen, welken een Spanjaard, die negen maanden op de *Pelew-eilanden* doorbragt, heeft medegedeeld, zijn hoonend en niet beoordeelend opgesteld. Hij maakt minder indruk op ons dan on-

ze

le peut voir dans sa relation. Dit berigt wordt nergens gevonden, en schijnt niet gedrukt geworden te zijn.

ze
and
„
„
„
fch
gun
A
nada
niet
son
niet

De
de A
met
verke
Toer
boot
te ve

(*)

233 A

PENRI

7, P.

ze brave vriend, wiens beschuldigingen hij onder anderen omftandig herhaalt. „De man bekent zijne vrouw voor het oog van alle menfchen. Allen zijn bereidwillig om voor iedere kleinigheid hunne vrouwen prijs te geven,” enz.; maar befculdigt hen ook dat zij menfchenvleefch eten, en gunt hen van menfchen naauwelijks de gedaante.

Wij leggen zijn treurig gefchrift uit de hand, nadat wij het flechts vermeld hebben. Het zijn niet meer de onfchuldige erglooze vrienden van WILSON. Wat zij van ons geleerd hebben heeft hen niet beter gemaakt.

DE PENRHYN-EILANDEN (*).

De hooge volle bofchen, die de kokospalm op de *Penrhyn-eilanden* vormt, bedrogen ons van verre met het voorkomen van een' hoogen oever. Rook verkondigde de tegenwoordigheid van menfchen. Toen wij het land naderden omringden ons talrijke booten, en een vreedzaam volk begeerde met ons te verkeerem.

De

(* *Voyage of Governor PHILLIP*, 2 ed. Lond. 1790. p. 233 *Lieut. WATTS Narrative of the return of the Lady PENRHYN (Capt. SEVER)* pag. 254 and *App.* p. 33. *Table* 7, p. 36.

De eilanders zijn sterk en welgemaakt, lijviger dan de bewoners van het *Paasch-eiland*, en van dezelfde kleur als dezen. Zij zijn niet getatoneerd, daarentegen hebben velen dwars in de huid des lichaams en der armen ingefneden voren en striemen, die bij een' nog versch en bloedig sêhenen. Zij missen meestal de voorste tanden. Oude lieden worden vet en hebben dikke buiken. Wij zagen verscheiden grijsaards, die de nagels der duimen hadden laten groeijen, tot een sprekend certeeken van hunnen aanzienlijken lediggang. Bij een' had deze inwaarts gebogen nagel eene lengte van twee tot drie duimen bereikt.

Wij telden bij de zesendertig booten; in iedere waren van zeven tot dertien mannen, die tot een geslacht sêhenen te behooren. Een grijsaard, misschien de huisvader, stond in het midden, en voerde het woord. Hij had, oogschijnlijk als vredes-teeken, het einde van een kokosblad om den hals gebonden. Vrouwen bevonden zich slechts in drie booten. In eene van dezen zat eene bejaarde vrouw, veelligt de huismoeder, in het achterste gedeelte, en sêheen eene gewigtige stem in de aangelegenheden der mannen te hebben. Het gezag van geen enkelen sêheen zich verder dan over zijne eigen boot uit te strekken.

De vrouwen dragen een' met loshangende bast-stroken bezetten gordel, die met het mannenkleed van *Radaek* gelijkvormig is; de man in deszelfs plaats slechts een' door snoeren vastgemaakten bundel

del
eene
eene
vloei
blaas
deze
bleek
Wein
deren
Zij
aan l
uitno
tegen
toond
ontvir
kosno
sêhen
hunne
kosho
hout
en wi
voudig
eerst
slechts
lakenf
lijke v
moer z
die var
waren.
De

del van kokosblaadjes. Slechts weinigen hadden eene armoedige fchouderbedekking; deze bestond in eene grove uit twee stukken van een kokosblad gevlochten mat. Een gedeelte der middelrib, die de blaadjes draagt, vormt den ondersten zoom van dezen korfachtigen mantel. Somwijlen zijn er gebleekte pandanusbladen tot sieraad ingevlochten. Weinigen droegen een hoofdsieraad van zwarte vederen.

Zij drongen zich vertrouwelijk en gespraakzaam aan het schip; maar geen onderstond zich op onze uitnoodiging hetzelfde te beklimmen. Zij hadden tegen onze waren, naar welken zij zich begeerig toonden, en die zij met eene foort van vereering ontvingen, slechts weinig te verruilen; eenige kokosnoten, meestal onrijpen, om den dorst te leschen, toevallig medegenomen gereedschappen en hunne wapenen. Dezen zijn lange spietfen van kokoshout, aan wier voet een handvatfel van ander hout met snoeren van kokoshout vastgemaakt is, en wier spits of verwijd en tweesnijdend, of eenvoudig en lang toegepunt is. Zij weigerden in het eerst deze wapenen te vervreemden, en besloten slechts daartoe tegen lange spijkers of wollen seharlakenfche gordels. Wij verhandelten van hen ettelijke vischhoeken, die uit twee stukken echt perlemoer zamengesteld, op het sierlijkst bewerkt en aan die van de *Sandwich-eilanden* volkomen gelijkvormig waren.

De booten zijn uit verscheiden door middel van

kokosbast wel aan elkander gevoegde houtstukken vervaardigd. Beide einden zijn boven het water afgerond, en onder het water met eene vooruitspringende spoor voorzien. Zij hebben een' uitlegger, en de wapens liggen op denzelfven.

Eene boot, die van een der afgelegener eilanden der groep onder zeil naar ons toekwam, werd niet afgewacht.

De lagere groep der *Penrhyns* voedt rijkelyk eene sterke bevolking. Wij kennen van derzelver voortbrengfelen flechts de kokosbosfchen zonder wedergade en den pandanus. Welke vruchten anders en welke wortelen, en ook of het zwijn en de hond, dan of de laafte alleen aldaar voorhanden zijn, hebben wij niet kunnen vernemen.

Toen wij ons van de *Penrhyns* verwijderden, hingen blikfemende en donderende onweerswolken over dezelfven, en leverden ons een verheven fchouwfpel op, dat men zelden op zee ziet.

HET EILAND ROMANZOFF.

De lage eilanden, die wij op den 15° Z. B. tuffchen 138° en 149° W. L. van *Greenwich* in het jaar 1816 gezien hebben, namelijk in de orde in welke zij van het oosten naar het westen, de rigting van onzen koers, op elkander volgden, het twijfelachtig eiland (*Sumnitelny Ostroff*), de eilanden

den *Romanzoff* en *Spiridoff*, de *Rurick-* en *Dean-*
keten en het eiland *Krusenstern*, aan den eenen kant
met de ontdekkingen van vroegere zeereizigers, en
vooral met die van LEMAIRE en SCHOUTEN, wier
koers wij volgden, te vergelijken, en aan den anderen
hunne namen op de kaart van TUPRIA, in wier bereik
zij zich bevinden, op te zoeken, laat de schrijver
van dit opstel aan de geleerde hydrographen over,
die ten aanzien der gelijkgevormde riffen en lagere
eilanden van deze zeeftreek de wetenschappelijke cri-
tiek behoeven.

KRUSENSTERN heeft (*) de eerste opgaven afge-
handeld. Wij kunnen nogtans in het treurige eiland
Spiridoff het welbevolkte en met kokosboomen rijk-
bewasene *Zondergrond* niet herkennen, hetwelk
ons verscheiden andere zijner kenmerken schijnt te
ontbreken.

De door ons geziene eilanden zijn ons allen on-
bewoonbaar en werkelijk onbewoond voorgekomen;
de kokosboom verheft zich slechts op het kleine
eiland *Romanzoff*, het eenige waarop wij landden.
De groep, waartoe zij gezamentlijk behooren, is
bereids beschreven geworden. Wij hebben slechts
over die, welken wij betreden hebben, eenige aan-
merkingen mede te deelen.

Het eiland *Romanzoff* is van geringen omtrek. De
opgeworpen dam van madreporenhuizen, die des-
zelfs uitersten zoom uitmaakt, sluit eene verlaging
in,

(*) *Beiträgen zur Hydrographie*, S. 173. u. f. f.

in, waar de groeiaarde meer diepte schijnt te hebben, en uit welke zich hier en daar slankstammige kokosboomen verheffen, zonder zich tot een geheel bosch te dringen. De verhoogde beschermende rand is op de zijde onder den wind hier en daar doorgebroken, en het schijnt dat bij zeer hoogen vloed de zee in het binnenste des eilands indringen moest. Het op verscheiden plaatsen verzamelde regenwater was volkomen zoet.

De Flora is uiterst behoeftig. Wij telden slechts negentien foorten volkomen planten (een varenkruid, drie monocotyledons en vijftien dicotyledons), en wij gelooven niet dat veel onzer opmerkzaamheid ontgaan zijn. De lage acotyledons, waarmede op hoogere breedten de vegetatie begint, schijnen te ontbreken. De lichens verschijnen slechts aan oudere boomstammen, als een poederachtig overtrekfel, en de zwarte schimmel aan de steenen schijnt van geen vegetabilischen aard te zijn. Eene moschplant en eertelijke zwammen, die wij op *Radack* vonden, hebben zich op *Romanzoff* niet aan ons vertoond. De planten, die wij waarnamen, waren een polypodium, de kokosboom, de pandanus, een gras, *Scævola Königii*, *Tournefortia argentea*, *Lythrum pemphis*, *Guettar speciosa*, eene *Casfyta*, eene *Euphorbia*, eene *Boerhavia*, eene kruidachtige netelsoort, planten, die allen op *Radack* voorkomen, en aan planten, die aldaar ontbreken, twee struikachtige rubiaceën, eene andere struik, *Heliotropium*

pro-

pro-
 een
 S
 vlee
 een
 kosk
 leen
 flech
 den
 tige
 W
 midd
 door
 Versc
Scolo
 schene
 zen;
 gevog
folida
 De v
 heeft
 den v
 schonk
 briefje
 den ha
 Eene
zoff de
 ne vln
 ons in
 Het

prostratum, *Portulacca oleracea*, een *Lepidium* en eene *Buchnera*.

Struiken met geheelrandige, eenvoudige, meest vleeschige bladen en kleurlooze bloezems vormen een ligt doordringbaar bosch, boven hetwelk de kokosboom zich verheft, waarin de pandanus zich alleen door zijne vreemde gedaante onderscheidt, en slechts de *Casfyta* met bladerlooze roodachtige draden rankt. De grond schijnt overal door het luchtige plantenkleeft heen.

Wij hebben den rat, die trouvens in het heete middaguur, den tijd dien wij juist op het eiland doorbragten, zich schuil houdt, niet waargenomen. Verscheiden soorten van woudvogels (*Numenius*, *Scolopax*) waren overvloedig op het eiland; zij schiepen niet geleerd te hebben de menschen te vrezzen; zij weken slechts voor onze treden als tam gevogelte in een *basfe-cour*. De zeezwaluw (*Sterna solidor*) was onder de watervogelen het menigvuldigst. De vertrouwelijke voorbarigheid van dezen vogel heeft hem billijk dezen naam verworven: verscheiden vlogen ons letterlijk in de handen, en wij schonken eenigen de vrijheid weder, nadat wij hen briefjes met den naam des schips en den datum om den hals gebonden hadden.

Eene kleine haagdis schieen op het eiland *Romanzoff* de eenige ongeveugelde gast te zijn. Een kleine vlinder was gemeen, en het eenige infect dat ons in handen viel.

Het eiland *Romanzoff* wordt van de andere eilanden

den bezocht, die buiten het gezigt van hetzelfde liggen. De landingsplaats is op de zijde, die naar den wind toegekeerd is. Van daar leiden blinkende in het koraalgruis getreden paden in verscheiden rigtingen door het eiland. Wij vonden op hetzelfde eene aan de verrotting overgelaten kleine boot, die uit een' kokosstam uitgehoud en met een' uitlegger voorzien was. Op twee verscheidende plaatsen stonden ligte cirkelvormige hutten, die uit eenige staven, grove matten en kokosbladen zamengesteld waren. Wij vonden in een derzelven een kamachtig gereedschap van hout, met snoeren van kokosbast zamengevoegd. Er waren kuilen gegraven ter inzameling des regenwaters. Op verscheiden plaatsen had vuur op de aarde gebrand; bakkuilen vonden wij niet. Onder den wind des eilands scheen langs het strand eene plaats tot het spannen van lijnen ingerigt te zijn, en in de nabijheid van deze plaats was een jonge boom met afgesneden takken, waaraan kokosnoten, bladen en eene snoer van kokosbast hingen.

Vaste woningen of morais waren op het eiland *Romanzoff* niet, en wij vonden geen merkteeken van een kortgeleden bezoek der menschen.

HET PAASCH-EILAND.

Wij zetteden slechts even den voet op het *Paasch-eiland*, en vleijen ons niet de kennis, die men

men v. hetzelfde heeft, aanmerkelijk te kunnen uitbreiden. Wij gedragen ons aan de berigten van onze voorgangers, en trachten slechts den indruk, dien dit kort bezoek bij ons achterliet, onzen lezers te vertegenwoordigen.

Het *Paasch-eiland* verheft zich met een' breedgewelfden rug, driehoekig, met de hoeken aan piramidevormige bergen geleund, majestueus uit de golven omhoog. Bij hetzelfde herhalen zich in het klein de grootere liniën van *OWeihee*. Hetzelfde schein ons met het frischte groen bekleed, de aarde overal, en zelfs aan de steilste afhellingen der bergen, in regtlijnige velden verdeeld, die zich door bevallige kleurfehakeringen onderscheiden, en waarvan velen in gelen bloei stonden. Wij staarden deze vulkanische, met steenen bedekte, wegens haar gebrek aan hout en water vermaarde aarde verwonderd aan.

Wij geloofden eenigen der kolosfale standbeelden, die zooveel bewondering verwekken, - op de zuidkust met den verrekijker onderscheiden te hebben. In *Cooks-baai* op de westkust, waar wij het anker lieten vallen, zijn eenigen dezer beelden, die de landingsplaats aanwezen, en die LISIANSKOY nog gezien heeft, niet meer voorhanden.

Twee *Kano's* (wij zagen er in het geheel slechts drie op het eiland) waren ons, elk met twee koppen bemand, noodigend te gemoet gekomen; zonder nogtaus zich dicht aan het schip te wagen. Eenige zwemmers hadden onze om te peilen

Ien uitgezonden boot omringd, en den ruilhandel met haar begonnen. De kwade trouw van een' dezer handelaars werd streng gestraft. Wij zetteden, om eene landing te beproeven, eene tweede boot uit. Een talrijk volk verwachtte ons vreedzaam, vrolijk, luidruchtig, ongeduldig, kinderachiig en ordeloos aan den oever. Met LAPEYROUSE te beslisfchen of deze kindermenschen te beklagen zijn, omdat zij teugelloozer zijn dan anderen hunner broeders, is onze zaak niet. Zeker is het dat deze omftandigheid den omgang met hen verzwaart. Wij naderden het strand. Alles liep, juichte en fchreeuwde; vredeftekenen, dreigende fteenworpen en fchotten, vriendschapsbetuigingen en fcheldwoorden werden gewisfeld. Eindelijk waagden de zwemmenden zich digter bij ons; de ruilhandel begon en werd met groote eerlijkheid gedreven. Allen verlangden onder een aanhoudend geroep van *Hoë! hoë* mesfen of ijzer tegen de vruchten, wortelen en fietlijke vischnetten, die zij ons in ruiling aanboden. Wij traden voor een oogenblik aan land.

Deze als zoo ellendig afgefchetfte menschen hadden fchoone gelaatftrekken, eene aangename uitdrukkingvolle physiognomie, eene welgemaakte rijzige ligchaamsgefalte, genoten een' gezonden hoogen ouderdom zonder gebreken. Het oog des kunstenaars verheugde zich eene fchooner natuur te befchouwen dan hem de badplaatfen in *Europa*, zijne eenige fchool, aanbieden. De blaauwachtige breedkijnige tatouering, die den loop der fpiereu kunstrijk

rijk volgt, doet op den bruinachtigen grond der huid eene aangename uitwerking. Er schijnt aan baststoffen geen gebrek te zijn; witte of geele mantels daarvan zijn algemeen. Frisfche loofkranfen worden in het nu langer dan korter afgesneden haar gedragen. Hoofdtooifels van zwarte vederen zijn zeldzamer; wij bemerkten nette halsbanden, die van voren met eene geslepen mosfel (*Patella*) versierd waren. Geene ontsierende, misvormende tooifels vielen ons in het oog. De bij eerige grijaards doorboorde en verwijderde oorlellen waren weder door het gat gehaald en onmerkbaar. De snijtanden waren doorgaans uitgebroken. Eenige jonge lieden onderscheidden zich door eene veel helderer kleur der huid. Wij zagen slechts weinig vrouwen; deze waren met donkerrood gekleurde gezigten zonder eenige bevalligheid, en, naar het schein, zonder achtting onder de mannen. Eene derzelve had een kind aan de borst. Wij achten ons dus ongehouden tot eene bepaling wegens de getalverhouding der beide geslachten.

Wanneer wij de berigten van COOK, LAPEYROUSE, LISIANSKOY en onze eigen waarnemingen vergelijken, dan dringt het vermoeden zich bij ons op, dat de bevolking van het *Paasch-eiland* toeneemt, en de toestand der bewoners verbeterd is. Of nogtans de weldadige oogmerken van den menschlievenden LODEWIJK XVI, die dit volk onze huisdieren, nuttige gewassen en vruchtboomen door LAPEYROUSE overbrengen liet, bereikt geworden zijn, konden

wij niet vernemen, en moeten er aan twijfelen. Wij zagen slechts de bij cook opgetelde producten, bananen, suikerriet, wortelen en zeer kleine hoenders.

Wij hebben de vermoedelijke aanleiding tot het twijfelachtig onthaal, dat wij op het *Paasch-eiland* genoten, sedert vernomen, en reden gehad om te blozen, dat wij deze menschen wilden noemen.

Toen wij 's avonds het anker lieten, rustten bevruchtende wolken op de hoogten des eilands.

HET EILAND *SALA Y GOMEZ*.

Het eiland *Sala y Gomez* is eene enkele klip, die naakt en laag uit de golven steekt; zij verheft zich zadelvormig aan beide einden, waar de bergachtigheid te voorschijn komt, terwijl het midden met gruis bebrooid is. Het eiland behoort niet tot de koraalriffen, die slechts verder op in het westen beginnen voor te komen. Er laat zich een gelijke samenhang en gelijke natuur vermoeden met het nabij gelegen *Paasch-eiland*. Nog zijn geene beginselen van eene toekomstige vegetatie daarop bemerkbaar. Hetzelve dient ontelbare watervogels tot een verblijf, die zoodanige kale rotten boven begroende, offchoon onbewoonde eilanden schiejnen te verkiezen, daar met de planten zich ook de insecten laten vinden, en de mieren inzonderheid hun gebroed beschadigen.

De

De zeevogels worden, volgens onze waarneming, het meest boven den wind der eilanden, waar zij nestelen, aangetroffen. Men ziet hen 's morgens zich tegen den wind van het land verwijderen, en 's avonds met den wind naar het land toevliegen. Ook schein KADOE de vlugt der vogelen 's avonds waar te nemen.

Men zou bij *Sala y Gomez* wrakken van een ver-
gaan schip bespeurd hebben; wij hebben er ver-
geefs naar gezocht. Men ijt bij de voorttelling van
het mogelijke geval, dat een menschlijk wezen le-
vend daarop vervallen kon; want de eijeren der wa-
tervogels mogten zijn verlaten aanzijn tusfchen zee
en hemel op deze kale door de zon verbrande rots
maar al te zeer verengd hebben.

DE SANDWICH-EILANDEN.

O Weihee rijst in grootfche stevige liniën majes-
tueus uit de golven omhoog, en vormt zich met
eene ontzaglijke masfa tot drie onderscheiden berg-
toppen, op twee van welken de sneeuw verscheiden
maanden in het jaar ligt.

Wij hebben beide malen de *Sandwich-eilanden* in
het najaar bezocht, en op de hoogten van *O Wei-
hee* geene sneeuw gezien. (*).

Mau

(* In November 1816 en in September 1817.

Mauna-roa, de groote berg, *La Mesa*, de tafel der Spanjaarden (*), verheft zich breed gewelfd zuidelijk in het binnenste des eilands, en steekt boven de anderen uit, die hem omringen. *Mauna-kea*, de kleine berg, de naaste na *Mauna-roa*, bestaat met getakte toppen het noorden. De derde, *Mauna-wororay*, een volkanische piek, bevindt zich op de westkust. Deszelfs krater is in VANCOUVERS atlas afgebeeld. Op zijne naakte afhellingen scheemeren lavastroomen, wier laatste hij door eene zijdelingsche uitbarsting in het jaar 1801 naar de zee toe uitgestort heeft. Het dorp *Powarua* is op deze slakkenachtige lava gebouwd. De *Mauna-puoray*, die de noord-westpunt van het eiland uitmaakt, sluit zich als een geringe heuvel aan den grondslag van den *Mauna kea*.

De hoogten van *O Weihee* schijnen meest klaar en rein gedurende den nacht en den morgen; de waterdamp slaat tegen den middag aan dezelve neder; de wolken, die daaruit ontstaan, hangen
 's avonds

(*) *O Weihee* en de *Sandwich-eilanden*, *La Mesa* of *La Mira* en *Los Monges* der oude Spaansche kaarten (*Sanfrancisco* van ANSONS kaart mogt insgelijks *O Weihee* zijn), moesten dikwijls van de galjoenen op de vaart van *Acapulco* naar *Manilla* gezien worden. Het is opmerkelijk dat die Heer MARIN in de volksvertelsels van *O Weihee* geene herinnering van vroeger verkeer met Europeanen heeft kunnen vinden,

's avonds laag over het eiland en losfen tegen mid-
 dernacht zich weder op.

Waar wij *O Weihee* genaderd zijn, de noord-
 westpunt omzeilende en langs de westkust tot aan
 den zuidelijken van den *Mauna-wororay* bij *Tiata-
 tua*, schijnen de afhellingen kaal en door de zon
 verbrand. Eenige streken zijn tot den akkerbouw
 bestemd, en de meesten met een vaal gras overtrok-
 ken. Hoog onder de wolken begint eerst het gewest
 der bosfchen, en het oog bereikt naauwelijks de
 naakte kruinen van het reuzengebouw. Het strand
 levert eene onafgebroken reeks van woningen op,
 die, naarmate men naar het zuiden voortgaat, zich
 rijker omgroend en met meer kokospalmen vermengd
 vertoonen.

In de vulkanifche gebergteketen der *Sandwich-ei-
 landen* fchijnt alleen nog de *Mauna-wororay* op
O Weihee werkzaam te zijn. Heete bronnen be-
 vinden zich in het gebied *Kochala*, bij de woonplaats
 van den Heer YOUNG, van de kust zuidelijk van
 den *Mauna-puoray*. De keten loopt van de noord-
 westpunt van *O Weihee* over de eilanden *Mauwi-
 morotoi* en *O Wahu* naar het west-noord-westen.
 De oostelijker berg op *Mauwi* geeft in hoogte den
Mauna-wororay weinig toe. De westelijke is lager,
 en zijn top fchijnt in twee verfcheiden fpleten van
 het noorden naar het zuiden diep ingefcheurd te
 zijn.

De groot geteckende bergliniën daten op *Moro-
 toi* nog lager tot de gansch vlakke westelijke punt

van dit eiland. Het gebergte verheft zich wederom op *O Wahu*, waar hetzelfde, bij een geheel verschillend karakter, naauwelijks een vierde gedeelte der hoogte van *O Weihee* bereikt. Twee ongelijke berggroepen verheffen zich op het eiland *O Wahu*. De oostelijke lage heeft een' grooter' omtrek dan de westelijke, die de hoogere toppen bevat. Het gebergte, door rijk bewaterde, schoon begroende dalen diep doorsneden, verheft zijne takkige toppen in ongelijke liniën. Dieper dan op *O Weihee* dalen de boschen van hunne afhellingen naar de verschroeiide vlakten, die het eiland meest omzomen en voormaals koraalriffen waren, die de zee bedekte, en koraalriffen strekken zich voor deze vlakte ver in zee uit. Eene voor in het rif aan den uitloop van een' stroom aangezameld bergwater vormt aan den zuidelijken voet der oostelijke bergmasa de veilige haven van *Hana-rura*, van waar onze uitstappen zich in verscheiden rigtingen door beide deelen des eilands uitstrekten.

De naaste lage heuvel achter *Hana rura* is een oude volkaankrater, wiens ingestorte mond, gelijk de buitenafhellingen, met dicht gras bewasfen is. Een andere dergelijke, maar grooter krater begrenst als een door de zee bespoeld voorgebergte het uitzigt naar het oosten. Voorgewende diamanten, die een Europeaan in deze streek gevonden zou hebben, veroorzaakten het *taboe*, waarmede deze berg belegd is geworden. Men heeft ons als zoodanigen gemeene quartzkristallen getoond.

Het

Het gebergte verheft zich achter deze naakte voorheuvels schoon begroend in ongelijke trappen tot zijn' hoogsten rug, die langs de noordelijke kust loopt. Dalen en klooven leiden naar de pasfen, die hetzelfde tusfchen zijne toppen doorkruifen. Het dal *Nuanu* achter *Hana-rura* is onder allen het ruimfte en bevalligste. Aan gene zijde naar het noorden of noord-oosten biedt het gebergte eene fteile afhelling aan, die men slechts blootvoets langs finalle paden en rofspunten beklimmen kan.

Lage heuvels, met verfchroecide favanes overtrokken, vercenigen de beide bergmasfa's des eilands. Zuidelijk van deze heuvels kronkelt zich in meerdere takken tot aan derzelve voet de invaart uit de zee, die de Engelschen *Pearl river* noemen, door eene breede vlakte, die een door de zee verlaten koraalrif is, welks oppervlakte bij de tien voeten boven den tegenwoordigen waterspiegel verheven zal zijn. Deze invaart fchijnt de fchoonfte haven aan te bieden, echter zou eene bank den fchepen den ingang beletten. Zij ontvangt slechts het water van de oostelijke bergen. Het westelijke hooge gebergte, welks rug naar het binnenfte des eilands gekeerd is, ftoort zijne watèren in de dalen, die het naar het westen tusfchen ettelijke armen influit. De pasfen tusfchen de toppen zijn hoog en fteil en slechts op gevaarlijke paden te beklimmen. De weligheid der vegetatie, die op eene hoogte van omtrent driehonderd roeden, tot welke wij opgeklommen waren, onveranderd fchijnt, onttrekt aan het

oog van den mineraalkundigen meestal het voorwerp van zijne naarsporing, en de bergfoort komt zelden voor den dag.

Wij hebben in beide deelen des eilands slechts amandelfsteen en leemporphyr waargenomen; zwarte plekken, die wij uit de zee aan den oostelijken voet des grooteren ouden kraters bemerkten, schenen ons eene lava te zijn.

Om de toppen der bergen verzamelen zich de wolken, en er valt overvloedig regen in het binnenste des eilands, terwijl eene brandende zon het strand verzengt.

De temperatuur verandert merklijk zoodra men slechts van de uiterste vlakten in de bergdalen treedt.

Wij bezaten reeds drie zeer van elkander afwijkende metingen der hoogten van den *Mauna-roa*, volgens KING, MARCHAND en HORNER. De nauwkeurige meting van den Heer KOTZEBUE stemt op zes roeden na met den middelsten der drie vroegeren overeen, en zijne driehoeksmetingen van de overige toppen der *Sandwich-eilanden* levert eene belangrijke reeks op.

De kortheid des tijds, dien wij daaraan konden besteedden, liet ons met leedwezen de bergen van *O Weihee* aanzien, die ons eene opzettelijke reis naar de *Sandwich-eilanden* schenen te verdienen.

Om den *Mauna-roa* van *Tiatatua* te beklimmen, heeft men ten minsten veertien dagen noodig (vergeleijk VANCOUVER), en wanneer wij te *Tiatatua* en

te

te *Powarua* aan den voet zelfs van den *Wororay* deszelfs top in korter' tijd konden hopen te beklimmen, bleef ons de reis te sloop naar *Hana-rura* in eene dubbele kano der inboorlingen onzeker, daar zich in geen geval over zoodanig vaartuig laat gebieden, menigvuldige *taboes* de sloopvaart stremmen en de overtocht van *O Weihee* naar *Mauwi*, en van *Morotoi* naar *O Weihee* door de winden verzwaaard en lang vertraagd kon worden. Wat ARCHIBALD MENZIES, de geleerde reisgenoot van VANCOUVER in verscheiden reizen op de hoogten van *O Weihee* en *Mauwi* aan planten verzameld heeft, is met zooveel andere schatten in het herbarium van BANKS nog begraven, en ofschoon de grijze *Nestor* der natuuronderzoekers zijn *Gazophylacium* met eene even onbepaalde gastvrijheid voor alle geleerden open houdt (*), heeft nog niemand ondernomen ons met de Alpinische Flora van *O Weihee* bekend te maken.

De Flora van *O Weihee* heeft met die des naasten vasten lands, der kust van *Californië*, niets gemeen. De bladerlooze vorm der acaciën; de soorten *Metrosideros*, *Pandanus*, *Santalum*, *Aleurites*, *Dracæna*, *Amomum*, *Curcuma*, *Tacca* drukken haar den stempel van haren oorsprong en hare natuurlijke verwantschap op. Heerschend zijn de geslachten der rubiaceën, comtorten en urticeën, uit welke

laat-

(*) Hij is in den loop van dit jaar gestorven.

laafden vele wildwasfende foorten tot het vervaardigen van verfcheiden baststoffen gebruikt worden (*). Ertelijke boomachtige melkige lobeliaceën onderscheiden zich. De uiterfte zoom des eilands brengt flechts weinige foorten van grasfen en kruiden voort. In het binnenland is de Flora rijk, zonder dat zij nogtans in welige volheid met de Braziliaanfche natuur vergeleken kan worden. Slechts lage boomen vindt men in het dal; onder dezelfen de *Aleurites triloba* met witachtig loof in boschjes aan den voet der bergen. Men ontmoet hier en daar in de hooge bergklooven wondervolle bananenbosfchen, die, flam aan flam gedrukt, een' donkeren nacht onder hunne uitgebreide bladen veroorzaken. Deze plant, die aan het strand gekweekt, naauwlijks vijf voeten hoog wordt, bereikt op zoodanige plaatfen eene drievoudige hoogte. De acacia, uit wier flam de groote kano's der inboorlingen uitgehold worden, bereikt flechts in het hooge gebergte de daartoe vereifchte grootte, en ook daar flechts bevindt zich de fandelboom, wiens in *China* zoo fterk gezocht hout den beheerfcher dezer eilanden aan fchatten helpt, terwijl het verdrukte volk, dat hetzelfde inzamelen moet,

(*) De papiermoerbeziënboom (*Broussonetia papyrifera*) wordt op de *Sandwich-eilanden*, gelijk op de meeste eilanden der *Zuid-zee*, tot vervaardiging van stoffen aangebouwd; doch men dwaalt met te gelooven, dat flechts uit derzelfs bast stoffen gemaakt worden.

moet, aan zijn' akkerbouw en kunsten onttrokken, verarmt.

De tarwortelen (*Arum esculentum*), na gekookt te zijn, tot eene taaije brei gestampt, maakt het voornaamste voedsel des volks uit. Het vruchtbaarste onder de *Sandwich eilanden* is *O Weihu*, van waar *O Weihee* een gedeelte van zijne benoodigde taro trekt. De bebouwing der dalen achter *Hana-rura* is bewonderenswaardig. Kunstrijke bewateringen onderhouden, zelfs op de heuvels, taroplantaadjen, die tevens vischvijvers zijn, en allerlei nuttige planten worden op de afdeelende dammen geteeld. Vele ingevoerde planten worden thans nevens de oorspronkelijk inheemschen aangebouwd, maar het volk, hetwelk zijne oude levenswijze aankleeft, maakt van weinigen gebruik. Onder dezen is hoofdzakelijk de tabak te rekenen, wiens gebruik alle volkeren der aarde bereidwillig hebben aangenomen. De watermeloenen, de meloenen en het ooft over het algemeen, hebben, na den tabak, het gewilligst onthaal gevonden. Behalve den verderfelijken kava worden gegiste dranken uit de *Dracena terminalis* bereid; maar het suikerriet wordt daartoe nog niet gebruikt.

Aan de nijverheid van den heer MARIN als landhoevenaar het ben de *Sandwich-eilanden* in het algemeen, en *O Wahu*, zijn tegenwoordig verblijf, in het bijzonder, veel te danken. Hij heeft onze dier- en plantsoorten onvermoeid ingevoerd en vermeerderd. Hij bezit bij *Hana-rura* talrijke kudden runderen (de geiten schijnen algemeener verbreid),

breid), hij heeft paarden, en zal de ezels en muil-
 deren, die in deze gebergten nuttiger zijn, vermeer-
 deren. Vele uitlandsche boomen en gewassen wor-
 den in zijne tuinen gekweekt. Ettelijken, die hij
 ingevoerd heeft, worden bereids verwilderd gevon-
 den, bij voorbeeld, de *Portulacca oleracea*. Hij
 heeft onlangs de rijst, na verscheiden vergeessche
 proefnemingen, uit Chineesch zaad zien opschieten.
 Hij heeft wijnbergen van aanmerkelijken omtrek aan-
 gelegd, en de druif tiert zeer goedt, maar hij is in
 de kunst van den wijn te kelderen nog onbedreven.
 Wij hebben op onze reis meermalen opgemerkt, dat
 overal de kunst om de voorhanden producten goed
 te gebruiken dringender behoefte is dan de invoer
 van nieuwe voortbrenfelen, en nemen deze gelegen-
 heid waar om menschlievenden reizigers een' nuttigen
 wenk te geven.

De eenige oorspronkelijk wilde zoogdieren der *Sand-
 wich-eilanden* zijn eene kleine vledermuis en de rat.
 Bij dezen heeft zich thans onze huismuis gevoegd,
 gelijk ook de vloot en andere schadelijke insecten.
 De runderen zijn thans in het binnenste van *O Wei-
 hee* verwilderd, waar de koning somtijds eenigen
 voor zijne tafel laat schieten. Wij bemerkten on-
 der de landvogels de *Nectarina coccinea*, wier
 sterk gezochte vederen een gedeelte der schatting
 uitmaken. De zee is rijk aan vischen, waarvan
 velen met eene buitengewone kleurenpracht ver-
 sierd zijn. Zij behooren tot de lievelingspijzen der
 inboorlingen, die verscheiden soorten in de taroplan-
 taad-

taadjn en in vijvers aanfokken, die op de riffen langs het strand door opgehaalde muren gevormd zijn.

Onder de kreeften onderscheiden zich de schoone squilla- en palinurassoorten, onder de mosfelen de kleine parelmoermosfel, die slechts in de *Parek-rivier* gevischt wordt, en waaruit paarden van geringe waarde gewonnen worden.

Het rijkste en belangrijkste gedeelte der Fauna zouden de zeewormen en zoophyten uitmaken. Over het algemeen schijnen hier andere soorten dan op *Radack* voor te komen. De voortgaande wasdom der riffen schijnt den inboorlingen niet ontgaan te zijn. Men verhaalde ons dat eens de geenen, die op bevel des Konings een' muur ophaalden, waartoe zij de steenen uit de zee moesten halen, bij den arbeid verklaard hadden dat deze van zelve wel aangroeijen en zich vergrooten zou.

Wij bezitten over de *Sandwich-eilanden* tot nog toe slechts de berigten van vlugtige reizigers, die ons slechts oppervlakkige schetsen leveren, waar wij een grondig onderzoek verwachten, en telkens tot meer aangeprikkeld worden. Cook ontdekte deze eilanden, en een ongelukkig begonnen strijd deed hem onder de sterke en krijgshaftige O Weiheërs zijn schoon leven eindigen. Zij hadden hem als een god vereerd, en zij vereeren nog zijne nagedachtenis met eene vrome gewaarwording. De handel volgde de sporen van cook naar de noord-westkust van *Amerika* en de *Sandwich-eilanden*, die den

der-

derwaarts stevenenden zeelieden allerlei ververschingen aanboden, en bekwamen vervolgens het gewigt, dat derzelve ontdekker in dezelve vooronderfeld had. Wij worden met VANCOUVER inheemsch op dezelve. Een groot man, dien wij reeds bij COOK als jongeling hebben leeren kennen, had op *O Wei-hee* de teugels der regering in handen genomen, en trachtte naar de alleenheerschappij der gezamentlijke groep. TAMMEAMEA verzekerde zich van de bescherming van *Groot-Brittannie*, terwijl hij in de handen van zijnen vriend VANCOUVER zelfstandig, vrijwillig en plegtig Koning GEORGE hulde deed. Latere reizigers, tot op LISIANSKOY, door de op de *Sandwich-eilanden* gevestigde Europeanen onderdicht, breidden onze kennis van dezelve uit en richtten ons den gang der geschiedenis. Onze winzuchtige avonturiers stoken ijverig den oorlog aan, om de wapens, waarmede zij betalen, op prijs te houden. TAMMEAMEA volvoert de verovering van alle eilanden, en de koning van *Atoei*, eene in het westen afgezonderde groep, haast zich om zich vrijwillig aan den geenen te onderwerpen, dien hij geen wederstand kan bieden. Hij werd wel tot opstand onder de vlag der Rusfisch-Amerikaansche Compagnie verleid, maar hij kwam dadelijk van zijn voornemen terug, en huldigde in 1817 zijn leenheer op nieuw.

TAMMEAMEA, door de ligging van zijn rijk en door het sandelhout, dat hetzelfde voortbrengt, begunstigd, heeft verbazende rijkdommen vergaderd.

Hij

Hij
bou
kop
haa
en
zen
half
hem
ton
kenn
aanb
bruil
gezin
de vi
en de
dood
sticht
reids.

KAR
lijk b
overin
TAMM
gevoed
geticho
naauw
om ov
den g

(*)
des sch

Hij koopt met klinkend geld gefchut en fchepen, bouwt zelf kleine fchepen, die, wanneer hij het koper om ze te beflaan, beflpaart, op het land gehaald worden onder loofen te *Tiatatua*, *Karakakoo* en andere plaatfen op het eiland *O Weihee*. Hij zendt zijne fchepen uit, half met inboorlingen en half met Europeanen bemand, en zoekt, hetgeen hem nog niet gelukt is, zijner vlag ingang in *Canton* te verfehaffen. Hij kiest met groote menfehennennis onder de Europeanen, die hem hunnen dienst aanbieden, maar hij is jegens de geenen die hij gebruikt mild met belooningen. Hij is grootmoedig gezind, maar blijft bij de onderrigting, die hij van de vreemdelingen aanneemt, den geest zijns volks en der voorvaderlijke zeden getrouw. Maar na den dood van den ouden held zal zijn door geweld geflicht en zamengehouden rijk, welks verdeeling bereids beflifcht en voorbereid is, inftorten (*).

KAREIMOKU, anders NAJA genaamd, uit koninglijk bloed van *Mauwi* gefproten, werd na de verovering van dit eiland, nog een kind zijnde, door TAMMEAMEA gefpaard, liefderijk behandeld en opgevoed. Hij heeft hem liefde, goederen en magt gefchonken, hem tot eene grootheid verheven, die nauwelijks voor de zijne vijkt. Hij heeft het regt om over leven en dood te beflifchen in zijne handen gefield. Hij heeft hem steeds getrouw bevonden

(*) TAMMEAMEA beflaat niet meer, en de voorspelling des fchrijvers is vervuld geworden.

VERT.

den. KAREIMOKU, Stadhouders van *O Weihee* en Heer der vesting van *Hana-rura*, op dit, wegens zijne haven gewigtigste der eilanden, is toegerust om dezelve aan zich te trekken, en koopt voor eigen rekening geschut en schepen. Met hem staat in enge verstandhouding en vriendschap TEIMOTU, die, uit den krijgslam van *O Weihee* en een broeder der Koningin KAHUMANNA, het eiland *Mauwi* tot zijn aandeel krijgt. De Koning van *Atuci* zal onafhankelijk zijn aangeboren rijk handhaven, en de natuurlijke rijkserfgenaam, de zwakke, geestlooze LIOLIO, kleinzoon des laatsten Konings van *O Weihee*, zoon van TAMMEAMEA en der doorluchtige Koningin KAHUMANNA, voor wien zijn vader slechts ontbloot verschijnen mag, moet zich met het eiland *O Weihee* vergenoegen. Geen vreemdeling, hoeveel er ook onder de magtige hoofden en rijksvafallen geteld worden, kan eenige aanspraak maken om over de inboorlingen te heerschen.

Bij deze ophanden staatsomwentelingen zullen de *Sandwich-eilanden* blijven wat zij zijn: de vrijhaven en stapelplaats van alle reizigers in deze zee. Mogt eenige vreemde mogendheid begeerig zijn om bezit van dezelve te nemen, dan zou men, om de onderneming te verijdelen, de ijverzuchtige waakzaamheid der Amerikanen, die zich den handel dezer zee bijkans geheel toegeëigend hebben, zoo min behoeven als de zekere bescherming van *Engeland*. De verovering kon wel gelukken. Het fort in den achtergrond der haven van *Hana-rura*, hetwelk de Heer YOUNG zonder zaakkennis heeft aangelegd, is een

een
bas
nie
tege
te v
gelu
terf
del
zijn
als
over
over
graf
vree
haft
nes,

D
Wat
beve
van
sche
ander
erfge
eene

Ne
eilan
nelijk
heid
eiland
omve

III

een enkel vierkant van droog muurwerk, zonder bastions of torens, en zonder grachten, beantwoordt niet aan het dubbel oogmerk des heerschers, zich tegen aanvallen van buiten en vijanden van binnen te verdedigen. Het fort moest, waar het staat, regelmatig gebouwd zijn, en eene batterij op den uitersten rand des rifs moest den ingang der haven verdedigen. Bij den voorraad van geschut en wapenen zijn de inboorlingen in den artilleriedienst, zoowel als in onze krijgskunst, nog onervaren. Eene ernstige overrompeling kon beslisscheid schijnen; maar de overwinnaars hadden slechts de aarde tot hun eigen graf veroverd. Dit volk onderwerpt zich aan geene vreemden, en het is te sterk, te talrijk en te krijgshaftig, om spoedig, gelijk de inwoners der *Mariannes*, uitgeroeid te worden.

Dit is de politieke toestand der *Sandwich-eilanden*. Wat in het *Missionary Register* voor 1818, pag. 52 beweerd wordt; dat een zoon van TAMORI, Koning van *Atuci*, die thans in de school der buitenlandsche Misfiën te *Cornwall*, in *Noord-Amerika*, met andere OWeiheërs wordt opgevoed, de natuurlijke erfgenaam van alle *Sandwich-eilanden* is, verraaft eene onbegrijpelijke onkunde.

Nog zijn er geene zendelingen op de *Sandwich-eilanden* gekomen, en inderdaad zij zouden bij dit zinnelijk volk zich ook weinig vruchten van hunnen arbeid kunnen belooven. Het Christendom kan op de eilanden van het oostelijk *Polynesië* zich enkel op de omverwerping der bestaande orde grondvesten. Wij

twijfelen niet aan het gebeurde op *O Tahiti*, maar wij begrijpen het ook niet, en de Heer MARIN, die dit eiland vroeger bezocht, berigtte ons, hetgeen ons zeer duidelijk was, dat de inboorlingen meest de zendelingen bezoeken uit nieuwsgierigheid, en om zich naderhand met het naarbootfen van hunne ceremoniën te vermaken.

Wij hebben aan de mededeelingen van WILLIAM MARINER en de loflijke vlijt van JOHN MARTIN de beste bijdragen tot de kennis van *Polynefië* te danken in het voldoende *Account of the Natives of the Tonga-Islands*, Londen 1818. Dit gewigtige werk was ten tijde van onze reis nog niet voorhanden, en des te dringender de behoefte van een dergelijk over de *O Weiheërs*. De begeerte om de verhalen en de geschiedenis, de gemeene en liturgifche taal, den godsdienst en de zeden, de maatschappelijke orde en den geest van dit volk grondig te bestuderen, zoowel als het verlangen om op de hoogten van *O Weiheë* de planten op te nemen, noopte bij ons eerste bezoek op de *Sandwich-eilanden* den natuuronderzoeker der expeditie den voorflag te doen van op dezelfen tot de terugkomst van den *Rurick* aldaar te vertoeven. Dit ontwerp, hetwelk bovendien de opkomende politieke gebeurtenissen verijdeld zouden hebben, werd met het doel der expeditie onbestaanbaar bevonden. Het is onder den verlichten TAMMEAMEA en met de hulp der in zijn rijk gevestigde Europeanen, wier óndervinding en kunde den geleerden onderzoeker van veel nut zouden zijn,

thans

thans de tijd om dezen arbeid te ondernemen, en hetgeen de O Weiheërs nog van zich zelven weten het schrift aan te vertrouwen; want waar gedenkteekenen en schrift ontbreken, veranderen onder vreemden invloed de talen, de overleveringen worden vergeten, de zeden verbasteren, en de Europeanen zal eenmaal op de *Sandwich-eilanden* slechts derwaarts getrokken Europeanen vinden, die hunne afkomst en voorouders vergeten hebben.

De Heer MARIN schijnt onder alle aldaar gezeten Europeanen de uitgebreidste kennis des volks van *O Weihee* te bezitten. Hij heeft hetzelfde in veelvuldige betrekkingen bestudeerd, en gelegenheid gehad om zijne ondervindingen op de eilanden der *Zuidzee*, van *O Tahiti* tot de *Pelew-eilanden*, op verscheiden reizen te vergelijken en te vermeerderen. De Heer MARIN heeft geschreven; wij bejammeren met hem het verlies zijner handschriften. Hij had ons bij ons eerste verblijf te *Hana-rura* beloofd eenige vragen, die wij hem voorgelegd hadden, schriftelijk te beantwoorden, en ons bij onze terugkomst zijne opstellen te overhandigen. Maar wij werden in de hoop, waartoe hij ons gerechtigde, bedrogen. Hij had geen tijd tot dezen arbeid overig gehad, en hij had, gedurende ons tweede verblijf, zooveel drokte met de in de haven liggende schepen, dat wij nauwlijks in vlugtige oogenblikken zijn leerrijk gesprek konden genieten.

De Heer MARIN bejammerde den onlangs gevolgen dood van een' grijsaard van *O Wahu*, die in

de oude verhalen van zijn volk bij uitstek bedreven was, en met wien reeds een gedeelte der overgeleverde geschiedenis verloren zal zijn gegaan. De oude verhalen worden zeer verschillend verhaald. Er is eene overstrooming geweest, bij welke enkel de top van den *Mauna-roa* uit de golven gestoken heeft; de menschen hebben zich op denzelfden gered. Voor dezen vloed is er nog eene andere omwenteling der natuur geweest, waarbij de aarde veertig dagen lang verdonkerd geweest is. Er zijn voormaals vreemdelingen, hun naam wordt genoemd, in eene boot op de *Sandwich-eilanden* aangekomen. De Heer MARIN heeft een verhaal op *O Tahiti* gehoord, volgens hetwelk zeelieden van dit eiland, die op zee verloren zijn gegaan, juist dezelfden zijn, die op de *Sandwich-eilanden* vervielen.

De betrekkingen eener maatschappelijke orde, die op geene beschreven regten en wetten, maar, magtiger dan het geweld, op geloof en herkomsten berusten, zijn onderscheidenlijk aangezien, en vatbaar om verschillend uitgelegd te worden. De Heer MARIN onderscheidt het volk van *O Weihee* in vier kasten: de *Sangre real*, de vorsten; de *Nobleza*, de adel; de *Gente Media*, de middelstand, die op ver na het grootste gedeelte der bevolking uitmaakt, en de *Baxa plebe*, het gemeene volk, een veracht gepeupel, hetwelk niet zeer talrijk is. Eertijds werd ieder blanke met den adel gelijk geacht; tegenwoordig hangt zijn rang van zijne persoonlijkheid af.

Men

of
 „
 He
 of
 alle
 KU
 I
 ren
 erfl
 aan
 staa
 des
 groe
 wap
 men
 te h
 schap
 en n
 der
 pach
 des
 schat
 of d
 aang
 der
 scrip
 ken
 gedoe
 gehou

Men zou het woord *Hieri*, *Jerri*, *Erih*, *Ariki* of *Hariki* (chef of aanvoerder), het best door „Heer” vertalen. De Koning is *Hieri ei Moku*, Heer des eilands of der eilanden; ieder magtige vorst of gebieders *Hieri nue*, groote Heer, en zoo worden allen zonder onderscheid, TANMEAMEA, KAREIMOKU, HAULIHANNE, YOUNG en anderen genaamd.

Den Heer des eilands behoort het land, de Heeren beziten de aarde slechts als leen; de leenen zijn erflijk, maar onvervreemdbaar: zij vervallen weder aan den Koning. Magtige Heeren mogen wel opstaan, en wat zij bezitten verdedigen. Het regt des sterkeren maakt den Heer des eilands uit. De groote Heeren beslissen hunne geschillen met de wapenen. Deze kleine oorlogen, die voormaals menigvuldig waren, schijnen sedert 1798 opgehouden te hebben. De Heer voert in den oorlog zijne manschappen aan; geen onedele kan een leen bezitten en manschappen aanvoeren; hy kan slechts bestuurder van het goed zijn. Die het land bebouwen zijn pachters of boeren der leenbezitters of onmiddellijk des konings. Van alle akkers wordt den Koning schatting betaald. Over de onderscheiden eilanden of districten zijn voornamen hoofden als stadhouders aangesteld. Het volk staat bijna onder de willekeur der Heeren, maar slaven of lijfeigenen (*Gleba adscripti*) zijn er niet. De boer en de knecht trekken heen werwaarts zij willen. De man is vrij; gedood kan hij worden, maar niet verkocht of vastgehouden. De Heer of adellijke zonder land dient

magtigeren. De Heer des eilands onderhoudt er veel, en zijne roeijers zijn bij uitsluiting uit deze kaste. Het spreekt van zelve dat de kasten dermate gescheiden zijn, dat geen overgang uit de eene in de andere mogelijk is. Een adel, die gegeven of genomen kan worden, is er geen. Der vrouw wordt den rang van haren man niet deelachtig. De rang der kinderen wordt naar zekere zeer bepaalde wetten, voornamelijk door dien der moeder, maar ook door dien des vaders, bepaald. Eene adelijke, die een' man uit het gemeene volkt trouwt, verliest haren rang eerst daardoor, dat zij hem kinderen baart, in welk geval zij met hare kinderen in de kaste des mans overgaat. Niet de eerstgeboorte, maar bij de veelwijverij de edeler geboorte van moeders zijde, bepaalt het erfregt. De ongelijkheid des adels en de verschillende graden van het *taboe*, dat ieder voornaam hoofd volgens zijne geboorte en on-aangezien zijne magt toekomt, zijn ons niet genoegzaam verklaard. De voorzaat van TAMMEAMEA, op *O Weihee*, was dermate *taboe*, dat hij niet bij dag gezien mogt worden; hij vertoonde zich slechts bij nacht; wie hem bij dag maar toevallig gezien had, zou dadelijk hebben moeten sterven. De menschlijke offers, die, volgens het gebruik, bij den dood van koningen, vorsten en voorname hoofden geslagt en met derzelve lijken begraven moesten worden, zijn uit de laagste klasse. In zekere geslachten dezer kaste erft, volgens bepaalde wetten, iemand het noodlot met de onder-
fchci-

fe
te
bi
fla
fe
vo
in
de
he
fla
gra
fch
Er
me
zij
off
ied
de
heb
me
opg
late
le
(A
zijn
vo
Het
verf
vo
San
gast

scheiden leden van deze of gene voorname familie te sterven, zoodat men van de geboorte af weet bij wiens dood iemand opgeëfferd zal worden. De slagtoffers weten hunne bestemming, en hun lot schijnt niets afschrikkends voor hen te hebben. De voortgaande geest des tijds heeft dit gebruik bereids in verval doen geraken, hetwelk naauwlijks nog bij den dood des Konings nagekomen wordt. Toen na het overlijden der moeder van KAHUMANNA zich drie slagtoffers van zelve aanmeldden, om haar in het graf te verzellen, liet KAREIMOKU zulks niet geschieden, en er stroomde geen menschlijk bloed. Er vinden nog wel menschenoffers plaats, doch die men ten onregte de 'O Weiheërs zou verwijten; zij offeren de misdadigen aan hunne goden; wij offeren hen immers in *Europa* aan de gerechtigheid: ieder land heeft zijne gebruiken. Wat waren onder de Christenen de *Auto da fés*, en sedert wanneer hebben zij opgehouden? Het gebruik overigens van menschen vleesch te eten had lang voor cooks dood opgehouden. De laatste historische sporen daarvan laten zich op het eiland *O Weihu* aanwijzen.

Ieder voornaam hoofd heeft zijne eigene goden, (*Akua*), wier beelden in al zijne morais geplaatst zijn. De eerdienst aan deze afgoden schijnt meer voorname praal dan wel godsdienst oefening te zijn. Het volk moet deze beelden ontberren, en maakt verscheiden schepselen, vogels, zwijnen, enz. tot voorwerpen van zijn' eerbied. Veelvormig is op de *Sandwich-eilanden* het bijgeloof. Wij woonden als gasten van KAREIMOKU de viering van een *taboe po-*

ri bij, dat van een' zonnenondergang tot na zonnenopgang des derden dags duurt. Men kent de foort van heiligheid, die hij, die aandeel in dezen omgang met de goden neemt, gedurende den tijd van deszelfs duur bekomt. Mogt hij eene vrouw slechts toevallig aanroeren, dan moest zij dadelijk gedood worden; mogt hij een vrouwenhuis betreden, dan moest de vlam hetzelve dadelijk verteeren. Wij verwachtten bij deze gebeden en offers eenigen ernst, maar verwonderden ons over de profane stemming, die er heerschte, de oneerbare seherts, die met de beelden plaats had, en de grappen, waarmede men ons, gedurende de heilige verrigting, zocht te vermaken. Kinderen spelen aandachtiger met hunne poppen.

Alle stremmende wetten van het *taboe* (*) bestaan
ove-

(*) Men kent dezelve uit de reisbeschrijvingen van COOK, VANCOUVER, TURNBULL, LISIANSKOY, enz. Tot een gezin behooren noodwendig drie huizen; het eethuis der mannen is den vrouwen verboden (*taboe*). Het woonhuis is het gemeenschappelijke; het huis der vrouwen is voor ons geslacht niet gesloten; maar een fatzoentlijk wan gaat er niet in. Ieder geslacht moet zijne spijs zelf en op een bijzonder vuur bereiden. Op schepen is het *taboe* minder streng. Beide geslachten mogen niet van het vleesch deszelfden diers eten. Het varkensvleesch, niet het hondenvleesch, hetwelk niet minder geacht wordt, en het schildpaddenvleesch, gelijk ook eenige foorten van vruchten, kokos, bananen, enz. zijn voor de vrouwen

over
ons
zij i
trede
den
nen
treffe
met
schap
volk
wij
verde
zeer
te wo

Ee
plaats
volgen
des K
MANN
gewaa
trent
rijks
meldd
dit w
armen
Wij

taboe.
zigten

overigens in volkomen kracht. Wij zagen zelfs om ons schip het lijk eener vrouw drijven, die, omdat zij in dronkenschap het eethuis van haren man betreden had, gedood was geworden. Echter zouden de vrouwen, wanneer zij zulks onbespied kunnen doen, geene zwaarigheid maken om de haar betreffende verbodswetten te overtreden. De omgang met de Europeanen heeft tot heden op de maatschappelijke orde, de zeden en gebruiken van dit volk uiterlijk nog weinig uitgewerkt. Alléén hebben wij bijgedragen om de ondeugden, de kunsten der verdorvenheid, die in deze kinderengelijke menschen zeer aanstotelijk zijn, in hen te ontwikkelen en uit te werken.

Een voorval, hetwelk omstreeks het jaar 1807 plaats had, wordt onderscheidenlijk verhaald; wij volgen het bericht van den Heer MARIN. Een neef des Konings werd in de armen der Koningin KAHUMANNA aangetroffen. Hij zelf ontkwam, maar zijn gewaad bleef terug en verried hem. Hij werd onttrent drie dagen na de daad door de grooten des rijks gegrepen en geworgd. Een soldaat der wacht meldde den Koning de straf en de misdaad tevens; dit was zoo in de orde. TAMMEAMEA beklaagde den armen jongeling, en stortte tranen om hem.

Wij hebben de O Weiheërs in vergelijking met
on-

taboe. De manlijke dienstboden der vrouwen zijn in vele opzichten aan dezelfde beperkingen onderworpen als zij zelve.

onze vrienden op *Radack* inhalig, onbevallig en onzindelijk gevonden. Zij hebben in den omgang met vreemdelingen, van wie zij voordeel willen trekken, de natuurlijke gastvrijheid verleerd. Hunne groote mimische bekwaamheid en de gewoonte maakt het hen ligt om ons te verstaan. Zij zijn een ongelijk krachtiger volk dan de Radackers. Daaruit ontstaat grooter zelfvertrouwen en zorgloozere vrolijkheid. De hoofden inzonderheid zijn van de schoonste, sterkste lichaamsgestalte. De vrouwen zijn schoon, maar zonder bekoorlijkheid.

Vroegere reizigers hebben opgemerkt dat op de *Sandwich-eilanden* natuurlijke mismaaktheden menigvuldiger zijn dan op de overige eilanden van het oostelijk *Polynesië*. Wij hebben op *O Weihu* verscheiden bogchels, een' krankzinnigen en verscheiden voorwerpen uit eene familie met zes vingeren gezien.

De *O Weiheërs* zijn weinig en onregelmatig getatouerd. Het is merkwaardig dat deze volkeigen versiering uitlandische modellen volgt. Geiten, geweren, ook wel letters, naam en geboorteplaats, worden menigvuldig langs den arm getatouerd. De mannen scheeren zich de baard en snijden hun haar in de gedaante van een' helm, wiens kam dikwijls blond of witachtig geverwd wordt. De vrouwen dragen hetzelfde kort geschnopen, en slechts aan het voorhoofd een' rand van langere met ongebluschte kalk witgebeten borstelachtig opgetrokken haren. Dikwijls wordt ook midden op het voorhoofd eene fijne lan-

lange
achte
beha
den
1800
De C
nale
getron
flecht
en vo
ders
flechts
ver g
met a
wen.
me vr
prijs.
een' E
nen g
men d
eerbew
Vele
geen is
met A
zeer v
leerd C

(*) T
spreken.

lange lok uitgespaard, die violet gekleurd en naar achteren gekamd wordt. Om den Europeanen te behagen, laten sommigen hun haar groeijen, en binden het van achteren in een' staart zamen, gelijk in 1800 den Pruisischen soldaten was voorgeschreven. De O Weiheërs zijn over het algemeen hunne nationale dragt zoowel als hunne levenswijze wijslijk getrouw gebleven. Hunne vorsten verſehenen slechts ons ter eere in zindelijke Engeliſche kleding, en volgen met welvoeglijkheid onze zeden naar; anders zijn zij te huis naar 's lands wijze gekleed, en slechts hun vreemde gast wordt in porſelein en zilver gediend. De mode heerscht ook op *O Weihee* met afwiſfelende luimen, inzonderheid over de vrouwen. De opſchik, dien de Koninginnen en voornamelijk vrouwen dragen, ſtijgt dadelijk buitengemeen in prijs. Allen dragen thans ſpiegel en pijpenkop in een' Europiſchen ridicule om den hals. De Europeanen gaan op de Europeeſche wijze gekleed en nemen den hoed niet af voor de geenen wier rang dit eerbewijs elders vordert.

Vele O Weiheërs verſtaan eenig Engeliſch, maar geen is de taal volkomen magtig, zelfs die niet die met Amerikaanſche ſchepen gereisd hebben, gelijk zeer velen doen. De letters heeft er geen een geleerd (*). Het zijn slechts onze ſchepen, die hunne

ne

(*) TAMMEAMEÁ verſtaat het Engeliſch zonder het te ſpreken. LIOLIO heeft twee regels Engeliſch leeren ſchrij-

VCH,

ne geheele opmerkzaamheid tot zich trekken. Wij zagen met verwondering te *Tiatatua* kinderen met een stokje schepen in het oeverzand teekenen: twee- en driemasten waren in de naauwkeurigste evenmaat en niet de geringste kleinigheid der optuiging voorzien. De O Weiheërs bouwen hunne booten naar de oude wijze, enkelen en dubbelen. Grootere dubbele kano's des Konings, dienende om de gemeenschap der onderscheiden eilanden te onderhouden, zijn naar de Europeesche wijze opgetuigd geworden. Men moet niet met ZIMMERMAN (*Australië*) de vaartuigen van het oostelijk *Polynezië* (*Vrienden- en Sandwich-eilanden*) die geroeid worden en slechts voor den wind zeilen, met de kunstrijke vaartuigen der eilanden van de eerste provincie (de *Ladrones*, enz.) die met alle winden zeilen, verwisfelen. De eersten zijn ons uit COOK en de nieuwere reizigers, de laatsten uit DAMPIER, ANSON en anderen genoegzaam bekend.

Gelijk in de scheepvaart, hebben de krijgshafte O Weiheërs in hunne wapenen, in hunne werpspietsen behagen; zij scheppen vermaak in wapenspielen, die niet zonder gevaar zijn, en oefenen zich als knapen reeds in het werpen van de spiets. Het lievelingsfpel der knapen en jongelingen, met korte ligte riethalmen, waarmede de wind speelt, zeker

naar

van, in welken hij eene fles rum van een' scheepskapitein verzoekt. LOUWIS XIV leerde als kind schrijven: *L'hommage est dû aux Rois, ils font ce qu'il leur plaît.*

naar
schij
wein
dat
ons

Di
der
der
heid
Hurr
bewo

De
oden
der
oorde
hetzel
gen d
het w
nie.
de me
in de
ging i
stelt.
te zien
gaat be
zijne
gelaat
bazing
De tro
danfers

naar een waggelend doel wedijverend te werpen, schijnt op dit wapentuig te duiden. Zij hebben weinig andere spelen. Het bijzondere dambord, dat bij hen gevonden werd, is tegenwoordig door ons Europeesch damspel verdrongen.

Dichtkunst, muziek en dans, die op de eilanden der *Zuid-zee* nog hand in hand gaan, om het leven der menschen te veraangenamen, verdienen inzonderheid opgemerkt te worden. Het schouwspel der *Hurra*, de velddans der O Weiheërs, heeft ons met bewondering vervuld.

De woorden vermelden meest, gelijk Pindarische oden, den roem van eenigen vorst. Onze kennis der taal is niet toereikend om hunne poëzij te beoordeelen. Het gezang is op zich zelve eentoonig; hetzelfde meet met de accompagnerende trommelflagen de wendingen van den dans af, en draagt, als het ware, op zijne golven eene verhevener harmonie. In den dans ontwikkelt zich naar deze maat de menschlijke gestalte op het heerlijkste, die zich in de voortvloeiing van ligte ongedwongene beweging in alle natuurlijke en schoone houdingen daartfelt. Wij gelooven de zich herscheppende antieken te zien. De voeten dragen slechts den danser; hij gaat bedaard daarheen; zijn ligchaam beweegt zich, zijne armen, al zijne spieren zijn in werking, zijn gelaat is vol uitdrukking. Wij zien hem met verbazing in het oog, als zijne kunst ons wegsleept. De trommelflagers zitten in den achtergrond, de dansers staan voor hen, in een' of verscheiden reijen,

jen, allen zingen in koor. Het gezang begint langzaam en zacht, en wordt allengs en gelijkmatig versterkt en bespoedigd, terwijl de dansers voortgaan en de dans levendiger wordt. Allen voeren dezelfde bewegingen uit: het is als of dezelfde danser verscheiden malen vermenigvuldigd voor ons stond. Wij herinnerden ons bij deze feestspelen der O Weiheërs het koor der Grieken in het treurspel, alvorens de zamenpraak begonnen was, en wenden wij den blik op ons, dan erkennen wij op welken belachelijken dwaalweg wij geraakt zijn met dans en reijen uit onze treurspelen te verbannen. Deze feesten vervullen de O Weiheërs met blijgeestigheid. Hunne gewone liederen worden in denzelfden zin zittende gezongen of staande gedanst; zij zijn van een zeer verschillend karakter, doch steeds met bevallige bewegingen des ligchaams en der armen gepaard. Welk eene school opent zich hier voor den kunstenaar, welk een genot biedt zich hier den kunstbeminnaar aan!

Deze schoone kunst is de bloei huns levens, hetwelk slechts voor de zinvermaken bestaat. Zij leven zonder tijdrekening in het tegenwoordige, en eene bejaarde vrouw weet slechts, dat zij den eersten tijd van genot, de twaalf jaren, te boven is.

De O Weiheërs worden mede in de beschuldiging begrepen, die den eilanderen der *Zuid-Zee* over het algemeen treft, dat zij tot diefstal geneegen zijn. Dat wij geene gelegenheid hadden om in deze klagt mede in te stemmen, is welligt aan TAMMEAMEA'S

VOOR-

vo
mo
de.
de
Zij
ze
aan
pen
kost
opw
broc
niet
den
ond
zoek
arch
Som
men
men
op
sta
die
onze
af to
toe,
straff
en
weld
Chris
ten o

voorzorg toe te schrijven, die, belangloos en grootmoedig, de opvolgers van VANCOUVER in ons eerde. De hier gezeten Europeanen geven aangaande de eerlijkheid der inboorlingen een loflijk getuigenis. Zij laten deuren en vensters onbezorgd open. Deze menschen veroorloven zich slechts den diefstal aan rijke vreemdelingen op de goed geladen schepen. Hoe zou niet onze overvloed van ijzer, dit kostelijk metaal, de begeerte der Zuid-zee-eilanders opwekken? Maar wat ziet gij den splinter in uw broeders oog, en bemerkt de balk in uw eigen oog niet! Wij gedenken hier niet aan de verloopende tijden der Spaansche veroveringen, maar ons ligt dicht onder het oog welke daden gewinzuchtige fortuinzoekers zich in onze dagen veroorloofden in dezen archipel, waar onze wetten hen niet bereiken. Sommigen hebben wij in deze bladen aangevoerd; menigen worden door den nacht bedekt. Wij nemen hier de verdediging van het zwakkere gedeelte op ons. Men verwerpe ons getuigenis, maar men sla onpartijdig de berigten van alle zeereizigers na, die deze zee bevaren hebben, sedert zij zich voor onzen handel geopend heeft, van VANCOUVERS reis af tot op die van NICHOLAS naar *Nieuw-Zeeland* toe, en oordeele dan zelf. Sedert wij rigten en straffen, plegen menschen van onze kleur, ongerigt en ongestraft, menschenroof, diefstal, list, geweld, verraad en moord. Deze magt hebben ons Christendom, beschaving, wetenschappen en kunsten over onze zwakkere broeders gegeven!

De

De handel van dezen archipel zou tweehonderd Noord-Amerikaanfche ſchepen bezig houden, welk getal ons nogtains te ſterk aangenomen ſchijnt. De hoofdzaak van denzelven is de ſmokkelhandel der Spaanfche kusten van beide *Amerika's*, die van de Spaanfche zijde door de monniken gedreven wordt (*), de pelterijhandel der noord-westkust, de uitvoer der in de Ruſfiſch-Amerikaanfche factorijen opgezamelde pelterijen, en het fandelhout der *Sandwich-, Fidji-* en andere *eilanden*. Voor de ſtoutſte ondernemingen is een ruim veld geopend. Men beproeit, men vervolgt nieuwe ontdekkingen (wij herinneren ons het ſchip, hetwelk, volgens MACKENZIE'S berigten, zich omſtreeks het jaar 1780 in de *Ijs-zee* vertoond heeft), men neemt Aleuten of Kodiackers tot het vangen der zeeotters op de Californiſche kusten mede, enz. *Canton* is de gemeenſchappelijke markt, *Hana-rura* eene vrijhaven en ſtapelplaats. De Kapitein verrigt meest de handelzaken, en er zijn geene geſchillen te vrezen, die tuſſchen Kapitein en Supercarga dikwijls voorvallen, waar deze poſten geſcheiden zijn. In gevaarvollen handel der noord-

(*) Sommigen dezer eerwaarde vaders mogen, zoo min als de Joden op den Sabbath, geld handelen, en in de koloniën zijn zij zelfs kooplieden *in optima forma*; nu, in het moederland zijn zij zelfs ſoldaten, en ſtrijden waarlijk niet voor het koningrijk der hemelen, maar wel voor dat van den Heiligen Vader op aarde. *Respice finem!*

VERT.

no
ge
me
vo
Me
een
mer
een
boe
we
op
op
men
maak
Ame
Calij
ven
ton l
ham
gelad
RES
onder
1812
Hij v
dat hij
en ee
De in
volg
hadden
zen.

III.

noord-westkusten heerscht van weêrzijden geene goede trouw, en men moet tegen de wapenen, die men verkoopt, op zijne hoede zijn. Naburige volksflammen zijn dikwijls met elkander in oorlog. Men onderhandelt met den aanvoerder van den eenen, en levert den anderen aan zijn' vijand, dien men door list of geweld te bemagtigen zoekt, tegen een bepaald bloedgeld uit. Men lokt chefs aan boord, ontvoert hen, en laat hen tegen een losgeld weder vrij, enz. Ook zouden menschen, die men op de zuidelijker kusten koopt, voordeeligen af trek op de noordelijker vinden. Wij hebben van den menschenroof op de *Zuid-zee-eilanden* melding gemaakt in ons opstel over *Guaham*. Het was geen Amerikaan, die op een eiland langs de kust van *Californië* alle mannelijke inwoners bij elkander drijven en nederschieten liet. Kapitein DOOR, uit *Boston* leide met *The Jenny* in het jaar 1808 op *Guaham* aan, nadat hij sandelhout op de *Fidji-eilanden* geladen had, en roemde jegens *Don Luis de Torres* het gastvrij vriendschappelijk ontlaal, dat hij onder de inboorlingen had gevonden. In het jaar 1812 deed hij dezelfde reis met een ander schip. Hij verhaalde bij zijne terugkomst aan *Don Luis* dat hij dit maal vijandelijk ontvangen was geworden, en een' stuurman en vier matrozen verloren had. De inboorlingen hadden hem gezegd dat zij in vervolg van tijd de blanken leeren kennen en befloten hadden hen verder geene genade meer te bewijzen.

Men leest op de begraafplaats der Europeanen nabij *Hana-rura* dit eenvoudig graffchrift van den Heer DAVIS :

The Remains

of

M. ISAC DAVIS,

who died at this

Island April 1810,

Aged 52 years (*).

Wij hebben, toen wij het laatst van *Hana-rura* wegzeilden, den Heer YOUNG zeer zwak van ouderdom achtergelaten. Beide vrienden, wier namen lang in de geschiedenis dezer eilanden geschitterd hebben, zullen bij elkander rusten. De kinderen van den Heer YOUNG zullen, offchoon erfgenamen zijner goederen, zich zonder aanzien onder het volk verliezen, dewijl zij van geene edele moeder geboden zijn.

De eilanden, die Kapitein JOHNSTONE met het fregat *Cornwallis* in het jaar 1807 in het west-zuidwesten der *Sandwich-eilanden* ontdekte, en die wij in

(*) Het overfchot van den Heer IZAAK DAVIS, die op dit eiland stierf in April 1810, oud 52 jaren.

in het najaar 1817 weder opgezocht hebben, zijn, even als het eiland *Sala y Gomez* geheel maakte klippen, die niet tot de vorming der lage eilanden schijnen te behooren, De rissen, die aan dezelve aansluiten, vormen nog op een' grooten afstand van dezelve ondiepten, die voor de schepen gevaarlijk zijn.

Er zijn onderscheiden wijzen om het vuur door wrijving voort te brengen.

Op de *Karolines* wordt op een stuk hout, hetwelk op den grond vastgehouden wordt, een ander, hetwelk regt en als gedraaid, omtrent anderhalven voet lang en een' duim dik zijn moet, loodregt gehouden, met zijne flomp of geronde punt aangedrukt en tuschen de vlakke handen door rollen als een boor in beweging gebragt. De eerst langzaam afgemeten beweging wordt bij de sterkere drukking bespoedigd, wanneer het houtstof, dat onder de wrijving ontstaat, en zich rondom het bewogen zich inborende hout verzamelt, begint te verkolen. Dit stof is de tonder, die vuur vat. In deze behandeling zouden de vrouwen van *Eap* eene uitnemende vaardigheid bezitten.

Op *Radaack* en de *Sandwich-eilanden* houdt men op het vastliggende hout een ander stuk van eene span lang met de afgestomppte punt onder een' hoek van omtrent dertig graden schuins aangedrukt, zoo-

dat de schenkels van den hoek naar zich toegekeerd zijn, en de punt van zich af. Men houdt hetzelfde met beide handen, de duimen naar beneden, en wrijft het dan op het andere stuk in een spoor van twee of drie duimen lengte heen weder. Wanneer het stof, dat zich in de ontstaande goot voor de punt des wrijvers verzamelt, begint te verkolen, wordt de druk en de snelheid der beweging verdubbeld.

Het is aanmerkelijk dat volgens beiden methoden twee stukken van dezelfde houtfoort gebruikt worden, waartoe die van even fijnen draad, niet te hard en niet te zacht, de bruikbaarsten zijn. Beide methoden vereischen oefening, bekwaamheid en geduld.

De behandeling der Aleuten is de eerste dezer methoden, werktuiglijk verbeterd. Zij regeren het te draaijen houtstuk als den boor, waarvan zij zich in hunne handwerken bedienen; zij houden en trekken de snoer, die twee malen om hetzelfde gewikkeld is, met de beide handen, terwijl deszelfs bovenste einde in een bearbeid stuk hout draait, hetwelk zij met den mond vasthouden. Wij zagen zoo dennenhout op dennenhout in weinig oogeblikken vuur vatten, daar anders een veel langer tijd vereischt wordt.

De Aleuten maken ook vuur aan door middel van twee met zwavel bestreken steenen over met zwavel bestrooid droog mosch tegen elkander te slaan.

KAMT-

(*)
gus,
vorus
Ips

KAMTSCHATKA, DE ALEUTISCHE EILAN-
DEN EN DE BERINGS-STRAAT.

Wij hebben met een' blik de kom des grooten oceaans en deszelfs oevers overzien, en de eilanden, die zich daarin tusfchen de keerkringen verheffen, van *Oost-Indië* af befchouwd, als van het moederland, waartoe zij behooren, en van waar de organifche natuur en de mensch zich op dezelveu verfpread hebben.

Thans wenden wij ons van dien tuin van den wel-lust naar het fombere noorden van dezezelfde kom. Het gezang verftomt. Een donkere hemel ontvangt ons dadelijk aan de grenzen des noordelijken paf-faats. Wij dringen door de grijze nevels, die eeu-wig boven deze zee hangen, en van oevers, die geen boom befchaduwte, grijzen met fneeuw bedek-te toppen norsch ons tegen.

Wij fhrikken, dat wij ook hier den mensch ge-vestigd vinden (*).

De

(*) *Homo sapiens habitat intra tropicos palmis lotopha-gus, hospnatur extra tropicos sub novercante Cerere carni-vorus* LINN. Syst. Nat.

Ipsos Germanos indigenas crediderim — Quis — Afra aut Afri-

De land- en zeestreek, die wij ons zetten om te beschouwen, bevat de keten der voorlanden, die de kom des grooten oceaans ten noorden begrenzen, en de zeeën, eilanden en oevers, die zich in het noorden van dezelve bevinden.

Deze keten loopt van het ehiereiland *Kamtſchatka* op de Aziatische of over de *Aleutiſche Eilanden* naar het ehiereiland *Alaska* op de Amerikaanse zijde heen, over welk ehiereiland het vulkanische oevergebergte het vaste land der nieuwe wereld bereikt. Wij begrijpen onder de *Aleutiſche Eilanden* de gezamenlijke eilandketen, zonder in derzelve indeeling te treden, en wij rekenen daaronder de buiten de reeks het naast in het noorden van *Unalaska* gelegen insgelijks vulkanische eilanden *St. George* en *St. Paul*, die men onbegrijpelijker wijze op *ARROWSMITHS* kaart vermist; hoewel zij zelfs bij Engelfche reisbefchrijvers, hij voorbeeld *SAUER*, volkomen bekend zijn. Wij hebben in het noorden der voorlanden slechts oorspronkelijk gebergte, ijs en aangespoeld zand aangetroffen.

De kusten van beide vaste landen loopen, de Aziatische in eene noord-oostelijke, de Amerikaanse in eene noordelijke rigting, tegen elkander, en vormen tusschen hooge voorgebergten de Aziatische Oostkaap, *Cape East*, *Wostotſchnoy*, of ook *Tſchukots-*

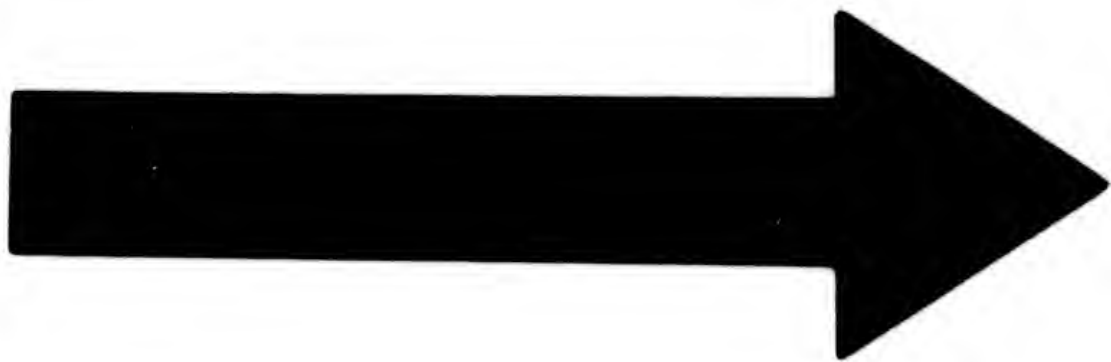
Africa aut Italia relicta, Germaniam peteret? Informem, terris, asperam caelo tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit. TACIT. De Mor. Germ. II.

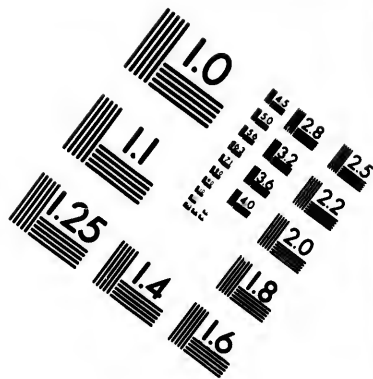
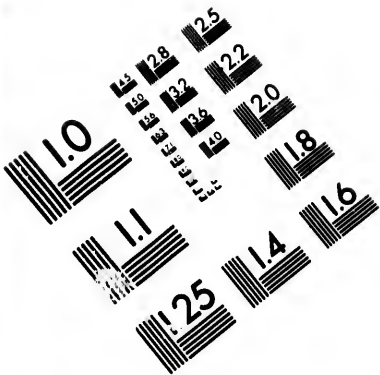
ko.
W
we
sch
Ze
in
I
diep
bre
An
voor
nos
en
Lau
nos
Lau
als h
ve m
het d
schen
zijde
telijk
eiland
een
ke re
eiland
in de
De
Brist
ka) e

kotskoy nofs, en de Amerikaanfche *Cape Prince of Wales*, de zeeëngte, die de *Berings-ftraat* genaamd wordt. De kom, welke deze kusten en de *Aleutifche Eilanden* invatten, heet de *Kamfchatdaalfche Zee*. Het eiland *St. Mathew* of *Chores-island* ligt in derzelve midden.

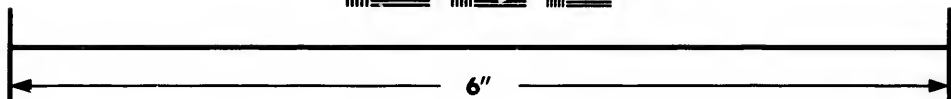
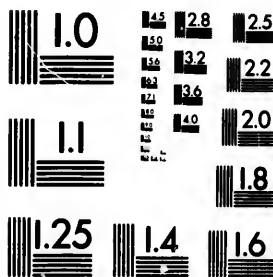
De Aziatifche kust is hoog en wordt door eene diepe zee bepoeld. Zij is ten noorden door den breeden en diep indringenden zeeboezem van den *Anadir* af gerand, die van de noordzijde door den vooruitspringende *Tfchukotskoy nofs* (*Anadirskoy nofs*) begrensd wordt. Zij is tufchen dezen *nofs* en de Oostkaap nog door de *Matschickma-* en *St. Laurens-bogten* ingefcheurd. Nabij *Tfchukotskoy nofs* en in het zuiden der ftraat ligt het eiland *St. Laurens* (*Clerke's island*) voor de beide kapen, die als het ware de flijlen der poort zija, als eene halve maan voor twee bastions. De zee heeft tufchen het eiland en *Tfchukotskoy nofs* meer diepte dan tufchen dezelve en de Amerikaanfche kust, op welke zijde de doorvaart breeder en ondieper is. Het oostelijk gedeelte des eilandfchijnt eene groep rotfige eilanden te zija, die aangefpoelde verlagingen tot een enkel vereenigd hebben. Ettelijke ontoeganglijke rotfeilandten verheffen zich nog tufchen het eiland *St. Laurens* en de *Berings-ftraat*, en midden in de ftraat zelve uit de zee.

De Amerikaanfche kust is tufchen de zuidelijke *Bristol-baai* (ten noorden van het fchiereiland *Alaska*) en tufchen de noordelijke *Norton-found*, die

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

door hare ligging aan den zeeboezem van den *Anadir* aan de tegenoverliggende Aziatische kust beantwoordt, ongenaakbaar. De zee is zonder diepte, en de golven branden reeds voor men het land in het gezicht heeft. Een aanmerkelijke stroom zou uit het binnenland van *Amerika* zich in deze streek ontlasten en den oever verzanden.

Wij dringen door de *Berings-sstraat* naar het noorden. Beide kusten yewijderen zich. Cook heeft de Aziatische kust tot de *Noord-kaap* op 68°, 56' N B. en de Amerikaanse tot de *Ijs-kaap* op 70°, 29" N B. gezien. Aangepoelde verlagingen vormen voor de hooge landen van *Amerika* den oever, en de zee, die hetzelfde bespoelt, heeft geene diepte. De Aziatische kust schijnt, volgens Cook, van dezelfde gesteldheid te zijn. Het land schijnt door veranderingen op het water te winnen, en men kon vrezén dat deze zee alléngs ledig wierd.

De zandoever van *Amerika* is door verscheiden inhammen en *fjorden* (baaijen) doorvorcht. Wij lieten de zuidelijker *Tschischmareff-bogt* ononderzocht en drongen in de *Kotzebue-fond*, die zuidelijk van de hooge Kaap *Mulgrave* in eene zuid-oostelijke rigting tot in het oorspronkelijk land dringt, en welks achtergrond de zuidelijk van de *Berings-sstraat* indringende *Norton-found* nadert (*). Een *fjord*, die zich aan

de

(*) Men vergelijke de door KOBELEFF in 1779 onder de Tschuktschen verzamelde berigten en de nieuwere Russische

de zuid-zijde der *Kotzebue-fond* in aangespoeld land opent, en in eene vaart van negen dagen op baidaren der inboorlingen in eene open zee voert, de bogt der *Goede Hoop*, mogt werkelijk beiden vereenigen, en de Kaap *Prince of Wales* als een eiland van het vaste land scheiden; want deze invaart schijnt te dicht aan de *Tschischmaroff-bogt* te liggen, om hare door de inboorlingen beschreven uitvaart in deze laatste te herkennen.

In het noorden der *Berings-straat* ligt voor ons het nog ononderzochte veld der laatste gewigtige vrijdvragen der aardkennis, en wij worden uitgenoodigd om ons gevoelen aangaande dezelve te verklaren, in een' tijd, dat verscheiden expeditiën uitergerust zijn om de daadzaken zelve te onderzoeken, en onze stem ongehoord wegklinkt. Wij gaan schoorvoetende tot deze taak over.

Zijn *Azië* en *Amerika* gescheiden, en is de zee, in welke men door de *Berings-straat* naar het noorden dringt, de groote noordelijke *Ijs-zee* zelve, of is deze kom eene bogt des zuidelijken oceaans, die de kusten van beiden in het noorden zamenhangende werelddeelen begrenst en omvat?

Kan uit de wateren der *Hudsons-* en *Baffins-baai* langs de noordkust van *Amerika* eene noord-westelijke doorvaart naar de *Berings-straat* mogelijk zijn?

Kan

sche kaarten, die ARROWSMITH en andere aardrijkskundigen volgen.

Kan het mogelijk zijn uit den *Arctischen Oceaan* noordwaarts van *Spitsbergen* en over den Noord-pool zelven naar de *Berings-sstraat* te komen, en is er eene open bevaarbare Pool-zee of vastliggend poolijs?

Een man, wiens naam ons den grootsten eerbied inboezemt, wien geleerdheid en gezond oordeel in gelijke mate versieren, en die, zelf een togtgenoot van COOK, op deszelfs tweede en derde reis de zuidelijke Pool-zee en de zee in het noorden der *Berings-sstraat* herhaald bevaren heeft, JAMES BURNEY, vindt zich tot het vermoeden genoopt dat *Azië* en *Amerika* zamenhangen, en deelen van een zelfde vaste land zijn (*).

Wij bekennen dat Kapitein BURNEY ons voor zijn gevoelen niet gewonnen heeft. Wij vinden in zijn *Chronological History* der noord-oostelijke reizen de op genoemde vraag betrekking hebbende historische getuigenissen op het vrijmoedigste afgehandeld, en gedragen ons met volkomen vertrouwen daaraan.

Dat SAMOEN DESCHINEW op zijne beroemde reis uit de *Kolima* of *Kovima* naar den *Anadir* in 1648 de noord-

(*) *A Memoir on the Geography of the north-eastern part of Asia and on the question, wheter Asia and America are contiguous, or are separated by the sea. By Capt. JAMES BURNEY. Philosophical Transactions 1818; wederlegd in het Quarterly Review, june 1818.*

A Chronological History of north-eastern Voyages of discovery. By Capt. JAMES BURNEY, F. R. S. Lond. 1819.

(*)
sur la
pag. 4

noord-oostkaap (*Schelatzkoy of Swoctoy nofs*) de grootte kaap der Tschuktchen) niet werkelijk omgezeild, maar, gelijk later STARAS STADUCHIN, te land op eene enge landtong doorkruist hebbe, dunkt ons eene willekeurige onderstelling, tot welke de berigten geen grond geven, en welke namelijk DESCHNEWS voornemen, een schip aan den mond van den *Anadir* te bouwen, om de geheven schatting naar *Jakutsk* langs den vorigen weg terug te zenden, genoegzaam wederiegt.

Al mogten ook de documenten, die MULLER, COXE en PALLAS in handen gehad, en waaruit zij ons DESCHNEWS reis berigt hebben, niet meer op te sporen zijn, dan schijnen ons deze mannen zelf voldoende waarborgen te zijn, en wij nemen op hun gezag onbedenklijk aan dat in dit eene geval de Noord-oostkaap of *Schelatzkoy nofs* te scheep is omgezeild geworden.

Andere geruchten en verhalen van dergelijk een' togt schijnen ons zelven ongewaarborgd. Wij geven gaarne geloof aan de door SAUER medegedeelde berigten van DAUERKIN, dat SCHALOWROFF in het jaar 1664 in de *Ijs-zee*, en niet aan den mond van den *Anadir*, vergaan is, en wij hebben geen vertrouwen in de reis van LAPTIEW 1740, waarin zulks *quasi* uit GMELINS mondelijke berigten (*) verhaald wordt.

De

(*) *Mémoires et observations géographiques et critiques sur la situation des Pays Septentrionaux.* Laus. 1765, pag. 42.

De door HENDRIK HAMEL op de kust van *Cocca* in 1653 en nogmaals door HENRY BUSH op de kust van *Kamtschatka* in 1716 in walvischen gevonden Europeefche harpoenen fchijnen ons van eenig gewigt te zijn. BURNEY neemt in tegenspraak van MULLER aan, dat BUSH HAMEL enkel nagefchreven kon hebben, en deze ondertelling fchijnt ons zeer willekeurig. Hij meent wijders dat de Ruffen lang voor den tijd van BUSH het gebruik der Europeefche harpoenen op deze kusten ingevoerd konden hebben, en dit is, voor zoover wij weten, het geval niet. De Ruffen, zwak in getal in dit gedeelte der wereld, eighen zich de vruchten van de nijverheid der volken toe, die zij zich onderwerpen, zonder hen nieuwen te brengen, en nog wordt tegenwoordig op de *Aleutifche Eilanden* de walvisch flechts door de inboorlingen, en op de oude wijze, met hunne eigen harpoenen gevangen. Iedere andere uitlegging der daadzaak fcheen ons voldoender.

Wij vinden buiten het bereik van BURNEYS werk eene andere daadzaak, die BARROW (*) onvermeld gelaten heeft, en ons opmerkzaamheid fchijnt te verdienen.

Volgens MACKENZIE's aan den mond der naar hem genoemde rivier verzamelde berigten heeft omftreeks het jaar 1780 een zeer groot vaartuig, met
blan-

(*) *Chronological History of Voyages into the Arctic Regions*. Loud. 1818.

blanke menschen bemand, deze kust bezocht, en de Esquimaux hebben van hetzelfde ijzer tegen dieren-
vellen ingehandeld. De *Mackenzie-riyter* schijnt
zich tussehen twee vooruitstekende landtongen in
zee te ontlasten. De zee in het westen, waarin
zich dit schip vertoonde, heeft daardoor den naam
van *Belhoullai tou*, blanke mannen-zee, gekregen.
Het schijnt ons natuurlijk te vooronderstellen dat dit
schip door de *Berings-sfraat* derwaarts gekomen is.

Eene noordelijke strooming heeft in de *Berings-
sfraat* zelve plaats, ten minsten gedurende de zo-
mermaanden. Wij hebben deze strooming den 16
Augustus op de Aziatische zijde tamelijk sterk ge-
vonden. Hare werking voerde ons merkkelijk terug,
toen wij, om uit de sfrac te komen, de Oost-kaap
wilden omvaren, en hierin is onze ondervinding
met die van COOK en CLARKE volkomen overeen-
stemmend. Maar het jaargetijde is juist dat, waar-
in de smeltende sneeuw der oevers noodwendig eene
zuidelijke strooming vereischen moesten, ingeval de-
ze zee eene gefloten kom vormde. Gelijk de meren
in *Zwitserland*, die uit de ijsbergen ontstaan, des
zomers aanzwellen en sterker stroomen, moest in
hetzelfde jaargetijde en uit dezelfde oorzaak het wa-
ter in deze kom zich vermeerderen, en derzelve
naar evenredigheid enge en ondiepe opening uit-
stroomen.

Maar ook andere daadzaken bewijzen de noorde-
lijke strooming der *Berings-sfrac*. Bij het opbre-
ken van het ijs drijven in de zee van *Kamtschatka*
de

de ijsbergen en ijsvelden niet, als in den *Atlantischen Oceaan*, naar het zuiden, zij drijven niet naar de *Alcutische Eilanden*, maar de straat in naar het noorden. Het ijs was den 5den Julij 1817 op de zuidelijke kust van het *St. Laurens-eiland* losgegaan, en wij kwamen den 10den aldaar, zonder drijfijis aangetroffen te hebben; wij ontmoetten dit ijs eerst in den nacht van den 11den, toen wij om de oostpunt van het eiland naar het noorden voortzeilden. Op deze zijde des eilands is de zee minder diep en de stroom minder sterk dan op de *Aziatische*.

Wij moeten aanmerken dat in de zee van *Kamtshatka* de zuidewinden gedurende den zomer heerfehen, de noordewinden met September beginnen en tot het einde des jaars aanhouden. Men kan den invloed der winden op de stroomingen niet ontkennen.

De menigte drijf hout, die de zee naar het noorden voert en aanspoelt, en waaronder zich uitgemaakte zuidelijke boomsoorten zoowel als noordsehe dennen bevinden (*); de zaden van bekende zuidelij-

(*) Wij hebben op *Unalaska* ingelegd kastenmakerswerk gezien, waartoe slechts het aan de oevers van dit eiland aangespoeld drijf hout gebruikt was geworden, en hetwelk zich door eene groote menigvuldigheid van fraaije houtsoorten onderscheide. Het hooge noorden brengt echter slechts dennen- en berkenhout voort, en hier slechts diep in het binnenste des vasten lands. Wij hebben op hetzelfde

lij
op
oc
ze
de
wo
bo
Un
stra
bie
pla
de
wel
van
en
ever
D
Lau
bezi
in v
opm

zelfd
gelijk
schip

(*)
rig ge
hing.
eiland

lijke peulgewassen, die gelijk op *Radack*, zoo ook op *Unalaska*, hoewel minder menigvuldig, aan den oever gespoeld worden (*), laten ons met geeze zekerheid tot eene algemeene beweging der wateren des grooten oceaans naar het noorden besluiten. Er worden aan den eenen kant even zoowel noordelijke boomen op *Radack* geworpen als zuidelijken op *Unalaska* aan den anderen kant, daar de *Berings-sfraat* eene uitgemaakt te geringe uitwatering aanbiedt, scheen het ons, ingeval de daadzaak bepaald plaats had, natuurlijker aan te nemen, dat, volgens de theorie, eene dubbele strooming in de zee zoowel als in den dampkring plaats vond; eene bovenste van het verwarmde lichtere water naar het noorden, en eene benedenste van het koudere water naar den evenaar.

De bewoners der *Aleutische Eilanden*, van het *St. Laurens-eiland* en der oevers van de *Berings-sfraat* bezitten geen ander hout dan drijfhout. Het wordt in verscheiden jaren in menigte aangespoeld. Het is opmerkelijk dat er meer aan de Amerikaansche dan
aan

zelfde eiland een groot blok maghonyhout gezien, dat insgelijks de zee aangespoeld had; doch dit kon van eenig schip afkomstig zijn.

(*) Zij werden voormaals door de Aleuten zeer begeerig gezocht; daar een bijzonder bijgeloof aan deze erwten hing. Zij zouden voornamelijk op de oostelijke kust des eilands aangespoeld worden.

aan de Aziatische kust aanspoelt. Wij vonden het in de *Koiscbue-sond* in genoegzame menigte, en het ontbrak integendeel in de *St. Laurens-bogt*, waar de Tschuktsehen slechts mosch en dun wilgenrijs branden. Men mogt vragen of hunne berigten van boschen op de tegenovergelegen kust niet, mischien even zoowel op drijfhou, waaraan zij rijk is, als op de boschen van *Norton-sound* en het binnenland te duiden ware.

De aangeflibte zandheuvcls der Amerikaanische kusten bevatten boomstammen en hout, gelijk dat, hetwelk aan het strand uitgeworpen wordt.

Het drijfhou (van het noorden schijnt ons over het algemeen uit het binnenste der vaste landen door rivieren en stroomen afgevoerd te worden, en in de zeeën, die ons bezig houden, inzonderheid uit Amerika voort te komen. De rivier inzonderheid, die tuschen de *Bristol-baai* en *Norton-sound* in zee loopt, mag wel eene der overvloedigste bronnen van hetzelfde zijn.

De stroomingen in de *Ijs-zee* langs de kust van *Siberië*, zijn over het geheel nog weinig bekend, en wij maken zwarigheid om uit onvoldoende berigten gevolgen te trekken. LIACHOFF en SCHALOWROFF vonden in het noorden der *Tana* en der *Kolima* den stroom west, SAUER en BILLING bij westenwind oost, en bij noord-oostenwind west. In de straat *Waygats* en in het noorden van *Nova-Zembla* schijnt de stroom naar het westen te zijn.

Nadat wij getracht hebben aan te toonen dat een
stroom

f
s
e
k
J
z
d
v
t
b

Be
den
tee
zan
ons
dat
stort
kond
of A
en
zieh
aan
ooste
even
geen
W

W

lande

(*)

III.

froom door de *Berings-sstraat* naar het noorden gaat, moeten wij bekennen dat dezelve te zwak is, en te weinig water door het enge kanaal voeren kan, om aan de stroomingen, die uit de *Straat-Davis* en langs de oostkust van *Groenland* naar het zuiden loopen, gelijk zulks, gedurende het jaargetijde, dat deze zeeën voor de scheepvaart open zijn, plaats vindt, en gelijk verscheiden daadzaken laten besluiten, dat zij ook in den winter bestendigheid hebben (*), te kunnen beantwoorden.

De aankondigingen van land in het noorden der *Berings-sstraat*, de vlugt der vogelen uit het noorden naar het zuiden en de naar het noorden niet toenemende diepte der zee, waaruit BURNLEY den samenhang van beide vaste landen besluit, schijnen ons door de vooronderstelling genoegzaam verklaard, dat eilanden, gelijk de *Liachoffs-eilanden* bij de uitstorting der *Tana* in de *17s zee*, in deze streck konden liggen. Het bewoonde land van ANDREOFF of ANDREANOFF, in het noorden der *Kolima* 1762, en de geruchten en verhalen, dat zoodanig land zich uitstrekte van het vaste land van *Amerika* tot aan het *Nieuw-Siberië* van SANNIKOFF 1805 (het oostelijkste der *Liachoffs-eilanden*), schijnen ons even ongewaarborgd, en BURNLEY zelf hecht daaraan geen gewigt.

Wij zijn dus van gevoelen, dat de beide vaste landen gescheiden zijn, en houden de Noord-oost-
kaap

(* *Quarterly Review*, June 1818, p. 446.

kaap of *Schelatzkoy nofs* niet voor eene landtong, die beide werelddelen vereenigt, maar gelijk de kaap *Taimura* tusſchen de *Jeneſey* en de *Lena*, welke door CHARITON LAPTIEW in 1738, en wel ſlechts te land omgereisd en verkend is geworden, voor een enkel voorgebergte van *Azië*, welke ter zee het ijs en te land het krijgſzuchtig en losbandig volk der Tſchuktſchen federt DESCHNEW belet hebben te verkennen, welk vraagſtuk ter zee of te land, volgens zijne inſtructie op te loſſen, BILLING alle omſtandigheden gunſtig vond, en onverantwoordelijk verzuimde.

Thans wenden wij ons naar de noordkust van *Amerika*.

De Noord-kaap van COOK, *Mackenzies-rivier* en de *Kopermijn-rivier* van HEARNE zijn punten, die ons de hoofdrioting aangeven, in welke zij omtrent op 70° N. B. loopt. De berigten en kaarten van de Indianen der *Hudſons-baai*, die cenparig de kusten der *Kopermijn-rivier* tot ten noorden van de *Repulſe-baai* vervolgen, de noord-westſtroom en de gelijke rigting der golven in de *Baffins-baai* volgens ouder gezag, de ſtroomingen en vloed en in *Roes-welcome*, alle omſtandigheden komen overeen, om ons den zamenhang der zeeën en ſcheiding der landen te laten beſluiten, en wij zoeken het kanaal noordwaarts van de *Repulſe-baai* tot aan de *James Lancaster-found* (*). De Kapitein JOHN ROSS, wiens reis

(*) Aan den anderen kant hebben walviſſchen, die bij *Spits.*

reis BAFFINS vroegere ontdekkingen bevestigd heeft, beweert den samenhang der landen om de *Baffinsbaai* bewezen te hebben, waartegen vele deelnemers der expeditie hunne stemmen luid verheffen (*), en de nader toegelichte vraag zweeft nog onbesslicht (†). In alle geval blijft de kust van den ingang der *Cumberland-sstraat* tot aan de *Repulse baai* te onderzoeken.

Maar of, zelfs in de gunstigste jaren, de doorvaart

Spitsbergen geharpoeneerd werden, en die men in hetzelfde jaargetijde in de *Straat-Davis* wedergevonden heeft, gelijk andere omstandigheden, het vermoeden grond gegeven, dat *Groenland* een eiland of eene groep van eilanden is.

(*) De bevelhebber des anderen schips, de Luitenant W. E. PARRY, de geleerde Kapitein SABINE, de Scheepsarts FISHER, en anderen.

(†) JOHN ROSS, *Voyage of Discovery*, &c. Lond. 1819. De beoordeeling van dit werk door BARROW vindt men in het *Quarterly Review*, May 1819, p. 313. Scherp wordt ROSS berispt, dat hij de hoopgevende *Lancaster sound* eigenlijk niet onderzocht heeft. *There occur unfortunate moments in the history of a man's life, when he is himself unable to account for his actions, and the moment of putting about the Isabella would appear to be one of them.* p. 351. *Modern Voyages and Travels*. Lond. 1819. BLACKWOOD'S *Magazine*. Dec. 1818. E. SABINE'S *Journal of Literature &c.* April 1819 *Zijne Remarks on the late Voyage of discovery en Explanation of Capt. ROSS, enz.*

vaart vrij van ijs en open bevonden kan worden, of ooit de noordkust van *Amerika* in haren geheel en omvang en met hare mogelijke noordelijke voorgebergten zelf, gelijk de Aziatische kusten streekswijze en op onderscheiden malen omgevaren kunnen worden, is eene andere vraag, die wij daar laten. De zee kan op deze hooge breedten slechts weinig dagen open zijn, en alle omstandigheden verbinden zich, om de ontdekkingen te verzwaren en derzelve zekerheid te verminderen. Boven de zee hangt bij zomertijd een digte nevel, die zich slechts oplost, wanneer hij door den wind over het verwarmer land gedreven wordt, en men ziet op zee de zon niet, die de kust befehijnt (*).

Wij

(*) Wij hebben dit verschijnsel inzonderheid op het eiland *St. Laurens*, op *Unalaska*, in de bogt van *Avaschka* en te *Sanfrancisco* waargenomen.

Het verschijnsel der bijzonnen, hetwelk zich dikwijls in het noorden des *Atlantischen Oceaans* vertoont, wordt in de zee van *Kamtschatka* zelden waargenomen. Wij zelf hebben het niet waargenomen, en een Rus; die op de *Aleutische Eilanden* oud geworden is, had hetzelfde in zijn leven slechts eenmaal gezien.

Wij hebben het verschijnsel der opdoeming (*mirage*) het treffendste in de *Berings-straat*, en voornamelijk aan den ingang der *Tschitschmareffs-bogt*, waargenomen, waar hetzelfde ons op het land en op de zee op alle uren van den dag als eene betoovering met veelvuldige begoochelingen omringde. De voorwerpen, die in den horizont

lig-

Wij merken aan dat het gedeelte der Amerikaanse kusten, die wij in het noorden der *Beringsstraat* onderzocht hebben, ons toegeschenen heeft de hoop op te wekken, van onder de invaarten en *fjorden*, waarmede zij ingesneden zijn, nog een kanaal te vinden, dat naar de *Ijs-zee* bij de uitstorting der *Mackenzies-rivier* leidt, zonder de Ijskaap om te zeilen, die dan tot een eiland zou behooren. Het hiervoor gemelde berigt der verschijning van een schip in deze zee brengt ons zelfs op het vermoeden, dat bereids zulk een kanaal bevaren is geworden.

Thans blijft ons de laatste vraag nog overig te onderzoeken.

Rotsstukken, die dikwijls op drijvende ijsbergen in het noorden waargenomen worden, en andere merkteekenen, duiden aan dat deze bergen oorspronkelijk op het land gevormd zijn, en men heeft op

we-

liggen, schijnen zich van denzelfen te scheiden en daarboven te verheffen (in gewone gevallen om de drie tot vijf minuten, met den sextant gemeten). Zij spiegelen zich in den kring, die door hunnen afstand aan den horizon ontstaat, en schijnen door hun spiegelbeeld verlengd. De oorzaak van dit verschijnsel scheen ons meer in de plaatselijkheid dan in de afwisseling des dampkrings gelegen; en wij hebben hetzelfde onder verschillende hemelstreken met tamelijke bestendigheid op dezelfde plaatsen waargenomen, bij voorbeeld in de haven van *Hana-rura*, in de bogt van *Atlantla*, enz., maar nimmer in de nabijheid van lage eilanden.

wetenschappelijke gronden en door de ondervinding getracht te bewijzen, dat ijs over het algemeen slechts aan het land aansluiten, en eene open diepe zee zonder land niet bevrozen kon, maar altijd open en bevaarbaar moest bevonden worden. Wij hebben tegen dit gevoelen slechts eene daadzaak in te brengen, die men, naar ons inzien, niet genoeg in het oog gehouden heeft. Het is de gesteldheid van het ijs om den zuidpool. Men zou zich dan door eene geheel willekeurige vooronderstelling, tot welke niets grond geeft, de zuidelijke ijsbergen als tegen een onontdekt, ongenaakbaar land aanliggende voorstellen. Men heeft uit zijn' ganschen omtrek slechts op een punt land zien uitteken, het *Sandwich-land*, en dit is waarschijnlijk, gelijk *Nieuw-Georgië*, een eiland van geringen omtrek in de ijswoestijn des zuidelijken oceaans.

Wij kunnen aan eene noordelijke open Pool-zee geen geloof geven.

De masfa der door BARRINGTON en BEAUFOY (*) ingenomen getuigenissen, ofschoon men ieder afzonderlijk befrijden kon, schijnt ons onwederlegbaar te bewijzen, dat in gunstige jaren de zee in het noorden van *Spitsbergen* tot op zeer hooge breedten open en volkomen vrij van ijs bevonden kan worden, gelijk zij werkelijk in de jaren 1754, 1773

en

(*) *The possibility of approaching the North-pole, ascertained by BARRINGTON, a new edition with an Appendix by BEAUFOY. Lond. 1818.*

en later bevonden is geworden; maar het is evenzeer bewezen, dat in andere jaren en doorgaans het ijs den voortgang naar het noorden reeds op 80° verhinderd heeft en verhinderen zal.

Wanneer fomwijlen in het noorden van *Scandinavië* tusfchen *Spitsbergen* en *Nova-Zembla* de zee tot op zeer hooge breedten, welligt tot onder den Pool zelven open bevonden wordt, terwijl dezelve daarentegen op andere punten, gelijk in het noorden der *Berings-fraat*, zelden onder 70° vrij van ijs bevonden werd, wanneer in het noorden van *Europa* de Poolijsberg, waaraan wij gelooven, door eene diepe tegen den Pool indringende bogt uitgerand mogt zijn, fchijnt ons deze anomalie aan plaatslijke, van de temperatuur afhingende oorzaken toegefchreven te moeten worden, en wel inzonderheid aan dezelfde, die het veel warmer klimaat bewerken, in hetwelk zich bekenderwijze het werelddeel, dat wij bewonen, boven alle op het noordelijk halfrond op gelijke breedte gelegen landen zich verblijden kan, hetwelk *Lapland* met bosfchen en graangewas tot op 70° begaaft, de vegetatie tot den 80° op *Spitsbergen* onderhoudt en dit land voor talrijke kudden rendieren bewoonbaar maakt, die reeds het veel zuidelijker gelegen *Nova-Zembla* in treurige naaktheid niet meer voeden kan.

Het zij ons vergund in een' tijd, dat HUMBOLDT, BUCH, WAHLENBERG en anderen ijverig bezig zijn de menigte der ondervindingen te vermeerderen, en HUMBOLDT de brokftukken van plaatslijke meteorolo-

logifche waarnemingen overziet, toelicht en onder wetten brengt, ifothermifche lijnen over den aardbol beproeft te trekken, eene hypothefe ter verklaring der verfehijnselen aan het onderzoek der natuurkundigen te onderwerpen.

Wij vragen of de theorie, die de dag en nacht afwifelende landwinden der kusten, de plaatslijke zomer- en wintermonsfoons en eindelijk de algemeene pafaatwinden toelicht, niet tevens in de meeste gevallen toereikend zou zijn ter verklaring des plaatslijken verfehils van klimaat op gelijke breedten?

Het komt ons voor, wanneer ons oog op de globe rüst, dat de dubbele ftooming des dampkrings van den evenaar naar de polen in de bovenfte, en van de polen naar den evenaar in de benedenfte ftreken, bepaald in hare rigting door de omwenteling der aarde om haren as over *Europa* den omloop eener boven het van de zon doorgloeide binnenfte van *Afrika* naar evenredigheid meer verwarmde lucht onderhouden moet dan boven eenig ander deel der wereld. Wij gelooven in het zuidelijk en zuid-westelijk gedeelte van *Europa* tufchen de linie en den noordelijken keerkring gelegen vasteland als het ware eene kagehel, die de lucht, welke haar beftrijkt, verwarmt en deszelfs klimaat regelt; eene kagehel, waarmede geen ander land der aarde zich verblijden kan, en wij meenen dat over het algemeen tufchen den evenaar en de keerkringen gelegen vastelanden der oostelijker wereldftriken naar de polen toe een warmer klimaat moeten geven

ven dan dat, hetwelk andere gewesten onder den invloed van gelijk gelegene zeeën hebben.

Het is hier de plaats niet om dit idee verder te ontwikkelen en te ontleden, of aan eene nieuwe theorie der berekening te onderwerpen en aan den proefsteen der nog onvolkomen daadzaken te toetsen. Wij hebben slechts de gedachten willen aanduiden, die in ons, vlugtige reizigers, bij het gezigt der winterachtige *Aleutische Eilanden* (op de breedte van *Hamburg*) en de kusten der *Berings-sstraat* (op de breedte van *Drontheim* en *Noorwegen*) in het noorden des grooten oceaans opgekomen is. Wij beproeven thans deze landen nader onder het oog van onze lezers te brengen.

De punten, op welken wij aangelegd en getracht hebben de natuur te onderzoeken, zijn van het zuiden naar het noorden de volgende:

De gedekte haven van *St. Pieter en Paul* in het binnente der bogt van *Awatscha* op de oostkust van *Kamtschatka* 53°, 1' N.B.

Unalaska, een der *Vosfen-eilanden*, en in de reeks der *Aleutische Eilanden* oostelijk naar *Amerika* gelegen 54°, 0'.

Het eiland *St. George* 56°, 42'.

Het eiland *St. Paul* in de zee van *Kamtschatka*, noordelijk van *Unalaska* 57°, 5'.

De zuidkaap van het eiland *St. Laurens* in 1817 62°, 47'.

Een ander gedeelte van hetzelfde eiland in 1816 63°, 13'.

De *St. Laurens-bogt* op de Aziatische kust, op wier achtergrond wij landwaarts ingedrongen zijn 65°, 35' N. B.

De ingang der *Tschismareffs-bogt*, op de Amerikaansche kust 66°, 13'.

Het rotseneiland in de *Kotzebue-sond* 66°, 13'.

En eenige minuten noordelijker gelegen punten van den oever dezer sond.

Wij hebben te *St. Pieter en Paul* van den 29sten Junij tot den 13den Julij 1816 het eerste ontwaken der lente aanschouwd. De vroege anemonen en corydalis waren eerst in bloei, de sneeuw smolt van de welbewasfen heuvels, die de haven rondom insluitten, en zij werden allengs groen. Ten tijde van ons vertrek ontwikkelden zich de eerste rozen, de eerste bloezems van den *Rhododendron*, der leliën, enz., en nog lag er sneeuw op de bergen en bedekte de grondslagen der hooge vulkanische piramiden, die de onvermoeide HORNER trigonometrisch gemeten heeft. Het jaargetijde was ons ongunstig, en wij vleijen ons niet de onvolkomen kennis, die men van de natuur van dit land heeft, uitgebreid te hebben. Wij verwijzen naar KRASCHENINIKOFF, PALLAS, STELLER, LESSEPS en andere reizigers. KRUSENSTERN is in een ander opzigt over *Kamt-schatka* bevredigend.

De bogt van *Awatscha* ligt tusfchen de breedte van *Berlijn* en *Hamburg*, en de haven van *St. Pieter en Paul*, in het binnenfte van dezelve, fchijnt even min als de *fiorden* der noorderlanden aan den

in-

invloed der zeevinden blootgesteld. Aldaar wast alleen nog de berk boomachtig, maar armoedig, en gelijkt niet naar den slanken, fraaijen boom, dien men in het noorden van *Europa*, en inzonderheid bij *St. Petersburg*, in zijne schoonheid bewondert. De *Pinus cembra*, die op onze Alpen hooger dan de *Pinus abies* wordt, en de grenzen der boomen aanduidt, *Sorbus aucuparia*, *Alnus incana* en eenige wilgen blijven struikachtig. Het timmerhout wordt uit het inwendige des schiereilands gehaald, hetwelk een zachter klimaat heeft dan de oostkusten, en de zaadkorlen van den *Pinus cembra*, die men op de tafel der Russen ziet, komen uit *Siberië* over *Ochotsk*.

Grassen en kruiden wasfen op een' rijken bodem onder een' vochtigen hemel met groote weelderigheid. Hier komen weinig plantsoorten voor, en zij zijn overal gelijkmatig verdeeld. Op beschaduwde plaatsen wasfen *Spiraea kamtschatica*, *Allium ursinum*, *Mayanthemum canadense*, *Uvularia amplexifolia*, een *Trillium obovatum* Pursch, enz. In de weiden een *Veratrum*, *Lilium kamtschaticum*, *Iris sibirica*, enz. Op de klippige heuvels kamperfoeliën, spiræën, rozen, *Atragene alpina* en Alpiniſche planten, als *Rhododendron kamtschaticum*, *Empetrum nigrum*, *Trientalis europæa*, *Linnea borealis*, *Cornus suecica*, *Saxifraga*, enz. Eenige varens maken door getal der exemplaren een aanmerkelijk gedeelte der vegetatie uit. Ettelijke orchideën

deën komen voor. De *Urtica dioica* is oogfchijnlijk ingevoerd en inheemsch geworden.

Wij gelooven dat zomerkoren bij *St. Pieter en Paul*, gelijk in *Lapland* op 70° en in de Savoyer Alpen, gedijen zou. Bij deszells gemis slaagt de aardappel draaglijk, niettegenstaande hij slechts kleine knollen aanzet, en deze vrucht, die bereids in een groot gedeelte van *Europa* de cerealiën vervangt, moest hier van het grootst belang worden. Men kon brandewijn daaruit stoken, en in eene voorname behoefte dezer kolonie voorzien. Maar het ontbreekt nog meer aan handen en aan nijverheid dan aan producten en productive kracht der aarde, en zelfs het geen eenmaal met vrucht ondernomen werd, gelijk het zoutzieden, wordt nagelaten. KRUSENSTERN merkt te regt aan dat de aarde te laat bebouwd wordt. De heuvel van kleileijen, die de haven van de bogt van *Awatscha* afzondert, biedt beddingen aan, die de stad gemakkelijk van merselsteenen zouden voorzien, en kalk kon uit sehelen gebrand worden, bijaldien men geen kalksteen ontdekken mogt.

Ontelbare werkzame volkanen verheffen zich langs het gebergte, hetwelk, boogvormig tusschen beide vaste landen loopende, de keten der *Alcutifche Eilanden* vormt, en fleken piramidevormig in de wolken. Gescheurde takkige rotstoppen vormen in ongelijke liniën den rug, die deze dreigende kolossen verbindt. Het gebergte schijnt van het Amerikaanse

fche

fche
de
ren
cila
fche
I
van
het
uitb
de l
te k
pick
Una
fchij
den
fneer
venft
naar
H
nen
Alpe
keren
voor
topp
(*
genge
fneev
den in
wachte

sche vaste land af over het eilandeiland *Alaska* en de eilandenketen naar *Azië* toe te hellen.

Da eilanden worden naar het westen van geringeren omtrek, en het laatste derzelve, het *Berings-eiland*, neigt zich in zachte vlakten naar de Kamtschatdaalfche kust.

De twee pieken van het eilandeiland *Alaska* zijn van eene buitengemeene hoogte. De eerste in het noord-oosten, die voor eenige jaren bij eene uitbarsting instortte, schijnt nog met afgeknotten top de hoogste te zijn; de andere, een scherp toegepunten kegel, is oogschijnlijk aanmerkelijk hooger dan de piek op *Unimak*, en deze, die den *Makuschkin* op *Unalaska* en dergelijke toppen op de naaste eilanden schijnt te overtreffen, heeft, volgens de meting van den Heer KOTZEBUE, 1175 roeden hoogte. De sneeuw bedekt den geheelen kegel en de twee bovenste derde gedeelten van deze hoogte, en helt naar het strand af.

Het gezigt van dezen berg laat een' buitengewonen indruk na. Het oog, hetwelk zich in onze Alpen aangewend heeft de sneeuwlinie als een' zekeren maatstaf te gebruiken, kan zich bezwaarlijk voor de begoocheling wachten om de hoogte dezer toppen te overschatten (*). De sneeuwlinie, welke

WAH-

(*) Uit dezelfde oorzaak ontstond op *Teneriffe* de te gengestelde uitwerking. De piek, dien nauwelijks de sneeuw beroerde, toen wij hem zagen, maakte op ons den indruk niet, dien zijne werkelijke hoogte deed verwachten.

WAHLENBERG in de Zwitserfche Alpen op 1371 roeden waargenomen, en LEOPOLD VON BUCH op *Mangeroë* 71° N. B. op 333 roeden gefchat heeft, mogt, volgens onze fchatting, behoudens beter, op 400 of 300 roeden afdalen, en afgezonderde toppen, die deze hoogte niet bereiken, dragen nog sneeuw op hunne kruinen en in de spleten en holen hunner afhellingsen. In het najaar 1817 was de sneeuw op vele plaatfen blijven liggen, waar zij in het najaar 1816 verdwenen was. De bronnen in de lage dalen van *Unalaska*, die wij in het begin van Julij 1817 onderzochten, wezen ons de temperatuur der aarde tufchen 38° en 39° *Fahr.* aan (*).

Op *Unalaska* wordt graniet gevonden. De bergen van het binnenland links van het dal, hetwelk men op de weg naar *Makuschkin* vervolgt, zijn graniet. Wij hebben anders aan alle oevers der groote bogt, op den weg naar *Makuschkin* en bij *Makuschkin* zelf slechts leemporphyr, aan den eenen kant en hoofdzakelijk in amandelsteen, en aan den anderen in groensteen overgaande, conglomeratachtige porphyr en waren conglomerat aangetroffen.

De-

(*) Het fpijt ons dat de toefland van onze meteorologifche instrumenten, van welken wij vroeger eenigen verloren hadden, en welk laafte voor alle mogelijk ongeval te bewaren pligt was, ons buiten ftaat ftede om de waarnemingen te herhalen en de uitkomsten tot eene voldoende naauwkeurigheid te brengen. Zoo hebben wij den barometer niet als hoogtemeter kunnen gebruiken.

we
len
het
phy
en
ron
bij
U
plaa
reuk
acht
vond
den
Het
derge
voorr
Akut
geko
halte
fcheid
een?
hoogte
hooge
beddin

(*)
gen zij
alle me
vriendf

Deze bergsoorten liggen op elkander in magtige, weinig hellende, oogschijnlijk ongeregeld afwisselende lagen. De bedding is slechts van verre aan het profiel der bergen waar te nemen. Deze porphyren bieden in het groot scherpkantige, takkige, en slechts waar zij conglomeratachtig worden afgeronde, wolbaalachtige vormen aan, gelijk meermaals bij den graniet het geval is (*).

Uit deze porphyrgebergten spruiten op verscheiden plaatsen heete bronnen voort, wier water smaak- en reukloos is, en op de steenen een' aanslag van geelachtig bruinen kalkintel aanzet. Doctor ESCHSCHOLZ vond de temperatuur dezer bronnen in een nabij den ingang gelegen dal tussehen 93° en 94° Fahr. Het stuitende water op dezelfde plaats zet een heldergeel zwavelachtig bezinkfel af. Het water der voornoemde bron en eener andere op het eiland *Akutan*, in hetwelk spijzen in een' korten tijd gaar gekookt worden, schein zich door grooter kalkgehalte van het water uit gewone bronnen te onderscheiden. Bij *Makuschkin* vloeit aan den voet van een' eilandachtig afgezonderder heuvel van geringe hoogte aan het zeestrand, onder de linie van den hoogen vloed, eene andere heete bron uit eene bedding van werkelijke conglomerats. De daarop
lig-

(*) De in dit opstel verspreide geognostische aanmerkingen zijn meestt aan den Profesfor WEISZ te danken, die alle medegebragte monsters van mineralen met den schrijver vriendschappelijk onderrigtend beschouwd heeft.

liggende beddingen, waaruit de heuvel bestaat, leveren de gewoonlijke afwisselingen op van leemporphyren.

De *Makuschkaia-jöbka* rookt bedaard voort en de Aleuten halen zwavel er uit. Wij zijn de afgezonderd liggende ontzaglijke bergmasfa, die deze vuurkolk draagt, niet ingelrongen, en hebben in de gedeelten des eilands, die wij doorkruist hebben, geene eigenlijke lava aangetroffen.

De zwavelkies heeft op *Unalaska* gelijk op menige andere plaats der wereld, de hebzucht der eerste ontdekkers bedrogen, die dezelve voor goud hebben aangezien.

Wij hebben op *Unalaska* versteend hout en fragmenten van groote dicotyledonflanmen bekomen, die, zoo men zegt, uit de bedding van een meer op *Unimack* afkomstig zijn, hetwelk als gevolg van eene aardbeving uitgedroogd is. De vulkanen van dit eiland zijn bijzonder werkzaam, en de door dezelve uitgeworpen steenen hebben in later' tijd een kanaal verstoopt, dat voormaals bevaarbaar geweest is.

Het nieuwe eiland, hetwelk in het jaar 1795 in de nabijheid van *Unimack* en *Unalaska* uit de golven oprees, en wegens welks ontslaan LANGSDORF ons een bericht heeft medegedeeld, begint, naar wij vernemen, vatbaar voor de vegetatie te worden.

Op het schiereiland *Alaska* en het nabij gelegen eiland *Unimack*, dat daarvan slechts door een kanaal afgescheiden is, en op hetwelk de natuur des vasten lands

la
U
ge
de
te
fel
pla
AU
onc
opg
heid
verg
ker
O
over
lijks
men
vind
verh
frees
acht
voch
aan
schen

(*)
enz. v
onze v

III.

lands schijnt over te gaan, komen nog boomen voor. *Unalaska* en de overige eilanden dezer keten zijn geheel daarvan ontbloot. Men heeft op *Unalaska* dennen, die men uit *Sitka* overbragt, beproefd aan te planten, de meesten zijn verdord, de overigen schijnen het naauwelijks te houden; echter is het plantzoen nog jong en men weet hoe moeilijk de *Abies* het verplanten doorstaat (*).

Wij hebben op *Unalaska*, waar wij ons drie onderscheiden malen in het voor- en najaar hebben opgehouden, ons bevestigd om de *Flora* inzonderheid te bestuderen, en dit eiland zal ons tot een vergelijkingspunt dienen voor de overige noordelijker gelegen landpunten, die wij aangedaan hebben.

Op *Unalaska* (op de breedte van *Hamburg*) overtreffen de wilgen in de vochtige gronden naauwelijks in hoogte het welige gras- en kruidgewas. Zoodra men uit deze laagten den naasten heuvel beklimt, vindt men eene volstrekt Alpinische *Flora*, en er verheffen zich slechts nog in de benedenste bergstreek eenige *Myrtillus* gelijkende *Vacciniae* struikachtig van den grond. Overigens onderhoudt een vochtige hemel den groenen mantel der aarde tot aan de naaktere rotstoppen en de sneeuw in frischen glans, en eenige gezellige planten versieren de-

(*) Waarom dan niet beproefd *Pinus*, *Abies*, *Larix*, enz. uit zaad aan te kweeken, gelijk met goed gevolg in onze vaderlandsche boomkwekerijen geschiedt?

VERT.

III. DEEL.

B b

deze treurige wereld met eene bewonderenswaardige kleurenpracht. *Lupinus nootkaensis*, *Mimulus luteus* Pursh., *Mimulus guttatus* Wild., *Epilobium angustifolium* en *latifolium*, *Rhododendron kamtschaticum*, enz. Het frische groen der matten brengt ons het *Urferen-Thal* te binnen.

De Flora schijnt met die van *St. Pieter en Paul* geene andere gemeenschap te hebben dan die welke zij aan de algemeene Alpinische of Arctische Flora en de strand-Flora dezer noordse kusten te danken heeft. Wij hebben behalve zoodanige planten, die in het hogere noorden wedergevonden worden, slechts de *Lilium kamtschaticum* (in geval de variëteit op *Unalaska* niet eene bijzondere soort is) en de *Uvularia amplexifolia* op beide plaatsen waargenomen, en daarentegen op de Amerikaanse kust in het noorden der *Berings-sstraat* verscheiden Kamtschatdaalsche plantsoorten gevonden, die wij op *Unalaska* vermist hebben. Het is de Flora der noord-westkust van *Amerika*, die zich tot aan den voet der heuvels van dit eiland uitstrekt en zich aan de Arctische paart.

Wij noemen als voorbeelden: *Rubus spectabilis*, *Lupinus nootkaensis* (die, hoewel armoedig, tóch de hoogten opkruipt), *Epilobium luteum* en *Mimulus guttatus* Wild. (*). De *Claytonia unalascen-*

(*) Het zaad dezer plant, die in den botanischen tuin te *Berlijn* gekweekt wordt, zou van het meer *Baikal* afkomstig zijn.

ensis Fish., *Sibirica hort.* (*Alcinoides Pursh.*?) mozt misfehien ook hiertoe te rekenen zijn. *Saxifraga canadensis*, *Lithospermum angustifolium*, enz., behooren der gemeenschappelijke Flora van Amerika.

Vele grasfoorten tieren in de verlagingen, en met dezelveu ettelijke *Umbellatae*, *Angelica*, *Heracleum*, enz. Een dozijn *Carices* maken naarvelijks een beduidender deel der vegetatie uit dan in Noord-Duitschland; ettelijke *Scirpus* en *Eriophorum* verzellen haar, de *Junci* voegen zich bij haar in de verhouding van een tot twee. De orchideën bekleeden zoowel dóór het getal der foorten als door dat der exemplaren in de Flora des dals en der hoogte een' aanzienlijken rang; wij telden er twaalf foorten, waaronder zich een schoone *Cypripedium* onderscheidde. Wij hebben hooger in het noorden geene enkele plant van dit geslacht waargenomen. Van de varens komen er bij de acht foorten voor; wij hebben noordelijker slechts eene *flixa*, en deze slechts eenmaal, aangetroffen. Ettelijke lycopodeën komen op *Unalaska*, en noordelijker eene enkele foort nog voor. Men vindt in de meren verscheiden waterplanten: *Potamogeton*, *Sparganium*, *Ranunculus aquatilis*, enz. Wij hebben in het hooge noorden slechts de twee foorten *Hippuris* en de gemeene *Callitriche* waargenomen. Twee andere ranunkels, de *Prunella vulgaris*, een *Rhinanthus*, eene *Cineraria*, eene *Achillea*, een *Plantago*, een *Geum*, eenige *Rubiaceae*, eene *Claytonia*, de

Menyanthis trifoliata, een *Triglochin*, enz. behooren met de bovengemelde planten tot de dal-Flora van *Unalaska*. Eene *Bartsia* schijnt zich van de noordelijk voorkomende *Bartsia pallida* te onderscheiden. Eene schoone plant, die eene nieuwe en uitstekende soort daarstelt, kreeg den naam van den bevorderaar van alle wetenschappen in *Rusland*, dien van *Romanzoffia unalascensis*. De soorten *Rumex*, *Polygonum*, *Aconitum*, *Talictrum*, ettelijke *Asfinacea*, de *Iris sibirica*, het *Geranium pratense*, het *Comarum palustre*, de *Montia fontana* zijn over het geheele noorden verspreid. Het *Empetrum nigrum*, hetwelk met den *Helleborus trifolius* *Linn.* (eene Amerikaanse plant, die verder noordelijk niet wedergevonden wordt) de heuveln meest bedekt, opent het rijk der Alpinische Flora. Men vindt ettelijke soorten *Vaccinium* en den gemeenen *Oxycoccus*, *Arbutus alpinus* en *Uva ursi*, eene witbloemige *Menziesia*, die onder de *Erica caerulea* mede begrepen worden. *Rhododendron kamtschaticum*, *Azalea procumbens*, *Andromeda lycopodioides*, welke hooger in het noorden door de *Andromeda tetragona* vervangen wordt, Alpinische *Salices*, *Sylene acaulis*, *Sibbaldia procumbens*, *Cornus suecica*, *Trientalis europæa*, *Linnea borealis*, *Ornithogalum striatum*, *Anthericum calyculatum*, *Linn. Variet. borealis*, *Königia islandica*, eene van de noordelijker voorkomende oogschijnlijk verschillende *Gymnandra*, tien *Saxifragæ*, drie *Pediculares*, ettelijke *Potentillæ*, twee *Gea*, twee *Ane-*
mo-

monæ, drie *Primulæ*, een *Papaver*, eene *Drosera*, eene *Pinguicula*, twee *Pyrolæ*, eene *Viola*, eene *Parnassia*, een *Rubus*, eene *Armeria*. Er komen slechts een *Ranunculus* en drie *Gentianæ* voor, van welke geslachten men noordelijker verscheiden soorten aantreft. Uit de klasse der *Syngenesie* komen *Aster*, *Hieracium*, *Gnaphalium*, *Leontodon*, *Artemisia*, enz. voor. Deze klasse bekomt eene grootere uitgestrektheid in het hoogere noorden, waar inzonderheid het geslacht *Artemisia* verscheiden uitstekende soorten oplevert. Daarentegen komen op *Unalaska* ettelijke Alpinische soorten der *Campanula* en *Veronica* voor, welke men in het hoogere noorden geheel vermist. Uit de klasse der kruisbloemen zijn ettelijke soorten deels in het dal, deels op de hoogten verdeeld.

Wij hebben op *Unalaska* *Alnus incana*, *Betula nana*, *Ledum palustre*, *Dryas octopetala*, *Diapensia lapponica*, *Rhodiola rosea*, de soorten *Spiræa*, *Astragalus*, *Allium myosotis*, *Corydalis*, *Valeriana*, *Arctia*, *Androsace*, *Dodecatheon*, *Delphinium* en *Orobanche* vermist, die wij in het hoogere noorden hebben aangetroffen.

De strand Flora, die noordelijker onveranderd dezelfde blijft, levert inzonderheid de *Elymus mollis*, *Herb. Görenk.*, *Trinius Spreng.*, *Arenaria peploides*, *Pisum maritimum*, verscheiden vormen der *Pulmonaria maritima Wild.*, die mischien bijzondere soorten zijn, *Parviflora Pursch*, *Cochlearia officinalis* en *Arnica maritima*, die weelderig

en knoestig op dit eiland eenbloemig wordt. Wij mogen de *Potentilla anserina* tot deze Flora rekenen.

De zee is langs de kusten en in de bogten rijk aan *Algen*, en de *Fucus esculentus*, de zeekool der hier gezeten Rusfen, onderscheidt zich onder vele reusachtige fucussoorten.

De mosfehen en lichens beginnen reeds op *Unalaska* in de Flora de groote ruimte in te nemen, die zij in het hoogere noorden beslaan.

Het eiland *St. George*, met afgeplatte ruggen van rotsbrokken en steile oevers, vormt eene tafel van matige hoogte en geringen omtrek, aan welke zich aan de oostzijde eene verlaging aansluit. Men neemt aan de profils der oevers de beddingen waar; de bergsoort schijnt, gelijk op *Unalaska*, leemporphyr te zijn, en groote blokken poreuse lava vormen ten deele het strand.

Het eiland *St. Paul* is van grooter omtrek en lager dan *St. George*. Er verheffen zich slechts in het binnenland lage heuvels, waarvan de eene een zeer stompen kegel vormt. De oevers hellen zacht naar de zee, en vormen eenige kapen en schier-eilanden. Eenige riffen strekken zich van het eiland en eene nabij gelegen rots uit in de zee, en zijn voor schepen niet zonder gevaar. Het schiereiland, waarop het etablissement ligt, is deels uit opgehoopte vulkanische slakken, deels uit eene poreuse ijzerflakkenachtige lava gevormd, wier rimpelige oppervlakte, op eenige plaatsen nog onbewasfen, het
bui-

buiten twijfel stelt, dat zij werkelijk gevloeid heeft. Heeft deze lava zich uit de zee verheven, of heeft een berg haar uitgeworpen, die in zich zelven verzonken is? Zij kan bezwaarlijk in den tegenwoordigen toestand des ei ards van de afgelegen en lage heuvelen op eene bijna waterpas liggende vlakte tot aan de oevers voortgestroomd zijn. Een profiel bij de landingsplaats toont duidelijk de waterpas liggende bedding.

Men heeft verscheiden malen van *St. George* en *St. Paul* vuur op zee zien branden, en bij heldere dagen land in het zuid-westen van *St. Paul* geloofd te onderscheiden. Ons onderzoek heeft bewezen, dat het laatste dezer verschijnselen een gezigtbedrog was; het eerste moge volkanisch geweest zijn.

Wij hebben de eilanden, die omtrent op de breedte van *Riga* liggen, slechts met een vlugtig oog gezien; het is opmerkelijk hoeveel winterachtiger de natuur op dezelve schijnt dan op *Unalaska*. Men ziet er niet, gelijk hier, in gedekte dalen en vette gronden eene welige vegetatie en zuidelijke planten. Eene volflagen Alpiniëche Flora sluit zich, gelijk in het hoogere noorden, onmiddellijk aan de Flora des strands aan. De verhoogde ruggen van rotsbrokken zijn met zwarte en vale lichens, de door de smeltende sneeuw bevochtigde plaatsen met *Sphagnum*, moschen en weifige *Carices* bewaflen. De aarde heeft geene bronnen meer. De onderscheiden Aertische planten kiezen volgens hare natuur rots- of moerasgrond, en geene verheft zich van

den grond, tegen welken zij aangedrukt liggen. De *Lupinus* op *St. George* en de *Achillea* op *St. Paul* herinneren nog aan *Unalaska*, maar verscheiden planten, die op *Unalaska* niet voorkomen, aan het hooge noorden *Ranunculus Pall.* en *Gmel.*, eene *Androsace*, een *Claytonia*, enz. Wij hebben eene enkele plant, eene *Cochlearia?* bij uitsluiting op deze eilanden gevonden, waar zij menigvuldig en karakteristiek is.

Beide eilanden waren, voor de Rusfen dezelve ontdekten, den naburigen volken onbekend, een ongeftoord verblijf der watervogels en robben (*Phoca leonina* en *ursina*). Op beiden zijn thans Aleuten onder Rusfisch toezigt gevestigd, en de dieren zijn als de menschen inheemsch geworden. Het eiland *St. Matwey* is nog onbewoond: men weet het lot der aldaar ondernomen kolonifatie. De menschen vonden zich gedurende den winter van de dieren, die hen tot voedsel aangewezen waren, verlaten; allen stierven van honger op drie na, die met eene magere klei, die zij vonden, hun leven rekten. Wij hebben op *Unalaska* monsters van dit mineraal bekomen, hetwelk bereids door vroegere reizigers aangebragt, en in de Europeefche verzamelingen voorhanden is.

Zoodanige eilanden en in zulk eene nabijheid bewoonde kusten zouden in den grooten oceaan niet onbewoond gebleven zijn.

Wij zullen het eiland *St. Laurens* en de beide oevers der *Berings-fraat* onder een gezigtspunt vereeni-

een
vor
De
van
sche
Zw
D
kust
gron
De
D
voet
zijn
wan
groe
gen
we e
De
tatie
len.
te va
en d
De b
num
plaatf
On
in de
gen h
lied d
fen de

eenigen. Zij zijn door hetzelfde grondgebergte gevormd, en dezelfde Flora is over hen verspreid. Deze landen liggen nagenoeg tusſchen de breedte van *Christiaan-fond* tot *Dönnä-öe* aan de Noorweegſche kust, of van *Herno-fond* tot *Tornea* op de Zweedſche aan den Botniſchen zeeboezem.

De *St. Laurens-bogt* is een *fjord* der Aziatiſche kust, die in het gebergte dringt, en wiens achtergrond hoogten met naakte rotshellingen begrenzen. De bergfoort is grondkalk.

De Alpiſche of Aretiſche Flora, die hier den voet der bergen verſiert, ſchijnt derzelver kruinen, al zijn zij van ſneeuw ontbloot, niet te bekransen, en wanneer de afloopen der ſmelende ſneeuw in rijken groentedos pralen, zijn de dorre ruggen en hellingen van opgeſtapelde rotſen naauwelijks met graauwe en zwartachtige lichens bezet.

De bergen onder dezen winterhemel, van vegetatie ontbloot en onbedekt, verouderen en vervalſen. De vorst ſcheurt de rotſen, de zachte warmte van iederen zomer maakt nieuwe brokken los, en de verwoeſting gaat voort tot zij volcindigd is. De bodem is overal rotsgruis, waar niet het *Sphagnum* een' veen- en moerasgrond op diepe bewaterde plaatsſen gevormd heeft.

Onder een' gelukkiger' hemel wijst ons de dichter in den met boſſchen gekroonden ſchedel zijner bergen het beeld der onvergankelijkheid, en het ſombere lied der noordſche barden wijst ons in hunne rotſen de vernielende magt des ouderdoms.

De Tschuktſchen, die de *St. Laurens-bogt* bewonen, bezitten een' tamelijken voorraad van ſchoonen graphiet, waarmede zij zich tot verſiering het gezigt met kruifen en andere figuren beſchilderen. Wij hebben van de verſehillende volkeren, waarmede wij aan beide kusten verkeerd hebben, onderſcheiden bewerkten nephrit ingehandeld, waarin zij bij hunnen tegenwoordigen rijkdom aan ijzer geene bijzondere waarde ſehenen te ſtellen. Het is ons onbekend gebleven waar beide mineralen voorkomen.

Het eiland *St. Laurens* is van eene matige hoogte, en deſzelfs bergruggen zijn afgeplat. Wij hebben op de plaats, waar wij in het jaar 1816 landden, eene groenſteenachtig gemengde bergfoort, en in het jaar 1817 oostelijk in de nabijheid der Zuidkaap, als het ware aan derzelyer voet, graniet in groote brokken aangetroffen. De vormen, die, uit zee gezien, het profil dezer kaap ons vertoonde, hadden onze nieuwsgierigheid opgewekt, wij hadden geloofd baſaltachtige zuilen, die bijna loodregt in gelijke rigting naar het zuiden hielden, daaraan te herkennen.

De Amerikaanſche kust in het noorden der ſtraat wordt tuſſchen de Kaap *Prince of Wales* en de Kaap *Kruſenſtern* (de Kaap *Mulgrave*, van cook?), die twee rotskolommen zijn, van aangeſlibte verlaſgingen en duinen gevormd. De *Kotzebue-ſond* voerde ons door dezen naar het grondland, waar zij tegen aan liggen. Het land heeft zich ſlechts weinig

ver-

verl
ſche
H
acht
foor
kom
ſchij
oever
Esch
verle
landd
zandp
meen
malie
welk
Do
dezen
hij een
ſchen
zocht
zonder
derken
ver w
rekend
Het
knaagd
acht v
lijks h
ding v
dik, e

verhoogd, en de liniën der heuvels laten niet onderscheiden waar de rotsgrond begint.

Het rotseneiland, hetwelk de ankerplaats in den achtergrond der fond dekt, is van gemengde bergfoort (*quartzlei*). Hetzelve werkt krachtig op de kompasnaald en verandert hare rigting. De rots schijnt weder aan de profils des tegenoverliggenden oevers door, die den grond der fond vormt. De *Eschscholz-bogt*, die zich in de fond noord-oostelijk verlengt, dringt wederom in aangeflibt land in. Wij landden op de oostzijde van deze bogt op eene zandpunt, waar de kompasnaald insgelijks buitengemeen afwijkend bevonden werd. Zou deze anomalie op de nabijheid van het grondgebergte, hetwelk men onmiddelijk niet ziet, laten besluiten?

Doctor *ESCHSCHOLZ* wilde langs het strand van dezen zandoever naar den rotsoever, van welken hij eene voortzetting is, terug gaan. Hij vond tuschen het zand en het grondgebergte, hetwelk hij zocht, in eene onmerkbare voortzetting van beiden, zonder dat de beddingbetrekkingen duidelijk te onderkennen waren, eene bergfoort, die, voor zoo ver wij weten, slechts *LINK* onder bergfoorten gerekend heeft, namelijk ijs, helder, vast ijs.

Het profil, waar hetzelve door de zee aangeknaagd te voorschijn komt, heeft eene hoogte van acht voeten, en de hoogste rug der heuvels naauwlijks het dubbel. Op het ijs ligt eene dunne bedding van blaauwachtige leem, twee of drie duimen dik, en onmiddelijk daarop de veenachtige groei-

aar-

zarde nauwelijks een' voet hoog. De vegetatie is aldaar volkomen dezelfde als op den aangeflibten zand- en leembodem. De aarde ontdooit overal slechts weinig duimen, en men kan door graven niet onderkennen op welk een' grond men zich bevindt. De grociaarde, die van de aangeknaagde ijsheuvels afvalt, steunt weder derzelver voet, en de verdere instorting wordt belet, wanneer zich onder deze vallende aarde eene afhelling gevormd heeft, die van den voet tot aan de hoogte reikt. De lengte des profils, waarin het ijs aan den dag komt, zal nagenoeg een musketfchet bedragen; het is nogtans aan de bewasfen afhellingen des oevers zichtbaar, dat dezelfde bergsoort (ijs) eene veel grooter plaats beslaat.

Wij kennen bereids uit verscheiden reizigers dergelijken ijsgrond in het noorden van *Azië* en *Amerika*, en hier behoort de bewasfen ijsklip aan den mond der *Lena*, uit welke de mammoth, wiens geraamte zich te *St. Petersburg* bevindt, uitmolt, en op welke *ADAMS*, aan wien men het behoud van dit geraamte en de berigten deswegens te danken heeft, een kruis liet oprigten.

Opgedolven ivoor komt hier, gelijk in *Noord-Azië*, voor, en de inboorlingen vervaardigen gereedschappen daaruit, gelijk uit walrustanden. Wij vonden in de nabijheid des ijsbodems, op de zandpunt, waar wij bivouakkeerden, en waar de inboorlingen voor ons zich opgehouden hadden, ettelijke snijstonden, welke die des mammoth's volkomen

men

me
gr
kre
mo
tan
te
vui
V
Flo
de
beh
van
met
het
Alpi
rotsa
Lau
wij a
fige
oogen
den,
het n
en di
kust
die v
ben.
ten g
hetwe
bren
De

men geleken, maar ook eene kies, die door hare grootere dikte aan den wortel en eenvoudige kromming zich merkelyk van de bekende mammothshoornen onderscheide, en veelmeer met de tanden der levende oliphant-soorten schein overeen te komen. Gedurende den nacht werdt ons wachtvuur ten deele met zoodanig ivoor gestookt.

Wij hebben den grooteren rijkdom der Arctische Flora onder veelvuldige afwisseling des bodems aan de rotsige oevers der *St. Laurens-bogt*, de grootere behoefte daarentegen op de vlakke zandige kusten van *Amerika* gevonden, wier heuvels eenvormig met *Sphagnum* bekleed zijn, en waar ons slechts het rotsiland in het binnenste der fondertelijke der Alpinische plantsoorten aanbod, die slechts op een' rotsachtigen grond tieren. Wij hebben in de *St. Laurens-bogt* vele plantensoorten verzameld, die wij alleen daar aangetroffen hebben. Het even rotsige eiland *St. Laurens*, dat wij slechts vlugtige oogenblikken op twee verschillende punten betraden, heeft ons verscheiden soorten getoond, die het met de bogt van denzelfden naam gemeen had, en die op de Amerikaanse kust ontbraken. Deze kust heeft ons weder andere soorten aangeboden, die wij in de *St. Laurens-bogt* niet gevonden hebben. Wij kunnen tussehen de Flora der beide kusten geen wezenlijker onderscheid opmaken dan dat, hetwelk het verschil van bodem en klimaat te weeg brengt.

De aanblik der natuur is in de *St. Laurens-bogt*
het

het winterachtigst. De aan den bodem gedrukte vegetatie verheft zich naauwelijks merkbaar in den achtergrond, waar zelfs de struikachtige wilgen den mensch naauwelijks tot aan de knie reiken. De *Andromeda polyfolia*, die wij alleen daar vonden, was naauwelijks twee of drie duimen hoog en eenbloemig. De Flora dezer bogt pronkt met een' *Delphinium*, een' *Dodecatheon*, eene *Arctia* en verscheiden door ons slechts aldaar waargenomen van iedere echt Alpinische geslachten, *Gentiana*, *Saxifraga*, *Astragalus*, *Artemisa*, *Draba*, *Ranunculus*, *Claytonia*, enz. Verscheiden derzelve waren nog onbeschreven.

Het *St. Laurens eiland*, twee graden zuidelijker gelegen, onderscheidt zich niet van de *St. Laurens bogt* ten aanzien der vegetatie. De *Andromeda tetragona*, de *Dryas octopetala*, de *Diapensia lapponica*, Alpinische *Myosotis*, eene *Gymnandra*, enz. kenmerken, gelijk in de *St. Laurens bogt*, het karakter der Flora. Wij merken aan, dat wij, het eerst op dit eiland gekomen, in deze Arctische plantenwereld geplaatst, in weinig minuten meer bloeiende planten verzamelden, dan wij gedurende verscheiden weken op de tusschen de keerkringen gelegen eilandenketen *Radack* waargenomen hadden. Verder op naar het noorden, op het rotseneiland in het binnenste der *Kotzebue-sond*, wast de *Asalia procumbens*, gelijk op *Unalaska*, in de bogt en op het eiland *St. Laurens*, en met haar Alpinische wilgen, *Cornus suecica*, *Linnaea borealis*, Arctische

Ru-

Ru
tre
nun
hoc
Du
I
zebe
binn
het
ker.
rika
Lau
wint
eilan
Spir
schat
laska
maat
hebbe
tanch
tris
hellin
vorm
terste
den z
Nie
halve
Nort
boome
neufte
Ma

Rubus, enz. *Empetrum nigrum* en *Ledum palustre* komen op den veengrond en onder het *Sphagnum* overal voort; maar het *Ledum* vormt daar de hooge struik niet, die de veenen van Noord-Duitschland versiert.

De vegetatie heeft zich in het binnenste der *Kotzebue-fond* aanmerkelijk meer verheven dan in het binnenste der *St. Laurens-bogt*. De wilgen zijn hooger, het grasgewas weliger, alle gewassen sappiger en sterker. De meeste plantsoorten, die wij op de Amerikaanse kust gevonden hebben, en die in de *St. Laurens-bogt* ontbraken, duiden op eene minder winterachtige natuur. Wij vonden op het gemelde eiland den *Alnus incana* als lage struik, en de *Spiraea chamædrifolia*, planten, die wij in *Kamtschatka* en niet op het Amerikaanse eiland *Unalaska* waargenomen hadden, en die een ruwer klimaat uit de *St. Laurens-bogt* schijnt verdrongen te hebben. De Flora van dit eiland versiert eene *Orotanche* en eene *Pinguicula*. De *Cineraria palustris* wast bijzonder welig op de welbewaterde afhellingsen, die zich aan den voet der rotswanden vormen. De *Betula nana* komt reeds aan de uiterste kust voor. Het vlakke land dezer kust blijft den zomer door van sneeuw ontbloot.

Niet ver van de *Kotzebue-fond*, omtrent anderhalven graad zuidelijker, heeft ook de oevers van *Norton-fond* met hout bewasfen gevonden, en de boomen verhieven zich meer en meer naar het binnenste des lands.

MACKENZIE heeft oostelijker in het binnenste van
Ame-

Amerika, de oevers der rivier, die hij zijn' naam gegeven heeft nog op 68° N. B. met hooge boomen bewasfen gevonden, en deze oevers fchenen hem van ijs te zijn.

Het fchijnt ons dat, wanneer wij alle omftandigheden overwegen, de Amerikaanse kusten van de *Berings-fraat* een zagter klimaat dan de Aziatife genieten.

Het zij ons vergund naast het treurig tafereel der kusten eene fchets der Europeefche natuur op 70° N. B. drie en een' halven graad noordelijker dan de noordelijke door ons aangedane punten, te plaatfen.

„ Daar verfeheen ons de bekoorlijke cirkelronde
 „ bogt en het amphitheater van *Tolyig*, toen dezelve
 „ zich op eenmaal door het enge kanaal opende,
 „ waardoor wij er invoeren. De kerk op de levendig
 „ groene afhelling in het midden, de groote
 „ pastorie daar tegenover, op de zijden twee aanzienlijke
 „ tuinen, en rondom aan den oever vifchers en boeren,
 „ wijders fchilderachtige rotfen en een heerlijk fchuimende
 „ waterval. Daarbij de levendigheid des zomers, fchepen in
 „ de haven, eene Kopenhaagfche en eene Flensburger brik
 „ naast een' Rus van de kusten van *Archangel*, en Finnen
 „ en Noormannen in aanhoudende beweging, de bogt in en
 „ weder voort, met verifchen vifch naar de Ruffen, met gedroogden
 „ naar den koopman, en met meel en granen terug.
 „ Wie kan zich de bogt van *Finmarken* nog treurig
 „ rig

„rig en eenzaam voorstellen, wanneer hij de bogt
„van *Talvig* in zulk een' toestand ziet.”

„Tegen den middag voeren wij de twee kleine
„mijlen ver van *Talvig* naar *Altengaard*, het ver-
„blijf des Ambtmans in het binnenste gedeelte van
„den *fjord*. Ook dit *Altengaard* verrast. Het ligt
„midden in een bosch van hooge dennen, op eene
„groene weide, met een heerlijk gezigt door de
„boomen op den *fjord*, op de achter elkander in
„het water uitstekende punten en eindelijk op *Sey-*
„*lands* en *Langfjords* velden. De boomen rondom
„zijn zoo schoon, zoo afwisselend. Tussehen de
„telgen schuimt in eeuwige drift de beek der zaag-
„molens van de rots naar beneden, en in den
„*fjord* en in *Refsbotn* schitteren bijna in ieder uur
„dat de zon vordert nieuwe landverblijven. Deze
„woning is eene *villa*, niet gebouwd voor
„actenlof of om daar processen te voeren. Het
„is, wanneer men door het bosch van het strand
„alkomt, alsof men te *Berlijn* in de diergaarde
„verplaatst ware, en dan weder, wanneer de per-
„spectieven zich beneden den *fjord* openen, alsof
„men Italiaansche verschieten zag, of een meer in
„*Zwitserland* (*).”

Mageröe op 70° schijnt met gebrokkelde naakte
rotten, onder welken op het einde van Julij overal
groot-

(*) I. VON EUCH, *Reise durch Norwegen und Lappland*.
S. 485.

groote en uitgestrekte sneeuwmasfa's liggen, het gezigt des oevers van de *St. Laurens bogt* te vertegenwoordigen. De berk wast echter nog aldaar, hoewel armoedig, op de afhellingen der bergen tot op eene hoogte van vierhonderd voeten. LEOPOLD VON BUCH schat de middelbare temperatuur der lucht op dit eiland $1\frac{1}{2}^{\circ}$ *Réaumur*. en de hoogte der eeuwige sneeuw op tweeduizend voeten. Maar het vriest aldaar in goed gesloten kelders nooit, en het gras houdt nooit op nog onder de sneeuw te wasfen. Eene beek vloeit bij *Hammerfest* op *Qualöe* den geheelen winter door.

WAHLÉNBERG (*) heeft voor *Europa* deze wet bepaald: De middelbare temperatuur der lucht is omfrees 46° N. B. de temperatuur der aarde in vlakke, weinig boven de oppervlakte der zee gelegen landen gelijk. Van dit middelpunt af neemt de temperatuur, zoowel naar het noorden als naar den top der bergen, sneller af dan de temperatuur der aarde, en naar het zuiden sneller toe, zoodat in het noorden en op de bergen de temperatuur der aarde warmer, maar in het zuiden minder warm is dan de middelbare temperatuur der lucht.

Op de kusten, die wij bezoekt hebben, kunnen slechts de zonnchitte en de temperatuur der lucht, gedurende den zomer, de vegetatie op een eeuwige ijs onderhouden. Zou de winterkoude aldaar zoofreng

(*) *De Vegetatione et Climate in Helvetia septentrionali*, p. LXXXIV.

streng zijn dat de middelbare temperatuur der aarde vallen kon? De aanblik der natuur op deze kust wederlegt, ondanks meteorologische waarnemingen, de voornoemde wet, gelijk dezelve, toepasfelijk op *Europa*, ongunstig voor de door ons gewaagde hypothefe fchijnt, volgens welke dit werelddeel de verwarmder lucht, dié hetzelfde beftrijkt, aan zijn zachter klimaat te danken zou hebben.

STELLER, dien PALLAS den onfterfelijken noemt, heeft het eerst onder BERING de natuurlijke historie van deze land- en zeefreek ontwikkeld, en MERK heeft onder BILLING zijn fpoór loflijk gevolgd. Andere geleerden en verzamelaars hebben gemakkelijker in *Kamtschaka* onderzocht, en *Unalaska* is bezocht geworden. De namen STELLER en MERK zijn onverdonkerd gebleven. Van hetgeen voor de botanie gewonnen werd ligt nog veel in de herbariën van LAMBERTI, WILDENOW en GÖRENK onuitgegeven. PALLAS heeft in de *Zoographia ruffica*, zoover dezelve gevorderd is, tot het midden der vifchen, al het zoologische zamengefteld. Wij zullen met gepasten eerbied jegens onzen voorgangeren ons flechts weinige aanmerkingen veroorloven aangaande de Fauna dezer zeeën en kusten.

De grootere zoogdieren zijn van het Amerikaanfche vaste land tot op *Unimak* overgegaan. Men vindt daar het rendier, een' wolf en een' beer, die de Europeefche bruine beer fchijnt te zijn. De zwarte beer (*Urfus americanus, gala genfque ferrugineis*), wiens kostbare huid tot pelfterij gezocht

wordt, komt met den bruinen beer gezamenlijk eerst voor op de afgelegene noord-westkust. Men vindt alleen nog op *Unalaska* den zwarten vos en verscheiden kleine knaagdieren, waaronder zich de *mus aconomus* onderscheidt, die de wortelen van het *Polygonum viviparum* der *Surana* (*Silium kamtschaticum*), én andere planten als wintervooraad onder de sneeuw opzamelt. De overige zoogdieren behooren tot de fauna der zee.

Terwijl naar het noorden heen op het land de boschen verdwijnen, de vegetatie afneemt, de dieren immer minder worden, eindelijk, gelijk op *Nova-Zembla*, het reedier en de muizen met de laatste planten verdwijnen, en slechts roofdieren, wien hun voedsel in de zee aangewezen is, langs het ijzig strand rondsluipen, vervult daarentegen het water zich meer en meer met leven. De algen, reusachtige tangsoorten, vormen aan de klippige kusten boschen onder water, die in de heete luchtstrekken niet voorkomen (*). Maar het leven zoekt zich in het water op de dierlijke trappenreeks uit te breiden, offchoon alle waterdieren op een' lageren trap schijnen te blijven dan hunne natuurgenoooten uit

(*) De zeetangen, die aan de Californische kust den galjoenen van *Manilla* tot een waarteeken van het naderend land dienen, kan den uitersten voortgang dezer vorming naar de grenzen der pasfaatwieden aanduiden. Aan de Kaap *De Goede Hoop* komt de hieronder te rekenen *Fucus buccinalis* voor.

uit dezelfde klasfe die tot het land behooren. De medufen en vrije zoophyten, de molusken, wormen en crustaceën, ontelbare foorten van visfchen in ongelooftijk gedrongen fcharen, de reusachtige zwemmende zoogdieren, walvisfchen, potvisfchen, dolphynen, walrusfen en robben vervullen de zee en het strand, en tallooze zwermen watervogels die in de fchemering zwevende eilanden fchijnen te zijn.

De zeeotter fchijnt zich niet naar het noorden over de keten der *Aleutifche Eilanden* uit te ftrekken, en begint op dezelveu zeldzaam te worden, nadat hij den ondergang der inboorlingen veroorzaakt heeft. De zeeleeuw en de zeebeer fchijnen zich nagenoeg binnen dezelfde grenzen te houden; andere de *Phoca vitulina* gelijkende robben komen noordelijker menigvuldiger voor. Men treft in de *Berings-fraat* oneindige kudden van walrusfen aan, en de tanden dezer dieren fchijnen een' aanmerkelyken handeltak der bewoners van het eiland *St. Laurens* uit te maken. Wij hebben op *Unalaska* flechts verminkte berigten bekomen aangaande den *Manatus borealis*. Een potvisch, een anarnack, zes verfchillende walvischfoorten, de *Delphinus orca* en twee andere dolphijnen komen omftreeks de *Aleutifche Eilanden* en bovendien in het noorden der *Berings-fraat* nog de *Delphinus leucas* voor (*).

Men

(*) Wij merken hier onder verbetering afn op PALLAS *Zoographia*, p. 283, dat *Aggadachyik* Potvisch (*Physeter*
C c 2

Men vindt aan de kusten der *Berings-fraat* verscheiden foorten *viverra* en *canis*, onder welken inzonderheid de zwarte vos onze hebzucht kon opwekken. De zeer gemeene *Arctomys cyillus*, wiens vel een zeer fraai bont levert, onderscheidt zich onder de knaagdieren. Het rendier, hetwelk tot beide kusten behoort, schijnt op het eiland *St. Laurens* te ontbreken. De hond, overal in het noorden de getrouwe medgezel van den mensch en zijn nuttigste trekdier, ontbreekt slechts op de *Aleutische Eilanden*, waar hij, certijds ingevoerd, zich vermenigvuldigd heeft, maar door de inwoners uitgeroeid is geworden, dewijl hij de vossen verjoeg, wier vellen hun zekerste rijkdom zijn.

Vele landvogels hebben zich van de naaste kusten op *Unalaska* verspreid, over welken de wikkoppige Ame-

macrocephalus) *Tschiedugk* een anarnack, en mischien *Tschamtschagagak* dit laatste dier in jeugdigen ouderdom zijn; op p. 288, waar zes walvischfoorten opgeteld worden, dat n°. 2 *Culamnak* de groote walvisch (*Balena mysticetus*) schijnt te zijn, en dat bij n°. 6 in plaats van *Kamschalang*, hetwelk oud beteekent, en een bijnaam der volwasfen dieren van iedere foort zijn kan, *Mangidach* gesteld moet worden, welke naam 1 294 bij den *Balena musculus* aangevoerd wordt. Vijf foorten met meer of minder gevorkte borst zijn uit vlugtige beschrijvingen en onvolkomen afbeeldingen nauwelijks van elkander te onderscheiden. De gave schedel, die naar *St. Petersburg* werd medegebragt, behoort tot n°. 3 *Allamak*.

Amerikaansche adelaar heerscht. Wij hebben, ten aanzien van den albatros, *Diomedea exulans* eene gemeene dwaling te verbeteren, die op het gezag van PALLAS (*) geloof gevonden heeft. De albatros bezoekt niet, als een vlugtige gast, uit het zuidelijk halfond het noorden slechts voor een' korten tijd om zijn' honger te stillen, en dan tegen den broed-tijd naar zijn zuidelijk vaderland terug te keeren. De albatros bouwt zijn nest uit vederen op de hoogste toppen der *Aleuïsche Eilanden*, namelijk op *Unimack* en *Tschatirech sobpotschnie ostroff* (het eiland der vier pieken). Hij legt twee zeer groote eijeren, blaauw van kleur, en broedt ze in den zomer uit. De zwarte varieteit, van welke de schrijvers melding maken, is het jongere dier. De Aleuten beklimmen tegen Augustus deze toppen, en halen de eijeren uit de nesten; de broedende vogels zelve vervolgen zij met eene bijzonder daartoe gemaakte soort van werpspietsen en zijn bij uitstek begeerig naar het vet, waarmede dezelve om dezen tijd beladen zijn.

Geen enkel dier uit de klasse der amphibiën komt op *Unalaska* en de *Aleuïsche Eilanden* voor.

On-

(*) *Unica septentrionum visitans avis Diomedea albatrus hyemem antarcticam fugiens, per immensum oceanum ad nostra littora, aestiva abundantia piscium anadromorum allicitur, nec tamen apud nos generat, sed ad aetatem antarcticam prolificandi gratia illuc genus abit.* Zoogr. Rusf. T. V. 1. p. 297 en T. V. 2. p. 308.

Onder de insecten zijn de kevers het voornaamste, en onder dezen het geslacht *Carabus*, onder welken Doctor ESCHSCHOLZ zestien foorten telde, waaronder verscheiden nog onbeschreven waren. In de meeren en poelen vindt men ook eenige waterkevers. Men zou ze noordelijk vergeefs zoeken.

De gemeene groote *Maja* (*Lithodes arctica*) onderscheidt zich onder de kreeften, en is eene lekkerte spijs.

Wij verwijzen naar PALLAS en andere schrijvers ten aanzien der vischen, op vier bestendige talrijke scholen het voedsel van den mensch en zijne huisdieren (*), het rendier uitgenomen, 'in het noorden berust, gelijk onder een' zachteren hemel op den oogst der Cerealiën, en die gedroogd het brood der noordlanders zijn. De eenvoudiger georganiseerde zeedieren zullen ons tot eenige algemeene aanmerkingen aanleiding geven.

Wij hebben in den evenaarsoccaan eene werkplaats der natuur verkend, waar zij door molusken, wormen en inzonderheid door polypen de kalkaarde voortbrengen of afzonderen laat. Dieren uit dezelfde

(*) Wij merken vergelijkenderwijze aan, dat MARCO PAOLO in het zesenvoertigste hoofdstuk des derden boeks van het landschap *Aden*, onder de heete luchtstreek, berigt, dat aldaar paarden runderen en kamelen allen visch eten, alzoo er geen kruid uit de aarde wast wegens de groote hitte, en het vee liever gedroogde dan versche vischen eet.

de klasfe zijn in de zee, die de *Aleutifche Eilanden* befoelt, ten minften wat het getal der individus betreft, en menige foorten zijn niet minder reusachtig dan genen aldaar, maar de kalkwording gaat achteruit. Onder de molusken onderscheidt zich de inktvisch (*Sepia*), die tot eene grootte aanwast, dat hij voor de kleine baidaren der inwoners, die hij kan omwerpen, werkelijk gevaarlijk wordt, en de fabel van den polypus, die met zijne armen fchepen omvat en in den grond trekt, eenigzins regtvaardigt. Er heerscht onder de testaceën geene grootte* menigvuldigheid, maar het getal der foorten wordt door dat der individus van weinige algemeen verbreiden vergoed. Eenige *Balanus* en de gemeene mosfel (*Mytilus edules*) liggen meest aan het strand. De mosfel, die bij ons algemeen gegeten wordt, is hier eene hoogst gevaarlijke spijs, tot welke men slechts uit nood besluit; zij zou op zekere tijden volkomen vergiftig zijn, en naar men ons berigt heeft zijn er dikwijls menschen van gestorven. Geene der molusken uit deze zee kan in kalkteeling met de *Chama gigas* en andere foorten uit het zuiden vergeleken wordt.

Onder de zoophyten onderscheiden zich de zee-sterren (*Asterias*), zeeëgel (*Echinus*) en kwallen (*Medusa*). De gemeenste zee-ster (*Asterias rubens*) bereikt de grootte van bijna een' voet in de doorsnede. Eene *Eurgale* (*Caput medusæ*) is uitgemaakt eene andere soort dan die welke aan de Kaap *De Goede Hoop* voorkomt. De gemeenste zeeëgel

(*Echinus esculentus*) wordt gegeten. De kwallen en andere minder in het oog vallende dieren dienen den walvisfchen tot genoegzaam voedsel (*). De plaats der zuidelijke lithophyten beslaan die der ceratophyten, en inzonderheid brengt de noordkust van het eiland *Unimack* verscheiden uitstekende soorten daarvan voort. De vischersharen halen dikwijls zes voeten lange garden van den grond der zee op, die zij voor de baarden van een reusachtig dier houden, en die ons het geraamte van eene zeeveder (*Pennatula*) schein te zijn.

Thans hebben wij nog de volkeren te beschouwen, die de kusten en eilanden, die wij overzien hebben bewonen (†).

Het is bekend dat de Tschuktshen op de noordoostpunt van *Azië*, de bewoners van het eiland *St. Laurens*, de tegenoverliggende kust en over het algemeen alle noordelijke kustbewoners van *Amerika* van de *Beringsstraat* af, aan de eene zijde zuidwaarts tot de Konegen op *Kadjak* en de Tschu-

(*) Wij hebben de *Clio borealis* in deze zee niet aangetroffen.

(†) Wij merken aan dat wij meest deze volkeren met namen benoemen, die zij niet zich zelve maar vreemden hen gegeven hebben; en dit geschiedt met de meeste volken der aarde. Zoo schijnt het woord *Aleut* van het vragend woordje *allix* afkomstig, hetwelk in de taal van dit volk de vreemdelingen onthielden.

gat:
aan
Ijs
rivi
Hua
Gro
Baff
tot
fchen
den
oogf
de o
rika
De
de ei
de w
overa
den C
VA
der
fors
blijke
heeft
nen
tuigd
wante

(*)
noordf
(†)

gaten in den achtergrond van *Cooks-invaart*, en aan de andere zijde noord- en oostwaarts langs de *Ijs-zee* aan den mond der *Mackenzie-* en *Kopermijn-rivier* tot aan de Esquimaux in het noorden der *Hudsons-baai* en op *Labrador*, en tot aan de Groenlanders en de in het hoogste noorden der *Baffins-baai* door ross opgespoorde volkstammen tot een' en denzelfden stam behooren, een' menschestam van treffende Mongolische gelaatsvorming, den stam der Esquimaux, wier Aziatische oorsprong oogfchijnlijk is, en wier verhuizingen men ligt over de oostkaap van *Asië* en langs de kusten van *Amerika* kan nagaan.

De taal, de levenswijze, de zeden, de kunsten, de eigenaardige scheepvaart in lederen booten (*), de wapens, de kleederdragt zijn in het wezenlijke overal dezelfden, en men onderscheidt nauwelijks den Groenlander van de Tschuktchen of Konegen.

VATER (†) maakt zwarigheid om de bewoners der vosten-eilanden, de Aleuten, met GEORGE FORSTER tot de Esquimaux te rekenen; maar zij baarblijkelijk tot dezelve behooren. Doctor ESCHSCHOLZ heeft zich van de wezenlijke overeenkomst van hunnen afwijkenden tongval met de stamspraak overtuigd, en zij zijn anders in alles hunnen stamverwanten gelijkvormig. Dit volk is oogfchijnlijk van
het

(*) Kaja-baidaren. Het is opmerkelijk dat dezen bij de noordfche hooglanders van ross ontbreken.

(†) MITTRID. III. 3 p. 425.

het Amerikaansche vasteland westwaarts op de eilanden gekomen, de westelijksten der keten zijn, gelijk die in het binnenste der Kamtschatdaalsche zeekom gelegenen, onbevolkt gebleven.

De taal van dezen menschenstam is ons hoofdzakelijk uit de leerboeken van den Groenlandschen tongval, die wij aan de Deensche zendelingen te danken hebben, en uit de Groenlandsche en Labradorische Bijbelvertalingen genoegzaam bekend (*). Doctor ESCHSCHOLZ had met hulp van een' der ons verzellende Aleuten ondernomen het Aleutische dialect en deszelfs zeer ingewikkelde grammatica toe te lichten. Hij was voornemens het begonnen even zoo moeilijke als verdienstelijke werk te voleinden, en het is te hopen dat hem de daartoe noodige hulp van zijn' voedsterling niet ontnomen zal worden.

In het Aleutische zoowel als in het Groenlandsch vindt tusschen het gesprek der mannen en dat der vrouwen een aanmerkelijk onderscheid plaats.

De Kamtschatdalen behooren niet tot dezen volkstam; zij zijn insgelijks van Mongolisch ras, en spreken verscheiden dialecten eener oogschijnlijk eigenaardige taal. Dit volk is bijna geheel onder de nieuwe vreemde heerschappij te niet gegaan.

Om over de Aleuten en de Russisch-Amerikaansche Compagnie te spreken is de schrijver niet bevoegd. Hij zou slechts zijn gekrenkt gevoel en zijne er-

(*) MITRID. III. 3 p. 432 en *Linguarum Index*. p. 85.

erba
gew
op
nen
de
gelij
volk
armz
hoor
voor
stam

(*)
uitrel
cier,
eilande
„ sche
„ boev
„ schid
.. dezd
e g
.. B
groot
meer.
Op
zelden
flechts
huden
Men
vosfen.
vrouwe
wen ge

erbarming kunnen uitdrukken. Wie ook volgens het gewoon *p* ik het regt van onbeschermden volken op hunne aangeboren vrijheid minaacht, moet bekenen dat onder dezen strengen hemel armoede ellende is, en arm en ellendig zijn de Aleuten in vergelijking met de bemiddelde, sterke, onafhankelijke volken van gelijken stam; zij zijn stompzinnige, armzalige slaven, die tegenwoordig nog zonder behoorlijke spaarzaamheid, hoewel niet meer met de voorinalige overlaad uitgegeven worden, en wier stam zeer spoedig uitsterven zal (*). SAUER,

DA-

(*) SAUER deelt in het aanhangsel tot zijne reis het uittreksel mede uit het dagboek van een' Russisch' officier, waarin van de eerste Russische veldjagers op deze eilanden gezegd wordt: „Zij plagten niet zelden de menschen dicht bij elkander te plaatsen, en te beproeven hoeveelen de kogels van hunne getrokken-buiken door- schieten konden. Men heeft GREGORY SCHEKOFF van deze wreedheid beschuldigd, en ik heb reden om het te gelooven.”

... BILLINGS tijd onderscheidden de Unalaskanen zich door grootere gestalte, welgemaaktheid en vlugheid; thans niet meer.

Op de West-Indische eilanden vlugten de negers niet zelden naar de woeste bergen des binnenlands; hier, waar slechts de zee voedsel oplevert, zouden op ettelijke eilanden de Aleuten ook naar de bergen gevlugt zijn.

Men heeft ons berigt dat het getal der Aleuten op de vosfen-eilanden in het jaar 1818 1334 mannen en 570 vrouwen, en in het jaar 1817. 462 mannen en 584 vrouwen geweest is.

DAVIDOFF, LANGSDORF, KRUSENSTERN en anderen hebben daarover hunne stem verheven.

Wij zullen ons ook flecht over de noordelijker volkeren, de Tschuktſchen en de bewoners van het eiland *St. Laurens* en die van de oevers der *Kotzebue-fond*, weinig aanmerkingen veroorlooven, en ons over het geheel aan de Rusſiſche berigten, COOK, de geſchiedſchrijver der expeditie van BILLING, SARYTSCHIEFF en SAUER, en de beſchrijving van onze reis gedragen. Bevoegder ſchrijvers hebben aangenomen om over deze volkeren te ſpreken.

Wij hebben de Tſchuktſchen op dezelfde plaats leeren kennen, waar COOK en BILLING voor ons geweest waren. Wij hebben hunne berigten aangaande de zeden en gebruiken van dit volk, in zoo ver wij dezelve hebben leeren kennen, zeer getrouw bevonden, en moeten hen flechts in een punt tegenſpreken, namelijk ten aanzien van den voorrang, die hen boven andere volkeren wordt gegeven, de beſchaving, de ſterkte, de ligchaams grootte en de bijzondere meer Europeeſche gelaatſtrekken, die hen worden toegeſchreven. Wij hebben in hen flechts de Esquimaux der tegenoverliggende kust herkend, beneden welken zij ons zelfs ten aanzien van vaardigheid van begrip ſchenen te ſtaan. Alleen mogten eenigen zich door eene langere geſtalte onderscheiden.

De Tſchuktſchen erkennen wel de Rusſiſche opperheerſchappij, maar de ſchatting, die zij in de Rusſiſche handelplaatsen vrijwillig opbrengen, is, als

als het ware, slechts een tol, waardoor zij zich dezeiven openen, en zij genieten de voordeelen des handels, terwijl hunne zelfstandigheid en onafhankelijkheid onaangetast blijft.

Gelijk het eiland *St. Laurens* tusfchen beide vaste landen ligt, fchijnen ook de bewoners tusfchen de Tschuktſchen en de Amerikanen het midden te houden, maar toch met de laaften nader verwant te zijn. Zij fchijnen niet hunne doden, gelijk de Tschuktſchen, te verbranden. Wij hebben ſchedels op het plateau des eilands en in de rotsbrokken van den voet der hoogten aangetroffen, maar niet de uit drijfhout opgerigte monumenten beſpeurd, die op de Amerikaanse kust de rustplaats der doden boven den bevroren bodem der heuvels aanwijzen, en voor de wilde dieren beſchermen. Zij dragen reeds de verſieringen in de hoeken desmonds, die de Esquimaux van de *Kotzebue-ſonw* tot aan den uitloop der *Mackenzie-rivier* kenmerkt, maar zij zijn bij hen minder algemeen en van geringe grootte. Zij fchijnen met de Tschuktſchen in handelbetrekkingen te ſtaan, en van hen pelterijen en rendiervellen te trekken, die zij gebruiken; het dier zelf bezitten zij niet. Zij zijn aan walruftanden en andere producten der zeedieren rijk en tot handelen genegen.

De Tschuktſchen haten de bewoners der Amerikaanse kusten, met wie zij in vijandſchap en oorlog leven, gelijk slechts broeders elkander kunnen haten, en ſchilderden hen ons af met de zwartſte kleuren. Wij hebben bij dezen in den omgang met hen

hen slechts de voorzigtigheid, die den weerbaren man jegens onbekenden betaamt, en die wij zelf jegens hen gebruikten, bemerkt, maar niets dat ons tot het vermoeden geregtigde, dat zij op verraad bedacht waren. Hun rijkdom aan Russifche goederen, aan ijzer, blaauwe glaskorálen, enz. was aanmerkelijk; zij zouden deze goederen, zoo wij de Tschukfchen wel verstaan hebben en hen geloof willen geven, zelf uit *Kolima* halen. Zou werkelijk de handel dezer Amerikanen zich een' weg naar deze markt ter zee over de *Schelatzkoy nofs*, of veeleer bij nacht en wintertijd met sleden en over de meergemelde landtong dezer kaap geopend hebben?

7.
en
lf
as
d
e-
n-
de
of
e-
ar
of
de
?

V E R S L A G

W E G E N S D E

Z I E K T E N

V A N H E T

S C H E E P S V O L K ,

G E D U R E N D E D E D R I E J A R E N D E R R E I S :

D O O R

FRIEDRICH ESCHSCHOLZ, M. D.

R-

III. DEEL.

D d

H
val
flec
af
der
de
gew
nie
ftell
wer
tijd
verf
ken
aan
hen
fom
naau
rakt
eind
D

Het kan mijn oogmerk niet zijn, hier iedere toevallig ontstane krankheid op te tellen, waartoe ik slechts mijn deswegens gehouden dagboek behoefde af te schrijven, maar ik wil van de in het vervolg der reis door de verwijderde ziekteoorzaken gevolgde uitwerkingen op de gezondheid der manschappen gewagen, en nu en dan, waar het der opteekening niet geheel onwaardig schijnt, de daartegen bewerkstelligde handelwijze en de uitwerkingen der aangewende middelen er bijvoegen. Mijne zorg was altijd het heerschend karakter der krankheden in de verschillende, dikwijls snel veranderende hemelstreken te kennen. Maar dit werd of door het gering aantal der zieken of door de snelle afwisseling der hemelstreken, en de daardoor veranderde jaargetijden, somtijds moeilijk en dikwijls ook onmogelijk; want nauwelijks was de kennis des tegenwoordigen karakters verworven, of de ziekte had ook reeds een einde en eene andere hare plaats vervangen.

Den scheepsarts, wiens publiek eene groote ruim-

te snel met hem doorloopt, ontbreekt het daarom dikwijls zeer aan de voor den landarts zoo groote hulp, de bekendfchap met het ftaande karakter der tegenwoordige ziekten tot herkenning der natuur van nieuw ontftanen. Er zal niemand aan twijfelen dat het mij in het geheel niet leed was dat er zoo weinig of zulke onbeduidende krankheden plaats vonden, dat er uit dezen geen algemeen befuit op te maken was. Ik moet nogtans bekennen dat ik in de nabijheid van *Chili* werkelijk wenschte nog een' ligten kranken te bekomen, om de oorzaken der bij een' zwaarlijdenden gevolgde veranderingen te kunnen opsporen.

In
cata
Bij
fcrop
verfo
gela
ren
alle
ging
met
beter
dan
de p
zwee
zelve
pend

I,

REIS VAN KRONSTADT NAAR TENERIFFE.

Verkoudheid en Rheumatismen.

In de Noord-zee vertoonden zich het eerst ligte catarrhale koortsen, diarrhoeën en rheumatische pijnen. Bij een matroos, die als een voorbeeld van een scrophuleus gestel dienen kon, vertoonden zich op verscheiden plaatsen des ligchaams puisten. In Engeland was zijn geheele rug met kleine bloedzweeren bedekt, en bij ons vertrek van daar namen zij alle geledingen des rechterarms in. De genezing ging zeer ligt en spoedig. Ik verbond hem enkel met *Emplast. gumm. ammon.* en ondervond dat het beter was deze pleister twee dagen te laten liggen, dan ze dagelijks te veranderen, want na dezen was de puist in eene groote met bloedwater gevulde zweer veranderd, die, wanneer zij niet reeds van zelve ware opengestaan, met eene kleine siede geopend kon worden, om het vocht te lozen. Na het

gebruik eener zalf ging de huid der zweer los, en de roodachtige basis der bloedzweer verdween.

Bij ons vertrek uit *Plymouth* bemerkten wij met leedwezen dat de scheepsfmit geheel heesch was, zonder dat hij zich onder het getal der zieken had laten opnemen, of mij kennis daarvan gegeven had. Hij had namelijk gedurende ons verblijf in *Plymouth* zijne smidse aan land opgeslagen, en hield zich aldaar ook geheel op, waardoor hij onze opmerkzaamheid ontging. Bij nauwkeurige ondervraging vernam ik dat hem bij het hoesten de borst zeer deed, dat hij slechts zeer weinig uitwierp, en dat hij inzonderheid eene pijnlijke gewaarwording in de luchtpijp had. Den volgenden dag verhaalde hij mij dat hij reeds vroeger, omtrent een jaar geleden, aan hetzelfde ongemak geleden en toenmaals bloed gespogen had. Doch toen de Heer KOTZEBUE hem deswegens ondervroeg, en hem verwijtingen deed, dat hij zijn ongemak niet vroeger had geopenbaard, ontkende hij het tegen mij gezegde, en wilde slechts van aders laten gesproken hebben. Hieruit zag ik wel dat hij vreesde te bekennen reeds krank aan boord gekomen te zijn, dewijl men bij de monsterring der matrozen ieder wegens den staat zijner gezondheid ondervraagd en deze zich gezond verklaard had. Welk een vooruitzicht ik nopens de genezing van deze ziekte had; eene reeds volkomen uitgeborsten luchtpijpstering, zal ieder deskundige weten. De pijn in de borst, waarop ik voornamelijk mijne aandacht vestigde, om de longtering voor te ko-

komen, werd in een' tijd van omtrent drie weken, hoofdzakelijk door het gebruik van *Opium*, weggenomen. Maar de pijn in de luchtpijp en de heescheid hielden niet alleen aan, maar namen gedurig meer toe.

Een groot voordeel ten aanzien der diët ware voor dit geval de in de leerboeken aangeraden zee-reizen geweest, maar dan vindt weder het slimme geval plaats, dat men niet altijd tusschen de keerkringen zeilen kan, maar met de op hooge breedten gewone koude en vochtige lucht te vreden zijn moet. Hoe deze laatste op onzen zieken werkte heb ik helaas! ondervonden.

II.

REIS VAN TENERIFFE NAAR BRAZILIË.

Kramp in de long en Galziekte.

Op de reede van *Teneriffe* werd een matroos door zulk eene hevige kramp in de long aangetast, dat hij zinneloos op de tanden knarste. Toen ik bij den derden aanval er bij kwam, gaf ik hem eene dosis *Valeriana* met opiumtinctuur, waarop geen aanval meer volgde.

Bij het naderen der keerkringen vertoonden zich ook de uitwerkingen der hitte; maar nog veel meer

openbaarde zij zich in de nabijheid van Kaap Verd. Het eerst leed een der stuurlieden aan eene hevige hoofdpijn, met een' bitteren smaak in den mond, weshalve hij aanhoudend braakte. Ofschoon na een braakmiddel, dat goed werkte, nog eenige misliikheid overbleef, werd hij toch na drie dagen gezond. Onmiddelijk na dezen werden twee matrozen gelijktijdig door hevige kolijkpijnen aangetast. Naauwelijks een halfuur nadat zij een *liniment. volat.* op de pijnlijke plaats hadden ingewreven, braakten beiden, en werden te gelijker tijd van eene *diarrhœa* overvallen. Den anderen dag waren zij, eene geringe zwakheid uitgenomen, gezond. Op dezen dag hadden verscheiden matrozen buikpijnen met *diarrhœën*; dezen gaf ik niets; zij werden slechts op de ziekensoep gesteld. Terzelfder tijd hadden anderen een krampachtig gevoel in den *larynx* met hoofdpijnen, die tamelijk aanhoudend waren, doch spoedig na het gebruik van eenige droppels *ather.* verdwenen. De geenen die toen van het kolijk vrij bleven, leden naderhand aan langdurige kolijken en ligte galkoortsen, doch die allen gelukkig afliepen.

Kort na onze aankomst in *Brazilië* werd een matroos door zeer hevige kramp in de long aangetast, die bij hem aanhoudender was dan de voor *Teneriffe* daarmede behebten. Hij werd ook door *Valeriana* en *Opium* hersteld; inmiddels wiesch ik hem de borst met *ather.*, waarop de pijn weldra verdween en hij insliep.

De smit met zijne luchtpijptering bevond zich in

Bra-

Br
de
ver
hij
te
zel
roe

K
matr
heer
been
spoe
ontf
etter
matr
den
ver
mij

Brazilië in het eerst zeer wel; maar de aanhoudende regendagen bragten hem bij ons vertrek zoover, dat hij naauwelijks iets doorslikken kon; doch hij beterde in het vervolg een weinig.

De voor *Teneriffe* met kramp in de long behebte matroos leed ook in *Brazilië* nog eens aan dezelfde, toen hij zich op een' heeten dag sterk met roeijen vermoeid had.

III.

REIS VAN BRAZILIË NAAR CHILI.

Rheumatismen en catarrhale ziekten.

Kort na ons vertrek van *Brazilië* begonnen rheumatismen en catarrhale en rheumatische koortsen te heerschen; ook vertoonde zich roosontsteking aan de beenen bij twee matrozen. Die van den eersten werd spoedig verdeeld, doch de andere, die acht dagen later ontstond, was langdurig, ging ten laasten tot verettering over en wilde in lang niet genezen. Een matroos, die aan den wal in *Brazilië* kleine wonden aan de voeten bekomen had, en wegens derzelve onbeduidendheid mijne hulp niet zocht, wees mij thans de met zwarte rooven bezette zweren.

De rooven vielen na het gebruik der zalven ligt af, maar helen wilden de kleine zweren niet. Zoo ging het ook met verscheiden puisten, die zich weder begonnen te vertoonen, tot kleine zweren werden, en dan op een punt van genezing staan bleven. De kleinste zweren, die er ten tijde der stormen verscheiden waren, wilden niet genezen, tot eindelijk, na twee dagen helder weder, allen gelijk gezond werden.

Maar de smit was somtijds zoo slecht, dat hij niet slikken kon, en vermagerde zeer, ofschoon hij bouillon en hoendersoep te eten en bestendig porter te drinken kreeg. Bovendien gaf ik hem quassia en kina.

De scheepskok klaagde op een' avond over stekende pijn in de lever, daarbij had hij een' onophoudelijken kuch. Na enige droppels *Opium* bedaarde het kugchen en een gedeelte der pijn. Een *Linim. volat.* op de pijnlijke plaats ingewreven, werkte zoo goed, dat hij den volgenden dag geene pijn meer gevoelde.

Met de genezing der fraks gemelde kleine zweren schenen ook de rheumaticke verschijnselen opgehouden te hebben; alle zieken herstelden, behalve den smit, die zich integendeel erger bevond. Hier was het, dat ik wenschte nog een' ligten kranken te bekomen, om te weten waaraan ik de oorzaak zijner verslimming toe te schrijven had. Maar hij ging zijne ontbinding langzaam te gemoet. In *Chili* zoch-

zo
kre
hij
lan
ver
loo
zich
eer
aan
pijn
wel
gen
zwe
in
wer
In
land
dit
hij
lijk
rupa
ken.

zochten wij al zijne wenschen te vervullen; hij kreeg versche melk te drinken, watermeloenen, die hij gaarne at, zoo veel hij begeerde; hij werd aan land gebragt, nam een warm bad, waarnaar hij zeer verlangde, en besloot na eenige dagen zijne aardfche loopbaan.

Voor onze aankomst in *Chili* had een matroos zich den voet met kokend water verbrand. In het eerst zette de zich tot genezing, doch na een aanhoudend vochtig weder werd de wond eensklaps pijnlijk, en er vertoonde zich koud vuur; dit werd wel spoedig weggesneden, maar de nablijvende wond genas langzaam en veroorzaakte een zacht kniegezwel, dat nu verdween, dan wederkwam, en eerst in de nabijheid van *Kantschatka* geheel verdreven werd.

In *Chili* werd eens een matroos, nadat hij aan land Chilifchen wijn gedronken had, krankzinnig; dit ging weldra over, doch den anderen dag had hij nog zwaren hoofdpijn. De wijn was vermoedelijk met eenige plantenstof, bij voorbeeld *Lobelia rupa Linn.*, aangezet, om hem krachtiger te maken.

IV.

REIS VAN CHILI NAAR KAMTSCHATKA.

Geene ziekten.

De reis van *Chili* naar *Kamtschatka* was zoo gelukkig voor den gezondheidstoestand der manschappen, dat in den tijd van vierdehalve maand niemand aan eenige inwendige ziekte leed. Eenige puisten tusfchen de keerkringen en eenige keelontstekingen in de noordelijke mistige stille zee, waren de eenige onpaslijkheden, die zich vertoonden.

Het ontbrak eigenlijk niet aan luchtgesteldheden, die ziekten te weeg konden brengen; er kwamen verscheiden dagen, dat het aanhoudend regende, en ook de overgang uit het heete klimaat in het koude was tamelijk finel en afftekend. Ik sehrijf dit aanhoudend gezonde weder toe aan de groote verwijdering van het hooge land gedurende bijna de geheele lange reis. De lage koraal-eilanden, die wij er zoo veel en geheel digtbij voorbijeilden, speelden in dit opzigt in het minst de rol van land niet; zij brengen geene andere temperatuur, noch des waters noch der lucht te weeg, wafemen geene vochtigheid uit, veroorzaken daauw noch onweder, en houden de winden niet op.

V.

RE

Na

een v
de im
heid o
nadeel
bragt
maar
pijn o
ringe
derheid
nomen
Versch
omstre
de. I
nog m
den, o
dien, v
waarw
nia ca
koorts

V.

REIS VAN KAMTSCHATKA NAAR DE BERINGS-
STRAAT EN VAN DAAR NAAR UNALASKA.*Zinkingsziekte.*

Nadat wij de baai van *Awatscha* verlaten en ons een weinig van het land verwijderd hadden, toefde de in dit jaargetijde bijna altoos op zee in de nabijheid des lands heerschende nevel niet lang met zijne nadeelige magt aan ons uit te oefenen. In het eerst bragt hij slechts hoest en verkoudheid te weeg; maar naderhand werden dezen door heeschheid en pijn op de luchtpijp gevolgd. Ook hadden er geringe catarrhale koortsen en de roos plaats. Inzonderheid waren de nieuwe uit *Kamtschatka* medegenomen lieden met hoest en heeschheid gekweld. Verscheiden hunner klaagden ook weldra over pijn omtreeks de milt, die bij sterk inademen vermeerderde. Dezelfde kwaal heb ik in den loop der reis nog meermalen bij nieuw aan boord genomen lieden, die vroeger geen matrozendienst gedaan hadden, waargenomen. Men kon deze ziekelijke gewaarwording voor een verschijnsel der *Peripneumonia catarrhale* houden, wanneer er gelijktijdig koorts bij plaats had. Maar ik geloof opgemerkt te

te hebben, dat dezelve door de ongewone inspanning bij het aanhalen van het touwwerk ontstaat, terwijl zij dikwijls met de handen aan dezelve hangen, waardoor de borstspieren en voornamelijk de milt sterk aangedaan worden. Eenige dagen rust doet de pijn ligt verdwijnen.

Gedurende de gansche reis in de *Kamtschatdaalsche Zee* en de *Berings-sfraat* vertoonde zich geene andere krankheden dan hoesten, die meestal met hardnekkige heeschheid en pijn in het luchtpijpenhoofd verzeld waren. Eene heete thee uit kamillen, vlier en zoethout, des avonds gedronken, was zeer heilzaam daartegen. Dikwijls was de halve manschap daardoor aangetast; en het hield niet op voor dat wij te *Unalaska* kwamen.

VI.

REIS VAN UNALASKA NAAR CALIFORNIË EN VAN DAAR NAAR DE SANDWICH-EILANDEN.

Rheumatismen en heete ziekten.

Bij het vertrek van *Unalaska*, den 15 September, begon den volgenden dag ook dadelijk weder de hoest, die gedurende ons verblijf aan land geweken was, en de geenen, die flechte tanden hadden, kregen tandpijn

pijn.
op,
toon
In
wij l
fchoo
hite
re z
nome
schate
den
zeer
Eer
ons a
wone
verbor
doorfe
blaasje
jeuken
trek r
het ge
drijven
onacht
delen.
Op
baai v
treurig
fchoon
het oc
drie R

pijn. Dit alles hield twee dagen voor de herfstevening op, waarna zich rheumatische pijnen en kolijken vertoonden, maar die van geen langen duur waren.

In de baai van *Sanfrancisco*, in *Californië*, liepen wij binnen zonder zieken aan boord te hebben. Ofschoon het hier reeds zeer herfst was, en men over hitte juist niet klagen kon, werkten toch de hoogere zonnestralen op de beide uit *Unalaska* medegenomen Aleuten en op eenige zwakkelijke Kamtschatdalen met zulk een gevolg, dat zij verscheiden dagen aan zenuwkoortsen lagen, maar die noch zeer hevig noch van langen duur waren.

Een andere Aleut, reeds uit *Kamtschatka* bij ons aan boord, leed aan het in heete klimaten gewone fijne jeukende uitslag, met eene geringe koorts verbonden. Dit uitslag bestaat uit kleine-ronde, met doorschijnende, niet waterige vochtigheid gevulde blaasjes zonder punten, die bij derzelve ontstaan jeuken, als wanneer de huid in den ganschen omtrek roodachtig is. In het begin laten zij zich door het gebruik der middelzouten in weinig dagen verdrijven; maar worden zij eenige weken achtereen onachtzaamd, dan vorderen zij zweetdrijvende middelen.

Op den voorlaatsten dag van ons vertrek uit de baai van *Sanfrancisco* gebeurde er nog een zeer treurig geval, dat ik niet onvermeld kan laten, ofschoon het verhalen van zoodanige gevallen niet tot het oogmerk van dit verslag behoort. Een van de drie Russen, die hier aan boord kwamen, reeds

over

over de vijftig jaren oud, een liefhebber der jagt, ging dien voormiddag met een geweer uit, om ganzen te schieten. In den namiddag werd hij door eenige inboorlingen hulploos op den grond liggende in zijn bloed wentelende en kermende aangetroffen. Dezen gaven dadelijk daarvan aan het Prefidio berigt, waarop men hem onverwijld liet halen en den zwaar gekwetsten en bloedenden regterarm met linnen omwikkelde. Zoo kwam hij eerst tegen den avond aan boord, toen wij de eerste tijding van hem kregen. Omstreeks den middag had hij een schot gedaan, maar tevens viel eene vonk van de pan des geweurs op de in de haast niet gesloten opening van eene groote kruidhoorn, die aan zijne regter zijde hing. (Hij was linksch, en drukte ook den haan met de linkerhand af). Het kruid, een geheel pond, ontvlamde, de horen sprong en wierp den jager neder, wien het aan den regterarm eene groote wond veroorzaakte en tevens het onderlijf verbrandde. De wond aan den voorarm was niet gevaarlijk, offchoon zij over de zes duimen lang en vier duimen breed was; de geheele huid met het celachtig weefsel was tot op de spieren afgestroopt, zoodat dezen geheel bloot maar onbeschadigd lagen. De gekwetste zelf zeide ook bij mijne eerste bezigtiging dat deze wond niets te beduiden had, en ik het onderlijf maar bezien moest, hetwelk zeer pijnlijk was.

Aan het onderlijf was in de bovenmaagstreek (*Regium hypogastrica*) op verscheiden plaatsen de
huid

hui
kon
en
eer
maa
was
leid
dure
tot
het
Op
aan
daar
naar
blijdf
verijc
Eene
gemis
Op
de pij
en dra
alles t
en zi
volgde
Voc
naar e
weder
lang a
herstel
nacht
sat. ge
III.

huid weggebrand, maar eene diepergaande wond kon men niet bespeuren. De gekwetste was zwak en bleek, want hij had verscheiden uren gebloed, eer men hem de wond des arms voor de eerste maal verbond. Wegens de pijn aan het onderlijf was hij dikwijls onrustig: om deze te verzachten leide ik pijnstillende middelen op het onderlijf. Gedurende den nacht bloedde de wond nog sterk, tot een tegen den morgen aangelegd tourniquet aan het bloeden een einde maakte.

Op dezen dag liepen wij in zee. Den gekwetsten aan land achter te laten, scheen ons wreed te zijn, daar hij vroeger, sedert het berigt dat hij met ons naar het vaderland terug keeren zou, opgetogen van blijdschap was, en, terug gelaten, de spijt over de verijdelde hoop zeer nadeelig op hem werken zou. Eene andere reden om hem mede te nemen was het gemis van een' heelmeeester aan land.

Op dezen en de drie volgende dagen verminderde de pijn in het onderlijf niet; de lijder braakte spijs en drank weder uit, was zwak, en begon te ijlen: alles teekenen van eene ontsteking in het gedarmte, en zijn vroeg in den morgen des vijfden dags gevolgd door dood bevestigde zulks.

Voor het begin van den pasfaatwind op den togt naar de *Sandwich-eilanden*, bij slecht, regenachtig weder, werd een matroos door eene veertien uren lang aanhoudende bevrozing aangetast, waarna hij herstelde; ik had hem, daar de bevrozing in den nacht plaats vond, slechts tweemaal *Spir. menth. sat.* gegeven.

VII.

REIS VAN DE SANDWICH-EILANDEN OVER
RADACK NAAR UNALASKA.*Geene ziekten.*

Thans volgt weder in mijn dagboek eene gewenschte ledige tuschenruimte van vier maanden, in welchen tijd geene inwendige, door veranderde luchtgesteldheid te weeg gebragte ziekten zich vertoonden.

Gedurende ons verblijf op de keten der koraal-eilanden *Radack*, bij onze togten in de van eilanden en riffen ingesloten zee volgden door het gedurig spatten van het zeer zoute water (*) en de daarop stekende zon opzwellling en springen der lippen, alsmede oogontstekingen. Door het menigvuldig gebruik van jonge kokosnoten ontstonden bij eenigen diarrhoeën.

Ik kan niet nalaten hier te melden dat bij de terugkomst van een' dezer straks gemelde togten op booten bij tamelijk frischen wind een matroos zuik een gevoel van koude had, dat hij over zijn geheele lijf bibberde en met de tanden klapperde, terwijl al de overigen eene overvloedige warmte gevoelden. Deze matroos, omtrent veertig jaren oud, had de onder het zeevolk heerschende slechte ge-

woon-

(*) Deszelfs specifieke zwaarte was 1,0285.

woon-
aden
zili
ne t
elbo
en z
van
lende
ge r
alles
kwan
van
in ze
len o
dagen
ongest
Op
raal-ei
verand
houde
Een
floeg,
PRISH
dit on
verban
wegens
na dit
Eerst
legd w
Heer x

woonte, van zich eenige malen in het jaar te doen aderlaten. In het begin der reis, toen wij in *Brazilië* aankwamen, was het bij hem weder de gewone tijd van aderlaten. Beide armen werden in de elbooggeledingen, door opgelopen bloed, blaauw, en zijn geheele ligchaam leed aan matheid. In plaats van hem ader te laten kreeg hij inwendig verkoelende middelen, en de armen werden dagelijks eenige malen met *Spir. Minder.* bevochtigd, waarop alles na twee dagen verdween. Nog twee malen kwamen deze toevallen weder, door tusschenruimten van een half jaar van elkander gescheiden, hoewel in zeer geringen graad. Naderhand was het somwijlen of hij niet regt gezond scheen; hij was eenige dagen bleek in het gezicht, maar klaagde over geene ongesteldheid.

Op de reis uit de heete luchtstreek van de koraal-eilanden naar het noorden veroorzaakte de snelle verandering der temperatuur bij velen sterke en aanhoudende hoofdpijn verzeld met kolijk.

Eene golf in een' storm, die onze boegspriet wegfloeg, brak te gelijker tijd den matroos *PETER PRISHIMOFF* het been omtrent de kuit. Ik vermeld dit ongeval hier slechts wegens de moeijelijkheid des verbands en het moeijlijk zetten van het been, wegens het schommelen des schips, alzoo de storm na dit ongeluk nog vierentwintig uren aanhield. Eerst den derden dag kon het been in spalken gelegd worden, en wel door de goedheid van den Heer *KOTZEBU*, die ten tijde van het verband een'

anderen koers nam, om grooter schomme'ën van het schip te vermijden. Ieder sterke schok viel den lijder pijnlijk, inzonderheid bij een' tweeten storm, die ons acht dagen daarna beliep, daar het been nog altijd de beweging gevoelde, offchoon men hetzelfde zooveel mogelijk ondersteunde en vastmaakte. Twaalf dagen na onze aankomst op *Unalaska* kon hij toch reeds met een' stok gaan.

Het is merkwaardig, dat, onaan gezien het koude weder met hevige winden, hagel en sneeuw in het voorjaar, toch allen gezond bleven.

VIII.

VERBLIJF OP UNALASKA EN REIS IN DE ZEE VAN KAMTSCHATKA.

Verkoudheid en bloedspuwing.

Gedurende ons verblijf op *Unalaska* in het vroege jaargetijde (April), toen regen, sneeuw en stormen bestendig met elkander afwisselden, bij den noodwendig geworden arbeid en het wonen in het open ruim des schips, was het gansch niet vreemd dat catarrhale koortsen, verkoudheid, hoest en heeschheid onder het volk heerschten. De heeschheid is bij zoodanige omstandigheden eene moeilijk te genezen en gevaarlijke ziekte, dewijl men zeer
ligt

ligt
troo.
aan
gene.
T
in m
schaf
het z
zaam
van
spijze
gewo
ik de
en ga
doch
Nu g
dadelij
maakt
einde.
rhœa
megt.
heid
het o
dadelij
dadelij
het ee
Tot
lijks v
mand
leng

ligt de luchtpijptering te vreezen heeft. Een matroos, die aan de smidse arbeidde, leed vier weken aan eene volflagen heeschheid, en behield na de genezing nog een geheel jaar eene schorre stem.

Toen eenige weken na onze aankomst de zalm in menigte gevangen en dagelijks voor het volk geschapt werd, ontstonden er menigvuldige diarrhoeën, het zij daardoor, dat de kok den visch niet genoegzaam gaar kookte, of door het menigvuldig gebruik van denzelven, na het lang ontberen van versche spijzen. In het eerst wilde ik deze diarrhoeën als gewone door verkouding ontstanen behandelen, daar ik den visch niet als derzelve oorzaak aanmerkte, en gaf zachtprikkelende en maagsterkende middelen, doch waarop hoofdpijn en mislijkheid ontstonden. Nu gaf ik een braakmiddel, waarop de kranken dadelijk beter werden, en maagsterkende middelen maakten aan de gansche ziekte in weinig dagen een einde. Het braakmiddel was bij deze foort van *diarrhoea* volstrekt noodzakelijk, hoe gering zij ook zijn mogt. Bij een' matroos, die aan deze ongesteldheid in een' zeer geringen graad leed, oordeelde ik het onnoodig een braakmiddel te geven, en begon dadelijk met maagsterkende middelen; maar hij kreeg dadelijk de strakgemelde toevallen, en ik moest tot het eerste middel overgaan.

Tot de verschijning van den zalm werd er dagelijks versche leng voor het volk geschapt, maar niemand heeft over wormen geklaagd, ofschoon de leng hiermede rijkelijk voorzien is, weshalve de

Aleuten, die dezen visch raauw eten, denzelven in zeer dunne schijven snijden, om deze diertjes te vermijden. Ik voer deze daadzaak slechts voor die geenen aan, die van gevoelen zijn, dat de wormen in den mensch voortgebracht of vermeerderd kunnen worden door het eten van dieren, en voornamelijk vischen, die wormen hebben. Van dit gevoelen is ook mijn achtungwaardige voorganger, Doctor ESPENBERG, in zijne leerrijke verhandeling over den ziekte-toestand der manschappen op de *Nadeshda*, gedurende Kapitein KRUSENSTERN'S reis rondom de wereld, die mij inzonderheid zulke nuttige wenken gaf ter behandeling der ziekten op deze reis.

Doch de catarrhale toevallen waren niet, gelijk ligt te denken is, slechts onder de matrozen heerschend, maar ook de inboorlingen, de Aleuten, leden insgelijks aan heeschheid en hoest. De menigvuldige rheumatismen der ledematen, en voornamelijk der wervelen en de aanvallen van jicht, waaraan verscheiden in soldij der Rusfisch-Amerikaansche Compagnie staande vosfenjagers leden, golden algemeen voor syphilitische toevallen. Hoe vele krankten ik hier ook zag en behandelde, kon ik op dezen tijd niets vinden, dat van een' syphilitischen aard was; ik wil hiermede nogtans niet beweren, dat de *Lues venerea* nog niet hier doorgedrongen is; want hoe ware dit mogelijk bij het getal der schepen van verscheiden natiën, die sedert het jaar 1742 deze eilanden bezochten? Ik wist ook niet aan welke ziekte ik een' ingevallen neus toeschrijven

ZOU,

ZOU
ber
hij,
gev
mer
E
ze
ne v
pra
D
halv
gezo
B
als g
grin
In
voor
kust
werk
door
Apri
KOTZ
bezw
uitw
zoo
onge
ne e
werd
nood
laten

zou. De lijder had zich, naar hij zeide, met cinaberberookingen van de *Syphilis* genezen; thans leed hij, daar hij zeer aan het gebruik van rum overgegeven was, aan jichtzweren, die 's winters de armen en 's zomers de beenen troffen.

Even zoo werd ook geen der matrozen door deze ziekte besmet; bij een' vertoonde zich eene kleine waterblaas, die na het gebruik van het *Hydrarg. praecip. rub.* spoedig opdroogde.

De maand junij was rijk aan schoone dagen, wshalve de zieken herstelden en allen zich in goede gezondheid op reis naar het noorden begaven.

Bij onze aankomst in de mistige zee vertoonde zich, als gewoonlijk, dadelijk de hoest, die echter van geringe beteekenis was.

In de nabijheid van het eiland *St. Laurens*, en vooral dicht aan het ijs, hetwelk aan de noord-oostkust des eilands de oppervlakte der zee bedekte, werkte de eensklaps koude lucht zoo nadeelig op de door een' stoot op het borstbeen in den storm van April dezes jaars verzwakte long van den Heer KOTZEBUE, dat hij aan hevige kramp in de long en bezwijmingen leed, en zelfs bij het hoesten bloed uitwierp, doch slechts in geringe hoeveelheid. Even zoo nadeelig werkte de gedachte, dat door deze ongefildheid de uitvoering van al het voorgenomene en het bereiken van het doel der reis verijdeld werd; want tot behoud van zijne gezondheid was het noodwendig dit koude gewest ten spoedigsten te verlaten en aan land in rust de genezing af te wachten.

Terzelfder tijd werd een matroos door eene hevige bloedspuwing aangetast, die reeds voor deze reis op een groot oorlogschip uit de raai op het dek, en wel op de borst gevallen was, waarbij hij toen reeds bloed gespogen had. Ook op deze reis leed hij dikwijls aan pijn in de borst, die, altijd door verzwakkende middelen verzacht moest worden. Van dien tijd af werd hij van allen zwaren arbeid verschoond.

Gedurende de reis van het eiland *St. Laurens* naar *Unalaska* heerschten er nog vele rheumatismen.

IX.

REIS VAN UNALASKA NAAR DE SANDWICH- EILANDEN, EN VAN DAAR OVER RADACK NAAR DE MARIANES.

Heuppijn en heete ziekten.

Bij onze aankomst op *Unalaska* werden drie matrozen door heuppijn aangetast, die eerst in pijn langs de ischiadische zenuwen bestond; na eenigen tijd verliet de pijn deze plaats, en plaatste zich in de kuit, die verhard werd, en het been trok krom. terwijl de gemeenschappelijke pees van den *Musc. psoas magn.* en *Iliac. int.* zamentrok en hard werd. Na lang gebruik, zoowel van inwendige middelen,

als

als
gema
gans
spoed
Op
Aleu
deze
algen
spoed
Va
zeer
zweet
aan f
den l
In
wijls
door
door
in he
maar
over.
psoas
verzac
des v
derzelve
zich o
gehaald
zijn lig
Kort
rheuma

als uitwendige prikkelende zalven, eindigde het ongemak met een *serum* afzonderend uitflag, die de gansche kuit en knie bedekte. Dit uitflag genas spoedig.

Op de reis naar de *Sandwich-eilanden* leden twee Aleuten en eenige matrozen door de hitte; maar deze ongesteldheid bestond slechts in hoofdpijn en algemeene zwakte; door *cremor tart.* werd dezelve spoedig weggenomen.

Van de *Sandwich-eilanden* tot *Radack* hadden wij zeer heete dagen, waardoor velen door overmatig zweten en door baden in het zeer zout zeewater aan fijn, rood en zeer jeukend uitflag aan verscheiden lichaamsdeelen leden.

In de strek der koraal-eilanden hadden wij dikwijls regen en rukwinden, waarop een matroos door rheumatismus in beide beenen en een andere door heuppijn werd aangetast. Deze heuppijn was in het eerst met pijn in de kniebuigingen verzeld, maar ging naderhand tot een algemeen rheumatismus over. De in het eerst verkorte en verharde *Musc. pfoas magn.* en *Iliac. int.* werd allengs door zalven verzacht; maar op den voet en aan de onderzijde des voorarms kwamen kleine harde puisten, die bij derzelve ontstaan gevoelig waren. De lijder had zich dit rheumatismus na het baden op den hals gehaald, toen hij op de boegspriet het water aan zijn ligchaam door den wind drogen liet.

Kort daarna werden twee andere matrozen door rheumatismus in de wervelen aangetast, hetgeen

zeer pijnlijk was, doordien iedere buiging des lichaams hen pijn veroorzaakte. Zij hadden dit ongemak insgelijks bij het baden op dezelfde wijze als de vorige gekregen.

X.

REIS VAN DE MARIANES NAAR DE PHILIPPINES
EN VERBLIJF OP LUÇON.

Galziekte en inenting der koepokken.

Kort na het vertrek van *Guahan* begonnen er kolijken te heerfchen, gelijk in de nabijheid der *Kaap Verdifche eilanden* plaats hadden. Bij eenigen ging het kolijk in *diarrhœa* over, en eindigde op deze wijze fpoedig; doch anderen werden door hoofdpijn, miflijkheid en kolijk aangetast, en braakten ook dikwijls. In dit geval helpt geen braakmiddel, maar de middelzouten zijn het raadzaamst.

In de nabijheid van *Luçon* in de *Chinefche Zee* hadden catarrhale koortfen en rheumatismen plaats, wegens den fterken dauw, die dikwijls reeds voor zonnenondergang viel.

Onze eerste zorg bij de aankomst in de bogt van *Manilla* was om naar den toetand der kinderziekte op dit eiland te vernemen; want de vijf Aleuten aan boord van ons fchip hadden de pokken nog niet

niet
de
gen
ent
had
den.
omlig
twee
de l
in E
hier
voor
kwan
arts
de T
stadië
Ik
daal
twee
kon.
zins
roode
zich
aange
ven k
te zijn
tijd ee
op de
aan de
plaatfe

niet gehad, aangezien deze ziekte nog niet tot in de Rusfisch-Amerikaanfche bezittingen doorgedrongen is. Een der Kamtschatdalen verzocht ook ingeënt te worden, daar hij de pokken nog niet gehad had, offchoon hij twee malen was ingeënt geworden. Een geneesheer in *Cavite*, die wekelijks in de omliggende streken de koepokken inentte, zond ons twee kinderen der Tagalen met de pokken. Daar de loop der koepokkenkuur niet dezelfde was als in *Europa*, oordeel ik het geenszins overtollig dien hier aan te voeren. Op het aanzien zou men haar voor onechten houden, maar volgens haren aard kwamen zij de echten zeer nabij. De Spaanfche arts verzekerde mij, dat de koepokken, die hij bij de Tagalen inentte, even als die in *Europa* hare stadiën hielden.

Ik maakte bij vier Aleuten en bij den Kamtschatdaal flechts een' steek, doch bij den vijfden Aleut twee, dewijl ik mij op den eersten niet verlaten kon. Den tweeden dag waren de entplaatfen eenigzins rood, den derden dag waren zij reeds iets rooder. Bij drie der Aleuten hadden deze plaatfen zich reeds iets verheven en eene geelachtige kleur aangenomen, aan wier rand zich een klein verheven knobbelkje bevond, dat met etter gevuld scheen te zijn. Deze drie ingeënten waren de anderen altijd een' dag vooruit, en een hunner gevoelde reeds op dezen dag eene stekende pijn door den arm tot aan den oksel. Den vierden dag vertoonden de entplaatfen bij de drie straks gemelde Aleuten hooge,
lang-

langwerpige en hoekige figuren, met etter gevuld. Bij de twee andere Aleuten waren de plaatsen slechts eenigzins verheven en geel, bij den Kamtschatdaal enkel rood. Den vijfden dag waren bij alle Aleuten de verheven plaatsen reeds geheel in ettering, het midden verdiept en met eene kleine roodachtige korst naar de gedaante en grootte van den steek bedekt. De drie eerste Aleuten hadden pijn in de okselen en een hunner ook hoofdpijn. Bij den Kamtschatdaal was heden ook de roodheid der entplaatzen verdwenen.

Den zesden dag bevond zich bij de Aleuten rondom de pokken een roode twee lijnen breede verheven rand. De okselklieren waren bij allen gezwollen. Op dezen dag entte ik den Kamtschatdaal nog eens in met twee steeken, daar de vorige entsteek reeds geheel digtgenezen was. Slechts bij een' der Aleuten, en wel bij den jongsten, was de *Lympha* nog tot intenten bruikbaar. Doch ook ditmaal zag ik vooruit, dat het vergeefs ware, daar de lancet zich niet goed onder de huid schuiven liet. De uitslag was ook even zoo als de eerste maal: zoodat ik hem na drie dagen reeds ontloeg.

Terzelfder tijd entte ik ook een' tweeden Kamtschatdaal de koepokken in, dien men insgelijks twee malen vergeefs op *Kamtschatka* had ingeënt. Drie dagen daarna hadden de entplaatzen zich sterk verheven, waren rood en veroorzaakten jeuking; maar dit was haar hoogste bleei, want den anderen dag waren alle symptomen verdwenen en keerden niet

we-

we
bei
zelf
I
pok
vlee
dag
dero
okse
zich
Van
en
de r
tiend
den
Bij
matro
dat z

R
Z
Onn
nilla

weder. Hij stelde mij gerust met het berigt dat de beide vroegere inentingën op *Kamtschatka* op dezelfde wijze waren afgehoopen.

Den zevenden dag had zich de roode plek der pokken bij de Aleuten nog meer verwijderd, en het vleesch rondom dezelve was hard. Den achtsten dag was de plek in grootte en roodheid iets verminderd, den negenden had dezelve en de zwelling der oksfeldklieren sterk afgenomen. Op de pokken had zich bij allen eene koperkleurige roof gevormd. Van dag tot dag namen de rooven in omtrek toe en de roode krans af. Den dertienden dag gingen de randen der rooven los. Den vijftienden en zestienden dag vielen alle rooven af. Den negentiensten waren allen genezen.

Bij het lossen van het schip leden verscheiden matrozen door de hitte in het bene tenruim zoo zeer, dat zij zeer lievige kolijken kregen.

XI.

REIS VAN LUÇON NAAR DE KAAP DE GOEDE HOOP.

Zenuwkoortsen, Mazelen, Fluxus pancreaticus.

Onmiddelijk bij het uitzeilen der baai van *Mannilla* ontstonden door den sterken nachtdaauw in de
na-

nabijheid van het hooge land catharrale en rheumatische koortfen.

Het doorkruifen van den evenaar in de nabijheid of tusfchen de onderscheiden eilanden van *Oost-Indië* had ditmaal geen nadeeligen invloed op den gezondheidstoestand van het volk; er leed niet eens iemand door de hitte, waarvan welligt de meest altijd frifche noordelijke winden en het gemis van filte oorzak waren.

Na het verlaten van den zuiderkeerkring en na het verlies van den zuidelijken pasfaatwind, veroorzaakte de eerste zuidewind, met eene verandering der temperatuur van 23° op 18° *Réaum.* onderscheiden ziekten. Alle dagen werden er matrozen door koortfen aangetast, die van zware hoofdpijn en gtoote zwakheid des ligchaams verzeld waren. De zwakheid werd fomwijlen nog door diarrhoeën, die bovendien ook alleen op zich zelve voorkwamen, sterk vermeerderd.

Terzelfder tijd kregen de twee jongfte Aleuten de mazelen, de eene twee dagen vroeger dan de andere. Zij leden eerst aan sterke hoofd- en halspijnen, ook hadden zij pijn in het tandvleesch en in de keel. Deze fympptomen lieten bij de uitbarfting violetkleurige vlekken over het ganfche ligchaam na. (De anders roode vlekken bij de Europeanen waren bij de Aleuten, die eene zwartachtige nethuid hebben, zwartchtig violet). De fijne rooven gingen reeds den tweeden en derden dag los; de eerste zie-

ziek
dag
B
aan
cene
de,
hoof
dage
koo
de r
hij z
afgar
der
heele
floelg
len w
Het
hield
cus),
midde
maar
derlijf
king,
lijder
del te
ter w
verfter
na de
acht.
tamari

zieke herstelde den derden en de andere den vierden dag.

Bij een' matroos, een Tartaar, die in het eerst aan hoofdpijn leed, vertoonde zich na twee dagen eene bloedige *diarrhœa*, die anderhalven dag duurde, waarop eene geringe *diarrhœa* nableef. De hoofdpijn hield ook terzelfder tijd op; doch twee dagen daarna werd hij 's namiddags door eene sterke koorts, kolijk, vermeerderde *diarrhœa* en pijn in de maagstreek aangetast. Den volgenden dag was hij zeer zwak, en had met bloed vermengden slijm-afgang. 's Namiddags vertoonde de koorts zich weder met vermeerderde buikpijn, en duurde den geheelen nacht door met sterken en menigvuldigen stoelgang. Den derden dag kwamen dezelfde toevallen weder, maar reeds in eenigzins minderen graad. Het eten verwekte mislijkheid en brakenen. Ik hield deze ziekte voor een' buikloop (*Fluxus coliacus*), en gaf daarom prikkelende en versterkende middelen, die nogtans de kwaal niet verbeterden, maar verflimmerden. Het terzelfder tijd op het onderlijf ingevreven *Linim. volat.* deed betere werking, daar hetzelfde afdreef. Ik besloot daarom den lijder *Fruct. tamarind.* als een zacht afdrijvend middel te geven, waarna hij oogschijnlijk beterde, echter was hij zeer zwak, maar zoodra ik hem eenig versterkend middel geven wilde, werd hij dadelijk na de kleinste dosis weder zoo ziek als hij voor acht dagen geweest was. Ik ging daarom met de tamarinde voort, terwijl ik haar hem immer zeldza-

mer

mer gaf. Des namiddags van den 21sten Maart, op het uur der volle maan, gevoelde hij streken in de zijde, na welken dag hij zich beter bevond. Nog zwak aan krachten en eetlust kwam hij in de *Tafel-baai* aan.

 XII.

 REIS VAN DE KAAP DE GOEDE HOOP NAAR
 KRONSTADT.

Fluxus pancreatis, Galkoorts, Zinkingziekte.

In de *Tafel-baai*, bij een' storm met zeer drooge lucht werd de Tartaar weder door pijn en hardheid in de maagstreek, met mislijkheid, braking en buikloop aangetast, waarbij slijmige, met bloed vermengde afgang plaats vond. Terzelfder tijd leed een andere matroos (dezelfde, die in de *Kamtschatdaalsche Zee* met bloedspuwing gekweld was) aan dezelfde kwaal, die ik voor een' *Fluxus pancreatis* houden moest. Bittere en maagsterkende middelen vermeerderden slechts het kwaad; ik nam daarom mijne toevlugt tot de tamarinde, waarna dagelijks de hardheid in de maagstreek en de mislijkheid afnamen en de buikloop weldra ophield. De laatste matroos bevond zich bij den aanvang des zuid-oostpasmaatswinds reeds zoo wel dat hij zonder nadeel maag-

ster-

ster
herf
M
ontf
midd
zwal
St.
lig
Afsce
meere
derha
zuid-d
bragt
keren
een'
hoopte
beterd
de bre
waarop
pastaat
lijder
vallend
dige be
mislijkl
streek
teeken
de ik
pel 'O/
wel bev
werd,
III. D

sterkende middelen gebruikte en korten tijd daarna herstelde.

Maar de Tartaar kon nog niet van de mislijkheid ontslagen worden, en even zomin maagsterkende middelen verdragen; daarom werkte, daar hij nog zwak was, bij onze annadering van het eiland *St. Helena*, de nabijheid des lands zeer onvoordec-
lig op hem. Dezelfde werking deed het eiland *Afcusfon*; beide malen voelde hij dag voor dag vermeerderde mislijkheid en pijn in de maagstreek. Naderhand beterde hij allengs tot op het einde van den zuid-oostpaslaat, die ons slechts tot den evenaar bragt. Van hier af werd hij weder slechter; op zekeren dag braakte hij een' worm uit; ik gaf hem een' ontlastmiddel, om de in den onderbuik opgehoopte slijm af te drijven. Toen hij hierop iets beterde, ging ik met de tamarinde voort, tot wij de breedte der *Kaap Verdifche Eilanden* bereikten, waarop de lucht beter werd, terwijl de noord-oostpaslaat niet meer zoo dicht van het land kwam en de lijder oogfchijnlijk beterde. Ook de om dezen tijd invallende vollemaan werkte misfehien tot zijne spoedige betering mede. Na eenige dagen, daar hij geene mislijkheid meer had en een' steek in de gansche maagstreek gevoelde (hetwelk ik reeds vroeger als een teeken van betering bij hem bemerkte had), beproefde ik hem *Tinct. valerian. ammon.* met een' drop-
pel *Ol. menth. fip.* te geven, waarna hij zich zeer wel bevond. Daar hij vroeger gewoonlijk mislijk werd, wanneer hij eetlust kreeg, bekwam hij da-

gelijks voor het middagmaal een glas wijn. Kina en bittere middelen maakten eindelijk aan zijne ziekte, na drie maanden (*), een einde; echter kon hij eenige weken lang nog niet sterk op den vloer treden, dewijl ieder schok des ligchaams hem pijn in de linkerzijde veroorzaakte.

Gedurende den noord-oostpasfaat in het zuiden der *Kaap Verdísche Eilanden* leden eenige matrozen aan beftendige mislijkheid met brakingen; een braakmiddel hielp niets, maar eene behoorlijk werkende purgatie maakte aan de ziekte weldra een einde. Een dezer lijdens braakte zeven dagen achtereen, zoodat ik het braken dikwijls door medicijnen stillen moest.

In het kanaal leden velen aan heeschheid zonder hoest, anderen aan diarrhœën.

Tot besluit wil ik nog aanmerken dat gedurende de drie jaren der reis

- 1) Geene aanstekende ziekten geheerscht hebben.
- 2) Dat wij de zoutzure berooking niet noodig hebben gehad, alzoo het volk in het luchtige bovenruim deszelfs verbijf had, en
- 3) Dat zich nooit een spoor van scorbut vertoond heeft, waarvan de eer den reeders en de uitvoerders dezer expeditie toekomt.

AL-

(*) Gedurende deze drie maanden hadden wij altijd in de nabijheid van *Afrika* van *Madagascar* tot aan de *Kaap Verdísche Eilanden*, gezeild.

ALGEMEENE
AANMERKINGEN

TOT DE
REISBESCHRIJVING.

DOOR
FRIEDRICH ESCHSCHOLZ, M. D.

In

med

wij

laris

eene

zij o

ne r

door

De

lantij

der v

wij v

het g

ander

schille

ke ik

teeling

phrod

der de

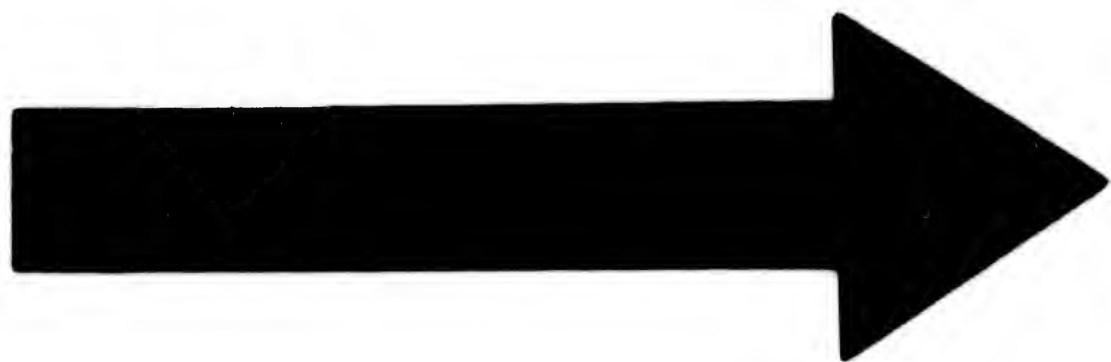
den ,

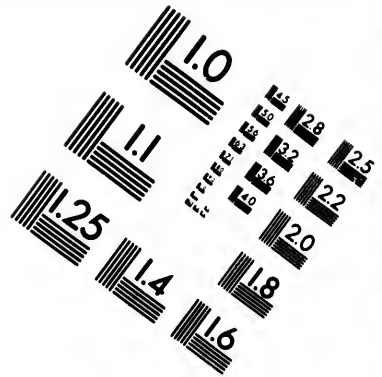
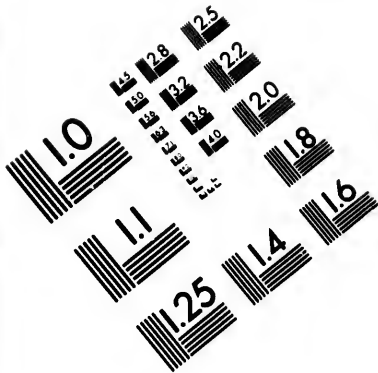
ren er

zig uit

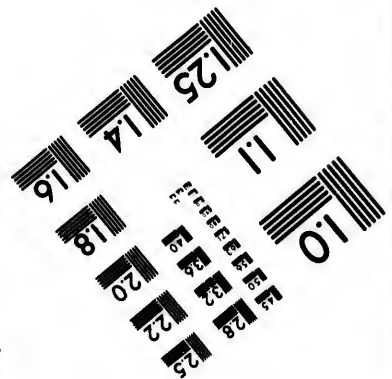
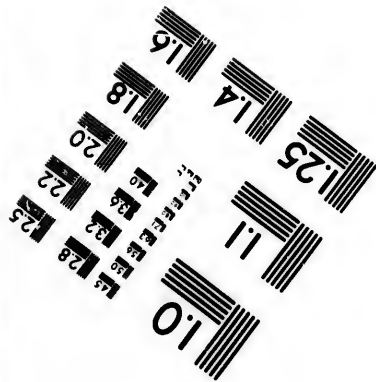
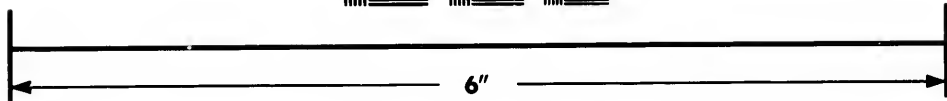
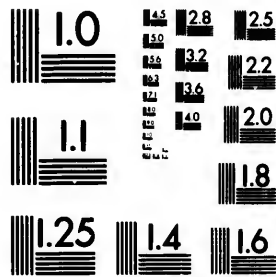
In de Noord-zee zagen wij geheele scharen van medusen drijven; den 22sten Augustus 1815 vingen wij voor het eerst een aantal van de *Medusa capillaris* Linn. Den 27sten vertoonde zich veelvuldig eene andere *Medusa*, die ons nog onbekend scheen; zij onderscheidt zich door den in tweeëndertig kleine ronde insnijdingen verdeelden rand der schijf en door de grootte onbestendigheid der teekeningen.

De twee malen lang aanhoudende stilte in de Atlantische Zee was zeer voordeelig voor den vangst der weeke zeedieren. Den 16den October kregen wij voor de eerste maal twee soorten van salpen in het gezigt; de eene was *Salpa maxima* Linn. de andere was eene zonderlinge uit twee uiterlijk verschillende hermaphrodieten bestaande soort, bij welke ik zoo gelukkig was van de wederzijdse voortteeling waar te nemen. Die, welke ik den hermaphrodiet noemen wil, is reeds door FORSKÖHL onder den naam van *Salpa pinnata* beschreven geworden, en onderscheidt zich door haar breed van voren en aan de onderste deelen des ligchaams aanwezig uitsteeksel, hetwelk der hermaphrodiete ontbreekt.

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

14 128
15 128
16 128
17 128
18 128
19 128
20 128
21 128
22 128
23 128
24 128
25 128

10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

De eerste heeft op den rug aan wederzijden eene tamelijk lange blaauwe streep, doch de laatste op dezelfde plaats vijf op eene rij staande korte boogachtige vlekken. De hermaphrodit zwemt in den natuurlijken toestand niet eenzaam in de zee rond, maar verscheiden vormen zamen, terwijl de eene met de punt zijns uitsteekfels zich aan dat des anderen vasthoudt, eene radachtige figuur, wier stralen de uitsteekfels vormen. Deze draagt in het groote kanaal, door hetwelk het tot voortbeweging des lichaams ingeslikte water stroomt, een door een' navelstreng aan de binnenzijde van den rug vastzittend jong, hetwelk met den ouden te gelijk water inslikt en uitwerpt. Dit jong heeft geen uitsteekfel aan het voorste gedeelte des lichaams, doch op iedere zijde van den rug vijf blaauwe vlekken en is dus eene hermaphrodiete.

De hermaphrodiete, altijd eenzaam, voedt in eene kegelvormige aan het onderste gedeelte des lichaams aanwezige ruimte eene ontelbare menigte hermaphrodieten, die reeds acht tot tien met de uitsteekfels aan elkander vasthoudende geboren worden.

Gedurende de tweede stilte vingen wij den 23sten October eene menigte van den *Glaucus atlanticus* Blumenb., die gerust op de oppervlakte des waters saken te liggen, en den volgenden dag eene *Pterotrachea pulmonata* Forsk., die groote overeenkomst met een' visch heeft. In dezen geheelten tijd zagen wij den *Gryllus tataricus* Linn. in menigte op het water liggen, wier zwerm een voor den
mensch

mensch gunstige wind naar de zee gevoerd had; er schenen nog niet vele dagen sedert hun omkomen verlopen te zijn, daar de in menigte opgevischte dieren meestal nog versch en niet tot bedert overgegaan waren. Voor weinig jaren hadden zij *Teneriffe* bezocht, en bij de stad *Laguna* groote schade aangerigt.

Den volgenden dag na onze aankomst voor *Teneriffe* begonnen de Heer CHAMISSO en ik des morgens vroeg onze driedaagse reis door het eiland. Onze leidsman bragt ons eerst naar de westelijke punt van het eiland in het gebergte. De rotswanden dicht achter de stad waren met dikke vetplanten bedekt, van welken de *Euphorbia canariensis* en *piscatoria*, *Cacalia kleinia* en de hier reeds geheel verwilderde *Cactus opuntia* dikwijls geheele boschen uitmaakten, terwijl zij boomachtig zich verhieven. Verder in het dal zagen wij twee tamelijk hooge drakenbloedboomen, (*dracena draco Linn.*), van welken er een vruchten droeg. Tegen twee uren 's namiddags krommen wij in een groot dal af, en zagen de stad *Laguna*. Van de bergen leidt eene waterleiding derwaarts: eene herberg was hier niet. Er bevinden zich vier monniken- en een nonnenklooster op deze plaats. Den geheelen namiddag regende het sterk. Hoewel de regen den volgenden morgen niet opgehouden had, begaven wij ons toch op weg naar *Orotave*. In het eerst leidde een effen breede weg ons tuschen vruchtbare lupinusvelden door groote dorpen, doch weldra werd hij in

de veelvuldige rotsklooven slechts een breed voetpad, dat uit enkel trappen bestond. Hier waren nog de schoonste wijngaarden aangelegd, en men zag nog in menigte den dadelpalm *Phoenix dactylifera* Linn.) in de met *Agave americana* beplante omheining der tuinen. 's Namiddags kwamen wij zoover dat wij van eene hoogte de stad *Laguna* voor ons aan hare ruime scheeprijke reede zagen liggen. Maar dewijl wij beloofd hadden des avonds van den volgenden dag reeds weder aan boord te zijn, gingen wij niet verder, maar keerden terug, en zochten, daar het reeds donker werd, in een groot dorp ons nachtverblijf. Des nachts regende het zeer sterk, doch de regen wiesch den weg zeer schoon, zoodat het den volgenden dag regt goed om te gaan was, en wij tegen den middag reeds *Laguna* bereikten. Van hier namen wij den naasten weg naar *St. Cruz*, hetwelk slechts eenige uren verder lag. Op dezen weg ontmoetten ons twee beladen kamelen van vale kleur.

Onder de in deze drie dagen bij zulk ongunstig weder ingezamelde tweeënzestig planten bevonden zich dertig tot de *Canarische* of *Maderische Eilanden* behoorende; dertig hebben deze eilanden met het zuidelijk *Europa* en slechts twee met *Afrika* gemeen. Het getal der dicotyledoneën bedroeg zeventig, dat der monocotyledoneën slechts negen, de eersten verhouden zich dus tot de laatsten als vijf tegen een. *Filices* vonden wij zeven foorten.

Den 14den November, nadat wij de *Kaap Verdische*

sche Eilanden gepasfeerd waren, werden er drie haaijen (*Squalus glaucus Linn.*) gevangen, die de boot, welke om een in zee drijvend groot stuk hout te onderzoeken uitgezet was, gevolgd waren. Aan een' van hen zat een kleine zuigvisch (*Echeneis remora Linn.*). Den 16den volgden drie reigers het schip; zij schenen zeer vermoed te zijn; want een van hen wilde zich op het achtergedeelte van het schip zetten, maar viel in het water. Den volgende dag werd eene eend geschoten, die wij voor de door FORSKÖHL in *Egypte* befehreven *Anas firsair* hielden. Op dezen dag geraakte ook weder een haai aan den haak, dien wij voor den *Squalus carcharias Linn.* verklaarden; aan zijn ligchaam zaten twee zuigvischen. Den 20sten November zagen wij de eerste groote Braziliaansche zeeblazen (*Physalia*). Den 27sten November zeilden wij in de nabijheid der Braziliaansche kust door eene lange en eenige vademmen breede geele streep in de zee. Met eene puits haalden wij van dit water op, en bemerkten dat de kleur van hetzelfde van eene ontbare menigte kleine, sijne, eene halve lijn lange geele staafjes voortkwam. Onder het microscop zag men duidelijk verscheiden dwarschotjes in elk der ronde staafjes. Na twee dagen troffen wij nogmaals zoodanige staafjes in zee aan; later vertoonden zich ook groene finalleren, die door myriaden van microscopische diertjes voortgebracht werden. Dezen onderscheidden zich door geene uiterlijke ledematen, en hadden overeenkomst met eene *Planaria*.

ria. Den 10den zagen wij de kust van *Brazilië*, ook zagen wij op dezen dag de eerste fregatvogels (*Pelecanus aquilus Linn.*).

Offchoon de bergen aan de tegenover het eiland *Santa Catharina* liggende kust des vasten lands in het geheel niet hoog zijn, gelukte het nogtans geen van ons toenmaals den top van een' derzelven te beflrijgen, uit hoofde van het ondoordringbaar krenpelhout op dezelve; men kan flechts zoo ver komen als de flaven met de bijl zich een' weg gebaad hadden om hout te halen; wilde men verder gaan, dan zag men zich weldra van den aardbodem verwijderd en op rankende gewasfen in de lucht zweven; want even gelijk op *Teneriffe* de planten neiging toonden om boomachtig te worden, even zoo opmerkelijk was in *Brazilië* het rankend en kruipend karakter der vegetatie. Onder de tweehonderd zevenendertig plantfoorten, die wij hier verzamelden, bevonden zich honderdachtentwintig dicatyledoneën, negenenzestig monocotyledoneën en veertig *Filices*. De verhouding der dicatyledonen tot de monocotyledonen was dus van twee tot een. Het getal der varens is zeer opmerkelijk, en verhoudt zich tot de phænogamen als een tot vijf.

Den 2den Januarij 1816 zagen wij noordelijk van Kaap *Vittoria* der Chilifche kust een groot aantal dolphijnachtige dieren in zee zwemmen; zij onderscheidden zich door hunne ontbrekende rugvinnen, en door hunne zeer groote borstvinnen, waardoor zij in het zwemmen den haaijen zeer gelijkvormig

wa-

ware
bove
wit.
bewo
ook
fchep
Va
drieh
derda
cotyle
de vo
tyled
Talca
verscl
ringe
zee t
boscl
duwe
geria,
zer ho
lige b
De tv
hetwel
zee ve
reikte
Enothe
bij *Co*
bestaan
eenmaa
Op

waren. Zij hadden een' tamelijk langen snoet; de bovenste helft des ligchaams was bruin, de onderste wit. Zij zwommen niet zoo snel als de dolphijnen, bewogen zich met het geheele lijf, en kwamen ook aan de oppervlakte des waters om lucht te scheppen.

Van den Chilischen herfstbloeï verzamelden wij driehonderdachttien foorten, waaronder zich honderdachtzestig dicotyledoneën, vijftendertig monocotyledoneën en slechts vijftien *Filices* bevonden; de verhouding der dicotyledoneën tot de monocotyledoneën is dus als vijf tegen een. Van de haven *Talcaguano* tot aan de stad *Conception* kon men drie verschillende Flora's waarnemen; de eerste op geringe met roode leem bedekte hoogten, naar de zee toe, onderscheidde zich door schoone myrtboschen en boschen van *Gueyina*, in wier schaduwe groote lianes rankten, bij voorbeeld, *Lapageria*, *Lardizabala*. De onvruchtbare plekken dezer hoogten maakte de struikachtige met lange steekelige bladen voorziene *Pitcairnia coarctata* groen. De tweede Flora was in het groote zandige dal, hetwelk zich naauwelijks boven de oppervlakte der zee verheef, en van *Talcaguano* tot aan *Conception* reikte: hier bloeiden in dit jaargetijde inzonderheid *Oenotheræ* en *Corymbiferae*. De derde Flora begon bij *Conception* op de meest uit verweerden graniet bestaande bergen. Dezen bezochten wij naauwelijks eenmaal.

Op het *Paasch-eiland* konden wij aan de gansche west.

westkust geen van de vele standbeelden ontdekken, welken alle reizigers, die dit eiland aandeden, beschrijven; slechts een voetstuk scheen nog overig te zijn; maar aan de oostkust moesten wij de op grooten afstand geziene vier zwarte regtopstaande blokken voor zoodanige standbeelden houden. Van de eertijds algemeen in de mode zijnde doorboorde en vervijde oorrellen zagen wij slechts nog een enkel overblijffel bij een' ouden eilander. Het gesteente op de plaats van den oever, waar wij landden, was oude bruine lava. De tatouering des gezichts bestond meest in eene rondomlopende streep, waar naast ronde plekken op gelijken afstand van elkander geprikt waren. Eenigen hadden het geheele gezicht getatouerd, tot dat slechts nog enkele roodachtige teekeningen als overblijffelen der onveranderde huidkleur bestonden. De lippen waren bij allen, die wij zagen, of zwart of blaauw geverwd. Verscheiden hadden zich ook de beenen tot aan de knien geheel, digt getatouerd. Van huisdieren zagen wij slechts een hoen. Den 7den April werd de *Salpa bipartita* *Labill.* gevangen, die zeer veel afwijkends van alle salpen heeft. Tevens bekwam ik ook het tot heden eenige ware zee-insect, hetwelk overeenkomst met eene *Velia latr.* heeft. Het loopt met groote snelheid op de oppervlakte der zee rond (gelijk de *Hydrometra riyulorum* *Forsk.*) en onthoudt zich in de zeeën der heete luchtstreken.

De bewoners der *Penrhyns-eilanden* waren niet getatouerd; eenigen hadden hunne haren geschoren,

an-

and
het
als
met
oud
hang
zame
een
spiet
het
hield
de
den,
waren
verfe
ingeri
mensc
lijk
woor
fchien
zegge
teeker
kokos
zelf w
Den
dagen
voor
vangen
een' la
ken to

anderen hadden een' krans van zwarte vederen om het hoofd; ook zag men bij eenigen kleine matten als mantels om de schouders. In iedere kano, die met een evenwigt voorzien was, bevond zich een oud man, die een geheel kokosblad om den hals hangen had, terwijl enkele infinden van het blad zamengeknoopt waren. Op het evenwigt hadden zij een zeker getal omtrent twee vademen lange werp-
spietfen uit kokoshout aangebonden, die zij ons in het eerst weigerden tegen ijzer te verruilen. Zij hielden een groot gefchreeuw gaande, verdraaiden de oogen en maakten vele andere vreemde gebaarden, om zich vreeslijk aan te stellen. De kano's waren zeer eenvoudig, een' trog gelijkvormig, uit verscheiden stukken zamengefeld, en fchenen niet ingerigt te zijn om te zeilen; gewoonlijk zate zes menschen in ieder. Het ijzer fchenen zij ook, gelijk op het *Paasch-eiland*, *Hoïo* te noemen; het woord *taboe* fchenen zij niet te verftaan, of misfchien wisten zij niet wat wij daarmede wilden zeggen. *Weihini* fcheen ook in hunne taal de beteekenis van een vrouwspersoon. Behalve groote kokosnoten bragten zij ons niets eetbaars; doch zij zelf waren zeer welgevoed.

Den 13den Mei, nadat wij ons eerst sedert twee dagen op het noordelijk halfond bevonden, werd voor de eerstemaal een dolphijn met de harpoen gevangen (*Delphinus delphis* Linn.) De kop liep in een' langen fnoet uit. In iedere zijde der kinnebakken telde men drieëntwintig tanden, dus in het geheel

heel tweënnegentig. Op dezen dag vingen wij ook voor de eerstemaal eene *Velilla*, wier inwendige kraakbeenige schaal van den voorsten hoek der linkerzijde in het onderste vlies tot den achtersten hoek der linkerzijde overging. (Wanneer men het dier met eene der langere zijden van het onderste vlies naar den beschouwer plaatst). Deze *Velilla* was bij de drie duimen lang en tamelijk smal; de schaal had eene helderbruine kleur; de vliezige rand des zeils was nauwelijks blaauwachtig. Tevens vingen wij ook eene *Porpita*. Den 1sten Junij, bij eene stilte, vingen wij eene tweede *Velilla*, wier schaal en zeil in het vlies eene tegengestelde rigting had van die van den 13den Mei. De grootste exemplaren waren slechts anderhalven duim lang. De voelsprietten, die bij de vorige helderbruin en eerst aan het einde blaauw waren, hadden hier van den wortel af eene blaauwe kleur, en de punten eene roodachtig geele. De schaal was zeer bleek geel, en het benedenste vlies slechts aan den rand blaauw gekleurd. Op dezen dag vingen wij ook een' meeuw, die zich van BLUMENBACHS *Glaucus atlanticus* slechts door de mindere grootte onderscheidde.

De lage eilanden der *Zuid-Zee* en des Indischen oceaans hebben meerendeels derzelve bestaan aan den vlijtigen bouw van verscheiden koraalfoorten te dan-

dan
dik
mig
and
dat
om
aan
kan
opp
zij
kor
mer
ster
len,
rif
mos
in d
waan
perv
dat
word
wen
zee
nigt
dat
stond
steen
pen
einde
jaarg

danken. Derzelver ligging tot elkander, daar zij dikwijls reekten vormen, hunne vereeniging op sommige plaatsen tot sterke groepen en hun geheel in andere streken van dezelfde zee doen ons besluiten dat de koralen hunne gebouwen op ondiepten, of, om beter te spreken op de toppen van onder water aanwezige bergen gegrond hebben. Aan den eenen kant naderen zij in het voortwasfen gedurig meer de oppervlakte der zee, aan den anderen vergrooten zij den omtrek van hunnen arbeid. De grootere koraalfoorten, die blokken vormen van eenige vademmen dikte, schijnen de aan den buitenrand des rifs sterkere branding te beminnen; dit en de hinderpalen, die hun voortleven in het midden van een breed rif door de opgeworpen door de dieren verlaten mosfelfchelpen en flakkenhuizen en koraalbrokken in den weg gelegd worden, zijn welligt de oorzaken waarom de buitenrand van een rif het eerst de oppervlakte nadert. Is hij tot de hoogte gekomen, dat hij bij laag water ten tijde der ebbe bijna droog wordt, dan houden de koralen op hooger te bouwen. Mosfelfchelpen, flakkenhuizen, koraalbrokken, zeeëgelschalen en derzelver afgevallen stekels vereenigt de brandende zon door het bindende kalkzand, dat door wrijving der strakgenoemde schalen ontstond, tot een algemeen geheel, tot een' vasten steen, die allengs, door de immer nieuw opgeworpen materialen versterkt, in dikte toeneemt, tot hij eindelijk zoo hoog wordt, dat alleen nog in eenige jaargetijden hooge vloedden hem bedekken. In de droog-

droogte doorgloeit de zon de steenmasa zoo zeer, dat zij op vele plaatsen splijt en zich in lagen verdeelt. Door brandingen en bij hooge vloedten worden deze gescheiden vlakke steenen opgeligt en op elkander gestapeld. De altijd bezige branding werpt koraalblokken, somtijds van een' vadem lang en drie of vier voeten dik, en zeedierenfchalen tusfchen en op de grondfteenen, naderhand blijft ook het kalkzand ongeftoord liggen, en levert den strandenden boom- en plantenzaden een' fheldrijvenden bodem ter befchaduwing van zijnen fchitterend witten grond. Ook geheele boomftammen, van andere landen en eilanden door de froomen medegevoerd, vinden hier, na lang omzwerven, eindelijk eene rustplaats. Met dezen komen kleine dieren, als haagdifen en infecten, als eerste bewoners aan. Eer nog de boomen zich tot een woud vereenigen, nestelen hier de eigenlijke zeevogels, verdwaalde landvogels nemen hunne toevlugt tot de boschjes, en geheel laat, nadat de fchepping lang volbragt is, komt ook de mensch aan, flaat zijne hut op de vruchtbare aarde op, die door de verrotting der boombladen ontftond, en noemt zich heer en bezitter dezer wereld.

Uit het voorgaande hebben wij gezien hoe de buitenrand van een onderzeesch koralengebouw het eerst de oppervlakte des waters nadert, en hoe dit rif allengs in de regten van een land treedt: het eiland heeft dus noodwendig eene kringvormige gedaante en in des zelfs midden eene ingefloten kom. Maar geheel ingeflo-

ten

ten is deze kom niet, en kon het ook niet zijn, want zonder toevoer uit de zee zou zij spoedig door de zonnehitte uitgedroogd worden; maar de buitenste rand bestaat uit een groot aantal kleine eilanden, die door eene nu grootere dan kleinere tusschenruimte van elkander gescheiden zijn. Het getal dezer eilandjes bedraagt bij groote koraal-eilanden bij de zestig, en tusschen dezelve is het niet zoo diep, dat het er niet ten tijde der ebbe droog worde. De binnenzee heeft in het midden gewoonlijk eene diepte van dertig tot vijfendertig vadem; maar aan alle kanten naar het land toe neemt deze diepte allengs af. In die meeren, waar de paslaatwinden heerschen, en dus het geheele jaar door de brandende golven slechts aan eene zijde des eilands of des rifs slaan en verstuiven, is het natuurlijk dat deze aan het aanhoudend razen des golvendens elements blootgestelde zijde des rifs voornamelijk door losgerukte koraalblokken en mosfelschelpen voltooid wordt en zich het eerst boven het water verheft.

Het zijn ook slechts deze eilanden over welke ontstaan en gesteldheid men thans iets nauwkeuriger weet; aangaande die der *Indische* en *Chineesche Zeeën*, die zich in het gewest der mousfons bevinden, ontbreekt het bijkans geheel nog aan waarnemingen. Uit de van dezelve voorhanden kaarten laat zich besluiten, dat iedere zijde even ver in de wording is. De onder den wind liggende zijde van

zulk een koraalrif in de door pasfaatwinden geregeerde *Stille Zee* steekt dikwijls nog in het geheel niet uit het water, wanneer de tegenoverliggende zijde reeds federt onhengelijke tijden in het rijk des dampkrings tot grootere volkomenheid geraakte; het eerste rif is zelfs op vele plaatsen nog door tamelijk breede met het binnenmeer even diepe tuschenruimten afgebroken, die door de natuur den zoekenden zeeman als open poorten tot eene geruste en veilige binnenhaven gelaten zijn.

In uitwendige gedaante zijn de koraal-eilanden elkander niet gelijk, maar deze en ieders omtrek hangt welligt van den vorm, van den grondslag des onderzeefchen bergtops af. De eilanden, die meer lang dan breed zijn, en met hunne grootste uitgestrektheid den winden en den golven trots bieden, zijn rijker aan vruchtbare aarde dan anderen, wier ligging tot hunne snelle voltooiing zoo geschikt niet is. Er zijn onder de enkele eilandjes der groote eilandenketen altijd eenigen, die het voorkomen van hoog land hebben: dezen hebben hunne ligging op een' in de zee uitstekenden hoek, zijn van twee kanten aan de brandingen blootgesteld, bestaan daarom bijna uit louter groote koraalblokken, hebben gebrek aan kleine de tuschenruimte opvullende mosfelfehelpen en koraalzand, en zijn derhalve niet geschikt om groeiaarde vorderende planten te voeden, maar leveren enkel een' grondslag op, voor met kruipende wortelen voorziene hooge boomen, gelijk

Pi-

Pi-
fol
de:
gec
kec
bra
we
wo
kin
zich
nin
lang
wat
nem
nige
Dez
land
het
hen
wes
gen
ken.
T
hoor
geen
hou
de i
golv
beur

Pisonia, *Cordia sebastiana* Linn. *Morinda citrifolia* Linn. en *Pandanus odoratissimus* Linn. die dezen altijd zeer kleine eilanden van verre de berggedaante geven. De naar het binnenmeer toegekeerde oevers der eilanden, aan de zijde die aan de branding blootgesteld is, bestaan uit fijn zand, hetwelk door den allengs rijzenden vloed opgespoeld wordt. Tusschen de eilandjes, onder hunne bedekking, en zelfs midden in het binnenmeer, bevinden zich kleinere koraalboorten, die eene geruster woning zoeken, vormen door den tijd, hoewel zeer langzaam, ook eindelijk tot aan de oppervlakte des waters reikende banken, die allengs in omtrek toenemen, zich met de hen influitende eilanden vereenigen en eindelijk het binnenmeer geheel opvullen. Deze eilandenkring wordt een enkel samenhangend land. Deze zoover gekomen eilanden behouden in het midden eene vlakte, die altijd lager is dan de hen omringende aan de oevers opgeworpen muur, weshalven zich later aldaar na aanhoudendenden regen waterkuilen vormen, de eenige bronnen en beeken.

Tot de eigendommelijkheden dezer eilanden behoort dat er 's avonds geen daauw valt, dat zij geene onweders veroorzaken en de winden niet ophouden. De groote laagte des lands stort somwijlen de inwoners in schrik en levensgevaar, terwijl de golven over de eilanden heen slaan, wanneer het gebeurt dat dag- en nachtevening en volle maan op

468 ALGEMEENE AANMERKINGEN ENZ.

een' dag vallen , alzoo dan het water zijn' hoogsten stand bereikt , en terzelfder tijd een storm de zee in onrust brengt. Ook zouden deze eilanden door aardbevingen geschokt worden.

AAN.

A A N M E R K I N G E N

W E G E N S D E K U S T E N

V A N

*NIEUW-CALIFORNIE, HET EILAND
UNALASKA EN DE BERINGS-STRAAT.*

VOLGENS DE ALDAAR GEDANE WAARNEMINGEN EN VER-
ZAMELDE MINERALEN, DOOR DEN HEER

FRIEDRICH ESCHSCHOLZ,

V A N

MAURITS VAN ENGELHARDT.

De Heer **ESCHSCHOLZ** stelde mij de door hem verzamelde mineralen ter hand, om ze te onderzoeken, en had de goedheid mij aangaande ieder stuk ophelderingen te geven wegens deszelfs oorsprong, en zoo ontstonden de navolgende aanmerkingen.

NIEUW-CALIFORNIË.

De noordelijk uitlopende landspits, op welke *Santjuan*, de kleine vesting aan den ingang der bogt van *Sanfrancisco*, gelegen is, bestaat uit serpentijnrots, die ook verder zuidelijk aan de steile zeekust gevonden wordt. Hij is vermengd met amianth, schalentalk, zeilsteen en schillersteen, mineralen, die in andere gewesten op dergelijke wijze den serpentijn gewoonlijk verzellen, en hier een nieuw bewijs leveren van den geregelden gang van de vorming der aarde. Door de wijze van ligging geschiedt zulks insgelijks. Het is bekend dat de serpentijn in de meeste grondgebergten naar buiten, dat is daar, waar derzelve laatste, de overige rotsbeddingen gelijkvormig dekkende lagen aan liet flozgebergte grenzen, in *Saksen*, bij voorbeeld, aan den omtrek der *Weißstein*-groep, wier leimantel aan nieuwere

rotsvormingen grenst; op de zuidzijde der Zwitserfche Alpen, bij *Aviglia* en *Tyrea*, daar waar de Piemontefche vlakke met puinheuveld begint; in *Silefië* in het *Zobten-gebergte*, dat ver in het vlakke land ftrekt, en even zoo aan de kust van *Californië*. Niet alleen toont een ftuk bladerend ferpentijn, hetwelk de uit het binnenfte der bogt komende ftroom op eene zandbank geworpen heeft, dat hij tusfchen leijen gelegen is, dewijl de ferpentijn flechts daardoor het anders digte voegfel veranderen kon, maar de leemlei zelf komt aan den voet van den ferpentijnwand in lage rotfen voor, en dezen grenzen aan zandsteen en conglomerat, wiens klippen den finallen kustenzoom beflaan. De nabuurfchap der zee heeft overigens de ferpentijn in *Nieuw-Californië* met den ferpentijn aan Kaap *Lezard*, op de *Shetlandfche Eilanden* en aan de *Kust-Cordillera's* van *Zuid-Amerika* gemeen. Maar overweegt men, dat de zee eertijds boven de landen ftond, die de aan verfteeningen rijke flozgebergten beratten, en men laat de hypothefe gekken, dat grondgebergten, die door het flozgebergte niet bedekt werden, uit deze wateren als eilanden omhoog flaken, dan blijkt het dat de ferpentijn des tegenwoordigen binnenlands voormaals insgelijks aan de kust gelegen heeft, eene analogie des voorkomens, die, voortaan bij deze en menige andere rotsfloort grondig onderzocht, tot gewigtige ophelderingen in de vormingsgefchiedenis van de oppervlakte der aarde kon brengen.

UNA.

UNALASKA.

De Heer LANGSDORF berigt in zijne reis rondom de wereld dat dit eiland uit graniet en porphyrt bestaat, gelijk *Kamtschatka* en de geheele keten der *Aleutische Eilanden* tot aan de noord-westkust van *Amerika* enkel uit grondsteen bestaat. Uit de schoone reeks van rotsfoorten, die van *Unalaska* gebragt worden, en waaraan slechts de houtsteen ontbreekt, dien de Heer ESCHSCHOLZ aldaar zoenigvuldig zag, blijkt dat hier de oudere zandsteenvorming met amandelsteen, porphyrt, leemsteen en jaspis heerscht. Lavendelblauw en bruinrood ijzerleem vormt het deeg dezer rotsfoorten, die in elkander overgaan. De amandelsteen bevat kalkspath, veel groenaarde, silbit, glazigen feldspath, ook kleine nesten van roodijzersteen. De porphyrt, eigenlijk een verdikt amandelsteendeeg, wordt somwijlen jaspis, en heeft buiten de voornoemde mineralen ook kleine kristallen van gemeenen feldspath. Waar groenaarde zich ophoopte veranderde zij de kleur van het gesteente in graauwgroen; waar kiefelaarde en ijzer heerfchen, neemt hetzelfde in hardheid toe, waar zij verminderen, wordt hetzelfde leemig, en gaat in zandsteen over, die de steenkool gelijkt.

Deze rotsfoorten (die meest eene begoogchelende overeenkomst hebben met die in dezelfde vorming op den linker Rijnsoever en in het noordelijk *Duitschland*

land voorkomen), worden deels aan de oost- en deels aan de westzijde der *Kapiteins-haven*, eene bogt der noordkust, in steile takkige rotsen gevonden, die aan voortdurende veranderingen onderhevig zijn. Waar vroegere reizigers kegeltoppen zagen en teekenden, gelijk SARYTSCHIEW, waren thans zadelvormige verdiepingen: de voormalige spits dekte in puin de zijden; waar de Heer ESCHSCHOLZ bij zijne eerste aanwezigheid op *Unalaska* in het jaar 1816 deze verdiepingen vlak gezien had, vond hij ze bij zijn tweede bezoek in 1817 reeds verder uitgehold, en de voormaals lage timmen in kleine pieken herschapen. Aardbevingen waren thans de oorzaak niet van zoodanige veranderingen, waarschijnlijk dus de ongelijke vastigheid van het gesteente der op elkander gelegerde rotsmassa's. In streken, waar ik gelegenheid had om deze vorming waar te nemen, zag ik analogisch met de afwisfeling der leemige, kiezelige en zandige plaatsen in eene en dezelfde bedding ook de massa's van brokkelige leileem, losfen zandsteen en conglomerat, vasten porphyer en amandelsteen met elkander afwisfelen, en van de laatste beiden groteske klippen en takkige rotswanden, door het uitwasfen en wegzinken der weke tusschenlagen ontstaan, uit woeste puinhopen omhoog steeken.

Niet minder interessant dan de straks beschouwde rotssoorten is ook de verschijning van de porphyrelei en het basfaltachtige gesteente op *Unalaska*. Behooren zij tot de vorming van den ouden brozen zand-

zand
gen,
bij g
flisfe
loopi
ten
heid
stuk
van
hoofd
ders
Maar
de vo
door
deze

Is
uit de
dan v
men
volkan
voor d
Vulcan
weinig
kamp

Van
Kamif
gebrag
ook ho
van de
equiax

zandsteen of tot die van den floztrapp? Deze vragen, die zich hier natuurlijk opdoen, kunnen wel, bij gemis van kennis der beide rotssoorten, niet beslisschend beantwoord worden, maar toch mag voorloopig het vermoeden gewaagd zijn, dat deze gesteenten tot den floztrapp behooren. De onsmeltbaarheid en grootere hardheid, waardoor het medegebragte stuk zich van den echten basalt onderscheidt, schijnen van quartz en augit voort te komen, die hier een hoofdbestanddeel des steens uitmaakt, daar hij anders slechts porphyrichtig in den basalt gemengd is. Maar dat deze steen augit bevat spreekt juist voor de verwantschap met den echten floztrapp, die nog door de porphyrléi bevestigd word, die, slechts in deze vorming herkend, insgelijks dit mineraal bevat.

Is het vermoeden, hetwelk op *Unalaska* leden uit de familie van den floztrapp aanneemt, gegrond, dan wordt ook de reeds elders dikwijls waargenomen nadere betrekking tussehen deze deelfstof en de vulkanen bevestigd; eene betrekking, die ook hier voor de zoogenaande Neptunisten zoowel als voor de Vulcanisten interessant zijn moet, al doet zich ook weinig hoop op dat hun strijd op de afgelegen kampplaats bellischt worde.

Van de oevers der *Pieter- en Paulus-bayen* in *Kamtschatka* werd groengele en bruinroode jaspis gebragt, die aldaar in horizontale banken liggen zou; ook hebben wij van het schiereiland, zonder opgave van de plaats waar, eene seltsone kalkspatliker, de *equiaxe* van HAUY, op schalen van chalcodon en bruine half.

halfopaal, het fragment van een' kogel uit den amandelsteen. Het zuidelijke *Kamtschatka* bevat dus waarschijnlijk dezelfde rotsfoorten als *Unalaska*, en daar volgens den Heer LANGSDORF de *Aleuïsche Eilanden*, die tusschen beiden liggen, in het uitwendige gelijk in volkaniteit *Unalaska* gelijken, is het te vermoeden dat de gheele eilandenketen uit floztrapp bestaat.

BERINGS-STRAAT.

Salinisch marmer, gelijk dat, hetwelk de verbrijzeld rotfen aan de *St. Laurens-baai* vormt, komt geregeld als bedding in glimmerlei voor, en waarschijnlijk is dit ook aan de *Tschuktschen-kust* het geval, dewijl de van daar gebragte stukken witte korlige kalksteen zilverwitten glimmer bevatten, en ook graphiet in de nabijheid gevonden wordt, die gewoonlijk tot de glimmerlei behoort. Van de rotsfoort zelve hebben wij een stuk uit de tegenoverliggende *Kotzebue-sund*, waar zij in de naburige bergen mag ontstaan. De glimmer is zilverwit, gelijk die, dien de kalksteen bevat: zou derhalve de hypothese niet toe te laten zijn, dat het grondgebergte uit *Azië* naar *Amerika* voortgezet wordt, en beide vaste landen eertijds aan de *Berings-sraat* zamenhingen? Daar de eene kust, de Aziatische, steil, de tegenoverliggende vlak is, verhouden beiden zich als stroomoevers en dalzijden, welken stroomend water vormde; het aannemen eener latere schel-

fche
eng
V
fra
geen
de
fym
den
floy
dien
fche
forn
groe
gelij
jasp
Derz
men
tijn
bogy
rood
houd
west
den,
Aleu
M
dere
den,
braak
ganfe
jaar

scheiding wederspreekt dus de gesteldheid der zee-
engte niet.

Welke rotssoorten de ruimte tusschen de *Berings-
straat* en de *Aleutische Eilanden* beslaan, zegt ons
geene onmiddellijke waarneming; daar nogtans aan
de noordzijde van *Unalaska* eene laag van gneis-
fyceniet, in de *Kotzebue-sund* fycenietporphyer gevon-
den werd, konden misfchien deze rotslagen het
frozgebergte der *Aleutische Eilanden* tot grondslag
dienen. In dit geval verscheen de ruime kom tus-
schen de voornoemde eilandenketen en *Nieuw-Cali-
fornië* als verdieping, door twee grondgebergte-
groepen begrensd en met frozgebergte gevuld, welks
gelijkfoortige vormingen (zandsteen, conglomerat en
jaspis) zich aan beide randen der kom verheffen.
Derzelve bedding fchijnt regelmatig; want trekt
men tusschen de conglomeratklippen en den ferpen-
tijn bij *Santjuan* eene lijn naar de noordzijde der
bogt van *Sanfrancisco*, waar de Heer *ESCHSCHOLZ*
roodbruine rotfen zag, die voor conglomerat ge-
houden werden, en verlengt de lijn naar het zuid-
westen, dan treft zij de vulkanifche *Sandwich-eilan-
den*, en heeft eene volftrekt gelijke rigting met de
Aleutische Eilanden van *Aliaksa* tot *Atha*.

Merkwaardig is het dat, gelijk op verscheiden an-
dere plaatfen, waar landenmasfa's gefcheiden wor-
den, ook hier vulkanifche eilanden voor de door-
braak der *Berings-straat* liggen. Zou mogelijk de
ganfche keten der Aleuten, gelijk het aldaar in het
jaar 1795 omftreeks *Unimak* uit de zee opgerezen

eiland, uit de diepte opgeheven zijn? of zijn hier slechts toppen van eene op den grond der zee rustende bergketen? of overblijfselen van een' vercheurden rotsdam? Het antwoord op deze vragen zou mischien gevonden worden, wanneer de rotsgefeldheid der kusten van *Azië* en *Amerika* van de *Berings-siraat* tot aan de kusten der *Aleutische Eilanden*, en wanneer de laatste zelve onderzocht wierd; doch is daartoe wel hoop, zoo lang men bij de ontdekkingsreizen overal, ook aan toegankelijke kusten, slechts daarop bedacht is, om, volgens het oud gebruik, enkel planten en dieren te verzamelen, maar geen acht slaat op den bouw der aarde, of schoon daarin alleen de zekere grondslag der physische aardkunde te zoeken is? Tot het gewigt der geognosie algemeener erkend en nauwkeurige waarnemingen ook in afgelegen gedeelten der aarde gedaan worden, zijn aangaande derzelver gefteldheid slechts gissingen mogelijk, geput uit de vergelijkingen van enkel aangeduide structuurverhoudingen met elders nauwkeuriger bepaalden.

Hier volgt in het oorspronkelijke eene uitvoerige genommerde lijst van delfstoffen, door den Heer *ESCHSCHOLZ* op de reis verzameld, en aan het naturalienkabinet der universiteit te *Dorpat* geschon- gen. Wij hebben geoordeeld deze drooge minera- logische naamlijst, als van geen het minste belang voor den Nederduitfcher lezer, achterwege te moeten laten.

DE VERT.

BIJ-

B I J D R A G E N

TOT DE

NATUURLIJKE HISTORIE.

DOOR

FRIEDRICH ESCHSCHOLZ, M. D.

D

*As
nulli
tiped*

De

Suna

bragt

dag

overi

de,

foort

weg

oude

kop

bijna

men

wort

blau

II

BESCHRIJVING

EENER NIEUWE

AAPSOORT,

PRESBYTIS MITRATA, GEMUTSTE AAP.

De foortelijke kenmerken zijn:

Angulus facialis 60° graduum. Sacculi buccalis nulli. Nates tyliis instructæ. Cauda elongata, Antipedes genu attingentes,

Deze aap werd ons bij de doorvaart van de straat *Sunda* door de inwoners van *Sumatra* te koop gebracht. Hij was tam, maar leefde nauwlijks een dag lang op het fchip. Daar hij zich van alle overige bekende aapsoorten merkelyk onderscheidde, oordeelde ik het noodig hem eene bijzondere foort, onder de benaming van *Presbytis mitrata*, wegens zijne gelijkheid met eene mutsdragende oude vrouw, aan te wijzen. De lengte van den kop tot aan den wortel van den staart bedraagt bijna anderhalven voet. De rug is met twee duimen dik fijn gekruld haar bedekt, die aan den wortel eene geelachtig witte en aan de punt eene blaauwachtig graauwe kleur hebben; ook het ach-

III. DERL.

H h

ter-

terste gedeelte van den kop is met zoodanige lange even zoo gekleurde haren bedekt, die overeind staan en den aap het aanzien geven, alsof hij eene bonte muts droeg. Deze graauwkleurige haren worden door een' boogvormigen zwartachtigen band begrensd, die uit drievierde duim lange haren gevormd wordt, en zich van de plaats, waar het jukbeen zich met het voorhoofdsbeen verbindt, naar den bovensten rand des oors, en van hier dwars over den kop uitstrekt. De gansche ruimte tusfchen dezen band en de wenkbraauwen is digt met geelachtige haren bedekt, van welken de het naast aan den band staande een' geheel, maar die naar de wenkbraauwen toe, slechts een' halven duim lang zijn. Slechts eene zeer verheven plaats in het midden des voorhoofds boven de wenkbraauwen is bijna kaal van haren, en vertoont eene zwarte huid. Als wenkbraauwen kan men enkele bijna een' duim lange zwarte regte haren aanmerken, die ook boven den neus niet ontbreken. De niet zeer groote gerande oorfhelph, wier huid roodachtig gekleurd is, draagt lange geelachtige haren; er is ook een oorlapje te bespeuren. De kleur der huid in het gezicht is bijna zwart, maar beide oogleden, het bovenste bij uitstek breed, zijn roodachtig. De lippen zijn met korte witachtige haren bezet.

De haren aan het onderste gedeelte des ligchaams zijn bijna twee duimen lang en wit. De staart is langer dan het ligchaam, overal tamelijk lang behaard, van boven blaauwachtig graauw, van onder

grauw-

graa
duim
aan
ren
onde
onde
van
laaf
vier
alzo
De l
dan
zijn
waar
spits
wijs
de b
der
derg
hand
terp
de b
zij z
nogt
Aa
rond
In
op t
waar
mend

graauwachtig geel, en eindigt met een' anderhalven duim langen haarbos. De armen reiken bijna tot aan de kniën van het overeind staande dier; de haren aan de opperzijde zijn witachtig graauw, aan de onderzijde van den opperarm wit, wollig, aan den onderarm geelachtig, dicht en regt. De handen zijn van boven roodachtig bruin behaard, tot op het laatste vingerlid, lang en smal, inzonderheid de vier vingers, buiten den duim, die zeer kort is, alzoo hij slechts tot de helft der middelhand reikt. De beide middelste vingers zijn wederom veel langer dan de beide overigen. De nagels der vier vingers zijn lang, half cilindervormig, eenigzins gebogen, waardoor zij de klauwen naderen, maar aan de spits rond en nagelvormig. Slechts de nagel des wijsvingers is scheef afgestompt, waardoor hij aan de binnenzijde eene kleine punt bekomt. De nagels der duimen zijn kort, verheven, aan het einde nedergedrukt en afgerond. De huid der kale vlakke hand is roodachtig. De lange witte haren der achterpoten hebben een wollig aanzien; de handen aan de bovenzijde zijn ook hier bruinachtig behaard; zij zijn langer dan de voorhanden, met welken zij nogtans in alle punten overeenstemmen.

Aan wederzijden van het achterste zitten twee rondachtige billen van eene geelbruine kleur.

In het gezicht is ten aanzien van den vorm nog op te merken dat de jukbeenen zeer vooruitsteken, waartegen de neus zeer klein en nauwelijks uitkomend is, van ter zijde gezien maken het voorhoofd,

484 BESCHRIJVING EENER NIEUWE AAPSOORT.

de neus, de bovenlip en de tandrand des onderlips bijna eene regte lijn.

Nóg kan ik iets wegens het geraamte hier bijvoegen.

De schedel is tamelijk kogelrond, de kinnebak niet sterk vooruitstekende, terwijl de gelaatshoek zestig graden bedraagt; aan den pijnnaad geen spoor eener *crista*, de neusbeenen zeer klein, driehoekig, twee lijnen lang; de tandkasfen beginnen reeds boven de neusbeenen, mijn geraamte heeft slechts achtentwintig tanden, de baktanden nauwlijks grooter dan de overigen, voorts twaalf tamelijk korte rugwervelen en zeven lendenwervelen met breede dwarsvoortzettingen; het heiligbeen bestaat uit drie wervelen, van welken slechts twee zich met de darmbeenen verbinden, en eindelijk wordt de staart uit achtentwintig wervelen gevormd. Van de twaalf ribben zijn zeven echt en vijf valsch; de twee onderste valsche ribben zitten niet aan de verbindingsplaats van twee wervelen, maar aan het lichaam van een' derzelve. Aan het schouderblad is nog op te merken, dat de hier lange schouderhaak als een bijzonder been gescheiden, maar door een smal kraakbeen slechts half beweeglijk gemaakt is, waardoor de oorsprong van het met het vorkbeen overeenkomende been bij het snaveldier kenmerklijk is. Het borstbeen bestaat uit vijf in de lengte liggende beenderen.

WAAR.

Fig. 1.

Fig. 2.

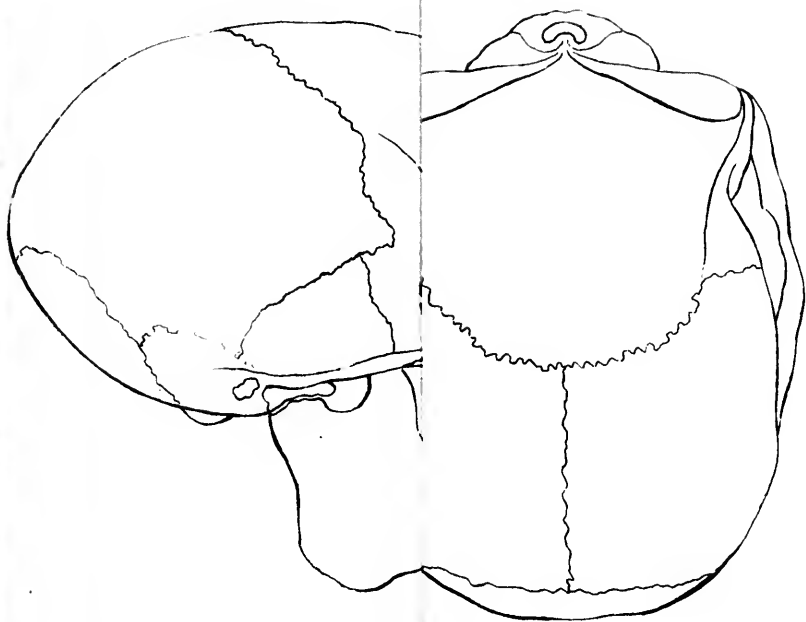

Fig. 1. *Sta op zyde.*

Fig. 2. *D.*

Fig. 3. *D.*

Fig. 1.

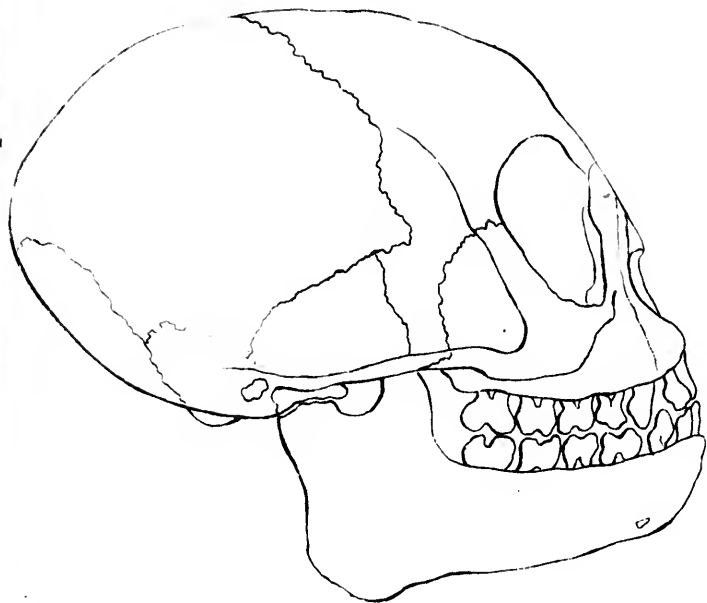

Fig. 2.

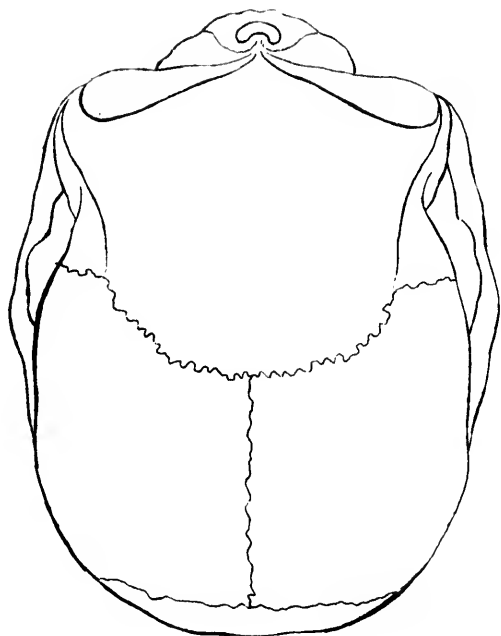

Fig. 3.

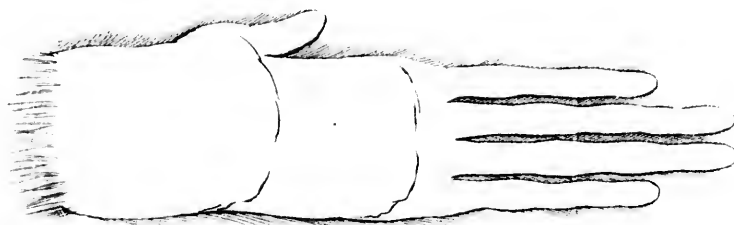

Fig. 1. De schedel der Presbytis mitrata op zyde.

Fig. 2. De zelve van boven.

Fig. 3. De linkerreerhand van binnen.

I
de
to
da
ve
or
zi
ta
2
cl
er
va
m
de
m
dv
zi
te
le

WAARNEMINGEN,

AANGAANDE DE

ZEEBLAZEN, VELELLEN EN PORPITEN.

Niettegenstaande het getal der schrijvers, die over deze dieren gehandeld hebben, niet gering is, vindt toch de naauwkeurige waarnemer somtijds nog veel, dat hij kan aanvullen, inzonderheid wat huone levenswijze betreft. Deze drie diersoorten behooren onbetwistbaar bij elkander in eene orde, naardien zij namelijk 1) op de oppervlakte der zee drijvende, tamelijk passief op het bekomen van buit uitgaan; 2) naardien zij buiten het tot drijven ingerigte lichaam als hoofdzakelijke organen ontelbare magen en monden hebben, en 3) allen met bijzondere vangarmen begaafd zijn. Hun verblijf is het warmere gedeelte der zeeën; zij schijnen zich niet over de 40° van den evenaar te verwijdegen.

1. Zeeblaas, *Physalia*. Naardien men wegens menige deelen dezer scheepselen tot hiertoe nog in dwaling en twijfel gebleven is, en de wijze waarop zij zich hun voedsel verschaffen, gewis menigeen' interessereren zal, wil ik het geheel hier in zamenschap leveren.

De langwerpige blaas, die het ligchaam des diers uitmaakt, en hetzelfde door haar luchtvolume op de oppervlakte der zee drijvende houdt, kan op den rug door werking van spieren op vele plaatsen zoodanig samengetrokken worden, dat zij hier eene kam vormt. Door middel van deze kam nu vangt de zeeblaas den wind op en wordt op de oppervlakte der zee voortgedreven. De lange spiraalvormig gedraaide aan de eene zijde van boven tot beneden met niervormige zuignapjes voorziene vangarmen slepen ontrold de drijvende blaas in de diepte achterna. Zoodra een visch of eenig ander dier dezeiven aanraakt, wordt deze door de zuignapjes gevat, door het bijtend vocht tot verstijving gebragt en door spiraalvormig zamentrekken des vangarms, waarbij nog een groote aan den basis des arms uitgewasfen, maar vrije zuiver musculenfe grijper met de punt schijnt mede te werken, in de nabijheid der blaas opgehaald. Hier verwachten ontelbare met zuigers voorziene buizen, ware magen, de aankomst van den buit, vatten dien van alle kanten aan, en zuigen de weeke en oplosbare deelen in zich. Verzadigd, zwellen deze pijpvormige magen op, en verkorten zich buitengemeen. Den inhoud ziet men als donkere kortjes doorfchemeren. Dezen rustig verterende, bekommeren zich niet verder om den nieuw aankomenden vangst, maar laten dien ongestoord aan hunne hongerige naburen over.

De lange vangarmen schijnen afzonderlijk voort te wasfen, terwijl men altijd een' als den diksten en lang-

ZEEBLAZEN, VELELLEN EN PORPITEN. 487

langten onderscheiden kan. Bij eenige zeer groote individus der *Physalia glauca* bemerkten wij wel twee ongemeen groote vangarmen, maar nogtans overtrof de eene den anderen in grootte. Allen zijn zij aan den wortel met de grijpervormige spier voorzien. Dat de door sommigen beschreven bultjes aan den snuit der blaas bij de aan de Kaap *De Goede Hoop* menigvuldige *Physalia glauca* verder niets dan kleine magen zijn, daarvan heb ik mij bij eenige uitgewasfen exemplaren overtuigd. Bij een derzelven, die kort te voren een' goeden vangst gedaan moest hebben, waren niet alleen alle aan het middelste gedeelte der blaas hangende magen, maar ook de zoogenaamde bultjes aan den snuit, met eene roodachtige korlige massa gevuld; wijders hadden zij allen, gelijk dezen, magen; gele punten, die het naast aan het ligchaam der blaas gelegen waren, kon men aan hunne gansche gedaante en aan hunne gele trechtervormige monden in het geheel niet als ware magen miskennen. Buiten deze organen vindt men nog drie ronde bundels van kleine bleeke draden hangen; bij nadere beschouwing vindt men dat ieder bundel uit tweeëlei draden bestaat, namelijk uit langere cilindrisch toegepunte en uit kortere met een' zuigmond voorziene draadjes. Daar altijd een langer eenigzins blaauw gekleurde draad (bij de *Physalia glauca*) naast een' korteren hing, vermoed ik dat zulk een paar draden, een onvoldragen aan de moeder hangend jong voorstelt, en dat de langere draad de vangarm en de kortere een maag

is. De blaas behoeft ook niet met lucht gevuld te zijn, daar het jong door de moeder gedragen wordt.

Om te zien of de kleine kuil aan de achterste voortzetting der *Physalia glauca* werkelijk eene door eene sluitpier gesloten opening was, vatte ik de blaas in het midden, drukte de lucht naar het einde der achterste voortzetting, en zag dat zich op de plaats des kuils eene kleine ronde opening vormde, waaruit de lucht drong. Wanneer ik met drukken ophield, floot zich de opening weder. De blaas werd door de uitgerperste lucht geheel flap.

2. *Vehlla*. Het op de oppervlakte der zee drijvende ligchaam der veellen heeft de gedaante van een langwerpig vierkant met afgeronde hoeken; deszelfs opperhuid is week en sluit twee in het midden aan elkander gevoegde doorschijnende kraakbeenen met concentrische streepen in. Dezen zijn eenigzins bolronde, en liggen in eene schuinse rigting in het ligchaam. Op dezelve staat een doorschijnend kraakbeenig halfkringvormig zeil, weder in eene schuinse rigting, en wel zoo, dat deszelfs einden naar den uitersten rand des ligchaams gerigt zijn; boven in het midden loopt hetzelfde in eene kleine punt uit, en wordt door eene smalle, vermoedelijk musculente huid rondom ingevat, doch zoo dat deze de punt des zeils niet bedekt. Van onder zet deze huid zich niet aan het ligchaam, maar is vrij. Aan de ondervlakte des ligchaams bespeurt men in het midden een' grooten flesvormigen maag, die door

ZEEBLAZEN, VELELLEN EN PORPITEN. 489

door ontelbare kleinere magen, zoo ver de elliptische kraakbeenmasfa reikt, omringd wordt. De ganfche rand van dit kraakbeen is met tamelijk lange dunne voelraden bezet, die daar, waar het kraakbeen het dichtst bij den rand des ligchaams ligt, onder hetzelfde uitfteken.

De groote middelste maag, die door de fchrijvers altijd voor den eenigften gehouden wordt, fchijnt geheel kleine dieren te verflinden, naardien wij hem fomwijlen nog met overblijffelen van zoodanigen gevuld aantreffen; de kleineren daarentegen kunnen flechts den buit uitzuigen. Zij zijn gewoonlijk wit, aan de basis met blaauwe puntjes.

De door de meeste fchrijvers geleverde befchrijvingen paffen flechts op het geflacht, maar zijn geenszins gefchikt om de foorten van elkander te onderfcheiden. Hetzelfde geldt ook van de diagnofen der vier foorten in LAMARCK'S *Histoire naturelle des Animaux fans vertèbres*, Tom II. p. 480. Onder de door ons waargenomen laten zich vier foorten onderfcheiden.

A. De kraakbeenige fchaal (wanneer men de langfte zijde des ligchaams naar zich toe keert) ftrekt zich uit van den voorften hoek der regterzijde des ligchaams naar den achterften hoek der linkerzijde.

1. *Veleva*. Het vlies des ligchaams donkerblauw; het tamelijk bolronde kraakbeen een weinig helderer; de gewone, de fchaal in tweeën verdeelende dwarslijn verdiept; de invattende huid

des zeils van onder donkerblauw, van boven bleeker; de voeldraden aan den basis blauw, aan het einde roodachtig geel. De lengte des lichaams twee duimen. Aan de Kaap *De Goede Hoop*.

2. *Verella*. Het vlies des lichaams slechts aan den rand donkerblauw; kraakbeenige schaal bleekgeel; de invattende huid des zeils ongekleurd; de voeldraden aan den basis blauw, aan het einde roodachtig geel; lengte der schaal nauwelijks anderhalven duim. In de noordelijke *Stille-Zee* op 30° (Meestal volwasfen dieren).

B. De kraakbeenige schaal strekt zich uit van den voorsten hoek der linkerzijde des lichaams tot den achtersten hoek der rechterzijde.

3. *Verella*. Het vlies des lichaams donkerblauw; de schaal bruin; de invattende huid des zeils bleekblauw; de voeldraden aan den basis helderbruin, aan het einde donkerblauw; lengte des lichaams bij de drie duimen, daarentegen in vergelijking met de beide vorigen veel finaller. Onder den evenaar, omstreeks *Radack*.

4. *Verella*. Het vlies des lichaams donkerblauw; de schaal geel; de invattende rand des zeils ongemeen groen; lengte over de twee duimen, bijna anderhalven duim breed. In de noordelijke *Stille Zee*, noordelijk van de *Sandwich eilanden*.

5. *Porpita*. Het lichaam der *Porpita* is kringvormig, bevat insgelijks een zeer dun doorschijnend kraakbeen, doch dat hier insgelijks kringvormig met
twee-

tweeënveertig verhoogde stralen en verscheiden geconcentreerde ringen voorzien is. De opperhuid steekt nog boven het kraakbeen als een smalle rand uit. Van een zeil is er geen spoor voorhanden. Op de onderste vlakke bespeurt men in het midden weder een' grooten maag, omringd van onzeldbare andere kleineren, even als bij de Vellellen; ook zitten aan den rand des kraakbeens kleine voeldraden. Maar de zeer lange knodsvormige driekante vangers maken eene eigendommelijkheid van deze foort uit; zij bevinden zich insgelijks aan den rand des kraakbeens, zijn, volgens hunnen ouderdom, van onderscheiden lengte en dikte, en aan de kanten van zuigwratten voorzien. Deze zijn ten aanzien van de lengte des vangers altijd op eenigen afstand van elkander geplaatst; echter slaan de zuigwratten der drie verschillende kanten tegenover elkander; de vangers zijn niet regelmatig driekant, maar eene der vlakke is veel smaller dan de beide anderen.

De *Porpita* schijnt bestemd om slechts aan de oppervlakte der zee te vischen, terwijl zij hare vangers altijd in eene horizontale rigting als stralen van zich strekt.

De door ons in de *Stille Zee* van den evenaar tot op 40° N. B. dikwijls waargenomen foort, had eene donkere violetkleurige kraakbeenige schaal, de huidige rand was blaauw; de magen wit met blaauwachtige punten aan den basis; de voeldraden donkerblaauw; de vangers zeer weinig groenachtig, bij-

na doorschijnend. De lichaamschijf mat een' duim in de doorsnede, de vangers bij de twee duimen.

Hetgeen ik van de varieteiten der veellen gezegd heb, moet ik ook hier herhalen. De *Porpita nuda* (*) is vermoedelijk een van zijne vangers be-roofd individu, gelijk wij er ook gevangen hebben, naardien de vangers zeer ligt aan het net blijven hangen en afscheuren. De *Porpita appendiculata* (†) is eene gewone door kleine kreeften verminkte *Porpita*, bij wie van de uiterste huid des rands slechts nog drie fragmenten zijn overgebleven; ook zoodanigen zijn ons voorgekomen. De *Porpita glandifera* (§) geeft de beschrijving van een onbeschadigd individu, gelijk ook de *Porpita gigantea* (°), die ik, wanneer het overigens bepaald zoo is, door de blaauwe kleur der vangers van de vorigen onderscheiden kon.

Tot besluit wil ik nog aanmerken dat de Physalën buiten de zuigmagen slechts met vangarmen, de veellen slechts met voeldraden, doch de Porpiten met beiden begaafd zijn.

EINDE DES DERDEN EN LAATSTEN DEELS.

(*) *Hist. nat. des anim. sans vertèbres, par LAMARCK, Tom. II. pag. 484. n° 1.*

(†) *Ibid. n° 2.*

(§) *Ibid. n° 3.*

(°) *Ibid. n° 4.*

BERIGT VOOR DEN BINDER.

De Platen te plaatfen :

De Kaart der *Karolines* . . . tegenover blz. 180.

De Schedel der *Presbytis mitrata* ——— — 484.

